

MOHORJEV KOLEDAR 2008

MOHORJEV KOLEDAR

2008

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA

2007

VSEBINA

KALENDARIJ 2008

6

NARAVA

32

VZGOJA

60

PO DOMOVINI IN SVETU ODPRTIH OČI

72

KULTURA

135

CERKEV – VERA

143

SPOMINJAMO SE

163

ODŠLI SO

179

PRAZNUJEJO

193

LEPOSLOVNO BRANJE

204

KRONIKA

226

UGANKARSKI KOTIČEK

240

JANUAR – PROSINEC

1. Torek	Božična osmina: MARIJA, SVETA BOŽJA MATI (1); Novo leto – dela prost dan Našli so Marijo, Jožefa in dete; po osmih dneh so mu dali ime Jezus (Lk 2,16-21)
2. Sreda	Sv. Bazilij Veliki, Gregor Nacijanški, škof in cerkveni učitelj (3); Telesfor, papež – dela prost dan
3. Četrtek	Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec; Ime Jezusovo
4. Petek	Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
5. Sobota	Emilijana (Milena), devica; Rogerij, duhovnik
6. Nedelja	GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, Sv. Trije kralji (1) Z vzhoda smo se prišli poklonit kralju (Mt 2,1-12)
7. Ponedeljek	Rajmund Penjafortski, duhovnik (4); Lucijan Antiohijski, duhovnik, mučenec
8. Torek	Severin Noriški, opat; Peter, škof; Jurij iz Hozibe, redovnik; Erhard, škof – Mlaj ob 12h 30'
9. Sreda	Hadrijan, opat; Andrej Corsini, škof; Julijan in Bazilisa, mučenca
10. Četrtek	Gregor iz Nise, cerkveni učitelj; Vilijem iz Bourgesa, škof; Agaton, papež
11. Petek	Pavlin (II.) Oglejski, škof (3); Teodozij, opat
12. Sobota	Aelred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Arkadij, mučenec
13. Nedelja	JEZUSOV KRST (2); Hilarij, škof, cerkveni učitelj; Remigij, škof; Veronika Milanska, devica Jezus je ob krstu videl prihajati nadse Božjega Duha (Mt 3,13-17)
14. Ponedeljek	Feliks (Srečko) Nolanski, duhovnik; Odon iz Novare, duhovnik; Odorik, misijonar
15. Torek	Maver, opat; Placid, redovnik; Pavel, puščavnik – Prvi krajec ob 20h 46'
16. Sreda	Marcel, papež; Berard in tovariši, frančiškanski mučenci
17. Četrtek	Anton (Zvonko), puščavnik (3); Sulpicij, škof; Rozalina, redovnica
18. Petek	Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
19. Sobota	Makarij, opat; Arsenij, redovnik; Germanik, mučenec; Jakob Sales, redovnik, mučenec
20. Nedelja	2. NAVADNA (2); Sebastijan, mučenec; Fabijan, papež Jagnje Božje odjemlje greh sveta (Jn 1,29-34)
21. Ponedeljek	Neža (Agnes, Janja), devica, mučenka (3); Epifanij, škof
22. Torek	Vincenc, diakon, mučenec (4); Anastazij, mučenec; Lavra – Ščip ob 14h 35'
23. Sreda	Ildefonz, škof; Henrik, mistični pis.; zaroka Marije in Jožefa
24. Četrtek	Frančišek Saleški, škof, cerkveni učitelj (3); Felicijan, škof, mučenec
25. Petek	Spreobrnitev apostola Pavla (2); Ananija, mučenec
26. Sobota	Timotej in Tit, škof (3); Robert, Štefan in Alberik, opatje
27. Nedelja	3. NAVADNA (2); Angela Merici, redovna ustanoviteljica; Henrik, duhovnik Jezus izpolnjuje Izaijevo prerokbo (Mt 4,12-23)
28. Ponedeljek	Tomaž Akvinski, škof, cerkveni učitelj (3); Julijan, škof; Karel Veliki, cesar
29. Torek	Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik; Papija in Maver, mučenca
30. Sreda	Martina, muč; Hiacinta (Jacinta) Mariscotti – Zadnji krajec ob 6h 03'
31. Četrtek	Janez Bosco, redovni ustanovitelj (3); Marcela, vdova; Sergij, vojak

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Pregled terminov primernih za sejanje, sajenje, presajanje, obiranje, shranjevanje in druga dela na vrtu.	
Osrednji del vrta je zelenjavni vrt z zelenjavnimi gredicami, cvetličnimi gredicami in z zelišči.	
K vrtu sodi nekaj sadnih dreves in trate. Vrt je ograjen z ograjo ali z živo mejo.	
Živa meja je lahko iz gabra, ligustra ali gloga. V toplejših krajih sadijo listopadno cipreso, lovorikovce, rožmarine.	
Na vrtu imamo vsakega po malo: solatnice, čebulnice, kapusnice, korenovke, špinačnice, plodovke, stročnice ...	
	
Gojenje zelenjave na vrtu sami nadzorujemo, s tem skrbimo za zdravo prehrano.	
Zdrave solatnice jemo, če je pot od gredice do mize čim krajša.	
Zelenjava, ki jo pripeljejo od daleč, s skladiščenjem in prevozom izgubi prav tiste sestavine, zaradi katerih jo kupujemo.	
Za razmejitev v samem vrtu uporabimo različne vrste nizkih trajnic.	
Skupaj sadimo le manjše število enakih rastlin, da so gredice privlačno pisane.	
Cvetoče trajnice in enoletnice včasih enakovredno delajo družbo vrtninam.	
	
Za naš podeželski svet je značilno raznovrstno cvetje in rože – vrtnice.	
Zeliščem ustrezajo suhe in sončne lege, nega ni zahtevna.	
Poti v vrtu prekrijemo s peskom ali lubjem, da preprečimo rast plevelom.	
Ganki pri gorenjski kmečki hiši so bili cvetoči podaljški vrtov.	
Osrednja rastlina ganka je bil nagelj. V balkonskih koritih lahko gojimo: pelargonije, fuksije, begonije, bršljanke ...	
Trato spomladi pregrabimo in z vilami za prekopavanje naredimo v tla enakomerne luknje za boljšo prepustnost tal.	
	
Med sadnim drevjem naj prevladujejo stare in odporne sorte.	
V sadni vrt sodi tudi nekaj ptičjih hišic in kak čebelji panj.	
Sadimo zdrave rastline.	
Izberemo rastlinam ustrezno lego.	
Odločimo se za odpornejše, a tudi okusnejše sorte.	
Ne nasajajmo pregosto, upoštevajmo sadilne razdalje!	
	
Gnojimo le z organskimi gnojili in z njimi dolgoročno izboljšujemo sestavo tal!	
V zelenjadnem vrtu, ki je gnojen s hlevskim gnojem, kolobarimo in si tako zagotavljajmo rodovitna tla!	
Kolobariti pomeni, da na isti gredi ne gojimo iste kulture najmanj dve leti zapored.	
Med rastjo odstranjujemo ali izrezujemo obolele dele rastlin.	

FEBRUAR – SVEČAN

1.	Petek	Rajmund, redovnik; Brigita Irska, devica; Odila, redovnica
2.	Sobota	JEZUSOVO DAROVANJE, SVEČNICA (2)
3.	Nedelja	4. NAVADNA (2); Blaž, škof, mučenec; Oskar, škof; Simeon in Ana Blagor ubogim v duhu (Mt 5,1-12a)
4.	Ponedeljek	Katarina de Ricci, redovnica; Janez de Britto, mučenec; Gilbert, redovni ustanovitelj
5.	Torek	Agata, devica, mučenka (4); Ingenuin in Albuin, škofa; Domicijan, vojvoda; pust
6.	Sreda	++ PEPELNICA (1); Pavel Miki in drugi japonski mučenci
7.	Četrtek	Koleta (Nika), redovnica; Nivard, redovnik; Egidij, redovnik – Mlaj ob 04h 44'
8.	Petek	Hieronim Emiliani, redovnik (4); Juvencij, škof; Prešernov dan, državni praznik
9.	Sobota	Apolonija, mučenka; Nikefor, mučenec; Marijan, opat
10.	Nedelja	1. POSTNA (1); Sholastika, devica; Viljem, puščavnik Jezus se je štirideset dni postil in bil skušan (Mt 4,1-11)
11.	Ponedeljek	Lurška Mati Božja (4); Saturnin, mučenec; svetovni dan bolnikov
12.	Torek	Evalija, mučenka; Humbelina, mučenka; Reginald, redovnik
13.	Sreda	Jordan, redovnik; Adolf, škof; Kristina, vdova
14.	Četrtek	Valentin (Zdravko), mučenec (4); Zenon, mučenec; Vincenc, zakon. mož – Prvi krajec ob 04h 33'
15.	Petek	+ Klavdij de la Colombière, redovnik; Georgija, puščavnica
16.	Sobota	Julijana, mučenka; Onezim, škof; Pamfil in tovariši mučenci; Kvatre
17.	Nedelja	2. POSTNA (1); Sedem ustanoviteljev servitov; Silvin, škof Jezusov obraz je zasijal kakor sonce (Mt 17,1-9)
18.	Ponedeljek	Janez iz Fiesole, redovnik; Frančišek Regis Clet, mučenec
19.	Torek	Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof; Beat, redovnik
20.	Sreda	Leon, škof; Evharij, škof
21.	Četrtek	Peter Damiani, škof, cerkveni učitelj (4); Evstatij, škof; Irena, devica – Ščip ob 04h 30'
22.	Petek	+ Sedež apostola Petra (2); Marjeta Kortonska, spokornica; Maksimijan, škof
23.	Sobota	Polikarp, škof, cerkveni učitelj (3); Rafaela, vdova
24.	Nedelja	3. POSTNA (1); Matija, apostol; Robert, puščavnik Izvir vode, ki teče v večno življenje (Jn 4,5-42)
25.	Ponedeljek	Valburga, redovnica; Tarazij (Taras), patriarh; Adeltruda, opatinja
26.	Torek	Porfirij, škof; Pavla, redovnica; Aleksander, škof
27.	Sreda	Gabrijel Žalostne Matere Božje; Ana Line, mučenka
28.	Četrtek	Ožbolt, škof; Roman, opat; Hilarij, papež
29.	Petek	+ prestopni dan – Zadnji krajec ob 03h 18'

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Za ohranjanje vlažnosti tla med rastlinami v zelenjavnem vrtu zastiramo s slamo ali pokošeno travo.	
Za zaščito pred boleznimi in škodljivci uporabljamo ekološka škropila, narejena iz naravnih izvlečkov (gabez, kopriva).	
	
Umetna gnojila uporabljamo za preganjanje voluharja, ki jih ne mara.	
Z rezjo in upogibanjem poganjkov skrbimo za zračne drevesne krošnje.	
Izogibamo se hoji po mokri in zmrznjeni zemlji. Vrt počiva, zato ga le redko obiščemo.	
Za vzgojo zgodnjih sadik pognojimo in pripravimo prst v topli gredi.	
Za vzgojo sadik, ki jih bomo presajali v maju, pognojimo in pripravimo prst v zaprti gredi.	
Za pozno jesen hranimo v zaprti gredi potaknjence krizantem.	
	
Če nimamo tople in ne zaprte grede, sejemo v zabojčke; npr. enoletne nageljčke, ki jih kasneje prepikiramo.	
V zabojčkih lahko gojimo vrtno krešo in rukvico (rukolo).	
V toplem prostoru silimo k cvetenju rezane veje forzicije, mandljevca, japonske češnje ...	
Gredice na vrtu očistimo listja in drugih zastirk, da bi preprečili zgodnjim čebulnicam rumeno rast.	
Prisojne lege so ta čas lahko že brez snega in jih pripravimo za prve setve.	
Sejmo in sadimo čimbolj zgodaj, da nas ne bo prehitela spomladanska suša.	
	
Posevke zaščitimo pred mrazom z vlaknato folijo ali s tunelom.	
Pod pokrivalom je prst toplejša in seme hitreje vznikne, a to vedo tudi krti.	
Bob lahko posadimo na prosto že sredi februarja. Šetraj ga varuje pred ušmi.	
Bobovo rastišče potresemo z lesnim pepelom, rastlinice pa osujemo.	
Cvetačo za zgodnji pridelek sejemo na toplo že februarja. Sadike presadimo na prosto, takoj ko je mogoče.	
Paradižnik za vzgojo na vrtu sejemo od konca februarja do srede aprila in ga kasneje prepikiramo.	
	
Kane konec meseca posadimo v lonce, na prosto jih presadimo, ko mine nevarnost slane.	
Zgodnji krompir naložimo v plitve zabojčke in jih postavimo v svetel, topel prostor, da bo kalil.	
V toplem in svetlem prostoru lahko nakaljujemo tudi dalije in gomoljne begonije.	
Na prosto lahko sejemo čebulo, ki zraste v čebulo iz semena, črni koren in gladkozrnate sorte graha.	
	

MAREC – SUŠEC

1.	Sobota	Feliks, papež; Albin, škof; Svitbert, misijonar
2.	Nedelja	4. POSTNA (1); Neža Praška; Karel Dobri, knez Jezus odpre oči sleporojenemu (Jn 9,1-41)
3.	Ponedeljek	Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
4.	Torek	Kazimir, kraljevič (3); Julijana, mučenka; Lucij, papež
5.	Sreda	Hadrijan in Evbul, mučenca; Janez Jožef od Križa, redovnik
6.	Četrtek	Miroslav (Fridolin), opat; Konon, mučenec
7.	Petek	+ Perpetua in Felicita, mučenki (4); German, mučenec – Mlaj ob 18h 14'
8.	Sobota	Janez od Boga, redovni ustanovitelj (4); Štefan, opat
9.	Nedelja	5. POSTNA/Tiha (1); Frančiška Rimska, žena; Bruno, misijonar; Vital, opat Jezus je vstajenje in življenje (Jn 11,1-45)
10.	Ponedeljek	Štirideset mučencev; Makarij, škof
11.	Torek	Sofronij, škof; Evlogij, mučenec
12.	Sreda	Pionij, mučenec; Maksimilijan, mučenec; Inocenc I., papež
13.	Četrtek	Leander Seviljski, škof; Patricija in Modesta
14.	Petek	+ Matilda (Mehtilda), kraljica – Prvi krajec ob 11h 46'
15.	Sobota	Klemen Marija Dvoržak, redovnik; Ludovika de Marillac, redovna ustanoviteljica
16.	Nedelja	CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) (ob blagoslovu) Blagoslovljen, ki prihaja v imenu Gospodovem (Mt 21, 1-11) (pri maši) Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mt 26,14-75; 27,1-66)
17.	Ponedeljek	Patrik, škof (4); Jedrt (Gertruda, Jerica), opatinja
18.	Torek	Ciril Jeruzalemski, cerkveni učitelj (4); Anzelm, škof; Salvator, redovnik
19.	Sreda	Jožef, mož Device Marije (liturgično že 15. marca); Sibilina, tretjerednica
20.	Četrtek	VELIKI ČETRTEK (1); Martin, cerkveni učitelj; Kutbert, škof; Marija Srca Jezusovega, redovnica Začetek pomladi ob 06h 48' (srednjeevropski čas)
21.	Petek	+ + VELIKI PETEK (1); Serapion, mučenec; Hugolin Zeffirini, redovnik – Ščip ob 19h 40'
22.	Sobota	VELIKA SOBOTA (1); Lea, vdova; Bazilij, duhovnik; Benvenut, škof
23.	Nedelja	VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1); Alfonz Turibij Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20,1-9)
24.	Ponedeljek	VELIKONOČNI PONEDELJEK (1); Dionizij in palestinski mučenci; Katarina Švedska, redovnica
25.	Torek	GOSPODOVO OZNANJENJE (1) (liturgično šele 31. marca); Dizma, desni razbojnik
26.	Sreda	Kastul, mučenec; Evgenija, mučenka; Ludgar, škof
27.	Četrtek	Rupert Salzburški, škof; Peregrin, redovnik
28.	Petek	Marija Praška (Milada, Mlada), opatinja; Venturin iz Bergama, redovnik
29.	Sobota	Bertold, redovni ustanovitelj; Evstracij, mučenec; Štefan IX., papež – Zadnji krajec ob 23h 47'
30.	Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA, NEDELJA BOŽJEGA USMILJENJA (1) Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20,19-31) – Poletni čas (02h je 03h)
31.	Ponedeljek	Modest, apostol Slovencev (4), Kornelija, mučenka; Gvido, opat

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Čebulo za čebulček sejemo na gosto. Sadimo čebulček.	
	
Nekatera pravila za sajenje držijo, če sadite hrast ali zelje.	
Ne sadite, če je zemlja zmrznjena ali premočena.	
Izkopana jamica za sajenje naj bo večja od koreninskega sistema sadike.	
Ne poškodujte koreninskega sistema sadike.	
Obdajte korenine z rodovitno vlažno prstjo.	
Sejanje v hladno, težko, zbito zemljo je zapravljanje časa in semena.	
	
Pred sajenjem zemljo rahlo potlačite in jo pregrabite, dokler ni površina povsem brez večjih grudic.	
Na prostem sejte, ko je vreme suho in mirno. Sejte redko, da si prihranite kasnejše delo z redčenjem.	
Na splošno sejemo semena tako globoko, kolikor so dolga.	
Rastline, ki kalijo pri svetlobi, in rastline z zelo drobnimi semeni sejemo pomešane z zemljo in jih le z desko potisnemo v tla.	
Kobulnicam, korenčku, zeleni, peteršilju, koromaču, kumini, janežu, koprcu in luštreku seme zelo dolgo kali.	
Zaradi pogostih suš bomo najuspešneje gojili tiste sorte s kratko rastno dobo, ki obrodijo pred nastopom vročine.	
	
V marcu sadimo, obrezujemo in cepimo sadno drevje.	
Jabolka in hruške cepimo na divjake, češnjo cepimo na divjo češnjo.	
Z obrezovanjem sadno drevje čistimo, pomladimo in povečamo rodnost.	
Sadno drevje obrezujemo tako, da bo glavčina pridelka v spodnji polovici drevesa. Krošnja mora biti zračna.	
V času cvetnega tedna in po njem je navada, da začnemo s sajenjem balkonskega in okenskega cvetja.	
Sadik in rastlin za balkonska korita ne kupujmo prezgodaj, če jih hranimo na neustreznih mestih, nam propadajo.	
	
	
Sadike okenskih in balkonskih rastlin lahko posadimo zelo zgodaj, na prosto pa jih prenesemo po 15. maju.	
Mlade rastline potrebujejo večji lonec enkrat letno, večje pa na dve ali tri leta.	
Na zelenjadem vrtu zelo zgodaj sejemo blitvo in radič za rezanje, ki mora biti zelo gost.	
Zgodaj sajena solata naredi lepše glave; sejemo berivko, krhko- in mehkolistno, nakodrano glavno solato, ki gre pozno v cvet.	
Čimprej sadimo na prosto nekaj sadik zgodnjih kapusnic.	
	
Semena enoletnic posejemo v rastlinjak ali v zabojčke; ko so visoke 5 cm, jih prepikiramo v lončke.	

APRIL – MALI TRAVEN

1.	Torek	Venancij, škof, mučenec; Ljuba (Agapa), mučenka; Nonij Alvarez, redovnik
2.	Sreda	Frančišek Pavelski, redovni ustanovitelj; Teodozija, mučenka; Marija, spokornica
3.	Četrtek	Rihard, škof; Sikst I., papež; Alojzij Scrosoppi, vzgojitelj
4.	Petek	Izidor Seviljski, škof, cerkveni učitelj (4); Frančišek Marto, fatimski pastirček
5.	Sobota	Vincencij Ferrer, duhovnik (4); Albert, škof; Julijana, redovnica
6.	Nedelja	3. VELIKONOČNA (1); Irenej Sirmijski, škof, mučenec; Notkar, glasbenik – Mlaj ob 05h 55' Učenca spoznata Jezusa po lomljenju kruha (Lk 24,13-35)
7.	Ponedeljek	Janez Krstnik de la Salle, duhovnik (3); Aleksander, mučenec
8.	Torek	Valter, opat; Dionizij, škof
9.	Sreda	Valtruda, redovnica; Anton Pavoni, mučenec
10.	Četrtek	Ezekiel, prerok; Domnij (Dujam), škof; Apolonij, duhovnik, mučenec
11.	Petek	Stanislav, škof, mučenec (3); Biserka; Helena, redovnica
12.	Sobota	Zenon, škof; Julij I., papež; Sava, mučenec; Alferij, državnik – Prvi krajec ob 20h 32'
13.	Nedelja	4. VELIKONOČNA (1); Martin I., papež, mučenec; Ida, vdova Jezus je pastir in vrata k ovcam (Jn 10,1-10)
14.	Ponedeljek	Lidvina, trpinka; Valerijan in Maksim, mučenca
15.	Torek	Peter Gonzales, redovnik; Cezar de Bus, redovnik
16.	Sreda	Bernardka Lurška, devica (3); Benedikt Jožef Labre, berač
17.	Četrtek	Janez, redovnik; Simon, mučenec; Robert, opat
18.	Petek	Marija, redovnica; Sabina Petrilli, redovnica; Evzebij, škof
19.	Sobota	Leon IX., papež; Marcel Callo, delavski apostol
20.	Nedelja	5. VELIKONOČNA (1); Neža Montepulčanska, redovnica; Teotim, škof; Bernika, mučenka Kristus je pot, resnica in življenje (Jn 14,1-12) – Ščip ob 12h 25'
21.	Ponedeljek	Anzelm, škof, cerkveni učitelj (4); Konrad iz Parzhama, redovnik
22.	Torek	Hugo Grenobelski, škof; Agapit, papež; Gaj, papež
23.	Sreda	Jurij, mučenec (4); Vojteh, škof
24.	Četrtek	Fidelis (Zvest) iz Sigmaringena, duhovnik, mučenec (4); Franka, redovnica
25.	Petek	Marko, evangelist (2); Erminij, opat; Janez, duhovnik
26.	Sobota	Marcelin, papež; Rafael, redovnik; Marija, Mati dobrega sveta
27.	Nedelja	6. VELIKONOČNA (1); Cita, dekla; Dan upora, državni praznik Na Jezusovo prošnjo prejmemo Duha Tolažnika (Jn 14,15-21)
28.	Ponedeljek	Peter Chanel, duhovnik, mučenec (4); Ludvik Grignon, misijonar (4); prošnji dan – Zadnji krajec ob 16h 12'
29.	Torek	Katarina Sienska, devica, cerkvena učiteljica, sozavetnica Evrope (3); prošnji dan
30.	Sreda	Pij V., papež (4); Jožef Cottolengo, redovni ustanovitelj; Marija, redovnica; prošnji dan

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Vse vrste graha sadimo od marca do junija. Sadimo ga čimbolj zgodaj, ker slabo prenaša sušo.	
Dan pred sajenjem grah namočimo, da bo hitreje rasel in ga glodalci ne bodo mogli tako hitro pojesti.	
Pognojimo mu s pepelom. Potrebuje oporo in zaščitno mrežo pred ptiči.	
Grah z nagubanimi zrni je okusnejši od okroglozrnatih sort.	
Sladkorni grah se splača pridelovati zaradi stročja in zaradi zrnja.	
	
Tradicija naših babic so sejančki vodenk na okenskih policah.	
Šalotko sadimo 15 cm vsaksebi, pospravimo jo poleti.	
Česen sadimo tako, da priostreni vrh stroka, ki je zgoraj, zemlja komaj prekriva.	
V aprilu naj bodo posejane korenovke: kolerabice, koleraba, rdeča pesa, pastinak, redkvica, črni koren ...	
Sadimo nakaljeni zgodnji krompir.	
Krompirju ustreza s starim hlevskim gnojem pognojena zemlja.	
	
Debelejše gomolje sadimo redkeje, ker imajo več oces in odženejo več kaličev.	
Drobnejše gomolje sadimo bolj na gosto. Razdalja med njimi naj bo ena otroška stopinja.	
Razdalje med vrstami krompirja naj bodo 70 do 75 cm.	
Zgodnje sorte krompirja sadimo nekoliko globlje zaradi zaščite pred mrazom.	
Krompir dvakrat okopljemo in enkrat osujemo.	
Če krompir posadimo dan pred polno luno, divje raste, a slabo obrodi.	
	
Sočasno s krompirjem sadimo poletno-jesenske čebulnice: georgine, gladiole, lilije, potonike ...	
Georgine ali dalije spadajo v dve skupini, ene vzgajamo vsako leto sproti iz semena, druge pa iz gomoljev.	
Dno čebulice ali gomolja, ki ga sadimo, se mora dotikati zemlje, ki smo jo prej zrahljali.	
V bolj rahlo zemljo sadimo večje čebulnice globlje, manjše pa plitveje.	
Kapusnice za zgodnjo pridelavo, ki smo jih feb. sejali v zabojčke, prepikiramo in, ko so dovolj velike, presadimo pod tunel.	
Vse kapusnice lahko konec aprila že sejemo na prosto ali pod tunel; pikiranje običajno ni potrebno.	
	
Sadike vseh kapusnic presajamo globlje, kot so rasle pred presajanjem.	
Kapusnice zahtevajo s hlevskim gnojem dobro pognojena tla. Manj gnojimo le brstičnemu in kodrolistnemu ohrovту.	
Drobniak vsako tretje leto izkopljemo in presadimo na drugo mesto.	

MAJ – VELIKI TRAVEN

1.	Četrtek	VNEBOHOD (1); Jožef, delavec, glavni zavetnik Koprške škofije; Praznik dela, državni praznik
2.	Petek	Atanazij, škof, cerkveni učitelj (3); Boris, kralj; dela prost dan
3.	Sobota	Filip in Jakob mlajši, apostola (2); Teodozij Kijevski, menih
4.	Nedelja	7. VELIKONOČNA (1); Florijan (Cvetko), mučenec; Lazar, mučenec Oče bo poveljčal svojega Sina (Jn 17,1-11a)
5.	Ponedeljek	Gotard, škof; Angel, mučenec; Edmund, redovnik – Mlaj ob 14h 18'
6.	Torek	Dominik Savio, dijak; Edvard, duhovnik, mučenec
7.	Sreda	Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Avguštin, vzgojitelj
8.	Četrtek	Obletnica posvetitve stolnice v Ljubljani (2); Viktor (Zmago) Milanski, mučenec
9.	Petek	Majnard, škof; Marija Terezija Gerhardinger, redovnica; Izaija
10.	Sobota	Antonin, škof; Janez Avilski, vzgojitelj; Damijan, misijonar; Job
11.	Nedelja	BINKOŠTI (1); Odo, Hugo in Odilo, opatje Kakor je Oče mene poslal, tudi jaz vas pošiljam (Jn 20,19-23)
12.	Ponedeljek	Marija, Mati Cerkve (2); Leopold Mandić, duhovnik (3); Pankracij – Prvi krajec ob 05h 47'
13.	Torek	Fatimska Mati Božja (4); Imelda, deklica; Servacij, škof
14.	Sreda	Bonifacij, mučenec; Lino Parmski, mučenec; Justa, mučenka
15.	Četrtek	Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet; Pahomij, opat
16.	Petek	Janez Nepomuk, duhovnik, mučenec (3); Andrej Bobola, mučenec; Marjeta Kortonska, redovnica
17.	Sobota	Jošt, puščavnik (4); Pashal Baylon, redovnik; Kvatre
18.	Nedelja	SVETA TROJICA (1); Janez I., papež, mučenec (4); Feliks, redovnik Oče je poslal Sina, da bi se svet po njem rešil (Jn 3,16-18)
19.	Ponedeljek	Leonard, duhovnik; Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavalec; Urban I., papež
20.	Torek	Bernardin Sienski, duhovnik (4); Avrea (Zlata), mučenka – Ščip ob 04h 11'
21.	Sreda	Hospicij, puščavnik; Teobald, škof; Jožef, redovnik
22.	Četrtek	SV. REŠNJE TELO IN KRI (1); Marjeta (Rita) Kasijška, redovnica (4)
23.	Petek	Janez de Rossi, duhovnik; Ivana, dobrodelnica; Deziderij (Željko), mučenec
24.	Sobota	Marija, Pomočnica kristjanov (3); Socerb, mučenec
25.	Nedelja	8. NAVADNA (2); Beda Častitljivi, duhovnik, cerkveni učitelj (4); Gregor VII., papež (4) Kristus svari pred zaskrbljenostjo (Mt 6,24-34)
26.	Ponedeljek	Filip Neri, duhovnik (3); Lambert de Vence, škof
27.	Torek	Avguštin Canterburyjski, škof (4); Julij, mučenec; Klemen, menih
28.	Sreda	German Pariški, škof; Ignacij Rostovski, škof – Zadnji krajec ob 04h 57'
29.	Četrtek	Maksim Emonski, škof (4); Bona, devica
30.	Petek	Srce Jezusovo (1); Kancijan in tovariši, oglejski mučenci (4)
31.	Sobota	Obiskanje Device Marije (2); Marijino brezmadežno Srce (4)

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Nizek fižol za stročje ali za zrnje sadimo neposredno na gredico.	
Vrt dobi nadih sredozemlja, če sejemo ali sadimo zelišča: timijan, baziliko, žajbelj, šetraj, lovor, sivko, rožmarin in majorane.	
Zelišča tudi v hudi vročini poredko zalivamo, ker so dobro prilagojena dolгим sušnim obdobjem.	
	
Proti plevelom na trati se borimo z redno košnjo ali pa jih ročno pulimo.	
Trato lahko oblikujemo tudi z različno višino košnje trave.	
Odcvetelim pomladnim čebulicam ne porežemo listov takoj po cvetenju, ker se s pomočjo listov zalagajo z rezervno hrano.	
Medtem, ko pomladnim čebulicam listje odmira, naj na vrtu cvetijo trajnice, da vrt ne bo videti zanemarjen.	
Visoki fižol, preklar, sadimo neposredno na gredico od srede maja do junija.	
Ko preklar cveti, potrebuje veliko vode.	
	
Prihaja pravi čas za sajenje sadik. Če jih nismo vzgojili sami, jih kupimo v vrtnarskem centru.	
Semena, ki jih kupujemo pakirana v vrečkah, so srednje kakovosti; včasih so tudi prestara in nerada kalijo.	
Večina sadik, ki jih kupujemo v vrtnarskem centru, zraste iz izbranega semena visokokakovostnih sort.	
Sadimo sadike bučk, kumar, paprike, paradižnika, zelja, jajčevca, ohrovta, cvetače, brokolija, zelene ...	
Sejemo in sadimo enoletnice: ognjič, zajčke, mak, kozmeje, sončnice, astre, cinje, žametnice, salvije, dalije, lan ...	
Poskrbimo tudi za jesenske cvetlice: posadimo mlade sadike ali potaknjence krizantem in druge trajnice.	
	
Po ledenih možeh se ni treba bati pozebe. Vlaknate folije za zaščito pred mrazom niso več potrebne.	
Lahko posadimo vse raznovrstne balkonske rastline in jih pred soncem zaščitimo z vlaknato folijo.	
Nekatere enoletnice zrastejo same iz lanskih semen. Primerno jih razredčimo in presadimo na ustrezno mesto.	
Če starejših prezimnih rastlin spomladi ne presajamo, jih po vrhu oskrbimo s svežo zemljo in s počasni topnimi gnojili.	
V posode lahko posadimo različne citrovce, med katerimi je najpomembnejša limona.	
Bučke in kumare sadimo ali sejemo na robu kompostnega ali gnojnega kupa. Potrebujejo obilo vlage.	
	
Stebelno zeleno in por sadimo v jarke, ker ju bomo zaradi beljenja večkrat osuli.	
Por sadimo za jesensko rabo; istočasno sejemo tako sorto pora, ki prezimi.	
Paprika zahteva vlažna, s hlevskim gnojem pognojena tla, suh zrak in veliko sonca. Sadimo lahko po dve sadiki skupaj.	
Paradižnik najbolje uspeva, če ga sadimo vsako leto na isto gredo, če je bil prejšnje leto zdrav.	
Gomoljna zelena bo naredila debele gomolje, če jo plitvo posadimo le do polovice korenine; zgornji del naj gleda iz tal.	
Cvetača je lahko zgodnja, uporabna spomladi, srednje zgodnja za poletje in srednje pozna za jesen.	

JUNIJ – ROŽNIK

1. Nedelja	9. NAVADNA (2); Justin, mučenec (3); Klavdij, škof; Kaprazij, opat Hiša na skali in hiša na pesku (Mt 7,21-27)
2. Ponedeljek	Marcelin in Peter, mučenca (4); Erazem, škof, mučenec; Evgen, papež
3. Torek	Karel Lwanga in tovariši, mučenci (3); Klotilda, vdova – Mlaj ob 21h 23'
4. Sreda	Frančišek Caracciolo, redovni ustanovitelj; Kvirin iz Siscije, škof
5. Četrtek	Bonifacij, škof, mučenec (3); Svetko (Svetopolk), mučenec; Igor, mučenec
6. Petek	Norbert, škof (4); Bertrand Oglejski, škof
7. Sobota	Robert Newminstrski, opat; Bogumil, opat
8. Nedelja	10. NAVADNA (2); Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof Kristus je prišel iskat grešnike (Mt 9,9-13)
9. Ponedeljek	Primož in Felicijan, mučenca (4); Efrem Sirski, cerkveni učitelj (4)
10. Torek	Janez Dominici, dubrovniški škof; Henrik, delavec – Prvi krajec ob 17h 04'
11. Sreda	Barnaba, apostol (3); Janez Fakundski, glasnik sprave
12. Četrtek	Jolenta, kneginja; Eskil, mučenec; Alejda, redovnica
13. Petek	Anton Padovanski, duhovnik, cerkveni učitelj (3); Akvilina, mučenka
14. Sobota	Valerij in Rufin, mučenca; Metodij, škof; Gerard, redovnik
15. Nedelja	11. NAVADNA (2); Vid, mučenec (4) Jezus pokliče in razpošlje dvanajstere (Mt 9,36-38; 10,1-8)
16. Ponedeljek	Beno, škof; Luitgarda, devica
17. Torek	Albert, apostol ubogih; Jan, glasnik Marijine časti; Rajner iz Pise
18. Sreda	Gregor Janez Barbarigo, dušni pastir; Marcelijan in Marko, mučenca – Ščip ob 19h 30'
19. Četrtek	Obletnica posvetitve stolnice v Kopru (2); Romuald, opat (4)
20. Petek	Florentina, redovnica; Adalbert, škof; Vincencija, redovnica
21. Sobota	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, redovnik (3); Julijan, mučenec – Začetek poletja ob 01h 59' (poletni čas)
22. Nedelja	12. NAVADNA (2); Pavlin iz Nole, škof (4); Janez Fisher, škof, in Tomaž More, mučenca (4) Jezus nam vliva pogum (Mt 10,26-33)
23. Ponedeljek	Jožef Cafasso, duhovnik; Marija Oignieška, vdova
24. Torek	Rojstvo Janeza Krstnika (1); Simplicij, škof; kres
25. Sreda	Viljem, opat; Doroteja, mati; Amand, puščavnik; Dan državnosti, državni praznik
26. Četrtek	Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec; David, puščavnik – Zadnji krajec ob 14h 10'
27. Petek	Ema (Hema) Krška, kneginja (3); Ciril Aleksandrijski, škof, cerkveni učitelj (4)
28. Sobota	Irenej Lyonski, oče katoliške teologije, škof, mučenec (3); Potamijena, mučenka
29. Nedelja	SV. PETER IN PAVEL, apostola (1); 13. navadna; Judita; Saloma Jezus obljubi Petru najvišjo oblast (Mt 16,13-19)
30. Ponedeljek	Prvi mučenci rimske Cerkve (4); Ladislav, kralj; Oton, škof

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Rdeča pesa potrebuje stalno vlažna tla, da ne bi olesenela. Vlago zadržujemo z zastiranjem tal.	
Zaradi korenčkove muhe, ki je zelo razširjena, redčimo korenček samo ob vlažnem vremenu ali dežju.	
Če hočemo imeti zelje vse leto, gojimo spomladansko, poletno in zimsko zelje.	
Sadike zimskega zelja presajamo na grede, kjer sta rasla glavната solata ali zgodnji krompir.	
Z dvojnim presajanjem sadike utrdimo. Med rastjo zelje osujemo.	
Pri presajanju zeljnate sadike namočimo v brozgo iz ilovke, govejega blata in saj, da bodo zrasle močne glave.	
Brokoli sadimo v začetku poletja.	
Sladki komarček sejemo junija, pridelek pobiramo oktobra in novembra. Prezgodnja setev gre rada v cvet.	
Radiče in endivijo, sort: kodravo, eskarjevko, malan, sejemo junija ali še prej, da bomo lahko presajali sredi julija.	
Radiča za prezimitev pa ne sejemo pred 21. junijem, da ne bo ušel v cvet.	
Cikorija, katalonski radič, je grenak, a tudi zdravilen. Gojimo ga poleti in jeseni.	
Sejemo tudi podzemno kolerabo za kuho in za krmo živalim.	
Poletna zadovoljstva, jagode, ribez, kosmulja, josta, ameriška borovnica, maline, robide, so posajene že aprila.	
Jagode potrebujejo sončno rastišče in zračna, s hranili bogata, nekoliko kisla tla. Po štirih letih jih preselimo drugam.	
Kosmulje in joste imajo globok koreninski sistem. Dobro uspevajo v globokih in bogatih humoznih tleh.	
Ameriška borovnica uspeva na sončnih legah v kislh peščenih tleh in kisli šoti.	
Maline, robide in njihovi križanci rastejo na sončnem prostoru. Potrebujejo oporo.	
Breztrnate žlahtne robide so občutljivejše za mraz. Sadimo jih na manj izpostavljena mesta.	
Zoper škodljivce in polže sejemo ognjič, žametnice in kapucinke.	
Sredi poletja sejemo kitajski ohrovt. Ne mara kislh tal. Potrebuje veliko vode in toplote.	
Presajamo brstični in kodrolistni ohrovt.	
Od junija do avgusta vzgajamo mačehe, ki jih jeseni presajamo na grobove.	
Ko pomladnim čebulnicam povsem odmre listje, jih izkopljemo, očistimo in osušimo.	
Paprika odlično raste pod vlaknatim tunelom.	
Trata bo lepa, če jo pokosimo vsake tri tedne. Ob vročini zvišamo nivo košnje na 4 do 5 cm.	

JULIJ – MALI SRPAN

1.	Torek	Oliver, mučenec; Julij in Aron, mučenca; Domicijan, opat
2.	Sreda	Janez Frančišek Regis, redovnik; Liberat, mučenec; Ptujskogorska Mati Božja
3.	Četrtek	Tomaž, apostol (2); Anatolij, škof; Heliodor, škof – Mlaj ob 04h 19'
4.	Petek	Elizabeta Portugalska (4); Urh, škof (4); Berta, vdova
5.	Sobota	Ciril, menih, in Metod, škof, zavetnika Evrope, slovanska apostola (1)
6.	Nedelja	14. NAVADNA (2); Marija Goretti, devica, mučenka (4); Marija Terezija, devica Jezus je krotak in v srcu ponižen (Mt 11,23-30)
7.	Ponedeljek	Vilibald, škof; Edilburga, redovnica; Peregrin, mučenec
8.	Torek	Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec
9.	Sreda	Gorkumski mučenci (4); Pavlina, redovnica; Ifigenija, mučenka
10.	Četrtek	Amalija (Ljuba), redovnica; Veronika Giuliani, redovnica; Rufina in Sekunda, mučenki – Prvi krajec ob 06h 35'
11.	Petek	Benedikt, opat, zavetnik Evrope (2); Olga Kijevska, kneginja; Placid, mučenec
12.	Sobota	Mohor in Fortunat, mučenca (3); Janez Gualbert, redovni ustanovitelj
13.	Nedelja	15. NAVADNA (2); Henrik (Hinko), kralj (4); Evgen, škof; Klelija, redovnica Sejalec je šel sejat (Mt 13,1-23)
14.	Ponedeljek	Kamil de Lellis, duhovnik (4); Frančišek Solan, redovnik
15.	Torek	Bonaventura, škof, cerkveni učitelj (3); Vladimir Kijevski, knez
16.	Sreda	Karmelska Mati Božja (4); Rajnelda, mučenka; Elvira, opatinja
17.	Četrtek	Aleš (Aleksej), spokornik; Hedvika, kraljica
18.	Petek	Friderik (Miroslav), škof, mučenec; Emilijan, mučenec – Ščip ob 09h 59'
19.	Sobota	Arsen, puščavnik; Ambrozij, opat; Justa in Rufina, mučenki
20.	Nedelja	16. NAVADNA (2); Marjeta (Biserka), mučenka (4); Elija, prerok Pustite oboje skupaj rasti do žetve (Mt 13,24-43)
21.	Ponedeljek	Lovrenc iz Brindisija, duhovnik, cerkveni učitelj (4); Danijel (Danilo), prerok
22.	Torek	Marija Magdalena (Majda), svetopisemska žena (3); Menelej, opat; Beno, opat
23.	Sreda	Brigita Švedska, sozavetnica Evrope (2); Apolinarij, škof, mučenec
24.	Četrtek	Krištof (Kristo), mučenec (4); Kristina Belgijska, mistikinja
25.	Petek	Jakob starejši, apostol (2); Magnerik, škof – Zadnji krajec ob 20h 42'
26.	Sobota	Joahim in Ana, starši Device Marije (3); Bartolomeja, redovnica; Kamila, mučenka
27.	Nedelja	17. NAVADNA (2); Gorazd, Kliment in drugi učenci svetih Cirila in Metoda (3) Nebeško kraljestvo je podobno zakladu (Mt 13,44-52)
28.	Ponedeljek	Viktor (Zmago) papež; Urban, papež; Samson (Samo)
29.	Torek	Marta iz Betanije (3); Olaf, kralj; Beatrika, mučenka
30.	Sreda	Peter Krizolog, škof, cerkveni učitelj (4); Justin, misijonar; Maksima, mučenka
31.	Četrtek	Ignacij Lojolski, duhovnik, redovni ustanovitelj (3); Fabij, mučenec; Helena, vdova

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Strižemo žive meje.	
Paradižnik privezujemo na oporo in mu odstranjujemo zalistnike.	
Posejemo zimsko črno redkev, ki doraste v štirih mesecih.	
Če so listi blitve močno skrivenčeni, so ušivi. Trikrat jo porežemo in uši ne bo več.	
Blitvo uživamo vse leto, nadomešča nam špinačo, ki gre hitro v cvet.	
	
S pletjem skušamo odstraniti čimveč korenin in drugih podzemnih delov raznih plevelov.	
Vse rastline, še posebej mlade, morajo imeti dovolj vlage.	
Zalivamo zjutraj, ko se naravne sile v zemlji dvigujejo in rastlina raste v zgornjem delu.	
Zalivamo s postano vodo. Mrzla voda iz vodovoda je za nekatere plodovke pravi šok.	
Ob hudi suši vrt močno zalijemo dvakrat v tednu tako, da voda doseže pri rastlinah prav vse korenine in koreninice.	
Popoldne in zvečer se moči in sokovi v rastlini zlivajo v spodnji del, z močjo se napolnijo korenine.	
	
Če okopavamo rastlino zjutraj, tla oddajo svojo vlago v nastajajoči dan.	
Če okopavamo rastlino zvečer, tla vdihavajo vlago iz svojega okolja.	
V sušnih obdobjih bomo rastline pogosto okopavali.	
Sredina julija je čas za presajanje endivije in radičev za jesen.	
Za ohranjanje vlažnosti tla zastiramo z izruvanim plevelom, pokošeno travo in gnijočim rastlinjem.	
Po nevihti zbita tla rahljamo.	
	
Po kresu se sonce znižuje, rastline razvijajo plodove in dozorevajo.	
V juliju izkopljemo zgodnji krompir, pobereмо grah, česen, pohodimo čebulo, pobereмо čebulček.	
Vsi kotički v vrtu naj bodo posajeni. Na izpraznjene gredice takoj posejemo ali posadimo nove rastline.	
Na izpraznjene gredice lahko posejemo radič, solato, špinačo, presajamo por, ohrovt, zelje, brokoli, rdečo peso ...	
Sejemo špinačo za prezimitev, to so sorte z oglatimi semeni.	
Vsa okna in balkoni so okrašeni s cvetočimi novimi zasaditvami v cvetličnih koritih.	
	
V vrste sejemo radič za rezanje, ki spomladi oblikuje okusne rozete.	
Obranim grmom ribeza in kosmulje porežemo približno tretjino starejših vej.	
Sejemo in razmnožujemo dvoletnice in trajnice: orlice, volčji bob, turške nageljne, spominčice, srebrenke, zvončnice ...	
Pod starejšimi sadnimi drevesi lahko posadimo žametnice ali kapucinke zoper škodljivce.	

AVGUST – VELIKI SRPAN

1.	Petek	Alfonz Marija Ligvorij, škof, cerkveni učitelj (3); Makabejski bratje – Mlaj ob 12h 13'
2.	Sobota	Porcijunkula; Evzebij iz Vercellija (4); Peter Julijan Eymard, duhovnik
3.	Nedelja	18. NAVADNA (2); Lidija, žena; Avguštin Kažotić, zagrebški škof; Konrad, redovnik Jezus nasiti množico (Mt 14,13-21)
4.	Ponedeljek	Janez Marija Vianney, duhovnik (3); Amata, redovnica
5.	Torek	Posvetitev bazilike svete Marije (Snežne) (4); Ožbolt, kralj; Viljem, mučenec
6.	Sreda	Jezusova spremenitev na gori (2); Pastor, mučenec
7.	Četrtek	Sikst II., papež, in tovariši, mučenci (4); Kajetan, duhovnik (4); Albert, redovnik
8.	Petek	Dominik (Nedeljko), duhovnik, redovni ustanovitelj (4); Cirijak, mučenec – Prvi krajec ob 22h 20'
9.	Sobota	Terezija Benedikta (Edita Stein), sozavetnica Evrope (2); Roman, mučenec
10.	Nedelja	19. NAVADNA (2); Lovrenc, diakon in mučenec (2); Hugo, škof Jezus vabi Petra k sebi (Mt 14,22-33)
11.	Ponedeljek	Klara (Jasna), redovnica (3); Tiburcij in Suzana, mučenca
12.	Torek	Ivana Frančiška de Chantal, redovnica (4); Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež
13.	Sreda	Poncijan, papež, in Hipolit, duhovnik, mučenec (4); Radegunda, mučenka; Gertruda, redovnica
14.	Četrtek	Maksimilijan Kolbe, duhovnik, mučenec (3); Evzebij iz Rima; Eberhard, opat
15.	Petek	MARIJINO VNEBOVZETJE (1); Atanazija, puščavnica; dela prost dan
16.	Sobota	Rok, spokornik (4); Štefan Ogrski, kralj (4); Roza, mučenka – Ščip ob 23h 16'
17.	Nedelja	20. NAVADNA (2); Hijacint Poljski, redovnik Jezus hvali vero poganske žene (Mt 15,21-28)
18.	Ponedeljek	Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Prenesta v Italiji
19.	Torek	Janez Eudes, duhovnik (4); Ludvik Toulouški, škof
20.	Sreda	Bernard, opat, cerkveni učitelj (3); Samuel (Samo), prerok
21.	Četrtek	Pij X., papež (3); Sidonij, škof; Viktorija, žena
22.	Petek	Devica Marija, Kraljica (3); Siegfried (Zmago), opat
23.	Sobota	Roza iz Lime (4); Evgenij, škof; Justinijan, papež
24.	Nedelja	21. NAVADNA (2); Jernej, apostol (4); Emilija de Vialar, redovnica – Zadnji krajec ob 01h 50' Jezus obljubi Petru ključe kraljestva (Mt 16,13-20)
25.	Ponedeljek	Ludvik IX., kralj (4); Jožef Kalasanc, redovnik (4)
26.	Torek	Tarzicij, mučenec; Ivana Elizabeta Bichier, redovna ustanoviteljica; Hadrijan, mučenec
27.	Sreda	Monika, mati (3); Cezarij, škof; Amadej, škof
28.	Četrtek	Avguštin, škof, cerkveni učitelj (3); Hermes, mučenec
29.	Petek	Mučeništvo Janeza Krstnika (3); Sabina, mučenka
30.	Sobota	Feliks (Srečko) in Adavkt, mučenca; Alfred Ildefonz Schuster, škof – Mlaj ob 21h 58'
31.	Nedelja	22. NAVADNA (2); Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof Hoja za Kristusom zahteva odpoved (Mt 16,21-27)

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Krompir izkopljemo ob suhem vremenu, ko se začnejo listi sušiti. Osuši naj se kar na gredici. Shranjen mora biti v temi.	
Sejemo strniščno repo za kisanje ali za svežo rabo. Kmetje jo sejejo po žetvi.	
	
V avgustu sejemo motovilec za jesen.	
Za setev motovilca lahko izkoristimo senco paradižnika ali fižola preklarja, ki mu je prav prijetna.	
Motovilec lahko posejemo med zimski por.	
Pobiramo semena enoletnic. Seme naj bo od najlepših in najbujnejših rastlin.	
Če sami za lastno potrebno pobiramo semena, bodimo pozorni na obdelavo semena: čiščenje, sušenje, shranjevanje.	
Sveže pobrano seme motovilca slabo kali, skladiščiti ga moramo vsaj dve leti.	
	
Izpraznjene gredice lahko posejemo s semeni za zeleno gnojenje.	
Z rastlinami za zeleno gnojenje pridelamo veliko zelene mase, s katero zastiramo grede.	
Zeleno gnojenje več zaloge hranil in humusa; korenine metuljčnic, boba, graha, fižola in leče, vežejo dušik iz zraka.	
Zeleno gnojenje štiti tla pred premočnim soncem, vetrom in dežjem, preprečuje izpiranje tal in rast plevelov.	
Facelija za zeleno gnojenje je odlična čebelja paša, pa tudi polepša vrt.	
Zeleno gnojenje, mulčenje ali zastiranje je površinsko kompostiranje.	
	
Zeleno gnojimo, ko namensko posadimo rastline, ki hitro rastejo in s svojimi globokimi koreninami rahljajo tla.	
Posebna rastlina za zeleno gnojenje je špinača. Raztresena po vsem vrtu zastira zemljo med vrtninami.	
Ko rastline za zeleno gnojenje zrastejo, jih pokosimo in vdelamo v tla, v skladu z našim setvenim namenom.	
Sejemo peteršilj, ki bo prezimil, nasajamo stalna kuhinjska zelišča.	
S potaknjenci razmnožujemo nekatere balkonske rastline: fuksije, begonije, vodenke, bršljanke ...	
Potaknjence narežemo, ko so rastline prenehale z bogatim cvetenjem. Veliki potaknjenci se težje ukoreninijo.	
	
Potaknjence posadimo zelo plitvo, vsega 1 cm globoko.	
Žive meje iglavcev strižemo tako, da se proti vrhu zožujejo, tako dosežemo, da se spodaj ne golijo.	
Uredimo nov nasad jagod na gredici, kjer so prej rasle korenovke.	
Na gredici, kjer so rasle jagode, bomo v novi sezoni posadili zeljnice.	
Belo čebulo, majski srebrnjak, sejemo v avgustu, do konca septembra jo lahko presajamo, dozori pa maja.	
Porežemo sivko, timijan, majaron, žajbelj, pred zimo bodo pognali novi poganjki.	
	

SEPTEMBER – KIMAVEC

1.	Ponedeljek	Egidij (Tilen), opat (4); Verena, puščavnica
2.	Torek	Janez Burté, mučenec; Ingrid, redovnica; Antonin, mučenec
3.	Sreda	Gregor Veliki, papež, cerkveni učitelj (3); Bazilisa, mučenka
4.	Četrtek	Rozalija (Zalka), devica; Ida, grofica; Robert, politik; Irma, grofica; Mojzes
5.	Petek	Viktorin, mučenec; Mati Terezija, redovna ustanoviteljica
6.	Sobota	Zaharija, prerok; Magnus, misijonar; Bertrand, redovnik
7.	Nedelja	23. NAVADNA (2); (angelska); Regina, devica, mučenka; Marko Križevčan, mučenec; Melhior, duhovnik Brata je treba klicati k spreobrnitvi (Mt 18,15-20) – Prvi krajec ob 16h 04'
8.	Ponedeljek	Rojstvo device Marije (2); Serafina, vdova
9.	Torek	Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca; Angela, tretjerednica
10.	Sreda	Nikolaj Tolentinski, spokornik; Oglerij, opat
11.	Četrtek	Prot in Hijacint, mučenca; Sperandea, mučenka
12.	Petek	Ime Marijino; Gvido, cerkovnik; Peter, opat
13.	Sobota	Janez Zlatousti, škof, cerkveni učitelj (3); Notburga, delavka; Amat (Ljubo), opat
14.	Nedelja	POVIŠANJE SV. KRIŽA (2); (24. nav.); Maternus, škof Odpuščanje nima meje (Mt 18,21-35)
15.	Ponedeljek	Žalostna Mati Božja (3); Melita, mučenka – Ščip ob 11h 13'
16.	Torek	Kornelij, papež, in Ciprijan, škof, mučenca (3); Ljudmila, kneginja
17.	Sreda	Robert Bellarmin, škof, cerkveni učitelj (4); Lambert, škof
18.	Četrtek	Jožef Kupertinski, duhovnik; Riharda, cesarica
19.	Petek	Januarij, škof, mučenec (4); Emilija de Rodat, redovnica
20.	Sobota	Korejski mučenci Andrej Kim, Pavel Čong in tovariši (3); Kvatre
21.	Nedelja	25. NAVADNA (2); Matej, apostol in evangelist (2); Jona, prerok Božja dobrota presega človekov pogled (Mt 20,1-16a)
22.	Ponedeljek	Mavricij, mučenec; Emerita, mučenka – Zadnji krajec ob 07h 04' – Začetek jeseni ob 17h 44' (poletni čas)
23.	Torek	Pij iz Pietrelcine, duhovnik (3); Lin, papež; Tekla, mučenka; Bernardina, redovnica
24.	Sreda	Anton Martin Slomšek, škof (3); Rupert Salzburški, škof (4)
25.	Četrtek	Sergij Radoneški, menih; Nikolaj iz Flüe, kmet
26.	Petek	Kozma in Damijan, mučenca (4); Nil, spokornik
27.	Sobota	Vincencij Pavelski, duhovnik (3); Adolf Španski, mučenec
28.	Nedelja	26. NAVADNA (2); Venčeslav (Vaclav), mučenec (4); Lovrenc Ruiz in tovariši, japonski mučenci (4) Grešniki pojdejo v Božje kraljestvo (Mt 21,28-32)
29.	Ponedeljek	Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) – Mlaj ob 10h 12'
30.	Torek	Hieronim, duhovnik, cerkveni učitelj (3); Felicija, redovnica

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Če brstični ohrovt slabo nastavlja brste, odščipnemo vegetativni vrh, kar bo pospešilo nastajanje brstov.	
Rozge malin, ki so to leto rodile, po obiranju odrežemo tik nad zemljo.	
Septembra sta zaradi naleta porove vrtavke v veliki nevarnosti por in drobnjak. Rastline pokrijemo z vlaknato folijo.	
Por ne mara tlačenja, zato ga pokrijemo z vlaknato folijo prek lokov, ki so dovolj visoki.	
Zrelo zelje in zreli ohrovt imata zgoraj svetlejšje, trde glave. Pospravimo jih, preden napokajo.	
Najboljši čas za setev nove trate je september, tla so še topla, vlage je dovolj in seme hitro kali.	
Trava jeseni oblikuje močne korenine, zato bo spomladi in poleti bolj odporna na sušo.	
Za zimsko cvetenje v notranjih prostorih lahko posadimo v lončke ciklame in trobentice.	
Jesen, ta dobra ženska, nas obilno nagrajuje s sadeži in zelenjadnicami.	
Sadja, ki ga bomo hranili čez zimo, ne pustimo pasti na tla; oberemo ga z rokami in z njim previdno ravnamo.	
Sveže sadje in zelenjavo shranimo v temen, hladen in zračen prostor.	
Zabojev z jabolki in hruškami ne naložimo poleg krompirja ali korenja, ker to povzroča klitje krompirja.	
	
Če želimo, da bodo hruške hitreje medile, jih hranimo skupaj z rezanim cvetjem.	
Pri spravilu je sušenje boljše od zmrzovanja. Posušeno sadje in zelenjava sta okusnejša in trajnejša kot zamrznjena.	
Preden zelenjavo zamrznemo, jo moramo blanširati.	
Za vlaganje in vkuhanje, za kisanje zelja in repe, za kuhanje marmelad, džemov in želejev so potrebni posebni postopki.	
Visoko osipavamo por in stebelno zeleno.	
S prevezovanjem belimo tudi endivijo.	
	
Motovilec ni le dobra solatnica, njegove korenine voluharju prav nič ne dišijo.	
V septembru ali oktobru posejani motovilec, ki prezimi, nabiramo pozimi in zgodaj spomladi.	
Konec meseca sejemo zimske solate: mehko- (majska kraljica in zimska rjavka) in krhkolistne (pasavka, vegorka, listra ...)	
Lahko sadimo pomladne čebulnice: krokuse, zvončke, narcise, švedske perunike ..., le tulipane sadimo pozno jeseni.	
Sobne rastline z mesnatimi in kosmatimi listi, kot sta afriška vijolica, begonija, lahko razmnožujemo iz listov.	
Sadimo različno jagodičasto grmičevje, ki nam bo sredi prihodnjega poletja v zadovoljstvo.	
	
Delimo in presajamo trajnice, razen krizantem in tistih trajnic, ki cvetijo v jeseni.	
Cvetove sončnic porežemo in jih obesimo kje zunaj, za hrano pticam.	

OKTOBER – VINOTOK

1.	Sreda	Terezija Deteta Jezusa, cerkvena učiteljica (3); Roman, pesnik; Germana, mučenka
2.	Četrtek	Angeli varuhi (3); Leger, škof
3.	Petek	Kandida (Žarka), mučenka; Evald, mučenec; Frančišek Borgia, redovnik
4.	Sobota	Frančišek Asiški, redovni ustanovitelj (3); Petronij, škof
5.	Nedelja	27. NAVADNA (2); (rožnovenska); Rajmund, redovnik; Flora, redovnica Gospod bo dal vinograd v najem drugim (Mt 21,33-43)
6.	Ponedeljek	Bruno, duhovnik, redovni ustanovitelj (3); Vera, mučenka
7.	Torek	Rožnovenska Mati Božja (3); Justina, mučenka – Prvi krajec ob 11h 04'
8.	Sreda	Pelagija, mučenka; Benedikta, mučenka; Sergij, mučenec
9.	Četrtek	Dionizij, škof, in tovariši, mučenci (4); Janez Leonardi, duhovnik (4)
10.	Petek	Daniel, misijonar; Florencij, mučenca; Pavlin, škof
11.	Sobota	Filip, diakon; Bruno, škof; Aleksander Sauli, duhovnik
12.	Nedelja	28. NAVADNA (2); Maksimilijan Celjski, mučenec (4); Serafin, redovnik Vsi smo povabljeni na nebeško svatbo (Mt 22,1-14)
13.	Ponedeljek	Koloman, mučenec; Honorat, duhovnik
14.	Torek	Kalist I., papež (4); Gavdencij (Veselko), škof – Ščip ob 22h 02'
15.	Sreda	Terezija Jezusova (Zinka), devica, cerkvena učiteljica (3); Filipa, devica
16.	Četrtek	Hedvika, redovnica (4); Marjeta Marija Alacoque, devica (4); Gal, puščavnik
17.	Petek	Ignacij Antiohijski, škof, mučenec (3); Suzana, mučenka
18.	Sobota	Luka, evangelist (2); Peter Alkantarski, redovnik
19.	Nedelja	29. NAVADNA (2); (misijonska); Obletnica posvetitve stolnice v Mariboru; Izak Jogues in tovariši, kanadski mučenci (4); Dajte cesarju cesarjevo in Bogu Božje (Mt 22,15-21)
20.	Ponedeljek	Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
21.	Torek	Uršula, devica; Hilarion, opat –Zadnji krajec ob 13h 55'
22.	Sreda	Marija Saloma, svetopisemska žena; Alodija, mučenka
23.	Četrtek	Janez Kapistran, duhovnik (4); Severin, škof
24.	Petek	Anton Marija Claret, škof (4); Jožef in drugi vietnamski mučenci
25.	Sobota	Darinka (Darija), mučenka; Krišpin, mučenec
26.	Nedelja	ŽEGNANJSKA NEDELJA (1); (30. nav.); Lucijan, mučenec – Sončni čas (03h je 02h) Ljubi Boga in svojega bližnjega (Mt 22,34-40)
27.	Ponedeljek	Sabina, mučenka; Frumencij, škof
28.	Torek	Simon in Juda, apostola (2); Fidelis, mučenec
29.	Sreda	Narcis, škof; Ermelinda, devica; Marija Restituta, mučenka – Mlaj ob 00h 14'
30.	Četrtek	Marcel, škof; Benvenuta, tretjerednica
31.	Petek	Volbenk, škof; Alfonz Rodriguez, redovnik; Dan reformacije, državni praznik

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Za mlade posevke, ki bodo prezimili, uporabljamo za zaščito pred mrazom vlaknate folije in tunele.	
Georgine lahko cvetijo še ves mesec, če jih zaščitimo pred občasnim mrazom.	
Ob prvi slani georginam porežemo vse poganjke 10 cm nad tlemi, gomolje izkopljemo, očistimo in spravimo v klet.	
Odkopljemo gomolje in korenike kan, gladiol in drugih lepotic, jih posušimo in shranimo.	
	
Trajnicam porežemo odcvetele cvetove in stebila, z njimi in z napol preperelim kompostom zaščitimo njihove korenine.	
Večje rastline povežemo skupaj, da jih sneg ne polomi.	
Okrasnih trav v nobenem primeru ne režemo, povežemo jih v šope, ki bodo varovali koreninski sistem pred zimo.	
V zelenjadnem vrtu izkopljemo korenovke in gomoljnice, pospravimo še zadnje plodovke.	
Ker so najokusnejše sveže odrezane rastline, bomo na vrtu še dolgo vzdrževali kapusnice, por, blitvo, radiče ...	
Blitva, nekatere vrste pora, peteršilj, brstični in kodrolistni ohrovt prezimijo na prostem.	
	
Proti koncu meseca izkopljemo črni koren, korenine imajo prijeten okus po orehih.	
Posebej skrbimo za krizanteme, da bodo cvetele ob pravem času. Oskrbimo jim oporo in jih varujemo pred mrazom.	
Sadno drevje lahko sadimo od oktobra do marca; najprimernejša je zgodnja jesen, ko je zemlja še topla.	
Za sajenje sadnega drevja izbiramo tiste sorte, ki v neposredni sosesčini dobro obrodijo.	
Prva štiri leta drevo pozimi obrežemo, da bo lahko oblikovalo močan okvir vej zelene oblike.	
Ko drevo prvič obrodi, ga obrezujemo tudi poleti, s tem spodbujamo rast cvetnih brstov.	
	
Črvido sadje je odpadek, odstranimo ga izpod dreves, da bi se čez zimo črvički ne zaredili v tleh.	
Jeseni trato večkrat pograbimo in nagrabljeno listje kompostiramo.	
Če se le da, zasadimo živo mejo v jeseni, če ne, pa zgodaj spomladi.	
Za visoko živo mejo uporabimo zimzeleno grmičevje, ki daje vrtu zavetje in zasebnost.	
Grmičevje, vzgojeno v posodah, lahko sadimo kadarkoli.	
Sobne rastline so začele zimski počitek, ne dognojujemo jim in zelo malo zalivamo.	
	
Na toplo prenesemo posodovke, oleander, lovor, rožmarin, citrovce in druge za mraz občutljive rastline.	
Če so na rastlinah škodljivci, jih uničimo, preden postavimo rastlino v zaprt prostor.	
Konec meseca bodo na prostem le še gorenjski nageljčki, ki prenesejo kar nizke temperature.	
Za zaščito pred škodljivci in nihanjem temperatur debela sadnega drevja prepleškamo z apnom.	
Breskve, marelice, vinsko trto, kutine, orehe in robidnice običajno sadimo spomladi.	

NOVEMBER – LISTOPAD

1. Sobota	VSI SVETI (1); državni praznik
2. Nedelja	SPOMIN VSEH VERNIH RAJNIH (1); 31. navadna (2) Eden je naš Učitelj, mi vsi pa smo bratje (Mt 23,1-12)
3. Ponedeljek	Viktorin Ptujski, škof, mučenec (3); Just, mučenec; Martin Porres, redovnik
4. Torek	Karel Boromejski, škof (3); Modesta, redovnica
5. Sreda	Zaharija in Elizabeta, starši Janeza Krstnika; Bertila, opatinja
6. Četrtek	Lenart, opat (4); Kristina, tretjerednica – Prvi krajec ob 05h 03'
7. Petek	Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Florencij, škof
8. Sobota	Bogomir (Mirko, Bogo), škof; Janez Duns Scot, bogoslovni pisatelj
9. Nedelja	Posvetitev Lateranske bazilike (2); (32. nav.); (zahvalna); Teodor (Božidar) Gospod prihaja, pojdimo mu naproti (Mt 25,1-13)
10. Ponedeljek	Leon Veliki, papež, cerkveni učitelj (3); Andrej Avelinski, duhovnik
11. Torek	Martin iz Toursa, škof (3); Menas, puščavnik
12. Sreda	Jozafat Kunčević, škof, mučenec (3); Kunibert, škof; Emilijan, duhovnik
13. Četrtek	Stanislav Kostka, redovnik (4); Brikcij, škof; Homobonus, trgovec – Ščip ob 07h 17'
14. Petek	Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, mučenec
15. Sobota	Albert Veliki, škof, cerkveni učitelj (4); Leopold (Polde), knez
16. Nedelja	33. NAVADNA (2); Marjeta Škotska, kraljica (4); Jedrt (Gertruda) iz Helfe, devica (4) Zvestoba v malem bo nagrajena (Mt 25,14-30)
17. Ponedeljek	Elizabeta Ogrska, redovnica (3); Evfemija in Tekla, mučenki
18. Torek	Posvetitev bazilik svetih Petra in Pavla, apostolov (4); Filipina, žena; Karolina, mučenka
19. Sreda	Matilda, mistikinja; Neža Asiška, redovnica; Rafael, redovnik – Zadnji krajec ob 22h 31'
20. Četrtek	Edmund, kralj; Agapij, mučenec
21. Petek	Darovanje Device Marije (3); Maver, škof; Gelazij I., papež
22. Sobota	Cecilija, devica, mučenka (3); Salvator, misijonar; Benigen, škof
23. Nedelja	JEZUS KRISTUS, KRALJ VESOLJSTVA; (34. nav.); Klemen I., papež, mučenec (4) Kolumban, opat (4); Kristus pride sodit v slavi (Mt 25,31-46)
24. Ponedeljek	Andrej Dung Lac in tovariši, vietnamski mučenci (3)
25. Torek	Katarina Aleksandrijska (4); Beatrika, redovnica; Nikolaj Stensen, škof
26. Sreda	Leonard Portomavriški, redovnik; Valerijan, škof
27. Četrtek	Virgil, škof, in Modest, škof, apostola Karantanije (4); Marija s čudodelno svetinjo; Fakund, mučenec – Mlaj ob 17h 55'
28. Petek	Jakob iz Marke, duhovnik; Katarina Labouré, redovnica
29. Sobota	Saturnin, mučenec; Radogost (Radbod), škof
30. Nedelja	1. ADVENTNA (1); Andrej, apostol, glavni zavetnik Mariborske nadškofije (2) Friderik, puščavnik; Čujmo, ker ne vemo, kdaj pride hišni gospodar (Mr 13,33-37)

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Sadimo vrtnice, da bodo cvetele od zgodnjega poletja do pozne jeseni.	
	
Sadike vrtnic naj imajo dobro razvit koreninski sistem in močna zelena stebila.	
Sadikam prirežemo dolge in poškodovane korenine in jih posadimo ob suhem vremenu.	
Sadike vrtnic v lončkih lahko sadimo kadarkoli, da le zemlja ni zmrznjena ali napojena z vodo.	
Vse vrtnice je potrebno enkrat na leto obrezati. Tistim, ki večkrat cvetijo, odrežemo cvetove takoj, ko odcvetijo.	
Vrtnice osujemo z zemljo ali kompostom in pokrijemo s smrekovimi vejami. Prav tako jagode in mlado drevje.	
Sadimo čebulček take sorte, ki prezimi.	
	
Čebulček pokrijemo z vlaknato folijo, zaradi mraza in zaradi čebulne muhe naj bo pokrit do srede maja.	
Če zemlja ni zmrznjena, sejemo špinačo, ki prezimi. Semena take špinače so okrogla.	
Zadnje sajenje v vrtu je sajenje zimskega česna.	
Stebelna zelena, ki jo močno osipamo, postane zelo okusna po slani, zares dobra je šele pozimi.	
Glavni pridelek korenčka za zimo lahko ostane v zemlji do pozne jeseni.	
Ker kodrolistni ohrovt ni občutljiv za mraz, liste in stranske poganjke režemo vso zimo in del pomladi do maja.	
	
Če so brsti pri brstičnem ohrovtu slabo pokriti z listi, ga oberemo že pred slano.	
Če je zima zmerno topla, naj ostane brstični ohrovt na prostem, obiramo ga do spomladi.	
V hudi zimi pa rastline brstičnega ohrovtu porežemo, zložimo v zaščitni prostor in obiramo brste po potrebi.	
Takoj ko listi rabarbare porumenijo, jo lahko delimo in presajamo.	
Rododendrone in hortenzije zaščitimo pred zimo s plastjo iglic, listja in svežega kislega substrata.	
V sadovnjaku so samo še nešplje, na Primorskem pa obirajo kakije, kivije in oljke.	
	
Okrog mladih dreves lahko v širini krošnje naredimo zastirko iz listja, da korenine ne pozebejo.	
Če nabavljenih sadik sadnega drevja ne moremo takoj posaditi, jim začasno zagrnemo korenine z vlažno zemljo.	
Odrasel sadovnjak po potrebi gnojimo.	
S prvim snegom postavimo ptičje krmilnice, ki naj bodo vedno polne zrnja.	
Kup vej, ki jih naložimo v vrtnem kotu, bo morda domovanje za ježke.	
Novembra v celoti pospravimo vrt in odpadke kompostiramo.	
	

DECEMBER – GRUDEN

1.	Ponedeljek	Eligij, škof; Edmund, mučenec
2.	Torek	Vivijana (Bibijana, Živka), mučenka; Kromacij, škof; Natalija iz Nikomedije, mučenka
3.	Sreda	Frančišek Ksaver, duhovnik (3); Kasijan, mučenec; Lucij, škof
4.	Četrtek	Janez Damaščan, duhovnik, cerkveni učitelj (4); Barbara, mučenka
5.	Petek	Saba (Sava), opat; Filip Rinaldi, duhovnik; Krispina, mučenka – Prvi krajec ob 22h 26'
6.	Sobota	Miklavž (Nikolaj), škof (3); Apolinarij, mučenec
7.	Nedelja	2. ADVENTNA (1); Ambrož, škof, cerkveni učitelj (3) Izravnajmo steze za Gospoda (Mr 1,1-8)
8.	Ponedeljek	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE (1); Elfrida, mučenka
9.	Torek	Peter Fourier, duhovnik; Janez Didak, samotar; Leokadija, mučenka
10.	Sreda	Loretska Mati Božja; Gregor III., papež; Evlalija, mučenka
11.	Četrtek	Damaz I., papež (4); Danijel Stilit, asket
12.	Petek	Marija Devica iz Guadelupe (4); Finian, opat; Aleksander, mučenec – Ščip ob 17h 37'
13.	Sobota	Lucija, devica, mučenka (3); Otilija (Tilka), opatinja
14.	Nedelja	3. ADVENTNA (1); Janez od Križa, duhovnik, cerkveni učitelj; Spiridion (Dušan), škof Sredi med vami stoji, a vi ga ne poznate (Jn 1,6-8.19-28)
15.	Ponedeljek	Virginija, žena; Marija di Rossa, redovna ustanoviteljica
16.	Torek	Adela (Adelhajda), kraljica; Viljem, redovnik; David, kralj
17.	Sreda	Lazar iz Betanije; Hijacint, redovnik
18.	Četrtek	Vunibald, misijonar; Gacijan, škof; Flor, škof
19.	Petek	Urban V., papež; Anastazij, papež – Zadnji krajec ob 11h 29'
20.	Sobota	Amon, Zenon in tovariši, mučenci; Dominik, opat; Kvatre
21.	Nedelja	4. ADVENTNA (1); Peter Kanizij, duhovnik, cerkveni učitelj – Začetek zime ob 13h 04' (srednjeevropski čas); Glej, spočela boš in rodila sina (Lk 1,26-38)
22.	Ponedeljek	Frančiška Cabrini, redovnica; Hunger, škof
23.	Torek	Janez Kancij, duhovnik (4); Servul, berač
24.	Sreda	Adam in Eva; Adela, opatinja; sveti večer
25.	Četrtek	GOSPODOVO ROJSTVO – BOŽIČ (1) Beseda je meso postala in se naselila med nami (Jn 1,1-18)
26.	Petek	Štefan, prvi mučenec (2); Sekund, kurat; Dan samostojnosti, državni praznik
27.	Sobota	Janez, apostol in evangelist (2); Fabiola, spokornica – Mlaj ob 13h 22'
28.	Nedelja	SVETA DRUŽINA (1); Nedolžni otroci, mučenci (2); Gašper, misijonar Otrok je rasel in bil vedno bolj poln modrosti (Lk 2,22-40)
29.	Ponedeljek	Tomaž Becket, škof, mučenec (4); Gerard, mučenec
30.	Torek	Feliks, papež; Egvin, škof; Perpetuus, škof
31.	Sreda	Silvester, papež (4); Melanija, opatinja

KOLEDAR VRTNIH OPRAVIL

Če zemlja ni zmrznjena, lahko še sadimo zvončke, jarice, tulipane, krokuse ...	
Globina sajenja je odvisna od zemlje, v lažjo sadimo globlje, in od velikosti čebulic: manjše sadimo plitveje, večje pa globlje.	
Sadimo jih v skupinah, da bosta oblika in barva cvetov prišli do večjega izraza.	
Zoper voluharja sadimo cesarski tulipan.	
Prekopavanje izpraznjenih gredic in gnojenje je nujno opravilo, ki traja, dokler zemlja ne pomrzne.	
Če le moremo, prelopatimo vse gredice. Zemljo pustimo v grudah, premrznjena se bo rahlo sesipala.	
	
Rastline zelenega gnojenja lahko le plitko podkopljemo.	
Zakopljemo tudi vse zastirke. Zastirka iz bele gorjušnice ali bezga odganja polže.	
Gredo lahko prelopatimo in sproti gnojimo.	
Globoki kop pa naredimo z dvojnim lopatenjem in sprotnim gnojenjem s kompostom ali hlevskim gnojem.	
Najprej prelopatimo celo vrsto. Nastali graben v celoti še enkrat prelopatimo in po vsem grabnu nasujemo gnoja.	
Gnoj zakrivamo z lopatenjem druge vrste. Nastali graben spet globoko prerahljamo, nasujemo gnoja, itd. do konca grede.	
	
Z globokim lopatenjem spravimo na svetlo razne male zajedalce rastlin, ki jih ptice z veseljem pobirajo.	
Med lopatenjem odstranjujemo plevela, zlasti slak in pernico.	
Ko je vrt prelopaten, je čas za apnenjenje prekislih tal.	
Če želimo kislost tal spremeniti, potrosimo po prelopateni gredi apno. V tla ga zadelamo šele spomladi.	
Ne glede na kislost tal, lahko enkrat letno posujemo tla s 150 do 200 g apna na m². Ne smemo pretiravati.	
Gredic, kjer bodo v naslednji sezoni stročnice, ne gnojimo, po potrebi jih apnimo.	
	
Ko gnojimo, moramo vedeti, da dobivajo rastline hranila iz hlevskega gnoja tri leta.	
Dovolj je, če pognojimo s hlevskim gnojem samo tretjino vrta.	
Naberemo mah, pripravimo božično drevesce.	
	
Gnojenje upoštevamo v načrtu sajenja za naslednje leto.	
Na gredice s svežim hlevskim gnojem sadimo zelje, ohrovt, bučke, buče, kumare ...	
Na gredice, ki so bile pognojene s hlevskim gnojem pred tremi leti, sadimo: čebulo, česen, šalotko, fižol, grah ...	
	
Na preostale gredice sadimo vse ostale vrtnine: krompir, jajčevci, papriko, solatnice, radiče ...	
Vrtna kreša bo rastla v plitkih posodah na svetli okenski polici. Po setvi naj bo dva do tri dni v temnem prostoru.	
Če bomo v februarju uporabljali zaprto gredo, jo moramo zavarovati, da zemlja v njej ne bo zmrznila.	

MALI KALENDARIJ ZA LETO 2009

JANUAR

1. Če Novo leto, d. p.
2. Pe Bazilij, d. p. d.
3. So Genovefa

4. Ne 2. po božiču,
Angela

5. Po Emilijana

6. To Gospodovo
razglasenje

Trije kralji

7. Sr Rajmund Pen.

8. Če Severin

9. Pe Julijan

10. So Gregor iz N.

11. Ne Jezusov krst
(1. nav.)

12. Po Aelred

13. To Hilarij

14. Sr Feliks

15. Če Pavel Puščavnik

16. Pe Marcel

17. So Anton Pušč.,

Zvonko

18. Ne 2. nav., Priska

19. Po Arsen

20. To Boštjan, Fabjan

21. Sr Neža

22. Če Vincencij

23. Pe Klemen

24. So Francišek Saleški

25. Ne 3. nav.,

Spreobrnitev
apostola Pavla

26. Po Timotej, Tit

27. To Angela

28. Sr Tomaž Akvinski

29. Če Valerij

30. Pe Martina

31. So Janez Bosco

FEBRUAR

1. Ne 4. nav., Brigita
2. Po Sve čnica
3. To Blaž
4. Sr Gilbert
5. Če Agata
6. Pe Pavel
7. So Koleta, Nina

8. Ne 5. nav.,
Prešernov dan,
d. p.

9. Po Apolonija

10. To Sholastika

11. Sr Lurška MB

12. Če Evaldija

13. Pe Jordan

14. So Valentin

15. Ne 6. nav., Klavdij

16. Po Julijana

17. To Silvin

18. Sr Janez iz Fiesole

19. Če Konrad

20. Pe Leon

21. So Peter Damiani

22. Ne 7. nav., Marjeta

23. Po Polikarp

24. To Marija, pust

25. Sr ++ Pepelnica

26. Če Aleksander

27. Pe + Gabrijel ŽMB

28. So Ožbolt, Roman

APRIL

1. Sr Agapa, Ljuba
2. Če Francišek
3. Pe + Rihard
4. So Izidor

5. Ne Cvetna, Vincenc

6. Po Irenej

7. To Janez de la Salle

8. Sr Valter

9. Če Vel. čet.,

Valtruda

10. Pe ++ Vel. pet.,

Ezekiel

11. So Vel. sob.,

Stanislav

12. Ne Velika noč

13. Velikočni poned.,

Ida, d. p. d.

14. To Lidvina

15. Sr Peter Gonzales

16. Če Bernardka

17. Pe Inocenc

18. So Sabina

19. Ne 2. vel., bela,

Leon

20. Po Bernika

21. To Anzelm

22. Sr Hugo

23. Če Jurij

24. Pe Fidel

25. So Marko

26. Ne 3. vel., Marcelin

27. Po Cita,

Dan upora, d. p.

28. To Peter Chanel

29. Sr Katarina

30. Če Pij V.

MAJ

1. Pe Jožef delavec,
d. p.
2. So Atanazij
3. Ne 4. vel., Filip,
Jakob
4. Po Florijan
5. To Gorard
6. Sr Dominik
7. Če Gizela
8. Pe Viktor
9. So Izaija
10. Ne 5. vel., Job
11. Po Mamert
12. To Leopold,
13. Sr Servacij,
14. Če Bonifacij
15. Pe Zofija
16. So Janez Nepomuk
17. Ne 6. vel., Jošt
18. Po Erik
19. To Urban
20. Sr Bernardin
21. Če Vnebohod
22. Pe Julija
23. So Deziderij, Željko
24. Ne 7. vel., Marija
25. Po Beda Castiljvi
26. To Filip Neri
27. Sr Avgustin
28. Če German
29. Pe Maksim
30. So Kancijan
31. Ne Binkošti

1. Po Justin

2. To Erazem,

Marcelin

3. Sr Karel Lwanga

4. Če Kvirin

5. Pe Igor

6. So Norbert

7. Ne Sveta Trojica,

(10. nav.),

Robert

8. Po Medard

9. To Primož

in Felician

10. Sr Bogumil

11. Če Sv. Rešnje telo,

Barnaba

12. Pe Eskil

13. So Anton

14. Ne 11. nav., Valerij

15. Po Vid

16. To Beno

17. Sr Rajner

18. Če Marcelijan

19. Pe Romuald

20. So Florentina

21. Ne 12. nav., Alojzij

22. Po Ahac

23. To Edeltruda

24. Sr Janez Krstnik,

kres

25. Če Viljem, Dan

državnosti, d. p.

26. Pe Vigilij

27. So Ema

28. Ne 13. nav., Irenej

29. Po Peter in Pavel

30. To Oron

JULIJ

AVGUST

SEPTEMBER

OKTOBER

NOVEMBER

DECEMBER

1. Sr Aron
2. Če Liberat
3. Pe Tomaž
4. So Urh
- 5. Ne 14. nav., Ciril in Metod**
6. Po Marija Goretti
7. To Vilibald
8. Sr Kilijan
9. Če Pavlina
10. Pe Amalija
11. So Benedikt
- 12. Ne 15. nav., Mohor in Fortunat**
13. Po Henrik
14. To Kamil
15. Sr Bonaventura
16. Če Karmelska MB
17. Pe Aleš
18. So Friderik
- 19. Ne 16. nav., Makrina**
20. Po Avrelj, Zlatko
21. To Danijel
22. Sr Marija Magdalena
23. Če Apolinarij
24. Pe Krištof
25. So Jakob
- 26. Ne 17. nav., Ana in Joahim**
27. Po Gorazd, Kliment
28. To Viktor
29. Sr Marta
30. Če Peter Krizolog
31. Pe Ignacij

1. So Alfonz
- 2. Ne 18. nav., Evzebij**
3. Po Lidija
4. To Janez Vianney
5. Sr Marija Snežna
6. Če Jezusovo spremenjenje
7. Pe Kajetan
8. So Dominik
- 9. Ne 19. nav., Edita**
10. Po Lovrenc
11. To Klara
12. Sr Ivana
13. Če Poncijan, Hipolit
14. Pe Maksimilijan Kolbe
- 15. So Marjino vnebovzetje**
- 16. Ne 20. nav., Rok**
17. Po Evzebij
18. To Helena
19. Sr Janez Eudes
20. Če Bernard
21. Pe Pij X.
22. So Žmago
- 23. Ne 21. nav., Roza iz Lime**
24. Po Jernej
25. To Ludvik
26. Sr Zefirin
27. Če Monika
28. Pe Avguštin
29. So Muč. Janeza Krsnika
- 30. Ne 22. nav., Feliks**
31. Po Rajmund

1. Če Terezija DJ
2. Pe Angeli varuhi
3. So Žarko
- 4. Ne 27. nav., Francišek As.**
5. Po Flora
6. To Bruno
7. Sr Rožnovenska MB
8. Če Tajda
9. Pe Dionizij
10. So Florencij
- 11. Ne 28. nav., Bruno**
12. Po Maksimilijan Celjski
13. To Koloman
14. Sr Kalist I.
15. Če Terezija Avilska
16. Pe Hedvika
17. So Ignacij Antiohijski
- 18. Ne 29. nav., Luka**
19. Po Pavel od Križa
20. To Irena, Vendelin
21. Sr Uršula
22. Če Marija Saloma
23. Pe Janez Kapistran
24. So Anton Marija Claret
- 25. Ne 30. nav., Krišpin, Darinka**
26. Po Lucijan
27. To Sabina, Kaleb
28. Sr Simon, Juda
29. Če Narcis
30. Pe German
- 31. So Dan reformacije, Volbenk, d. p.**

- 1. Ne Vsi sveti, d. p. (31. nav.)**
2. Po Spomin vernih rajnih
3. To Viktorin Pruijski
4. Sr Karel Boromejski
5. Če Zaharija, Elizabeta
6. Pe Lenart
7. So Ernest
- 8. Ne 32. nav., Bogomir**
9. Po Božidar, Darko
10. To Leon Veliki
11. Sr Martin
12. Če Jozafat
13. Pe Stanislav Kostka
14. So Nikolaj Tavelić
- 15. Ne 33. nav., Leopold, Albert**
16. Po Jedrt
17. To Elizabeta
18. Sr Odo
19. Če Matilda
20. Pe Edmund
21. So Maver
- 22. Ne Kristus Kralj, (34. nav.), Cecilija**
23. Po Klemen
24. To Krizogon, Cvetka
25. Sr Beatrika
26. Če Leonard Portomavriški
27. Pe Modest, Virgil
28. So Jakob iz Marke
- 29. Ne 1. adv., Saturnin**
30. Po Andrej

1. To Eligij
2. Sr Bibijana, Živka
3. Če Francišek Ksaver
4. Pe Barbara
5. So Savo
- 6. Ne 2. adv., Miklavž**
7. Po Ambrož
- 8. To Brezmadežna**
9. Sr Leokadija, Lea
10. Če Loretska MB
11. Pe Damaz
12. So Guadelupska Marija
- 13. Ne 3. adv., Lucija**
14. Po Janez od Križa
15. To Virginija
16. Sr Adelhajda, Adela
17. Če Lazar
18. Pe Gacjan
19. So Urban
- 20. Ne 4. adv., Zenon**
21. Po Peter Kanizij
22. To Hunger
23. Sr Janez Kancij
24. Če Adam, Eva
- 25. Pe Božič, d. p. d.**
- 26. So Štefan, Dan samostojnosti, d. p.**
- 27. Ne Sv. družina, Janez Ev.**
28. Po Nedolžni otročki
29. To Tomaž Becket
30. Sr Feliks
31. Če Silvester

Mag. Nina Mazi, dr. med.

VODA – TEKOČE ZLATO

Skupni prispevek v koledarjih vseh treh Mohorjevih družb

Strokovnjaki in poznavalci napovedujejo, da se bitke in vojne v prihodnosti ne bodo bile zaradi naravnih in materialnih virov, energije, znanja, razvoja in napredka, marveč zaradi običajne pitne vode.

Voda kot nepogrešljiva snov v živi in neživi naravi pokriva dve tretjini zemeljskega površja. Nobeno živo bitje ne more shajati brez nje. Vodo nujno potrebujemo vsi. Brez nje ni življenja, zdravja in blaginje. Zato je vodo treba spoštovati in zanjo skrbeti, z njo varčevati in jo varovati pred onesnaženjem.

Če upoštevamo ta dejstva, je razumljivo, da si strokovnjaki in politiki prizadevajo za širjenje in poglobljanje znanja in izkušenj ter informiranje javnosti o pitni vodi. Vse to naj bi vplivalo na poučenost in ozaveščenost prebivalstva o pomenu in vlogi vode na modrem planetu, posledično pa tudi na izboljšanje oskrbe prebivalcev z vodo ter na povečanje skrbi za zagotavljanje njene varnosti, razpoložljivosti in dostopnosti. Slovenija, Avstrija in severna Italija veljajo za dežele, ki so z vodo relativno bogate. V Sloveniji je za oskrbo s pitno vodo na voljo več kot 1000 vodovodnih sistemov, ki skupaj oskrbujejo glavino – prek 90 odstotkov prebivalcev naše države.

Voda, prozorna tekočina iz nedrja zemlje, postaja vse dražja in vedno bolj dragocena – strokovnjaki jo upravičeno imenujejo »tekoče zlato XXI. stoletja«. Ta redka prozorna tekočina brez barve, vonja in okusa danes ni nujno potrebna le za zdravje in vitalnost, marveč postaja vse bolj zanimiva tudi za posel, razvoj in napredek. Proizvodnja, poraba, distribucija, prodaja in ponudba ustekleničene vode na visoko razviti zahodni polobli strmo raste. Najnovejši statistični podatki z nasprotne strani Atlantika pričajo, da so v ZDA leta 2006 popili oziroma porabili okrog 100 litrov ustekleničene vode na osebo; z vodo so dosegli promet v višini dobrih 11 milijard ameriških dolarjev. Ustekleničena voda je primerna in praktična zlasti na potovanju, v izrednih razmerah in na območjih, kjer velja omejitev oziroma prepoved uporabe pitne vode iz vodovoda (pipe). Embalirana voda je pri nas podvržena strožjemu nadzoru in mora zadoščati nekoliko zahtevnejšim kriterijem kot voda iz pipe, zlasti na področju mikrobioloških parametrov, saj je mogoče, da ustekleni-

čena voda stoji dalj časa, preden jo uporabnik zaužije. Kar pa samo po sebi seveda sploh ne pomeni, da je dejansko »varnejša« in bolj primerna za pitje – boljša od tiste iz pipe. Standardi vsebnosti kemikalij, kot so nitrati, pesticidi, težke kovine ipd., so v obeh primerih identični – praktično enaki za vodo iz vodovodnega omrežja in iz steklenice.

Domovina ustekleničene vode je Francija, kjer je iznajdljivi in domiselni podjetnik Louis Perrier že leta 1860 začel vodo iz svojih vrelcev ponujati potrošnikom v različnih steklenicah in jih skušal prepričati, da je veliko bolj zdrava od tiste običajne, ki priteče iz njihovih pip. Verjeli so mu predvsem bolj premožni posamezniki in tisti, ki so posebej skrbeli za svoje zdravje. Tedaj so na stari celini oživela tudi termalna kopališča in zdravilišča, ki so jih prav tako obiskovali predvsem najbolj premožni. Iz najvišjega, najbolje situiranega razreda se je zanimanje počasi, a vztrajno širilo tudi na srednji družbeni razred, ki je zagotovil vsesplošno priljubljenost ustekleničene vode in termalnih kopališč. Ko so v poznih šestdesetih letih preteklega stoletja na ameriški trg prišle prve plastične steklenice, se je ustekleničena voda povzpela na piedestal, na katerem brez prave konkurence kraljuje še danes. Tako prebivalci nove celine danes popijejo več ustekleničene vode kot mleka in ostalih mlečnih pijač, za spoznanje pa pred vodo še vedno prednjači pivo.

Je voda iz steklenice, ki vključuje predpakirano pitno vodo, izvirsko vodo, naravno mineralno vodo in namizno vodo, res boljša od tiste iz pipe?

Da in ne. Strokovnjaki ugotavljajo, da se kakovost ustekleničene vode v praksi zelo razlikuje. Leta 1999 so specialisti vseameriškega sveta za zaščito naravnih virov z obsežno in poglobljeno raziskavo ugotovili, da je v okrog 25 odstotkih steklenic običajna voda iz pipe, ki so jo pred embaliranjem filtrirali (odstranili klor), ljudje pa so jo nato plačevali po relativno visoki ceni in pili v prepričanju, da uživajo zelo zdravilno, povsem neoporečno pijačo.

Eurostat priča, da imajo številni zdravniki vodo iz steklenice še vedno za več vredno od tiste, ki teče iz pipe, in jo zato tudi priporočajo svojim bolnikom, čeprav ni nujno, da prva res vsebuje manj kemikalij, mikroorganizmov, aditivov ipd. in da je organizmu tudi bolj prijazna od druge.

Vsekakor pa je ustekleničena voda veliko breme in grožnja za naravo. Že proizvodnja plastičnih steklenic sama po sebi samo v ZDA terja okrog 1,5 milijonov sodov surove nafte (gorivo, s katerim bi lahko pokrili celoletno porabo sto tisoč avtomobilov), k čemur je treba prišteti še transport, prodajo, odvoz praznih steklenic, recikliranje (v globalnem merilu je danes le 10 odstotkov steklenic mogoče reciklirati) ipd. Zato ni čudno, da je ustekleničena voda znatno dražja od tiste, ki priteče iz pipe – njena cena od 250-krat do 10.000-krat višja od druge. Energija, potrebna za zagotavljanje ustekleničene vode, je ogromna – četrtno vsake stekle-

nice vode predstavlja surova nafta. Obenem pa lahko po mnenju ameriških in japonskih strokovnjakov plastika (zlasti nekakovostna) človeku tudi škoduje (podobno kot so to dokazali pri laboratorijskih miškah). Zato ameriški in japonski strokovnjaki svetujejo zdravnikom in dietologom, naj ljudem priporočajo pitje naravne vode – predvsem tiste iz pipe. Pomagajo naj jim preveriti njeno kakovost in jim po potrebi svetujejo, kako jo lahko izboljšajo (filtriranje, prekuhavanje, formatiranje ipd.). Nič čudnega, da je bil kanadski strokovnjak Rob Bower močno presenečen, ko so mu v Torontu, ki velja za vlemesto z odlično pitno vodo, ki teče iz pipe, na večerji poleg izbora odličnih vin ponudili tudi seznam dragih eksotičnih znamk vode v steklenici. Ko je zavrnil njihovo ponudbo in je zahteval kozarec vode iz pipe, ga je možakar, ki se je predstavil kot somelje za vodo, skušal prepričati, naj raje izbere odlično vodo iz steklenice. Rob Bower, ki je kljub temu vztrajal pri kozarcu navadne vode iz pipe in jo seveda tudi dobil, je kasneje lastniku razložil, da je voda v Torontu odlična in da somelje za ustekleničeno vodo v njegovi restavraciji sploh ni potreben. Sicer pa rezultati poglobljenih raziskav na novi in stari celine pričajo, da ljudje pijejo ustekleničeno vodo predvsem zato, ker menijo, da je bolj prijetnega okusa, da je bolj čista, bogata z vitamini in minerali ter bolj prijazna in koristna za organizem.

Po mnenju večine uporabnikov, sodelujočih v najnovejših raziskavah, naj bi bilo v ustekleničeni vodi manj bakterij in ostalih mikroorganizmov ter škodljivih snovi in nevarnih kemikalij kot v vodi, ki priteče iz pipe. To pa seveda pogosto ne drži – v številnih državah so standardi kakovosti za pitno vodo iz pipe višji, zahteve na področju neoporečnosti pa strožje kot pri vodi, ki je na prodajnih policah in v gostinskih lokalih žejnim potrošnikom na voljo v steklenicah, plastenkah in drugi embalaži.

Sicer pa sodi ustekleničena voda, podobno kot mobilni telefoni, prenosni računalniki, dlančniki in ipodi, na pragu XXI. stoletja med nepogrešljive elemente sodobnih teženj. Med pripadniki vseh ras, poklicev, stanov in slojev se je že pred časom uveljavilo prepričanje, da steklenica čiste, pitne vode sodi med nepogrešljive spremljevalce življenjskega utripa sodobne populacije razvite zahodne poloble.

Pitna voda, ki mora ustrezati vsaj minimalnim standardom oziroma predpisanim zahte-

vam, je namenjena predvsem pitju, kuhanju in peki oziroma pripravi hrane, uporablja pa se tudi za druge namene (predvsem v gospodinjstvu), vključuje pa tudi ostalo vodo, ki se uporablja v proizvodnji živil in v prometu z njimi.

Rok trajanja in hranjenje ustekleničene vode.

Kje in kako dolgo lahko hranimo zaprto steklenico s pitno vodo? Na vsaki embalaži pitne vode je na vidnem mestu označen rok uporabe. Ustekleničeno vodo hranimo v hladnem, po možnosti temnem prostoru. Preden jo zaužijemo, preverimo, ali je bila pravilno uskladiščena in ali je še uporabna, ali ji rok uporabe oziroma trajanja še ni pretekel. Če proizvajalec ne določa drugače, vodo v originalni embalaži po odprtju hranimo na hladnem in jo porabimo v 2 do 3 dneh.

Voda predstavlja med 55 in 75 odstotkov celotne mase človekovega telesa – kar pri 70 kilogramov težkemu človeku znaša 50 in več litrov. V človeškem telesu predstavlja voda 92 odstotkov krvi, 75 odstotkov možganov in mišic in 22 odstotkov kosti in je nujno potrebna za rast, razvoj, obstoj in delovanje vsake celice, tkiva in organa. Voda preko krvi in limfnega sistema slehernemu delu organizma dovaja hrano in kisik ter odplavlja škodljive, odpadne in strupene snovi iz telesa, predvsem iz ledvic. Izboljšuje posameznikovo zdravje in telesno pripravljenost, vlaži sluznice in sklepe, pomaga organom pri pravilnem delovanju, varuje nas pred vrsto bolezni, motenj in poškodb, od prehladov, zaprtja, okužb in bolezni sečnih poti do ledvičnih kamnov, debelosti ipd. Obenem pa telesu prinaša dragocene vitamine in minerale ter omogoča vzpostavljati in ohranjati ravnovesje elektrolitov, ki pomagajo uravnati telesno temperaturo in krvni pritisk, daje nam energijo za delo, šport, rekreacijo, telesno in duševno dejavnost. Pomaga pa nam tudi topiti maščobne obloge ter blagodejno vpliva na človekov zunanji videz, počutje in razpoloženje. Voda s svojimi dragocenimi hranilnimi in varovalnimi snovmi omogoča, spodbuja, vzdržuje in ohranja rast, razvoj, obstoj in delovanje sleherne celice, tkiva, organa, organskega sistem in organizma v celoti. Tako na primer skrbi za zdravje in vitalnost kože, mišic, krvi, kosti, las, nohtov in zob. Zdravje zob in ustne votline namreč ni ovisno le od rednega umivanja in čiščenja, marveč tudi od hrane in pijače, ki jo zaužijemo. S fluorom bogata voda tako varuje pred kariesom ter krepi odpornost zob, dlesni in ustne votline nasploh. Pitje vode pa ni nujno le za zdravje in vitalnost, marveč tudi za ohranjanje mladosti, prožnosti in lepote. Voda namreč upravičeno velja za najcennejši naravni eliksir mladosti in lepote. Vezivno tkivo v podkožju veže in shranjuje tekočino. Kadar ne zaužijemo dovolj vode in je organizmu primanjkuje, jo telo s površja potegne v notranjost. Koža se zato izsuši in postane uvela, začnejo se pojavljati gubice, ki se kasneje razvijejo v večje in globlje gube.

V vročih poletnih mesecih, ko organizem vodo nujno potrebuje tudi za regulacijo telesne temperature, je precej izgubi z znojenjem, dihanjem in izločanjem.

Dnevno človek izloči najmanj 1,5 – 2 litra tekočine, zato je treba še posebej pozorno skrbeti, da popijemo 2 do 3 litre vode na dan; v ekstremnih klimatskih pogojih in pri hudem telesnem naporu pa mora biti ta količina še večja od običajne. Vse tekočine organizem ne dobi le v obliki vode – vsebujejo jo tudi druge pijače (sadni in zeliščni čaji, mleko in mlečni napitki, sadni in zelenjavni sokovi, sadne in zelenjavne pijače, vitaminski napitki, juhe, prelivs ipd.), od jedi pa sta z vodo najbolj bogata sadje in zelenjava. Potrebe po vodi organizem učinkovito zadovolji še:

- s pijačami: najmanj 1,5 – 2 litra tekočine (voda, mineralna voda, sadni in zelenjavni sokovi, čaj, posneto mleko, vitaminski napitki ipd.)

- s hrano: okrog 1 liter, saj tudi trda živila vsebujejo vodo (svež kruh na primer vsebuje okrog 35% vlage)

- z vodo, ki nastaja pri presnavljanju. Pri različnih kemijskih procesih v organizmu se tvori voda.

Nekatere pijače, ki vsebujejo kofein (prava kava in pravi čaj, kole in ostali napitki iz pločevinke ipd.) in alkohol pa spodbujajo izločanje vode iz organizma, zato se jim je najbolje izogibati oziroma je z njimi priporočljivo zaužiti tudi kozarec vode. Pijače, ki delujejo diuretično, organizmu odtegujejo vodo, lahko povzročijo, da človek vselej, ko si jih privoščil, dejansko izgubi več tekočine, kot jo je zaužil.

Zdrav, odrasel človek naj bi popil 35 ml vode na kg telesne teže dnevno.

Redno pitje vode pomaga brzditi tek, premagovati utrujenost, obvladovati telesne in duševne napore ter preprečevati izčrpanost. Voda učinkuje kot naravno odvajalo, naolji sklepe, pomlajuje kožo, skrbi za lesk las, čisti in razstruplja organizem, preprečuje zaprtje, zastajanje vode, ledvične kamne in težave s sečili, za piko na i pa lahko tudi ublaži mačka. Piti je treba redno, po malem in večkrat na dan – tudi, ko sploh (še) nismo žejni, saj se občutek žeje pri človeku praviloma pojavi šele, ko človek izgubi najmanj 2 odstotka svojih zalog tekočine, dehidracija pa se prične pri 3-odstotnem upadu oziroma pomanjkanju zalog tekočine v telesu. Kadar organizmu primanjkuje vode, jo s površine in iz zunanjih plasti potegne v notranjost, za oskrbo notranjih organov; zato se dehidracija najprej odraza na koži, laseh, nohtih. O pomanjku vode, ki že tisočletja velja za najcenejši naravni eliksir zdravja in lepote, za organizem zgovorno priča tudi dejstvo, da človek lahko brez hrane zdrži več tednov, brez vode pa le nekaj dni! Pomanjkanje vode lahko organizem trpi tudi v primeru hitrih in strogih – radikalnih shujševalnih diet, ko začne telo najprej izkoriščati in trošiti zaloge ogljikovih hidratov v mišicah in jetrih. Pri tem z vsakim gramom ogljikovih hidratov telo izgublja tudi vodo – izguba slednje pa se hitro odraza tudi na tehtnici.

Strokovnjaki predvidevajo, da bo voda v prihodnosti služila tudi kot učinkovito, naravno zdravilo. Pomemben korak v tej smeri je nedavno uspel skupini ameriških znanstvenikov, ki so razvili super-oksidirano vodo, za katero trdijo, da uničuje vi-

ruse, bakterije in glivice. Kalifornijski znanstveniki trdijo, da voda, ki so jo dobili s filtriranjem skozi specialno slano membrano, uničuje celo bakterije, ki so sicer odporne na antibiotike. Zato strokovnjaki v specializiranih laboratorijih sedaj pospešeno proučujejo, kako super-voda vpliva na rane in razjede (ulcerozne spremembe) na spodnjih okončinah, ki prizadenejo predvsem sladkorne bolnike. Razjede, ki se pojavijo na stopalih, so vsaj v 15 odstotkih tako hude, da privedejo celo do amputacije. Glavne sestavine najnovejše super-oksidirane vode so oksiklorinski ioni; ti predstavljajo električno nabite molekule, ki lahko predrejo celične stene mikrobov in uničijo njihovo notranjost. Opisani ioni delujejo selektivno, kar pomeni, da obkrožijo samo celice mikrobov in zato ni nevarnosti, da bi škodovali človeškim celicam.

Znanstveniki napovedujejo, da bo z vodo mogoče zdraviti tudi razjede sluznic – ulkuse prebavil, težave z dihalni ipd.

Če vam pitje običajne vode ne prija, si lahko privoščite kako drugo, okusu prijetno in organizmu prijazno naravno pijačo. Z namenom, da bi organizmu zagotovili nujno potrebnih 2,5 do 3 litre čimbolj naravne, minimalno kalorične tekočine dnevno, lahko izbiramo tudi med vrsto okusnih in koristnih sadnih in zelenjavnih napitkov:

- jabolčni sok (svežega pripravimo in mu dodamo par kapljic limoninega soka, da ne oksidira). Uživamo ga lahko večkrat na dan, po želji tudi več dni zapored oziroma vsak dan;
- koprivni sok, ki spodbuja delovanje krvotvornih organov, tvorbo in čiščenje krvi, pomaga pa tudi pri kožnih težavah;
- korenčkov sok, ki ščiti kožo in sluznice pred infekcijami ter izboljšuje vid;
- kumarični sok: sveže kumare nastrgamo, pustimo stati in ožmemo; pijemo po malem ves dan (pri občutljivem želodcu kumare skuhamo v vodi);
- limonin sok, ki ga pijemo zjutraj na tešče, v kozarcu tople vode, večkrat dnevno (čisti in krepi organizem);
- regratov sok, spodbuja izločanje vode iz organizma in ga razstruplja, znižuje nivo holesterola v krvi in spira ledvice;
- sok iz koruznih laskov (5 gramov koruznih laskov 1 uro namakamo v pol litra vroče vode), precedimo in pijemo čez dan (pomaga pri izločanju strupov in zmanjšuje tek).

Med sokove, ki jih v manjših količinah (jedilna žlica na kozarec soka) dodajamo zgoraj naštetim napitkom, uvrščamo:

- sok iz redkve spodbuja delovanje jeter in žolčnika in krepi dihalni aparat (bronhiji);
- sok kislega zelja (zeljnica) oziroma kisle repe(repnica) čistita želodec in kri, urejata delovanje črevesja in spodbujata obnavljanje (regeneracijo) črevesne flore;

- sok ozkolistnega trpotca čisti kri in razstruplja organizem, pospešuje celjenje ran, blaži infekcije izločal in težave s črevesjem ter ledvicami;
- sok rdeče pese je zdravilen (infekcije, kronična obolenja, celo rak), pomaga pri izčrpanosti in preutrujenosti (spodbuja čiščenje, tvorbo in regeneracijo krvi), izboljšuje delovanje imunskega sistema;
- sok zelene in peteršilja (iz zelenih delov in gomoljev) spodbuja delovanje ledvic in pospešuje izločanje vode (ter v njej raztopljenih strupenih snovi).

Na zadostno pitje vode (navadne, izvirske, termalne in mineralne) oziroma nadomeščanje tekočine moramo biti posebej pozorni pri dojenčkih in otrocih, bolnikih in rekonvalescentih, pa tudi pri ostarelih, za katere je značilen oslabljen občutek žeje. Kozarec ali dva mlačne vode (navadne ali mineralne) je priporočljivo spiti že zjutraj, na tešče (spodbuja prebavo ter omogoča čiščenje in razstrupljanje – izpiranje organizma). Vsem, ki imajo težave z odvečno težo, pa priporočamo, naj si kozarec vode privoščijo pred jedjo (vsaj pred glavnimi obroki). S tem bodo potešili občutek najhujše lakote, pojedli bodo manj in bodo tudi hitreje siti. Vse to pa pomeni manj zaužitih kalorij in topljenje odvečnih kilogramov.

Voda pa seveda ni primerna le za pitje, marveč lahko v njej in ob njej uživamo tudi med kopanjem, pri športu, rekreaciji, počitku in delu. Zato ne preseneča dejstvo, da si glavnina prezaposlene populacije modrega planeta (ki je svoje ime dobil prav po vodi!), želi svoj prosti čas, zlasti počitnice oziroma dopust preživeti ob vodi, ki poživlja in krepi, sprošča in pomirja, pomlajuje in zdravi.

Prof. dr. Avguštin Lah

KAKO BOMO PREŽIVELI?

Pismo dedičev našim upraviteljem

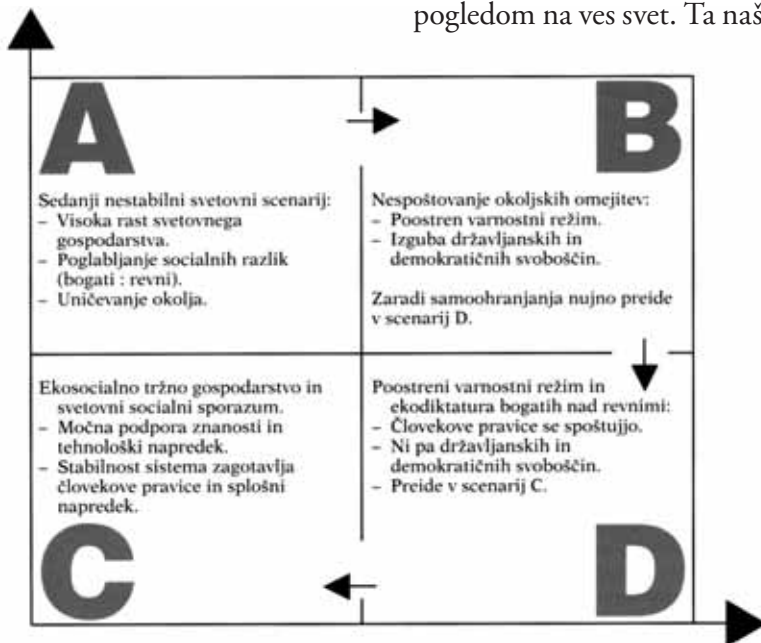
Spoštovani, čas je in razmere so takšne, da se moramo oglasiti. Naši dedki nam ne znajo več vsega razložiti, iz vaših pogovorov pa tudi ne slišimo tega, kar nas življenjsko zanima. Gre za trajnostni razvoj in za našo prihodnost.

Nekoliko smo vznemirjeni, ko slišimo ocene o slabšanju okolja zaradi gospodarskih dosežkov. Veliko se piše o tem in v šolah nam pojasnjujejo razne nevarne pojave in grožnje, pri vas pa te vznemirjenosti ne čutimo. Zato vas vprašujemo, kaj delate, da bo tudi naša prihodnost čez deset, dvajset in več let vsaj tako prijazna, kot je mnogim, ne vsem, že sedanjost.

Vsi smo ponosni na našo lepo naravo! Čudovite pokrajine imamo, z gorami, in hribovja z raztresenimi zaselki in vasm, v dolinah pa so mesta, nakupovalna in zabavišna središča ter strašen prometni vrvež. Imamo tudi nekaj morja in primorja, ki se spreminja v turistično riviero in eno veliko luko z odprtimi vrati v Evropo in pogledom na ves svet. Ta naša lepa Slovenija je dežela, po kateri se vsi vozijo in mnogi hlepijo, saj so nam v preteklosti že uspeli odkrhniti marsikatero lepo pokrajino.

Slišimo, da tujci občudujejo lepote Slovenije. Kupujejo zapuščene podeželske hiše in se tu naseljujejo. Kupujejo pa tudi naša podjetja, banke in kar se da. To je nujno, pravite, da bi postali sodobna demokracija in razvita skupnost. To nas vodi v številne velike naložbe in v zadolževanje naše države! Pojasnujete nam, da gre za tranzicijo, za prerojenje in pot v boljšo prihodnost. Prav ta prihodnost nas zanima: njeno izhodišče sedaj vi oblikujete. Novo vedno raste iz starih korenin ali semen, je pa novo in mi bomo s tem živeli.

Narodna skupnost mora imeti svojo naravno osnovo, svojo zemljo, gozdove, polja, vode in naselja. Narave so se krčevito držali vsi rodovi do najnovejše

industrijske in urbanizacijske dobe. Sedaj se to ne ceni več! V mestih bomo živeli samo, če bomo imeli dobro podeželje. Mi pa zapravljamo kmetijska tla, ki so nastajala stoletja in stoletja s trdim delom in nego kmetov. Tudi ves boj zadnjih stoletij za obstanek naroda so omogočili kmetje ob podpori umnih ljudi. Sedaj pa se na polja širi pridelava biomase za tekoča goriva in se lepa zemljišča spreminjajo v igrišča golfa.

Slovenija je leta 2005 ustvarila 13 807 € ali 17 170 USD bruto domačega proizvoda na prebivalca, toda k temu, pravite, prispevajo gozdarstvo, kmetijstvo, ribištvo, vodno gospodarstvo in rudarstvo le 2,5 %. To so najbrž le podcenjeni pridelki na tržišču in davki. Se mogoče spomnite, katera je naša največja 'tovarna', od katere smo vsi odvisni? Narava je to, rastlinstvo: iz njega vse izhaja, vsi ga jemo, pijemo njegove sokove, izkoriščamo zdravilna zelišča, se napajamo z zrakom, ki ga čistijo gozdovi, in z rekami, ki iz njih izvirajo. Seveda, če izvažamo nepredelano hlodovino, iz katere si tujci kujejo zlate evre, potem ni velike nove vrednosti. Ta prirašča na drevju, ki ga je treba negovati, prideluje se na poljih, ki jih je treba skrbno obdelovati. Vse naravne darove moramo dodelati in uživati s spoštovanjem.

Samo pomislite, kako se topijo naravne vrednote. Po dolinah in nižinah, ki jih je le 18 odstotkov površja, se čez mero širijo mesta in razpreda prometno omrežje, po katerem se vozi vsa Evropa. Tovarne so si zmanjšale zaloge, da bi pospešile obračanje kapitala in obiranje dobičkov, sedaj pa se z dobavami 'točno ob rokih' vse to vali po cestah. Železnicam se šele napoveduje prihodnost. Tudi primestnemu javnemu prometu se ožilje krči, namesto da bi se širilo in olajšalo stiske na mestnih vpadnicah.

Središča živijo s podeželjem, toda ne skrbijo zanj. Po statistiki je v Sloveniji njiv in vrtov le še okoli 880 m² na prebivalca, kar pomeni, da naše kmetijstvo ni več sposobno zagotoviti samooskrbe države! Pomislite, kaj je to! Tržišče se lahko sesuje in se bo; vsako spremembo cen že čutimo na bencinskih črpalkah, pri kruhu, drugih živilih in surovinah. Vsakih deset in še nekaj let se prišteje na svetu nova milijarda ljudi, novih tisoč velemest, znanstveniki pa opozarjajo, da zato črpamo iz narave najmanj za 20 % več, kot nam lahko brez škode nudi.

Že slišimo vaše odgovore: seveda, to se dogaja po svetu, pri nas pa je mir in le tu in tam nam neurja kalijo lepoto in srečo, sicer pa gospodarsko napredujemo!

Narava se ohranja tako, da minljive organizme nadomeščajo novi. Tudi človeštvo se ohranja tako, samo je prekipelo. Tako smo se znašli v nezavidljivi kaši: narava se zelo krči, zahteve do nje pa se zelo povečujejo. Pred tremi desetletji je živa narava ozelenjevala še dve tretjini kopne površine Zemlje, sedaj pa le še polovico (26 odstotkov gozdovi in 24 odstotkov kmetijska tla)! Širijo se puščave in milijarde ljudi živijo v območjih, kjer ni dovolj vode ali kjer jih poplave na veliko izganjajo iz nižin.

Zato se misleči in odločujoči dejavniki ukvarjajo s kadrovskimi zadevami in ne s kakovostjo življenja. Kar naprej se nekaj reformira pri šolanju mladine, pri zaposlovanju aktivnega prebivalstva ter življenju ostarelega, že upokojenega prebivalstva. So teme, ob katerih se ljudje prepirajo in delijo, čas pa beži. Država je razprodala, kar je bilo mogoče, hkrati pa je nam dedičem naložila velike dolgove. Tu ni logike, ni čistih računov.

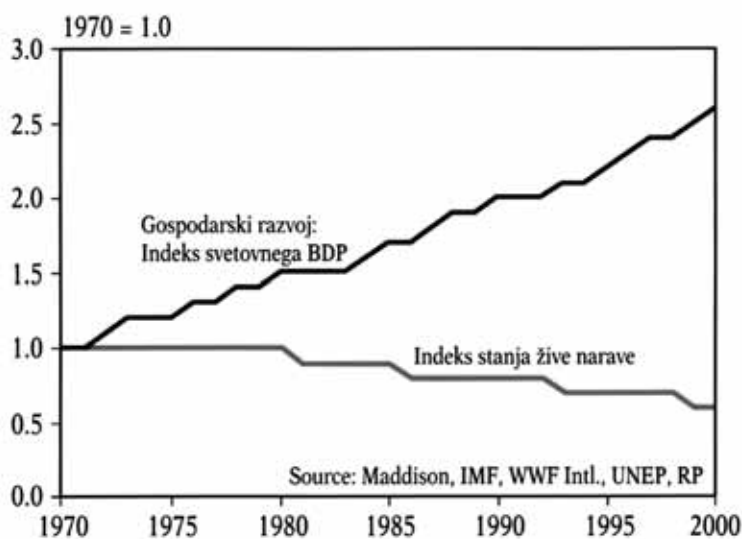
Danes ima lasten dom ali stanovanje 81 odstotkov slovenskih gospodinjstev, toda pri starših se stiskajo številne mlade družine ali mladina, ki na to šele upa. Seveda razen na stanovanje upajo na primerno varno zaposlitev, da bi si lahko ustvarili družine. Pralni stroj in barvni televizor ima 96 odstotkov gospodinjstev, toda to ni vse. Bistveno je primerno stalno delo in zaslužek, ki omogoča samostojnost družin. Pri tem pa šepamo.

Hvaležni smo vam, kar ste ustvarili razmere, da lahko vemo več, kot ste vedeli vi ob vseh razvojnih naporih. Pomislimo le, kaj so nam prinesli znanost, elektronika, medicina in sodobno življenje. Ob tem se sprašujemo, ali je dovolj otrok in dovolj strokovnjakov, da se bomo ohranili kot narodna skupnost. Narava obstaja tako, da minljive organizme nenehno nadomeščajo novi in tudi narodne skupnosti se ohranjajo po istem načelu z rojevanjem otrok in obnavljanjem družin. Vemo, da je to zahteven proces, v katerega se vpletajo nešteti dejavniki. Z nekakšnim dvomom vas vprašujemo, ali jih poznate in obvladate.

Naša lepa narava niti vam sedaj ne zagotavlja zadostne oskrbe, niti ne bo nam zagotovila preživetja. Ni dovolj hrane, ni neskončnih virov vode, energetski viri so le polovični, na poljih pa hočete pridelovati biodizelsko gorivo in igrati golf! Slovenija

je že tranzitna dežela za neskončne tovore. Vi ste graditelji, mi pa bomo trikratni plačniki – vzdrževanja in obnavljanja tega in predrage uprave, ki se kar širi, plačniki rednih davkov in še odplačevalci dolgov. Je to toliko opevani trajnostni razvoj?

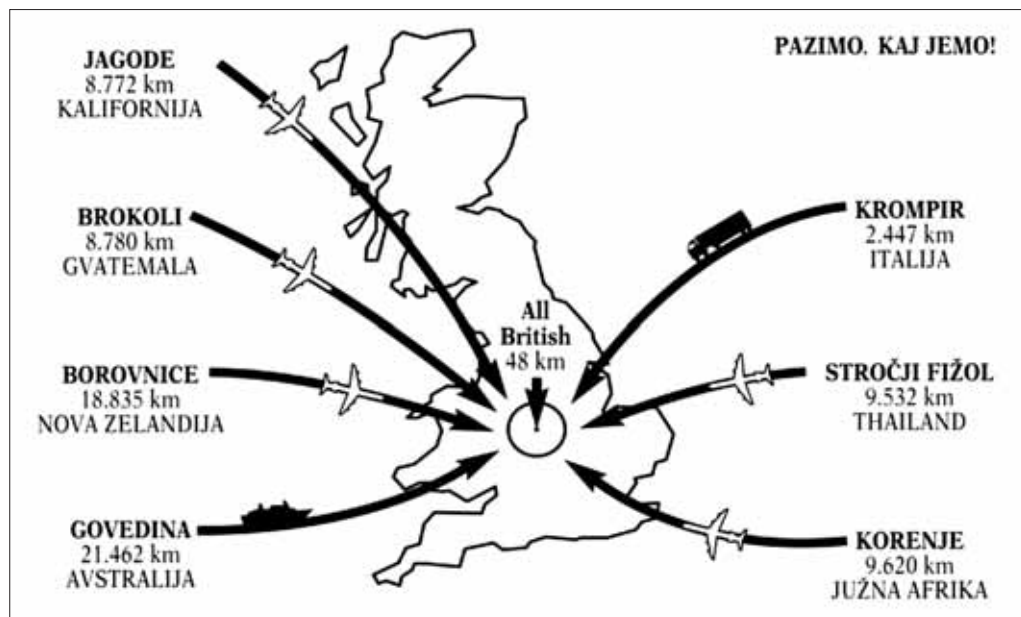
Združeni narodi so po večletni znanstveni raziskavi o stanju narave v poročilu *Ekosistemi in človekova blaginja* (2005) opozorili svet, da je človeštvo v nekaj desetletjih zelo širokopotezno spremenilo svetovni ekosistem, da je doseglo pomemben tehnološki in gospodarski napredek, toda ob visokih stroških in občutni degradaciji narave! Poleg tega se poglobljajo razlike v svetu, zlasti je več revščine. Ta poslabšanja narave se bodo še nadaljevala in stopnjevala v prvi polovici 21. stoletja in povzročila še mnogo dru-

gih težav. Okoli 60 odstotkov ekosistemov in voda je poškodovanih ali jih napačno upravljajo; število velikih zajezev se je od 1960 povečalo za štirikrat in v njih je šestkrat več vode, kot se je pretaka v rekah. Niso samo podnebne spremembe tisto, kar nas tare: človeštvo je zašlo v okoljsko, gospodarsko in sistemsko krizo. Potrebujemo načrt izhoda iz krize, in sedaj je zadnji čas za to, pravijo ugledni znanstveniki Rimskega kluba.

Zanesljivo bo potrebna nova eko-ekonomija. Kmalu nas bo sedem milijard. Ena milijarda uživa visok standard in upravlja s štirimi petinami svetovnega bogastva, šest milijard ljudi pa uživa le ostanek tega. V svetu je veliko revščine, v milijonih umirajo neprehranjeni otroci, brez dela in znanja tava po svetu ogromno mladine. Kdor je reven in lačen, ta ne more vlagati niti v varovanje narave niti v znanje ali v gospodarski razvoj in varovanje zdravja. Torej bo potreben obrat. Ne bodo več samo ZDA največja sila, tu je že Evropska unija, Kitajska in Indija imata vsaka več tehničnih kadrov kot ZDA, a še druge države se dvigajo. Marsikaj se bo v že v naslednjih desetletjih spremenilo za vas in za nas dediče še posebej. Vi pa se prepirate, ali je tudi belo in črno barva! Dedki in učitelji nam pravijo, da smo sedaj svetovljani, državljani EU in gospodarji na svojem, vsi okoljski problemi pa se tako rešujejo v naših pokrajinah, kmetijah, podjetjih in gospodinjstvih.

Pravite, da se pri nas vse dobro razvija. Toda mi smo le vrt in prometno krožišče na izjemni točki v Evropi, ki nas bo prizadela vsaka recesija in vrenje, ki se že začnja.

Raziskovalno poročilo Evropske komisije junija 2007 ima v naslovnici poziv: Mi ne moremo več čakati! In vprašanje za kmetijstvo: kaj je važnejše, hrana ali gorivo z njiv?

Zanimivo je, da je v sklepnem delu Poročila ZN o svetovnem ekosistemu in blaginji prvo poglavje z analizo stanja naslovljeno na upravljalce in odločujoče dejavnike! Opozarjajo, da je vsakdo v svetu v celoti odvisen od ekosistema Zemlje in od tega, kar lahko človeštvu nudi Zemlja brez poslabšanja. Gre za hrano in vodo, za ekonomske in socialne vidike življenja, za zdravje in bolezni, podnebne spremembe, etične in estetske vidike življenja.

Ekonomist E. S. Goodstein je postavil štiri vprašanja: Koliko onesnaženja je preveč, saj brez njega ne znamo več živeti? Je vlada kos problemom? Kaj lahko storimo bolje? Ali lahko rešimo svetovne probleme? Ugotavlja, da je ogrevanje planeta le eden od neštetihih okoljskih izzivov, ki jih je povzročilo človeštvo. A jih bo treba rešiti. Znanstveniki opozarjajo, da potrebujemo ekonomijo, ki bo okoljska, socialna in kulturna, objektivna in razvojna.

Slovenija sama ne more reševati svetovnih problemov. Dolžni pa smo kričati o tem in se ustrezno ravnati, saj gre za našo usodo in vašo odgovornost o trajnostnem razvoju! Glasni bi morali biti zato, ker svetovni družbeni sistem na kapitalističnih zasnovah sledi političnim interesom, usode ljudi pa jih ne ganejo. Ne ganejo jih otroci, ki imajo v rokah kalašnike namesto kosov kruha. Ne vsakdanje žrtve. Krivijo terorizem, ki pa raste iz revščine, neozaveščenosti in političnih ter drugih krivic, ki se delajo ljudem.

Podnebne spremembe prihajajo z novimi vetrovi po ozračju planeta. Družbene spremembe prihajajo tako po zakonitostih narave kot družbe in postavljajo človeštvo pred dilemo, ali bo probleme zadnji čas reševalo samo ali pa bo pustilo naravi, da odloča o naši usodi. Oglašamo se za to, da ne bi zašli v krizo brez izhoda. Potem ne bo mogoče nikogar niti kriviti niti spodbujati.

Pričakujemo pojasnila.

V imenu dedičev pravnukov zabeležil A. L.

Tabele iz publikacije Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije, Ljubljana 2004

Marjana Lavrič

VSI HOČEMO BITI DOMA NA KMETIH

Kmetija Studen Obrije pri Ljubljani

Pred vojno so imeli Studnovi največjo kmetijo z okoli 50 ha njiv na severovzhodnem delu Ljubljane, tj. na območju, ki se razteza le 200 metrov od Save in kjer se spajata dva zaselka v enega: Šmartno ob Savi in Obirje. Tako kot davnega 1880. leta, ob izpričanem nastanku kmetije, je bila še pred desetimi leti tu skorajda vsaka druga hiša kmetija. Danes sta v Obrijah le še dve. Ekološka kmetija pa daleč naokoli kljub prodnatemu terenu, ki zahteva ukrepe za vodovarstveno območje, le Studnova. Prav oni so bili pred skoraj desetimi leti prvi, ki so v posmihanje in oviranje mnogih začeli orati ledino ekološkemu kmetovanju. On kot kovinar, ona kot administratorica. S praznim hlevom in brez mehanizacije na kmetiji. Najprej je ostal brez službe on, pred šestimi leti pa je uradno postala kmetica tudi ona.

Silva Studen v rastlinjaku

So bili začetki ekološkega kmetovanja pomembna prelomnica v vašem življenju?

SILVA STUDEN: Umetnih gnojil prej niti nisva kupovala, ker ni bilo denarja. Zato sam prehod za nas ni bil težek. Sploh ne. Hlev je bilo treba malo preurediti: več svetlobe, več prostora za živino. (Danes živine nimamo več.) Začeli pa smo natančno načrtovati po njivah. Že za prijavo ekološki kontroli, ki ima sedež v Mariboru, je treba konec leta poslati prijavni obrazec z natančnim opisom: kolobarjenje npr. načrtujemo za 5 let vnaprej. Tudi sadike naročamo; treba je natančno opisati, recimo, toliko glav solate, toliko tega, toliko onega, tako da je res čisto vse planirano, za vsako sadiko posebej.

Kje ste dobili prve informacije?

Na naši kmetiji smo začeli pripravljati Pravilnik o ekološkem kmetovanju. K nam sta prišla g. Dragašnik in g. Merkač s prvimi podatki o tem, kako in kaj ...

Pri nas je bil tudi seminar, prvi začetki ... Bili smo pravi pionirji. Informacije smo dobili tudi pri Anamariji Slabe na Inštitutu za trajnostni razvoj.

Danes sodelujemo z Združenjem ekoloških kmetov osrednje Slovenije in z Mestno občino Ljubljana. Organizirali so veliko seminarjev in predavanj. Dobili smo tudi strokovno gradivo. Veliko informacij pa najdemo tudi na internetu. Izmenjujemo si jih kmetje sami. Enkrat na leto imamo ekološki praznik, kjer se srečamo kmetje iz vse Slovenije.

Pogosto vas nenapovedano obiskuje kontrolna služba. Kaj to pomeni?

To je ekološka kontrola z Inštituta za ekološko kmetijstvo iz Maribora. Ponavadi nas obiščejo od maja do konca junija in si ogledajo vsako njivo. Vse si je treba sproti beležiti. Podatki se morajo ujemati s prijavnim obrazcem. Vzamejo vzorce zemlje. Če je kaj narobe, nam javijo. Aprila smo imeli zimsko kontrolo, avgusta pa letno, ob koncu so še enkrat vse preverili. Če ni vse tako, kot mora biti, ne dobimo subvencije. Kontrolor pride nenapovedano tudi na tržnico in popiše vse prodajne artikle. Vse se mora ujemati s certifikatom. Odvzamejo tudi vzorce zelenjave, žit. Treba je voditi zapiske: kdaj žita seješ, kdaj orješ, kaj seješ ali pa sadiš, koliko časa si okopaval, kaj vse si dokupil, npr. sladkor ali sol, vse recepte je treba prav tako zapisati.

Nekdaj je bila tradicionalna kmetija, danes je ekološka; v čem je bistvena razlika?

Pred vojno umetnih gnojil ni bilo. To se je začelo potem, po vojni. Stari kmetje, recimo, še danes vedo, katera rastlina gre k sorodni, katere lahko rastejo skupaj, katere se privlačijo, katere motijo; kako iztrebiti koloradskega hrošča, zakaj in kdaj uporabljati pepel, tako kot ga mi sedaj; kako se boriti proti ušem, saj škropiv včasih ni bilo. Kasneje, po vojni, pa se je začela razvijati kemična industrija. Bil je pravi bum, ki je, lahko bi rekli, zastrupil vse. Tovarne so morale živeti. To je bil cilj tedanjega sistema. Kmet pa je bil po vojni tako bolj na slabem glasu. Danes je kmet bolj spoštovan.

Če primerjava predvojno kmetijo z vašo, sedanjo – kaj so pridelovali prej in kaj pridelujete danes?

Včasih so pridelovali krompir, zelje, čebulo, solato. Zelo majhen izbor zelenjave je bil. Niti semen ni bilo, tudi potrebe po njih ne. Danes pa uspeva vse. Pridelujemo krompir, paradižnik, papriko, jajčevce, razne solate, cvetačo, brokoli, zelje, belo zelje, rdeče zelje, ohrovt, brstični ohrovt, komarček, fižol, rdečo peso, kumare, bučke. Od žit pa pšenico, ajdo, piro, proso, ječmen, kamut – malo bolj eksotično žito. Vse zraste!

Kako ste se recimo srečali s kamutom? Kdaj ste pomislili na to, ja, zakaj še mi ne bi imeli ajde, ko živite tako rekoč na obrobju mesta?

Za ajdo ni noben problem; ajda je izginila z njiv samo zaradi umetnih gnojil, saj ni zahtevna rastlina. Umetno gnojilo pa ajdi škoduje. Njive so pregojene s temi »dobrotami«, zato je ni več nikjer. Ajda je pač tukaj bila vedno ... Kar pa se tiče ostalih žit – malo poskusiš, malo slišiš od drugih ... Mi imamo tudi sami mlin doma. Okusi so zanimivi, vsako žito ima svoj okus.

Očitno vas žene radovednost naprej?

Ja, ja, mi zmeraj kaj »probamo«. A delimo svoje znanje z drugimi. Če si odprt, poveš naprej, tudi drugi ti povejo tisto, kar vejo. Če držiš stvari v sebi, s tem ničesar ne narediš. Ljudem je treba je razložiti, le tako bodo več vedeli in bolje razumeli. Ni čar v tem, da greš na tržnico, prodaš svoje in se držiš zase. Če si odprt, pokažeš tako vsaj dobro voljo, poklepetaš z ljudmi, poveš kakšen recept ...

Ljudje vedno več sprašujejo, tako da ne moreš iti na tržnico brez znanja, informacij. Recimo, vse, kar koli je, je treba poskusiti. Imeti moraš neko znanje in pa okus.

Območje, na katerem stoji vaša kmetija, je vodovarstveno območje. Zato bi moralo postati območje izključno ekološkega pridelovanja.

O tem je bil sprejet celo odlok. Mestna občina je veliko naredila za ta projekt. Za kmete so, recimo, organizirali strokovne ekskurzije v Avstrijo: kako imajo oni to organizirano, kako se je treba na vodovarstvenem območju obnašati ipd. Naši kmetje pa tega ne sprejemajo radi, ker se bojijo, da z ekološkim kmetovanjem malo pridelajo. Mislijo, da bodo imeli toliko manjši pridelek. Pri tem pa nimajo nobenega pregleda nad tem, koliko sploh pridelajo, koliko dajo za gnojila, škropiva, za semena ... Sploh se ne poglobijo.

Vi imate tukaj tudi trgovino in prodajate hkrati na ekološki tržnici, tudi izdelke iz ekoloških pridelkov. Katere?

To so v glavnem žita, moka, kaše, fižoli kot zrnje, marmelade, kis, jabolčni sok, paradižnikova omaka z baziliko, mešano zelenjavo, kuhano in s soljo kot konzervansom, nobenih drugih dodatkov. Posušimo kakšno baziliko, majaron ...

Prodajate še kam drugam svoje izdelke?

Trgovini Kalček, zelenjavo pa Mercatorju.

Ali je to novost?

Ne, to je zdajle že tretje leto. Prvo leto smo prodajali rumeni korenček, lani pa sveže zelje, naribano za solato, že doma narezano in spakirano, pa kislo zelje, trenutno pa krompir. Vse to se prodaja pod oznako EKO z omembo ekološke kmetije.

Tudi vaša kmetija je družinska. Počasi jo prevzema vaš mlajši sin. Kako to? Saj ima tudi on svoj poklic, ali ni študent?

Študent elektrotehnike je. Že od malega je vedno nekaj brkljal, presajal in poizkušal, vse to ga je zanimalo. Prav on je že veliko stvari izpopolnil na naši kmetiji, tudi z različnimi tehnološkimi spremembami. Tudi starejši sin se je oženil na ekološko kmetijo, pa je tudi diplomirani strojni inženir. Po treh letih je pustil službo, tako da smo vsi »malo drugače narejeni«: hočemo biti doma na kmetih. Sinova kar naprej nekaj tehnično izboljšujeta. Mladi imajo svoje ideje, treba jih je poslušati. Treba jim je tudi pustiti, da se lahko uresničijo, saj jih drugače blokiraš. Podpirati je treba nove ideje.

Npr. sinova sta prek interneta našla nekakšen vsestranski stroj, jaz mu pravim »mini robotec«. Sinova sta ga nadgradila z različnimi priključki. Na kmetiji nam je v veliko pomoč.

Ali po vaših ocenah zanimanje za ekološke izdelke narašča?

Narašča, zagotovo, posebej če se spomnim tistih prvih tržnih dni, svojih začetkov. Bili smo kot klošarji za Ljubljano. Nekaj nas je bilo. Vsak je nekaj imel, nobeden ni nič vedel, kako bo šlo ... In se še spomnim: moj prvi zaslužek je bil 1.700 tolarjev. Toda prav lušno smo se imeli! Sta bili pa prva in druga zima zelo hudi. Nismo bili sposobni pridelati toliko, da bi lahko prodajali vsako soboto. Toda bili smo vztrajni.

Fotografiji Marjana Lavrič

Med izdelki

Marjana Lavrič

SPREMEMBA SE ZGODI NAJPREJ V GLAVAH

Kmetija Šlibar, Kovor pri Tržiču, Gorenjska

Včasih je bila pri Šlibarjih gostilna. Od stare domačije je danes ostalo le bore malo: znameniti vogal s kapelico in pripadajočim levim delom hiše, kjer je danes trgovinica z ekološkimi pridelki in izdelki. Ob desnem boku pa je zrasla nova hiša, a tako, da se staro domiselno dopolnjuje z novim. Ne le navidez; takšna je tudi v resnici ekološka filozofija dveh mladih diplomiranih agronomov, Gregorja in Monike, ki sta pred nekaj leti zapustila varno zavetje delovnega razmerja na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter se raje odločila poskusiti sama teorijo prenesti v prakso in jo nadgraditi z modrostjo svojih prednikov. »Veliko je še dela,« pravita, »v iskanju poti do ljudi.« Polna sta načrtov in idej, med katerimi je poleg družine, ki v predzadnjem mesecu tega leta pričakuje novega člana, nenazadnje tudi gostilna. Takšna, ki bi lahko sprejela in z domačo hrano pogostila zaključene skupine gostov ter jim razkazala ekološko kmetijo.

Stari del Šlibarjeve hiše

Kaj vse premore vaša kmetija?

GREGOR ŠLIBAR: Kmetija je ekološka od leta 2001. Je mešana kmetija, ker se na ekološki kmetiji težko specializiraš samo za eno stvar. Mi imamo vrtnarstvo, sadjarstvo in poljedelstvo, tudi živinorejo, in sicer zaradi gnoja. Imamo tudi humus, ki ga predelujejo kalifornijski deževniki, da ga potem dodajamo vsem tem vrtninam in sadnemu drevju. H kmetiji sodi tudi gozdarstvo: ogrevanje imamo na sekance, tako da smo tudi v tem smislu samooskrbni z ekološko kurjavo. 17 ha zemlje na kmetiji je obdelovalne površine, od tega je 11 ha travniških površin, ostalih 6 ha je njivskih površin, gozda pa je 20 ha. Kmetijo sem pred kratkim prevzel od očeta.

Kakšna je razlika med kmetijo, ki jo je vodil vaš oče, tj. klasično kmetijo, in med kmetijo danes, t.i. ekološko kmetijo?

Razlike so bistvene v načinu pridelave hrane. Že prej nismo sadja nikoli škropili. Takrat je svetovalna služba sicer forsirala gnojila, škropila, vse je bilo treba škropiti ... Moj oče je sadovnjak škropil enkrat samkrat, potem pa je to opustil. Gnojili smo poljščine, žit nikoli s herbicidom. Se pravi, sprememba je najprej v glavah, najprej moraš v glavi nekaj spremeniti, da veš, zakaj se odločiš za ekološko kmetovanje. Način pridelave je torej drugačen, ker je pač treba skrbeti za to, da ni bolezni, da ni toliko plevela, da pravilno kolobariš, da pravilno izbiraš kulture, da si nabaviš specialne stroje – npr. česalo proti plevelu, da greš pravi čas na njivo, da tisti plevel zatreš. Drugačen je tudi način trženja, izbor kultur: npr. na konvencionalni kmetiji se specializiraš za eno stvar in cel postopek pridelave kar najbolj izpopolniš. Imaš npr. samo eno vrsto zelenjave na dveh hektarih. Tak kmet se ne ukvarja z ljudmi, ukvarja se samo s svojo zelenjavo, zato da jo čim bolje in čim lepšo pridelava in da ima tudi ekonomsko čim manj stroškov. Potem jo proda na primer v trgovski center. Ne zanima pa ga, kakšna je resnična kakovost njegove zelenjave. Na ekoloških kmetijah v Sloveniji pa se večinoma prodaja neposredno kar na kmetiji ali na tržnicah, nekaj malega že po specializiranih ekoloških trgovinah. S kupcem imamo neposreden stik, zato moramo imeti čim več različnih pridelkov in izdelkov. A za to gre veliko časa. Recimo, če imamo mi zdaj veliko hrušk naenkrat, jih ne moremo prodati vseh na tržnici, ampak moramo razmišljati o tem, kako jih bomo predelali, da bomo potem lahko pozimi kompote prodajali, izdelovali sokove, žganje. Misliti moraš na predelavo. Prej pa smo večjo količino hrušk po zelo nizki ceni prodali trgovcu za grosistično prodajo.

Na tržnico rad hodim, saj imamo stalne stranke. Z njimi se veliko pogovarjamo. To jim toliko pomeni, da zaupajo, ko človeka spoznajo; pri tem ne gre samo za certifikat o ekološki kmetiji, ampak predvsem za zaupanje. Starejši na stojnici odkrivajo stare pozabljene sorte pridelkov ali izdelkov, pri mlajših pa gre predvsem za radovednost in osveščenost. Veliko o tem berejo, pričakujejo bolj strokovno razlago: recimo, kaj je pirin riž, če še ne poznajo pire. Veliko je tudi kupcev z zdravstvenimi težavami. Najdaljšo tradicijo ima ekološka tržnica Naklo, ki je zdaj eno leto v Strahinju, v Biotehniškem centru, novejšega datuma je kranjska ekološka tržnica ob četrtkih, enkrat na mesec blejska. Ob sobotah hodim vsak teden v Mercator center Kranj, tako da sem ves teden naokoli. Kupcev pa je vedno več tudi doma, na kmetiji.

Kaj pa cena, cena je pa višja?

Dražji smo, ker se na ekološki kmetiji manj pridelava, a več vложи v delo, ker je pridelava bolj kakovostna. Se pravi, gre za večji vložek dela, a manjši pridelek. Kupec,

ki kupuje to hrano, s tem daje priznanje kmetu, ki prideluje na tak način in ki razmišlja še kaj več kakor pa samo to, kako bo svoje pridelal, nato pa to prodal. Mi skrbimo za naravo, za zemljo, ki so ti jo posodili tvoji potomci. Nekje sem bral, da sta angleški in francoski premier Evropski uniji predlagala, naj bi ekološki hrani znižali davke. Pomislite samo, koliko denarja je na daljši rok treba porabiti za sanacijo onesnaževanja pri tradicionalnem načinu kmetovanja!

Katere nove zamisli sta vidva z ženo s svojim znanjem in izkušnjami uvedla na kmetiji?

Predvsem predelavo žit v moke, v zdrobe, polente, kaše. Pridelujemo pšenico, ječmen, piro, ajdo, koruzo, proso. Pečeva tudi kruh v krušni peči in pecivo. Naslednji korak pa je neke vrste turizem oz. ponudba te hrane tudi doma, tukaj na kmetiji.

Ste mlin imeli že prej na kmetiji ali sta ga uvedla vidva?

Mlin je že bil, približno pred 40 leti, potem pa so ga opustili zaradi drugačnih trendov ... Do lanskega aprila ni bilo mlina, potem pa smo ga zaradi toliko različnih vrst žita na kmetiji ponovno uvedli. Zdaj imamo svoj mlin, da ljudem lahko tudi pokažemo ves postopek.

Kako in kje se izobražujete?

Največ v Avstriji. Na največjem ekološkem sejmu v Nürnbergu sem bil tudi že nekajkrat. Tam dobiš predvsem smernice za naprej, da vidiš, kaj se da narediti. Največ znanja pa si pridobim iz tradicije, od staršev. Zvem, kako se je kakšna stvar pridelovala, katere stvari so uporabne. Marsikaj pa je treba »pogruntati« tudi na novo.

Največ si pomagamo s strokovno literaturo o ekološkem kmetovanju gospe Martine Bavec z Univerze v Mariboru. Pa kmetje med seboj si tudi izmenjujemo informacije.

Pri vas gojite tudi šparglje. Kako ste se tega domislili?

Moj prijatelj iz okolice Kranja je tudi začel gojiti šparglje, še preden je postal ekološki kmet. Potem sem pa začel razmišljati, da bi jih lahko začeli gojiti tudi mi, saj je povpraševanje po njih pri nas veliko. Skupaj sva izdala knjižico *Ekološko, s kmetije, z zaupanjem*: notranjost, vsebino, imava skupno, zunanjo podobo pa različno. On je pripravil poglavje o špargljih, potem sem pa jaz dodal še svoj del o zdrobu, pirinem rižu, koruznem zdrobu,

Gregor Šlibar v mlinu

ajdovi moki, saj me stranke tako pogosto sprašujejo, kako se kaj skuha. In tako sva z ženo strnila vse izkušnje v knjižici, prijatelj pa jo je dopolnil z recepti za šparglje.

Imate pa tudi živino?

Vseh govedi je okrog 20. Imamo krave dojlje, vole, bike imamo, pa kokoši nesnice, jih je 70, 80. Zdaj imamo po dolgem času spet dva prašiča, krškopoljca, slovensko avtohtono pasmo.

Ena od zahtev evropske kmetijske politike je, da mora biti živina v prosti reji. Kaj to pomeni?

To pomeni, da mora biti žival ves čas spuščena. Govedo ne sme biti privezano okrog vratu. Ker tega ni mogoče spremeniti kar čez noč, je na voljo prehodno obdobje do leta 2010: živina mora biti vsaj 180 dni na leto zunaj. Treba si je vse zabeležiti.

Kaj pa pomoč države?

Dobivamo redno subvencije za ekološko kmetovanje glede na površino. Občina pa je prispevala za mlin. Kot mladi prevzemnik kmetije se bom prijavil na razpis, saj sem kmetijo prevzel od očeta. Država namenja za mlade, ki se odločijo, da bodo ostali na kmetiji, pomoč. To je spodbuda za starejšega gospodarja, da preda kmetijo naprej mlademu rodu. Rad bi zaprosil tudi za pomoč pri preureditvi hleva.

Poleg stare rase nova hiša. Kakšna je vizija vaše kmetije?

Urediti moramo hlev, nekatere prostore za predelavo, ekološko prodajalnico kot del turistične ponudbe in prostor za obliko ponudbe hrane na domu. Radi bi uredili svojo spletno stran z vsemi potrebnimi nasveti in informacijami. To je zelo pomembno tudi za spletno prodajo. Na ta način bi lahko organizirali razvoz svojih izdelkov na dom, npr. do Ljubljane in po Gorenjski. Takšnega načina prodaje v Sloveniji še ne poznamo. V sklopu dejavnosti na kmetiji bomo organizirali tudi izobraževanje in naravoslovne dejavnosti za šole in druge skupine.

Fotografije Igor Pustovrh

Družina Šlibar

Marjana Lavrič

NAJVEČ SE ZVE NA TRŽNICI V LJUBLJANI

Kmetija Jež, Slap pri Vipavi in na Javorniku nad Črnim vrhom

Petčlanska družina Jež iz Slapa pri Vipavi je vse prej kot odraz klasičnega stereotipa o slovenski kmečki družini žuljavih rok in zgaranih potez. Pa si zato nič manj trdo in žilavo ne prizadeva za svoj vsakdanji zaslužek. Iztok in njegova žena vstajata vsako jutro že ob štirih. On po okoliških krajih raznese časopis. Potem dela na kmetiji. Ona, Nives, dela na bližnji Petrolovi bencinski črpalki. In ko si človek ogleda vse tri predstavnice ženskega spola v družini, skorajda podvomi o tem, kdo med njimi je ona – mama Nives. Pa ne zato, ker je imela svojo najstarejšo hčerko Eriko že pri šestnajstih, ampak predvsem zato, ker je tako mladostna, zanimiva in dinamična ter izpričuje znano reklo, da volja vedno ureže pravo pot. Od nekdanj si je želela študirati, a ji materinstvo do sedaj tega ni dopustilo. Zdaj sta z najstarejšo hčerko študentki obe: Erika študira »okolje« v Gorici, Nives pa na višji komercialni šoli, medtem ko dvojčici Karin in Patricija obiskujeta zadnji letnik škofijske gimnazije v Vipavi. Vse tri pa je mogoče skorajda vsako soboto opaziti na ekološki tržnici v Ljubljani, kako prodajajo pridelke z obeh kmetij; tiste dolinske in tiste hribovske. Želijo pa si še tretjo – bliže morju. Tako bi jim zelenjava uspevala skozi vse leto.

Pašnik – kmetija Javornik

Iztok Jež na njivi – Javornik

Kako veliki sta vaši kmetiji?

IZTOK JEŽ: Kmetija na Slapu pri Vipavi je velika 8 ha, imamo nekaj hoste, vinograde, travnike, njive in sadno drevje. Kmetijo sva skupaj z ženo prevzela od mojih staršev in izplačala ostale dediče. Pred petimi leti sva dokupila še kmetijo na Javorniku. Od tod je oddaljena 22 km. Kupili smo jo predvsem zaradi živine, da ni treba poleti nič skrbeti zanjo, pa tudi zaradi zelenjave. Tukaj, v dolini, je glede zelenjave bolj mediteransko podnebje, na Javorniku pa je idealno podnebje za ekološko pridelovanje. Bolj hladno je, saj kmetija leži na 1200 m nadmorske višine. Všeč nam je bilo tam, dobili smo priložnost, nikjer drugje ni bilo takšne kmetije. Velika je 30 ha in ima velik pašnik, da se lahko na njem pase 20 glav živine. Zelo redko je taka kmetija naprodaj. Nimamo molznic, imamo krave dojilje, teleta in bike. Imamo tudi prašiče in dve športni kobilici. Kupili smo ju zaradi deklet, ker zelo rade jahajo. Meso potem prodamo zasebni mesnici.

Kako kombinirate delo, predvsem pridelovanje zelenjave, na obeh kmetijah?

Na Slapu pridelujemo grah, čebulo, česen, zimski radič, solate, por, papriko, paradižnik. Vsa zelenjava tukaj je bolj zgodnja, zraste tukaj dosti prej ali pa ostane čez vso zimo, tako da imamo zelenjavo v bistvu vso sezono. Tam gor je pa recimo korenček, krompir pa zelje – bolj sezonska zelenjava. Pred zimo jo pobereмо in prodajamo do spomladi. Prodajamo na tržnici in zasebnikom, ki pridejo kar k nam na dom.

Zakaj ste se odločili za ekološko kmetovanje?

Prav zaradi kmetije na Javorniku. Tam gori je bilo 15 let vse zapuščeno: nismo vedeli, kaj narediti. Potem smo rekli: neumnost, toliko površin zastrupiti. In potem smo se pred petimi leti preusmerili. Na začetku nismo vedeli, kako se bodo trte odzvale. Tukaj ni nikogar, ki bi prideloval ekološko grozdje. In potem smo poskusili. Smo rekli: kar bo, pa bo – in zdaj gre ... Erika študira »okolje«, ki vključuje tudi varstvo narave in ekologijo. Ko se je vpisala na ta študij, se je celotna družina preusmerila v ekološko kmetovanje. Potem ko enkrat rečeš: *Ja, doma imamo ekološko kmetijo*, se lahko povežeš tudi z nevladnimi organizacijami in z njimi sodeluješ, npr. z Inštitutom za trajnostni razvoj na Krasu. Upamo, da bomo zdaj lahko priključili tudi Vipavo k njihovim projektom. Na Slapu sta dve ekološki kmetiji. Severna Primorska je precej močnejša, kar se tega tiče. Na Tolminskem imajo tudi idealne razmere.

Toda zaradi ekološkega pridelovanja je pridelek manjši.

Koliko je težko reči: od 40 do 60 odstotkov manj. Odvisno, za katero vrsto gre. Zdaj smo imeli čičeriko, pa so nam jo vso črvi pojedli. Poskušaš, katere vrste ti uspevajo katere ne, in se potem pač usmeriš v tisto ... Povprečno pridelamo za polovico manj kot prej, ko smo škropili.

Kaj pa vinogradi? Kako je z vinom?

Ne morete biti na pol ekološki kmet, to ne gre. Treba je vzeti paket v celoti.

Prvi dve leti je bilo bolj kritično, potem so počasi tudi sami vinogradi postali odporni, tako da smo se tudi mi lahko znašli. Imamo vino iz ekološko pridelanega grozdja: merlot, barbero, muškat, pinelo, zelen, belo pa rdeče vino. Pri nas uspevajo bolj avtohtone sorte.

Trgatev

Koliko manj pa zdaj pridelate vina?

Vina je pa tudi do 60, 70 odstotkov manj. Lahko gnojiš samo s hlevskim gnojem. Letos je bilo grozdje lepo, zdravo.

Po eni strani ste kupili še eno kmetijo, po drugi strani pravite, da pridelate manj. Ali se vse to splača? Kje so prednosti, kje slabosti?

Ekološko kmetovanje je zame osebno prednost: ne vdihavam nobenih strupov, jem zdravo. Prej sem zmeraj samo šprical pa gnojil in se zastrupljal. Vsak teden sem moral špricati, če sem hotel imeti kaj zelenjave. Cena naših izdelkov je malo višja, če vkalkuliraš tista škropiva, ki si jih prej kupoval, zato da si imel večji pridelek za manjšo ceno ... Zdaj za škropiva ne rabiš več denarja, tudi za zelo draga mineralna gnojila ne. Uporabljamo koprive pa preslico, naravno zaščito. Rože, recimo, zalivamo z gnojem, ki je namočen, tako da dobro uspevajo, prav tako papriko.

Na internetu lahko dobite ogromno informacij. Tudi svetovalne službe organizirajo določeno število predavanj, ki se jih je treba obvezno udeležiti. Največ pa se zve na tržnici v Ljubljani. Tam se vse pomeniš. Saj tudi mi gremo v Ljubljano zato, da zaslužimo. Če gledaš običajno tržnico, se tam dobesedno cufajo za stranke. Pri nas pa ni tega. Pa tudi cene so konstantne. Toliko je to in konec. Nihče ne niža. Nekaj prodajalcev ima malo višje cene, večjih odstopanj pa ni. Enotni smo, prijatelji smo, dobesedno prijatelji.

Kdo vse dela na kmetiji?

Zjutraj imam pač dve uri dela in potem imam ves dan čas. Delo mi je v veselje. Sem sam svoj gospodar, nimam urnika, to je zame najpomembneje. Ni mi treba biti ob osmih v službi in potem ob petih doma. Zjutraj vstanem, kadar hočem, sploh ni važno. Pomembno je, da je nekje do sedme delo končano in po tem si urejam urnik. Polno dela imam. Imam živino, imam veselje do živine. Več, ko jih je okrog hiše, bolje je, pa ne zaradi denarja, tako pač ... Večino dela opravim sam. Ko pa punce pridejo domov in imajo čas, se pa kar same polotijo dela. So že tako velike, da vedo, kaj je treba postoriti. V glavnem pa delamo s stroji.

Na obeh kmetijah ste si zgradili hiši? Kako vam je vse to uspelo, saj to so vendar velike investicije?

So. Takrat je bila množična pridelava zelenjave: npr. po 600 kg paradižnika na dan. Smo delali, res trdo delali, smo pa tudi dobro zaslužili. Vse pa smo zgradili večinoma sami. Potrebna je sloga. Držimo vsi za enega in eden za vse: Brez sloge na kmetiji sploh ne gre. Če držiš skupaj, je narejeno še enkrat prej in še enkrat boljše. Potem si lahko tudi kaj privoščimo.

Fotografije Igor Pustovrh

Javornik

Jože Strgar

ZELENA PLJUČA

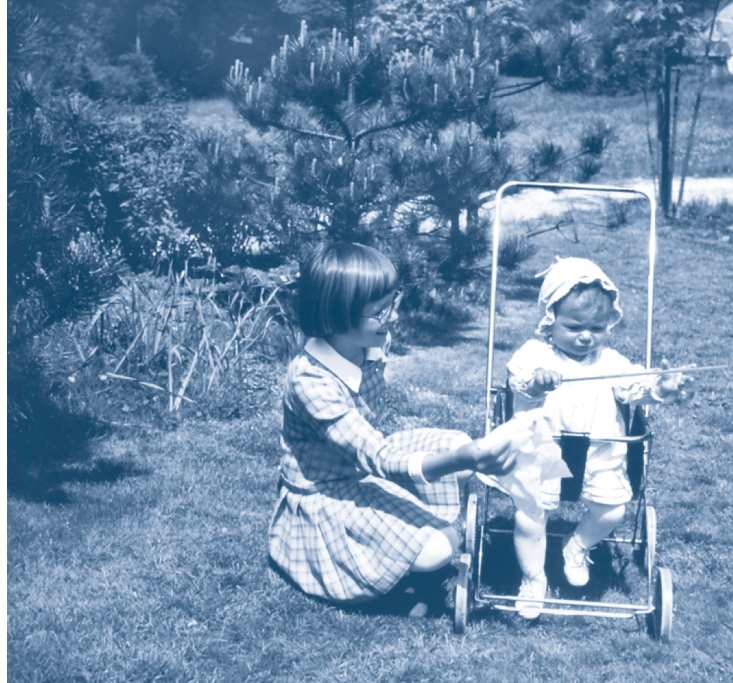
Drevesa v mestih in naseljih

Tudi v Sloveniji se mesta in večji kraji močno širijo. Poleg stanovanjskih naselij rastejo predvsem obrtna in trgovska središča. Nove stavbe in ceste, parkirni prostori in blišč vseh vrst – vse to je sicer potrebno, a je hkrati vsiljiv anorganski svet, ki človeka ločuje od narave in vsega, kar je z njo povezano. Kjer pretiravajo in pozidajo vsak košček sveta, kjer je v ospredju zgolj takojšnji dobiček, delajo ljudem, ki tam živijo, slabo uslugo. Naravna bitja smo, zato se ne moremo in ne smemo od narave pretirano oddaljovati. V strnjenih naseljih je treba ohranjati ali na novo nasaditi tudi drevje in druge rastline. Skrb za to področje označujemo z izrazom »zelena politika«. Žal marsikje zrastejo lepe stavbe, veliki in goli parkirni prostori, zelenja pa malo ali nič. Tam ni zelene politike, skrbi za zdravje in počutje človeka, za zmerno klimo in še marsičesa drugega, kar je povezano s kakovostjo prostora.

»Zelena politika mesta ali naselja« je celovita skrb za zelenje v njem: za parke, drevorede in zelenice vseh vrst, za ves odprt prostor. »Odprt prostor« je vse, kar ostane nepozidanega, vključno z vrtovi na obrobju mesta, zapuščenimi površinami, morebitnimi potoki in vodami z obrežji, kmetijskimi zemljišči in gozdovi vred. V določenem smislu se ta skrb nanaša tudi na privatne hišne vrtove, tako da jih zelena politika predvideva že v urbanizmu in jih potem pospešuje.

Če so vsi ti prostori urejeni, so sestavni del kulture mesta in predstavljajo višjo kakovost bivanja; če niso, ali so celo močno zanemarjeni, so nasprotje tega. Mesto in vsak večji kraj, ki da kaj nase, si ne more privoščiti pomanjkljive ali neodgovorne zelene politike; ne pri načrtovanju ne pri upravljanju in financiranju. Prav je, da še dodatno osvetlimo pomen zelenja v strnjenih naseljih in se vprašamo, kako pomembno je ob toliko drugih nalogah, ki jih ima uprava mesta ali kraja.

Če vlogo zelenja v urbaniziranih okoljih vsaj nekoliko razčlenimo, se nam šele prav odkrijejo raznovrstni pomeni, ki jih zelenje ima. Marsikaj vemo že od nekdaj. A tudi najnovejša raziskovanja kulturnih in življenjskih razmer v mestih, ki jih

Sožitje z naravo je dobrodošlo in potrebno že od vsega začetka

Če novo zgrajeno stavbo spremljajo ustrezne rastline, je lepša tudi sama

opravljajo na najrazličnejših koncih sveta, potrjujejo, da je zelenje v mestih za kulturo in dobre splošne življenjske razmere nujno potrebno. Nekateri sodobni raziskovalci so si poleg socialnega in kulturnega pomena privoščili raziskati še ekonomski pomen zelenja v mestih. Kaj ugotavljajo?

Urejanje ter oskrba zelenic ustvarjata kar lepo število delovnih mest za vse kvalifikacijske stopnje. Poleg tega ima mesto, ki se ponaša z urejenimi zelenicami, višjo vrednostno stopnjo, višje cene. To je razumljivo, saj zelenje, predvsem drevje, prinaša marsikaj pozitivnega. Poudarjajo, da zelenje zmanjšuje porabo energije. Zlasti drevje poleti hladi, pozimi pa zmanjšuje stopnjo mraza. Ker blaži tudi vetrove in izboljšuje zrak s sproščanjem kisika, ker zadržuje prah in blaži hrup, ker ohranja in zadržuje talno vodo, smemo reči, da bistveno pripomore k

boljšim življenjskim razmeram, k boljšemu zdravju ter počutju prebivalcev. Zelenje torej vpliva vsestransko pozitivno, kar se odraža tudi v ekonomiji. V nekaterih evropskih mestih so preučevali vpliv zelenja na zdravje ljudi in ugotovili, da so stroški za urejanje ter oskrbo zelenic v mestih, kjer jih imajo in zanje skrbijo, bistveno manjši od onih za plačevanje zdravstvene oskrbe prebivalcev tam, kjer zelenic nimajo ali jih povsem zanemarjajo. V mestih brez zelenic je različnih bolezni, predvsem duševnih, bistveno več, tako so tudi višji stroški za zdravljenje.

Zelenice so pomembne tudi za človeška srečanja. Čeprav živimo in delamo v urbanih naseljih, moramo imeti možnost, da se srečujemo s prvinami narave in tudi med seboj: da skupaj doživljamo pomladansko prebujanje, rast in razvoj rastlinskega sveta skozi letne čase, da slišimo petje ptic, da se spočijemo v senci dreves in stopimo na zeleno trato ter se pri tem drug drugemu tudi človeško približamo. Edino v parku se ljudje tudi pozdravijo med seboj, ustavijo in izmenjajo kakšno misel. Odpovemo se lahko marsičemu, povezavi z naravo in medsebojnim srečanjem v njej se ne moremo ali se vsaj ne bi smeli. To še prav posebej velja za matere z otroki in za starejše ljudi.

Razumljivo je, da se vsa skrb za zdravje in dobro počutje ljudi, za vsaj skromno sožitje z naravo prične že pri načrtovanju naselja oziroma mesta. Nadaljuje se z ureditvijo parkov in zelenic ter naprej z njihovo oskrbo. Vse to pa znajo in zmorejo predvsem ljudje, ki so se v tej smeri izšolali. Ne gre za slučajnostne saditve, pač tam, kjer kak košček sveta ostane nepozidan, in tudi ne gre za cvetličarske dekoracije s takim ali drugačnim cvetjem. Potrebna je stvarna zelena politika.

Oglejmo si vzorčno mesto Basel, ki ima 200.000 prebivalcev, torej manj od Ljubljane. Kako tam izvajajo zeleno politiko?

Imajo upravo za razvoj mesta. V njenem okviru pa oddelek za zelenje ali mestno vrtnarijo, ki ji načeluje mestni vrtnar (Stadtgärtner). Se razume, da je ta akademsko šolan človek. Mestna vrtnarija oskrbuje glavna pokopališča in male vrtove na obrobju mesta – teh imajo kar 5.800; oskrbuje tudi 24 javnih parkov in številne drevorede (s 27.000 drevesi). Oskrbuje še otroška igrišča ter širša rekreacijska območja in gozdove, kamor ljudje radi zahajajo. Skupna površina vseh oskrbovanih zemljišč znaša 264 ha. Pri tem je zaposlenih 275 ljudi različnih kvalifikacij, od ročnih delavcev in vrtnarjev do tehnično in akademsko izobraženih sodelavcev. Letni proračun za vse te dejavnosti znaša 18 milijonov švicarskih frankov (ali 12 milijonov €). Proračun vsako leto pripravljajo na novo, a za daljnosežne novosti, za načrte in raziskovanje kako naprej, kako bo v razvijajočem se mestu v naslednjih desetletjih, imajo na voljo nadaljnjih 35 milijonov švicarskih frankov. Uporabljati jih smejo za eventualne novosti, za nadaljnji razvoj zelene politike.

Mestna uprava in hkrati tudi prebivalci Basla vsa dela Mestne vrtnarije spremljajo in z veliko naklonjenostjo sodelujejo pri ohranjanju obstoječega zelenega fonda ter hkrati odobravajo, da se nasadi pomlajujejo, da sproti nadomeščajo ostarela drevesa, zlasti ostarele drevorede, ki jih postopoma nadomeščajo z novimi. Zelenje v mestu je zanje nenadomestljiv del kulture in življenja. Še več! Zelenje ima prednost pred marsičim drugim.

Ali se s švicarskim mestom Basel pri nas lahko primerja vsaj Ljubljana? Nekdaj je tudi Ljubljana že imela upravo za javno zelenje in mestno vrtnarijo, ki je oskrbovala parke in zelenice. Danes take uprave nima več. Samoupravni socializem jo je ukinil. Skrb za parke in zelenice je priključena drugim mestnim službam. Temu primerni so tudi parki, ki v vsakem pogledu daleč zaostajajo.

Manjša mesta in občinska središča seveda ne morejo imeti svojih posebnih uprav za zelenje. To pa ne pomeni, da niso dolžna zanj skrbeti. Kjer povečujejo in vse bolj strnjeno gradijo obrtne in druge centre, še posebej! Taki kraji ali take mestne četrti bi bili dolžni, da bi na druge načine poskrbeli za urejanje zelenic. Da bi se obrnili na ljudi in ustanove, čeprav od drugod, ki zmorejo take naloge sprejemati in reševati. Vrtnarske in cvetličarske dekoracije z nekaj cvetja, za kar lahko poskrbijo celo amaterji, so zgolj obliži na rane in ne zadovoljujejo dejanskih potreb.

Napredek mesta ali kraja je resničen napredek takrat, ko je okolje uravnoteženo, ko poleg stavb in asfalta poskrbijo tudi za delček narave, ki je za zdravo življenje in za podobo kraja vsaj enakovredna vsemu drugemu, če že ne največja dobrina.

Z rastlinami požlahtnjeno poslovno središče v velikem mestu

Prof. dr. Hubert Požarnik

BLIŽINA

Za pristne medčloveške odnose

V zadnjih desetletjih se je v življenju ljudi več spremenilo kot prej v nekaj stoletjih. Vendar so ocene teh sprememb različne. Po mnenju enih smo priča silnemu napredku, ki bo prinesel človeku vrhano mero tega, kar mu je pri srcu, v prvi vrsti materialno blagostanje, srečo in zdravje. Drugi, in teh je vedno več, opozarjajo na senčne plati sprememb. Med drugim na popuščanje medčloveških vezi.

Podatki so zgovorni. Tako na primer upada v skoraj vseh industrijsko razvitih deželah sveta število rojstev, se odloči v njih vedno manjši odstotek mladih ljudi za zakon in tudi manj časa zdržijo skupaj: posledica je, da odrasča v teh deželah že tretjina otrok brez enega od staršev. Toda to še ni vse. Izsledki kažejo tudi, da se ukvarjajo starši s svojimi otroki po novem v tednu dni povprečno 10 ur manj, kot so se ukvarjali z njimi njihovi starši. Ker ljubezni ne sledi več poroka, poroki skupno življenje zakoncev in njihovemu skupnemu življenju otroci, pa tudi zato, ker si mnogi starši ne vzamejo dovolj časa za svoje otroke, mnogi mladi ljudje preprosto ne izkusijo doma, v družini ljubeče bližine.

O tem, da je nekaj narobe, govorijo še druge reči. Raziskave kažejo na primer, da v modernem svetu peša zanimanje ljudi za soljudi in zaupanje vanje, pada število članov društev, slabi narodna zavest, ki je bila nekoč pomembno socialno vezivo, naraščajo pa občutki osamljenosti, nesmiselnosti dela ter življenja ter vse oblike psihosocialne patologije, kot so na primer nevroze, depresije, zasvojenost in nasilnost.

Človek je družbeno bitje, kar pomeni, da ne more živeti stran od ljudi. Zato način sobivanja razkriva značaj posameznih ljudi, veliko pa pove tudi o socialno psihološkem ozračju, v katerem živijo.

To, čemur smo priča, je imel oče modernega družboslovja, Francoz Emil Durkheim, za znak »anomije«, to je razkrajanja družbe: do tega pride po njegovem, če njeni člani nimajo več skupnih vrednot, meril in ciljev. Še pred njim je Nemec Ferdinand Tönnies objavil knjigo z naslovom »Občestvo in družba«. Tönnies je videl v občestvu in družbi dve temeljno različni obliki sobivanja ljudi. Občestvo je imel za prvotno, pristno, naravno obliko socialnega življenja, družbo pa za umetno in mehansko tvorbo. V občestvu povezujejo ljudi skupno izročilo, skupen jezik,

skupne navade, skupna vera, skupne vrednote, soodvisnost in skupni življenjski ideali, medtem ko živijo ljudje v družbi bolj ali manj vsak zase, drug mimo in poleg drugega, zaradi česar so odnosi med njimi površni, krhki in hladni. O tem, da je sodobna toliko hvaljena multikulturna in pluralna družba sredobežna, ker njeni člani nimajo več veliko skupnega, danes ni nobenega dvoma več. Skupno življenje, ki je skoraj samo še plod naključja, osebnega interesa in pogodb, ki jih je mogoče vedno tudi preklicati oziroma razdreti, ni – in ne more biti –, enako skupnemu življenju, ki sloni na občutkih pristne pripadnosti in bližine.

So še drugi vzroki za atomizacijo sodobne družbe, socialni hlad v njej in izvotlenost ter popredmetenost ljudi.

Zbigniew Brzezinski, svetovalec za državno varnost nekdanjega ameriškega predsednika Jimmyja Carterja, je pripisal krivdo za popuščanje socialnih vezi »permisivnemu preobilju«, značilnemu za zahodno liberalno družbo, torej temu, da je v njej vse dovoljeno in vse na voljo, ter osredotočenosti njenih članov na snovno in čutno. Posledica je, tako Brzezinski, da so ljudje vedno bolj razvajeni, pomehkuženi, pretirano zahtevni, neprilagojeni in nesposobni prenašati življenjska bremena, muhasti, željni in zmožni le preprostih in grobih užitkov, skratka neopremljeni za skupno življenje. Tudi večina drugih opazovalcev meni, da splošna materializacija življenja in potrošništvo izsušita v ljudeh vsa finejša čustva in globlje plasti osebnosti. Nobena skrivnost ni, da družba, ki zapade potrošništvu, na koncu pozna le ceno stvari in delovne sile, ne pa tudi vrednosti človeka kot takega in dobrin, ki jih ni možno kupiti: prijateljstva, duševnega miru, življenjskega smisla. Poleg tega potrošništvo spodbuja v tistih, ki mu podležejo, stalno nezadovoljstvo s tem, kar imajo, nenasitnost, zavist, brezobzirno komolčarstvo in drugo, zaradi česar postanejo ljudje vedno bolj odtujeni samim sebi in drugim. Opozorilo papeža Janeza Pavla II., da »imeti« ne sme iti na račun »biti«, je več kot upravičeno.

Zlo, krivo, da se ljudje vedno bolj odtujejo drug drugemu, je tudi naraščajoči individualizem. Sodobni človek namreč bolj in bolj pleše okoli sebe, ima pred očmi le svoje interese in potrebe, skuša biti tudi v nravnih zadevah sam sebi absolutni postavodajalec, zahteva zase popolno svobodo od vsega in vsakogar, hkrati pa je marioneta svojih lastnih nagonov in strasti ter ima druge ljudi le za orodje za zadovoljevanje svojih želja in jih zato zavrže, kakor hitro jih več ne potrebuje.

Seveda prispevajo svoj delež k temu, da se umika nekdanja kultura »koherentnosti«, povezanosti in enotnosti, kulturi »separacije«, razdvojenosti in raztreščeni, tudi urbanizacija, to je preseljevanje ljudi v mesta, moderna prometna in druga tehnična sredstva, ki omogočajo geografsko mobilnost in umik v elektronski svet, relativno velika finančna neodvisnost ljudi, posebno žensk in še bi lahko našteval. Nenazadnje je velik vzrok tega tudi pešanje vere. Nedavno umrla nemška filozo-

finja Marion Dönhoff je sklenila svoja razmišljanja o pomenu vere za medčloveške odnose z ugotovitvijo: »Izključna usmerjenost v tostranstvo, ki ločuje človeka od njegovih metafizičnih virov in totalni pozitivizem, ki ostaja le na površini stvari, vodita k pozabljanju globinskih razsežnosti našega življenja, zaradi česar ne moreta dati ljudem, kar potrebujejo, med drugim srečno in urejeno osebno in skupno življenje, pač pa povzročata zmedo in oškodovanost sodobnega človeka in sveta.« Do podobnega zaključka je prišel nedavno tudi nemški družboslovec Fred Hirsch, da ne naštevam še drugih, ki so tega mnenja. »Socialne kreposti«, tako Hirsch, »ki jih potrebuje za svoj obstoj tudi moderna družba, koreninijo v religioznosti. Religije so živ vir socialnega in moralnega življenja, zaradi česar je sekularizacija sveta eden glavnih razlogov današnjega socialnega razkroja. Za sodobno družbo zato ni značilna le hladna glava, pač pa tudi hladno srce. Še več: ni samo brez srca, ampak ozračje v njej škodi tudi duši«.

Kaj storiti? Strokovnjaki izpostavljajo nekaj potez značaja, ki spodbujajo, poglobljajo in utrjujejo tesne in pristne medčloveške odnose – in s tem tudi »kulturo življenja in ljubezni«, za katero se je tako neumorno zavzel mal pokojni papež Pavel Janez II. Hkrati vedo povedati, da je možno priti do njih z vzgojo in samovzgojo. Človek se namreč ne sme zadovoljiti s tem, kakšen je, pač pa mora negovati svoja čustva in značaj.

Te poteze so zlasti ljubezen, spravljivost, odkritosrčnost, strpnost, empatija, zvestoba, humor, hvaležnost in olikanost.

Danes, ko so mnogi ljudje v odnosih do drugih zadržani in negotovi, je še kako važno, da naredimo v nas plodna tla za ljubezen. In sicer za vse tri oblike ljubezni: ljubezen med možem in ženo, ljubezen med starši in otroki, brati in sestrami, sorodniki in prijatelji ter ljubezen do ljudi nasploh. Poleg tega ni dovolj, da znamo ljubiti. Enako važno je, da znamo pokazati svojo ljubezen, vračati ljubezen in da se trudimo biti vredni ljubezni. Nenazadnje je važno, da znamo ljubiti in ceniti tudi sebe, pri tem pa ne zapasti v samoljubnost, narcizem. Kako žalostno je zato slišati posameznike, ki skušajo s posmehom in omalovaževanjem ljubezni, zakona in družine prikriti svojo nezmožnost ljubiti, svoj strah pred morebitnim razočaranjem ali svojo nepripravljenost, odreči se popolni osebni svobodi.

Pobotanje z drugimi ljudmi zahtevata že zdrava pamet in osebna računica. Vendar je sprava te vrste navadno le navidezna, površinska in zato začasna. Drugače je, ko imamo opraviti z vrlino, ki ji pravimo spravljivost. Ta prihaja iz duha in srca, iz ljubezni, njena srčika pa je sposobnost odpuščanja. Vendar sprava z ljudmi ni edina oblika sprave. Obstojata še dve: sprava s samim seboj in sprava z Bogom. Prva pomeni, da znamo sprejeti

in prenesti svojo nepopolnost in je pogoj spravljalivosti kot obče življenjske drže, saj si je težko zamisliti, da bi bil kdo, ki ne zna odpustiti sebi, sposoben odpustiti drugim. Sprava z Bogom pa pomeni verjeti in zaupati mu, da dobro misli z nami, voditi z njim prijateljski dialog in mu dovoliti, da uresniči svojo namero z nami.

Odkritosrčnost pozitivno vpliva na človekov odnos do sebe in drugih ljudi, ker je izraz ljubezni do resnice oziroma spoštovanje resnice. Odkritosrčen človek se lahko moti, vendar verjame v to, kar reče in počne. Zato ne laže sebi in drugim ljudem, se ne pretvarja, ne vara in ne govori eno in dela drugo.

Strpnost je v današnjem babilonsko pisanem svetu eden od temeljnih pogojev sožitja. Strpnost, ki jo uči krščanstvo, temelji v ljubezni do bližnjega in v priznanju človekovega dostojanstva. Zato je aktivna, to je, vključuje je med drugim zanimanje za druge ljudi, občutek odgovornosti zanje in pripravljenost ljudem nesebično pomagati. Drugače od tega je strpnost, kakršno srečamo danes, v veliki meri individualistično obarvana, saj največkrat ni nič drugega kot izraz brezbržnosti do drugih ljudi, pišmeuhovsko: »Počni, kar hočeš, samo ne vtikaj se v moje življenje in jaz se ne bom v tvojega.«

Empatija, sposobnost vživeti se v druge ljudi in s tem čutiti, kaj mislijo in želijo, česa se bojijo, ne da bi o tem govorili na glas, upravičeno velja za važno socialno vrtilino. Brez nje ne moremo prav razumeti ljudi, biti do njih pravični in obzirni, se z njimi veseliti in žalostiti, čutiti do njih sočutje ali biti z njimi solidarni.

Zvestoba postaja danes vedno bolj redka vrtilino. Za današnji svet so namreč značilne hitre spremembe. Zato, tako slišimo, naj bi bil tudi človek »fleksibilen«, vsemu prilagodljiv, za vse voljan, breznačelen in nikjer ukoreninjen. Posledice so njegova nestanovitnost in med drugim nezvestoba sebi in drugim ljudem. Razume se, da se na takega človeka ni mogoče zanesti, mu povsem zaupati in ga zares ceniti.

Tudi humor je dragocena socialna vrtilino. Življenjska resnost je resda važna poteza značaja, ni pa dobro biti vedno in povsod resen, kaj šele preveč resen. Ljudje brez humorja, torej nesposobni nasmehniti se ali celo smejati se na račun lastnih in tujih zmot ter človekove nepopolnosti sploh, niso dobri poznavalci sebe, drugih ljudi in življenja. Poleg tega je z njimi težko živeti, pa še sami težko živijo s seboj in drugimi. Velika značajska hiba tistih, ki ne poznajo humorja, so namreč pretirana, neživljenjska strogost, kritičnost in prevelika zahtevnost do sebe in drugih, zaradi česar se nagibajo k neosnovanemu obsojanju, omalovaževanju, zgražanju, posmehljivosti in v skrajnem primeru k ljudomrzništvu. Najbolj posrečeno je seveda, če ima kdo topel humor in je površ še ve-

drega značaja. Posebno še danes, ko na vsakem koraku srečamo ljudi, ki se pritožujejo nad vsem mogočim, vidijo same probleme in žalostne stvari ter se nepretrgoma predajajo črnim mislim o prihodnosti.

Čeprav navadno na koncu seznama, veljata olikanost in vljudnost, posebno, če nista igrani, za »vstopni« vrlini, saj že pri prvem stiku z nekom močno vplivata na nadaljnje odnose. Le kdo si želi še srečati z neotesanimin prostaškim človekom.

Francoski pisatelj Victor Hugo je svoj čas zavrnil Napoleona III. z besedami: »Gospod, bodočnost je v božjih rokah«. Res je, a tudi v naših, vsaj v tem smislu, da bo v veliki meri takšna, kakršno bomo napravili. Razvijanje in krepitev tim. socialnih čustev in vrlin je važen korak k temu, da najdejo ljudje spet poti drug do drugega. Do kulture življenja in sožitja zato ne bo prišlo brez zadostnega števila ljudi, ki bodo živeli tako, kot je treba. Zato je potrebno delati na sebi in dati mladim ljudem to, kar potrebujejo: ljubezen in urejeno družino, pozitivne vzore in vrednote, prave vire življenja in drugo, kar jim bo pomagalo postati dobri ljudje.

Sodobnemu človeku se zdi samoumevno, kar drugi naredijo zanj ali kar ima. Zato ni nikomur več resnično hvaležen. Še več. Od drugih pričakuje in zahteva vedno več, sam pa ni voljan zanje veliko storiti. Hvaležnost je vrnjena ljubezen. Zato se še kako razlikuje od truda prikupiti se komu, ker pričakujemo od tega korist zase.

Dr. Angelca Žerovnik

RANJENI OTROCI

Spolne zlorabe – pedofilija

Nasilno dejanje nad otrokom

Spolna zloraba je nasilje. Ob tem se srečujemo z različnimi oblikami fizičnega in psihičnega nasilja. Žrtve so lahko majhni ali večji otroci, deklice na pragu ženskosti, lahko pa tudi dečki.

Pedofilija je motnja spolnega vedenja, ki se kaže v spolnem nagnjenju do otrok; pedofil doživi spolno vzburjenje in zadovoljitev ob stiku z otrokom, ki je lahko zgolj ljubkovanje, otipavanje, redkeje s spolnim odnosom.

V kaznivo dejanje spolne zlorabe otrok sodijo verbalno zapeljevanje, pohotno vedenje, otipavanje, drgnjenje, samozadovoljevanje ob otroku, uporaba pornografije in spolni akt. Sam pojem vključuje tudi podmeno o nevednosti in zapeljanosti žrtve, ki zaradi svoje mladosti, lahko pa tudi nepoučenosti in socialne neizkušenosti, ne more enakovredno sodelovati pri odločitvah o spolnih dejanjih.

Nobeno hudodelstvo nas tako ne pretrese kot spolna zloraba otrok. Tragična posledica je v tem, da s posegom v človeško intimno področje storilec prizadene ali celo uniči otroško dušo. Hudodelstvo obremenjujejo tudi okoliščine, ki so v nekaterih primerih vpletene v trikotnik: žrtev, krivec in nekdo, ki temu ne verjame ali celo zanika. Razumeti (ne pa pomilovati) bolečino spolno zlorabljenih oseb pa je zaradi bolečega podoživljanja izredno težko.

Vedno močnejši glasovi proti spolni zlorabi otrok ter razkrivanje kriminalnih dejanj dajejo občutek, da je spolnih zlorab vedno več. Ni tedna, da časopisi ne bi poročali o takšnih tragičnih razkritjih, oziroma večkrat opišejo domnevne in že razkrite primere. To vzbuja vtis o množičnosti spolnih zlorab, kar pa ni objektivno dejstvo. Objektivnih statističnih kazalcev ne poznamo.

Dediščina preteklosti

Pri delu z mladimi in njihovimi družinami pa preko osebnih izpovedi razkrivamo težo preteklosti. Spolne zlorabe so bile in so še v okvirih družine in izven nje. Pretresljiva je pripoved, ko je bila (znotraj družine) spolno zlorabljenka že babica, nato mama in sedaj še njena hči; šele ta je zmogla spregovoriti in razkriti družinsko

gorje. Ali pa ostrmimo ob literarnih delih, ko mora hči ovdovelega očeta »hoditi tolažit v spalnico«. Tudi uradna statistika govori, da je največ spolnih zlorab prav v družinah.

Znane so tudi zlorabe poklicnih možnosti, ko so spolno sprevrženost odrasli izživljali (pogostejše moški) nad njim zaupanimi otroki in mladino. Prav tiha dopustitev in prikrivanje spolnih zlorab v preteklosti je povzročila porast teh kaznivih dejanj.

Spolne perversnosti, ki so bile nekoč kar prepogosto zamolčane ali celo tolerirane, ne smemo več dopuščati!

Še se srečujem z ljudmi, zlasti z materami, ki ne stopijo na stran zlorabljenega otroka, temveč začnejo braniti krivca, zlasti če je to oče, stari oče, očim, stric, ali pa oseba, ki predstavlja krajevno avtoriteto.

Spolne zlorabe se zgodijo tudi v drugačnih okoliščinah. Spominjam se izpovedi mladoletnega dekleta, ki je odšla s fantom, v katerega je zaupala, ta pa je privedel še dva prijatelja in so se spolno izživljali nad njo. Spregovorila je šele pozneje, ko so se ji osebne težave neprestano kopičile.

Krive obtožbe

Seveda obstajajo tudi krive obtožbe med odraslimi iz pohlepa po denarju (odškodnine) in iz maščevalnih nagibov. Ob obravnavanju vedenjsko motenega osnovnošolca se mi je razkrivala zgodba, ko je žena obsodila moža iz maščevalnih nagibov, češ da je zlorabil njunega otroka. Tudi v tem primeru se začne na sodišču kalvarija vpletenih, žal tudi otroka. Razkrivanje resnice je dolgotrajen postopek, ki ni brez posledic, predvsem zaznamuje otroka.

Že teh nekaj vrstic nam pokaže, da je problem spolnih zlorab mladoletnih oseb zelo kompleksen. Vedeti pa moramo, da otrok ne bo zmožen lažne obsodbe, manipulacije in krivih pričanj. Le-te so sad odraslih in redko tudi mladostnikov.

Posledice

Spolna zloraba vedno pusti trajne posledice, zato govorimo o »vseživljenjskih« travmah. Ranjen otrok, mladostnica, mladostnik le s težavo odrine misel na grozo, ki jo je doživljal ali jo še doživlja. Porušeno je zaupanje v človeka, izkrivljeno doživljanje ljubezni in spolnosti, prisoten je nenehen strah, doživljanje sramu in krivde, teža molka in laži, izguba občutka varnosti, slaba samopodoba in pretirano podcenjevanje samih sebe. Pojavijo se težave s spolno identiteto, čustvena zmeda in nejasnost lastnih želja in potreb, iskanje neustreznih načinov zadovoljitve, motnje v medsebojnih odnosih. Včasih se vključi obrambni mehanizem, ki umazane spomine začasno porine v podzavest, a ti prej ali slej pridejo v še bolj boleči obliki v zavestno doživljanje.

Zato beležimo veliko posledic v kasnejših duševnih stanjih odraslih ljudi: motnje hranjenja, otožnosti in depresije, psihosomatske motnje, padec imunskega sistema, izražanje stiske v agresivnih in samoagresivnih oblikah vedenja, beg v odvisnosti (alkohol, tablete, droge). Težava je v tem, da zlorabljeni otroci in mladostniki odrivajo čustva zaradi potrebe, »da preživijo«. Čustvene bolečine ne zmorejo predelati, preseči, ujeti so v krivdo do drugih in do sebe, zato so posledice tako dolgoročne.

Pri svojem delu sem se srečala z nekaj materami, katere so ob otroku, ki je imel povsem druge probleme, želele spregovoriti tudi o svojih težavah, ki so izhajale iz spolne zlorabe v njihovem otroštvu. Spolna zloraba je ostala njihova skrivnost, ki pa je postala v odrasli dobi pretežka, ker so dojele dogodek v celoti, zato so se bile sposobne soočiti s seboj. Šele kot odrasle ženske so iskale tolažbo in pomoč.

Preprečevanje

Spolne zlorabe je treba razkrinkati, o njih moramo spregovoriti. Največ bomo storili, če bomo delovali preventivno. Včasih manjka zdrave razumne previdnosti. Iz svoje mladosti se spominjam dogodka, ko so očetje ob nenavadnem spolnem obnašanju »pomembnega krajana« do njihovih otrok le-tega pretepli in nato skrbno nadzorovali.

Današnja odtujenost med ljudmi onemogoča ustrezno preventivno delovanje. Če bi odrasli bolj bedeli nad neustreznim spolnim obnašanjem v svojem neposrednem okolju in pravočasno zavarovali otroke, se povezali in skupaj kontrolirali nenavadne vedenjske oblike, bi preprečili marsikatero spolno perversnost. To pa seveda ne pomeni, da imamo že vpogled v vsa skrita dejanja storilcev. O odkriti zlorabi ne smemo molčati, tudi če je v družinskem krogu ali je zlorabo storila oseba, ki ima pomemben položaj. To je lažje reči kot storiti, ker vključuje razkritje zmotnih skrivnosti družin, ki jih skrbno varujejo. Vendar je tovrsten ponos zavoljo otrok potrebno preseči.

Prisluhnimo otroku

Zlorabljen otrok (in mladostnik) vedno izraža svojo stisko z vedenjskimi odzivi, le potruditi se moramo prepoznavati stisko in se spraševati po vzrokih spremenjenega vedenja. Če vlada zaupanje in ne lažna avtoriteta ter strah ali ponarejena urejenost družinskega življenja, bo otrok svoje grozljivo doživljanje tudi opisal. Pri svojem delu sem se srečala kar z nekaj starši, ki niso verjeli spolno zlorabljenemu otroku, ga niso zaščitili in so tako še dodatno prizadeli njegovo doživljanje. Temu je včasih kriva tudi nevednost, zato bi morali ljudi bolj seznanjati s posledicami zlorabe.

Žrtve je potrebno zaščititi, jih tolažiti, razbremeniti simptomov, tudi zdraviti in krepiti ranjeno osebnost. Storilce in njihove pomočnike pa je treba kazensko preganjati.

Kako ravnamo, če nam otrok zaupa, da je bil spolno zlorabljen?

Otrok, ki se je odločil, da bo spregovoril o zlorabi, je v veliki stiski. Omogočiti mu moramo zaupen pogovor, ponuditi pomoč, se povezati s strokovnimi ustanovami, ki pomagajo tudi s podrobnejšimi navodili. Potruditi se moramo, da otroka zavarujemo pred približevanjem storilca.

Zakonodaja nam je v pomoč. Več členov kazenskega zakonika obravnava spolne delikte: 183. člen: »Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, pri čemer ostaja očitno nesorazmerje med zrelostjo storilca in žrtve, se kaznuje z zaporom od 6 mesecev do 5 let. ... 180. člen nam pove: »Kdor prisili osebo drugega ali istega spola k spolnemu občevanju tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let ...« 181. člen: »Kdor opravi silo ali zagrozi osebi drugega ali istega spola z neposrednim napadom na življenje ali telo in jo tako prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje, ki ni obseženo v prejšnjem členu, se kaznuje z zaporom od 6 mesecev do 10 let ...« (Kazenski zakonik, ur. l. 63/94; 70/94; 23/99).

Kdo lahko prijavi spolno zlorabo?

Spolno zlorabo lahko policiji prijavi vsak, ki utemeljeno posumi v zlorabo ali je bil zlorabljen. Prijava ne more biti anonimna zaradi nevarnosti lažnih prijav in potrebe po vključitvi ustanov (organov) pregona. V vseh ustanovah pa je možen predhodni informativni pogovor.

Kam po pomoč?

Navajam le nekaj ustanov in telefonov v različnih krajih Slovenije:	– SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, tel.: 080/1155
– Centri za socialno delo	– TOM telefon za mladostnike in otroke, tel.: 080-1234
– Zdravstveni domovi	– Društvo zaupni telefon Samarijan, tel.: 080-1113
– Šolske svetovalne službe v osnovnih in srednjih šolah	– Krizni center za mlade, Ravbarjeva ul. 11, Ljubljana, tel.: 01/ 436-92-47
– Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana, Maribor, Koper	– Krizni center za mlade, Ipavčeva ul. 8, Celje, tel.: 03/ 493-05-30
– Nujna medicinska pomoč, tel.: 112	– Zavod za pomoč otrokom, mladostnikom in družinam v stiski, Čepovan, Čepovan 96a, tel.: 05/ 307-24-10
– Policija, tel.: 113	– Posvetovalnica za učence in starše, Mušičeva ul. 2, Novo mesto, tel.: 07/ 334-13-04
– Združenje proti spolnim zlorabam, Masarykova 23, Ljubljana, tel.: 01/ 431-33-41	
– Telefonski klic v duševni stiski, Center za mentalno zdravje, Ljubljana, Zaloška c. 29, tel.: 01/ 520-99-00	

Anica Koprivc Prepeluh

FRANČIŠKANSKI DRUŽINSKI INŠTITUT

Psihoterapevtska pomoč

Frančiškanski družinski inštitut je zasebni zavod, ki ga je 12. decembra 1995 ustanovil Frančiškanski samostan (danes je ustanoviteljstvo preneseno na frančiškansko provinco) in v okviru katerega je že od začetka psihoterapevtsko pomoč nudil p. dr. Christian Gostečnik s sodelavci. Danes v njem deluje enajst terapevtov (od tega po ena terapevtka v Kranju in Mariboru), poleg njih pa še vsako leto nova generacija stažistov, ki vsi nudijo psihoterapevtsko pomoč posameznikom, parom in družinam v različnih stiskah. Terapevtska pomoč je na Inštitutu za vse uporabnike brezplačna, saj to omogočajo MDDSZ in MVŠZT ter številni drugi sponzorji in donatorji, brez katerih bi bilo delo Inštituta močno okrnjeno.

Posameznikom, parom in družinam nudi individualno, zakonsko in/ali družinsko psihoterapijo ter skupinsko psihoterapijo (za nasilne moške, za žrtve spolnih zlorab), hkrati pa potekajo še razne »podporne skupine« (za zakonce v krizi, za razporočene, za starše, za pripravo na zakon, za študente). Terapevtski proces poteka tako, da se terapevt dogovori s klientom/ti za redna srečanja, na katerih v pogovoru skušata/jo pogledati, kje so vzroki težave, zakaj se je ne da kar enostavno rešiti, kje in kaj je klientom »spodneslo tla« pod nogami, v katere nepredelane čustvene vzorce so še vedno toliko zapleteni, da težave ne zmorejo rešiti sami oz. daje videti vsaj zanje v določenem trenutku nerešljiva. Kar lahko zveni zgolj kot še ena metoda, tehnika več. Vendar bistvo terapevtskega procesa niso tehnike in metode, pač pa milost zdravega odnosa, ki se tam lahko vzpostavi. Če se pri terapiji vzpostavi varen odnos, naveže globok stik (kar se ne zgodi vedno in ne takoj), je to čista milost in šele tu se odpre prostor za vero v kateri koli zdrav odnos (tudi tisti z Bogom). Šele v takem odnosu se človek čuti vrednega biti sprejet, ljubljen in spoštovan v svoji enkratnosti in se lahko temu odpre. Kajti ljudem, ki prihajajo različnimi stiskami, ponavadi manjka ravno ta izkušnja.

Na Inštitut so se že od začetka zatekali po pomoč ljudje z različnimi težavami, katerih spekter se je vedno bolj širil. Glavnina stisk, s katerimi ljudje prihajajo, je sicer vsako leto nekoliko drugačna. Pomoč za svoje probleme tu poiščejo številni pari,

ki so v svojem odnosu prišlo do točke, ko ne vedo več, kako naprej, velikokrat je to zadnji poskus pred razvezo; starši, ki so v odnosu do svojih otrok prišli do vzgojnih zadreg in blokad in ne vedo več, kaj še storiti, da bodo lahko ohranili svoje starševstvo, ali pa jih »pripeljejo« njihovi otroci z različnimi vzgojnimi in šolskim problemi, ko jih napotijo različne svetovalne službe. Veliko je tudi že razvezanih posameznikov, ki želijo tudi na ta način predelati in izčistiti preživelo travmo ločitve in si tako pomagati spet »normalno« zaživeti.

Strokovne pomoči so tu deležni tudi zasvojeni z alkoholom, mamili in narkotiki ter njihove družine, pri tem da je zanje pogoj za udeležbo v terapevtskem procesu tudi abstinenca. Prav tako se po pomoč zatekajo ljudje, ki so zboleli za katero od tesnobnih motenj ali motenj razpoloženja (različne fobije, tesnoba, depresija ...) ter psihosomatskih obolenj (npr. nepojasnjene bolečine v različnih predelih telesa, migrena) in si želijo poleg rednega zdravljenja z zdravili proces olajšati in pospešiti tudi s psihoterapijo. Pomoč iščejo tudi posamezniki in družine, v katerih so prisotne motnje hranjenja – bulimija, anoreksija, prenašanje. Največkrat pa pomoč poiščejo žrtve različnih oblik zlorab – od čustvenih, fizičnih do spolnih, ki so zaradi tega mnogokrat že čisto »na robu« in želijo končno predelati nezaželeni »madež«, ki so jim ga zlorabe pustile, in normalno zaživeti. Pojavljajo se primeri žrtev trpinčenja na delovnem mestu – *mobinga*. Velikokrat pokličejo ljudje, ki se jim je »zataknilo« na kakšnem »prehodu« oz. »odhodu od doma«; ne morejo diplomirati, ne najdejo zaposlitve, ne najdejo partnerja, strah jih je odločitve za poroko, ne zmorejo se odseliti itd.

Glede na širok spekter težav, s katerimi klienti prihajajo, in glede na to, da klienti prihajajo iz skoraj celotne Slovenije – tudi zato, ker tu deluje po svoji strokovnosti najbolj prepoznaven p. dr. Christian Gostečnik –, je povpraševanja po tovrstni pomoči vedno več kot dejansko lahko zagotovimo takojšnje strokovne pomoči. Povprečne čakalne dobe so zato od treh mesecev do pol leta, pri tem pa upoštevamo tudi resnost težave in nujnost takojšnje terapevtske pomoči.

Na srečo pa se v zadnjih letih mreža tovrstnih inštitucij vedno bolj širi – odpirajo se tudi novi centri po Sloveniji, na katere potem napotujejo posameznike glede na geografsko bližino centra. Tako smo že na začetku omenili enoti v Kranju (*Zakonski in družinski inštitut Krog*) in Mariboru (*Družinski center Mir*), v Ljubljani delujeta še *Družinski center Kairos* in *Center za družinsko in zakonsko terapijo Stik*, v Kamniku deluje *Center za družinsko terapijo Kamnik*, Dolenjsko in Belo krajino pokriva *Zakonski in družinski inštitut Novo mesto*, v Celju deluje *Družinski inštitut Bližina*, na Obali tovrstno pomoč nudi *Terapevtski inštitut Odnos* (Izola), na Sveti gori je v ustanavljanju *Družinski center Sveta gora*, na Ptuj pa *Družinski in zakonski center Midva* in še mnogi drugi. Skoraj vsako leto nastane najmanj en nov center, saj so potrebe po tovrstni strokovni pomoči res velike.

V vseh teh centrih nudijo klientom strokovno pomoč zakonski in družinski terapiji, ki so zaključili najmanj dvoletni podiplomski študij zakonske in družinske terapije, kakršna se v sodelovanju s Frančiškanskim družinskim inštitutom in njegovimi strokovnjaki (izr. prof. dr. Christian Gostečnik, doc. dr. Katarina Kompan Erzar, doc. dr. Tomaž Erzar, as. dr. Robert Cvetek) izvaja na Teološki fakulteti. Tako je študij uspešno zaključilo že kar nekaj generacij specialistov zakonske in družinske terapije, prav tako pa ga v letu 2008 zaključuje tudi že tretja generacija magistrstrov in bodočih doktorjev. Inštitut namreč poleg terapevtske dejavnosti veliko časa posveča tudi izobraževanju in usposabljanju novih terapevtov in raziskovanju terapevtskih procesov, kar vse pripomore k izboljšanju kakovosti terapevtskih in svetovalnih storitev za uporabnike.

Njegovi strokovnjaki poleg ostalih dejavnosti izvajajo tudi številne delavnice in predavanja doma in v tujini ter tudi na ta način pomagajo preprečevati in lajšati določene stiske, hkrati pa predstavljajo širši javnosti relacijsko družinsko terapijo, to je terapevtski model dr. Gostečnika, ki je izkazal in izkazuje svojo učinkovitost.

Fotografije arhiv FDI

Janez Suhadolc

LEPOTICA IZ ODRANEC

Na piedestalu vrline in lepote

Odranci

Zjutranjim vlakom sem se pripeljal do Murske Sobote. Potem sem odkolesaril skozi Rakičan in Beltince v Odrance. Že od daleč se mi je prikazal obris velike nove cerkve v Odrancih. Takoj sem vedel: tukaj se je nekaj zgodilo, kar daleč presega vsakdanje potrošniško migotanje in male dnevne načrte, zgodila se je zgodovina.

Odranci so ena večjih vasi v Pomurju. Takih vasi je v Pomurju precej. Odranci so vendarle nekaj posebnega. V Odrancih je bila leta 2004 dograjena velika in prelepa cerkev Sv. Trojice.

Pomurje premore kar nekaj pomembnih cerkvenih stavb. Znamenita je Plečnikova cerkev v Bogojini, cerkev v Martjancih, Beltincih, Domanjševcih, Lendavi, rotunda na Selu in še kaj bi se našlo. Tem spomenikom cerkvenega stavbarstva se je brez dvoma pridružila še cerkev v Odrancih. Z novo cerkvijo so postali Odranci pomembna pomurska vas. Vsaka misel na vas se takoj poveže z novo cerkvijo. Stavba je temeljno določilo kraja in obratno.

Pogled na celoto cerkve v Odrancih

Začelo se je leta 1945. Taka je bila splošna želja in volja. Takratni župnik Lojze Kozar (1910–1999) se je za novo cerkev obrnil na arhitekta Janeza Valentinčiča (1904–1984).

Slog

Resnica je, da je arhitekt Jože Plečnik (1872–1957) v letih med obema svetovnjima vojnama s svojimi deli in šolo določil slovenski arhitekturni slog. Za majhen narod, kar Slovenci gotovo smo, je bil to neverjeten dosežek, nekaj, kar v svojem bistvu presega najbolj drzna upanja in pričakovanja. Česa podobnega ni premogel v tistem času niti doslej noben slovanski narod. Plečnikov ustvarjalni opus na Slovenskem je ogromen. Od velikih zgradb kot je Narodna in univerzitetna knjižnica, Žal, zapornic na Ljubljani, cerkve Sv. Frančiška v Šiški, Tromostovja, Tržnice, Čevljarskega mostu, cerkvice na Barju, že omenjene cerkve v Bogojini ... do stanovanjskih zgradb, zasnov večjih mestnih zazidav, parkov, stopnišč, notranjščin, pohištva, spomenikov, vodnjakov, dozidkov, nadzidkov, prizidkov, oltarjev in druge cerkvene opreme, lestencev, mašniške opreme, kelihov, ciborijev, grafičnih in risarskih del, oblačil, okrasja, jaslic, igračk in najdrobnejših predmetov ter okraskov. Za Plečnikovo arhitekturno delo velja, da je lepo. S tem se strinjajo učeni strokovnjaki in široke ljudske množice. Ali ni to bistvo res dobre in velike umetnosti? Vse veličastje, ki je sestavljalo slovenski arhitekturni slog, je zastalo ob zmagi in prevladi modernizma v desetletjih po drugi svetovni vojni. Pojem moderne arhitekture se je takrat najbolj vezal na ime znanega arhitekta Le Corbusierja (1887–1965). Seveda je bilo začetnikov moderne arhitekturne usmeritve še veliko več. Vse, skoraj domala vse, kar se je na Slovenskem zgradilo od konca druge vojne do danes, je več ali manj narejeno v modernističnem slogu. Za ta arhitekturni slog je značilno, da povzdigne dolgčas in puščobo stavb na piedestal vrline in lepote. Modernizem je globalen, modernizem ne priznava lokalnih posebnosti, zato so, na primer, vse novejša stavba na Slovenskem narejene v istem slogu ne glede na to, kje stojijo: v Pomurju, na Krasu ali v Beli krajini. Včasih ni bilo tako, vsaka slovenska pokrajina je premogla svojemu času in kraju prilagojen tradicionalni arhitekturni slog. Za moderniste je stavba dobra in smiselna, če dobro služi in ustreza namenu. Funkcionalna mora biti, tako pravijo. Modernizem prisega na napredek.

Pogled na tri zvonike cerkve Sv. Trojice v Odrancih

Moderna arhitektura naj bi bila predvsem napredna. Vsaka arhitekturna polomija naj bi bila opravičljiva, če je le napredna. Bridko moram pripomniti: »Če bo šel svet kdaj v franže, bo šel zaradi napredka in naprednih ljudi.« To kar tako, mimogrede. Modernizem je v bistvu načelo enoumja. Za moderniste ni nič hudega, če je po modernistični maniri svet preplavljen s stereotipnimi brezizraznimi stavbami, ki jih nihče ne mara in arhitekturno niso nikomur mar.

Plečnikova slovenska arhitekturna šola

Plečnik je v svojem slogu vzgojil nekaj desetih slovenskih arhitektov. Ob zmagovitem navalu modernizma so mnogi konvertirali in postali nasilci napredne, modernistične arhitekturne misli in prakse. Tisti, ki so ostali zvesti mojstrovemu slogu, so si pridobili oznako starokopitnežev, nazadnjakov, desničarjev, ki niso doumeli, kako se svet pravilno vrti. Vsa njihova produkcija ni bila deležna pozornosti, javnega priznanja ali omembe v strokovni umetnostni kritiki. Večkrat so bili označeni posmehljivo kot »Plečmanovi epigoni«.

Jaz vidim v tem precejšnjo mero sprevrženosti. Vsi modernisti so sesali mleko pri Le Courbusierju in drugih pionirjih modernizma, pa zato niso bili modernistični epigoni. Zanje velja, da so: »... spoznali in doumeli pomen in globino modernističnih idej in so se nanje smiselno odzvali.« Za Plečnikove duhovne naslednike ni bilo milosti. V tem vidim elemente umetnostne samomorilnosti na Slovenskem. Propagatorji modernizma so hote ali nehote zamorili po Plečniku usmerjeno avtohtono umetniško ustvarjanje v moji domovini. Mislim, da je bilo to grešno početje.

Omenil sem že, da so nekateri, navkljub vsemu, ostali zvesti izročilu velikega učitelja. Med njimi je treba posebej poudariti ime arhitekta Janeza Valentinčiča.

Gradnja

Leta 1945 je Janez Valentinčič narisal prve načrte za novo cerkev. Razume se, da so bili narejeni v skladu s Plečnikovim arhitekturnim izročilom. Osrednji cerkveni prostor je zasnoval oktogonalno; nad njim je arhitekt predvidel kupolo. Na osrednjo cerkveno ladjo se navezujejo vhodni prostori z zvoniki in pomožni prostori z zakristijo v zaoltarju.

Gradnjo so spremljale vsakovrstne težave. Lahko si je misliti, da takratna oblast ni bila naklonjena gradnji nove cerkve, gradnji velike nove cerkve še toliko manj. Darov za gradnjo je bilo veliko. Z gradnjo je živela in dihala vsa

Notranjščina s kupolo cerkve
v Odrancih

vas, to se razume, pa kaj, sredstev je bilo še vseeno premalo, čeprav je marsikateri dar prišel tudi od vaščanov, razseljenih po svetu. Varčevati je bilo treba.

Arhitekt je skušal čimveč graditi iz domačih materialov. Morda se je prav zato odločil za kupolo iz domače pomurske opeke. Predvidena je bil varčna gradnja brez lesenega opaza tako, da so se posamezni krožni venci opek lepili z malto na predhodnje. Taka gradnja je znana v zgodovini stavbarstva, vendar zahteva veliko natančnosti in ustrezne temperaturne razmere. Dogodilo se je, da je bilo ob gradnji bolj hladno, kot so pričakovali, in se vezivo med opekami ni strjevalo tako, kot bi bilo treba. Mogoče je bilo zraven še nekaj hitrice, ki rada spremlja udarniško delo. Kakorkoli že, dne 14. 3. 1966 se je na pol zgrajena kupola podrla in pod seboj do smrti pokopala osem vaščanov. Katastrofa je hudo prizadela vse graditelje. Težko bi se bilo vživeti in podoživeti vse muke in trpljenje ob tej nesreči. Notranjščino cerkve je kasneje poslikal Stane Kregar. Vse preminule ob nesreči je upodobil ob vstalem Kristusu in s tem izrazil prepričanje občestva, da so zagotovo v nebesih. Nova kupola je bila kasneje narejena tako, da so bila trikotna polja med trdnimi betonskimi rebri izpolnjena z opeko. Ob istem času so bili osrednjemu oktogonu dodani zakristija, pomožni prostori in manjši zvonik. Na vrhu kupole je bila narejena lanterna. Za bogoslužje je to nekako zadostovalo, cerkev je bila posvečena in zdelo se je, da je gradnja v bistvu pri kraju.

Zvoniška Sv. Trojica

Leta 1984 sklene svoje življenje arhitekt Janez Valentinčič. Leta 1999 mu sledi prizadevni župnik Lojze Kozar. Nasledi ga njegov nečak, prav tako Lojze Kozar (*1958). Misel na vhodno partijo cerkve z zvoniki vaščanom in vsem, ki so poveza-

Poslikava notranjščine je delo Staneta Kregarja

ni s cerkvijo, ne da miru. Mladi Kozar se obrne na hčer Janeza Valentinčiča, arhitektko Špelco Valentinčič Jurkovič. Nad vsem lebdi herojska želja in neomajna volja vaščanov po celoviti cerkvi Sv. Trojice v Odrancih v Pomurju, v novi osamosvojeni Sloveniji, članici Evropske skupnosti. Na dan pridejo spet porumeneli načrti Janeza Valentinčiča, spet oživi gradbišče pri cerkvi v Odrancih. Spet bi moral pisati o naporih, trudu in prizadevanjih akterjev vseh vrst pri gradnji zvonikov. Kdor ne verjame, naj skuša popraviti ali obnoviti kakšno reč pri sebi doma. Hitro mu bo jasno, kakšno neverjetno delo predstavlja gradnja tako zapletene arhitekture, kot so zvoniki cerkve v Odrancih. Zvoniki se nekoliko zgledujejo po vzhodnjaški arhitekturi, tudi celota z osrednjim prostorom pod kupolo se zgleduje po tej arhitekturi, slediti je mogoče renesančnim in baročnim arhitekturnim motivom, pa kaj, zato ni cerkev nič manj vrhunsko Valentinčičevo avtorsko delo. Večkrat me sprašujejo, kako ločim med dobro in manj uspešno arhitekturno. Zmeraj odgovorim, da mi mora dobra arhitektura že v trenutku, ko je zagledam, zazveneti. Cerkev v Odrancih ni samo zven, je kar mogočen in ubran himničen spev! Kolikor sem mogel oceniti ob svojem obisku, je bilo delo tudi v gradbeniškem oziru opravljeno odlično in do zadnje podrobnosti. Vsem sodelujočim najvišje možno priznanje! Moj pokojni oče, ki je še v ranjki Avstriji gor rasel, bi rekel: »So macht Der Mann!« Po odransko bi se to reklo: »Vera, Volja in Uspeh«.

Fotografije Janez Suhadolc

Mag. Marjan Bradeško

GRAPE IN SLAPOVI

Sredi najlepših podob stvarstva

Hladno je velo po dolini, ko sva v zgodnjem majskem jutru pred skoraj dvajsetimi leti s prijateljem stala pri izlivu Gačnika v Trebušico. Cesta se je na tistem mestu končala in naprej je čez leseno brv vodila le steza. Ozirala sva se ob vodi in gostem drevju navzgor v sotesko, od koder je pritekal živahen potok, že kar rečica. Senčno je bilo tam notri, strma pobočja so z vso težo visela nad grapo. Za seboj sva tedaj imela že precej let pohajanja po gorah, in svetlobo gorskih grebenov sva tistega dne sklenila zamenjati za spoštljivo mračnost skritih sotesk. Nisva vedela, v kaj se podajava, čeprav sem, vsaj z bratoma, že kot otrok precej lazil po razdrapanih grabnih domače polhograjske doline.

Danes je za mano mnogo lepih dni, preživetih ob vodi in bučanju slapov, tam mimo, kjer sva takrat začenjala pot, pa naprej v Gorenjo Trebušo vodi široka cesta. Ničkolikokrat me je takorekoč v nedrja zemlje zvabil razdrapani svet Tolminskega in idrijsko-cerkljanskih samot. Včasih težke in nevarne so bile poti, polne nemirnega pričakovanja, v katerem se prepletata veselje in strah. Koraki so vodili v senco pobočij in znova k svetlobi. Vedno znova. A grape ostajajo, še vedno skrite v zavetju krošenj, ki se sklanjajo nadnje; glasne, živahno žuboreče vode omahujejo preko skalnih pregrad v zamolklomodre ali zelene tolmane. Človeška noga v te bisere narave k sreči še vedno ne zaide prepogosto, če odmislimo nekaj adrenalinskega soteskanja in v slapove zabitih klinov. Sledovi obuvala bi morali biti edino, kar ostane po obisku – in seveda prečudovit spomin na nekaj, kar je še vedno tako, kot je bilo pred tisoč ali več leti.

Voda

Gotovo je voda, ta neobhodni praelement, tisto, kar v tesneh in globoko urezanih grapah ustvari najbolj prvinske podobe. Tisočere brzice, veličastni, temni kotli, globoki tudi po deset metrov, in bučeči slapovi, ki jih je v vsaki malo večji grapi vsaj za prste na eni roki. Najrazličnejših oblik so – ozki prameni, vitki kot sveča, zavese vode kot tančica, hrumeči stebri, katerih voda se včasih v izrezanih žlebovih divje vrtinči in steka v tolmane, ponekod prava jezera. Dostikrat pa je vse obdano z zli-

zanimi mračnimi stenami, tako da pred to veličastno sliko divjine stojiš kot v prezbiteriju gotske cerkve. Pa niso le skalne pregrade tisto, kar te tako navduši, tudi tam, kjer voda navidez mirno teče, je vse nemirno. Izgineva v orjaške, mračne luknje, v predore (denimo v Godiči), koder je njena pot nepoznana, kamor se ni mogoče prebiti brez posebne opreme. Zakaj bi sploh se? Naj ostane kaj še zavito v skrivnost, še kaj tako, da buri domišljijo, da iz slutenj, ki jih naznanjajo le hrumeči zvoki, misel nariše skrite slapove, brzice, vrtince, smaragdnozelene tolmane ... Nepozabni so tudi zaviti tobogani v Batavi nad Baško dolino, ki so kot zabavišče za vodni curek. Ali pa številni lehnjakovi stebri, ki marsikod rastejo od vrha slapu navzdol, odeti v zelene mahove, po katerih se voda oblizuje in meži v mnogoterih curkih. Ponekod so stebri močni, kot je močna voda, ki brzi v tolmun, nekateri se kot orjaški kljun končajo šele nekje pod gladino vode, eden takih je v Dabrčku. Oblike, ki jih je v dolgih tisočletjih izdelala voda, so ponekod tako presenetljive, da preprosto sedeš in gledaš. Na že tako drzne in nenavadne sklade, ki jih je nagubala zgodovina (denimo tisočere plasti v Drizelpohu), priteče še voda, njena neizmerna moč, predvsem pa njena vztrajnost. In prav ta vztrajnost na koncu rodi slike, ki se jim le nemo čudiš. V teku let se deli skalovja odkrušijo, v globino zgrmijo orjaški balvani, tudi desetmetrski, obležijo sredi grape, pod slapovi, v tolmunu. Nanje se počasi ujame prah, nabirati se začne zemlja, veter prinese

seme, dež in pršenje slapu mu vdihneta življenje – in na skali zraste drevo.

Življenje

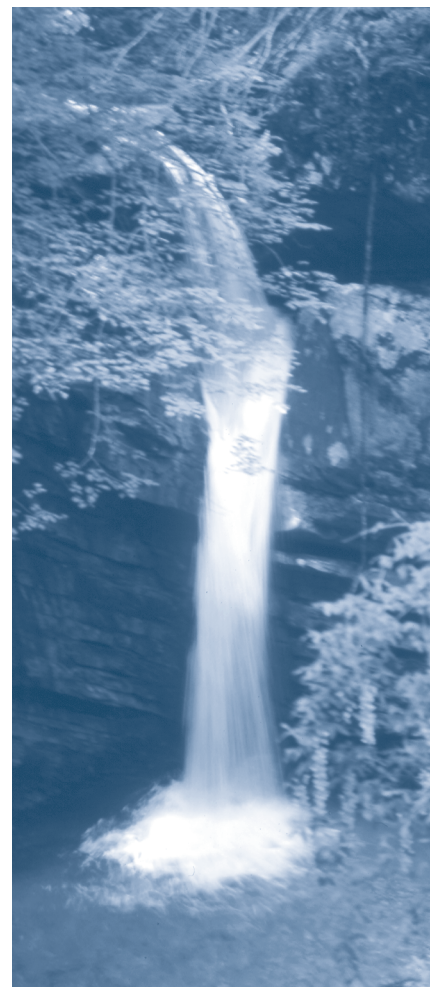
Čudenje je tisto, kar te znova in znova prevzema v navidez senčnih grapah. A vendarle svetloba, dostikrat s prav nagajivimi žarki sonca, prodre tudi v najbolj globoko vrezane soteske. Zato so tudi ti predeli zeleni, rastoči, cvetoči. Česa vsega ni v bregovih nad vodo? Prelestne, večmetrske bodike, katerih listje odseva še v oblačnih dneh. Pa veličastne bukve, ovešene in opletene z bršljanom, ki izginja v krošnjo nekam pod svod neba. Lipe. V Godiči jih je polno, nihče ne ve, odkod in zakaj. Jih je kdo nasadil v tisto divjino ali so se zasejale same? Bresti. Krivenčaste smreke. Grmičje. Nalepljeno v strma, skoraj navpična pobočja, kot bi jih še malce nerodna otroška roka narisala na steno. Negnoj. Rumeni prameni cvetja se zlivajo z bregov,

ko se konec maja razcvetijo ti dišeči, opojni grmi. Gozd, ki je bil prej le ene barve, dobi praznično oblačilo. V Zalazčenci se zdi, kot da slapovi negnojevega rumenila kar tekmujejo s penečimi slapovi potoka. Nekatera drevesa sčasoma klonejo pod težo let, zime, vetrov ali strel. Padejo. V vsem veličastju se prelomijo debela in veje, nalivi in neurja jih počasi odplavijo po potoku, voda jih ogoli, oblikuje in svojo pot končajo v kakšnem tolmunu ali zasuti v obrežni pesek. Najčudovitejše gladke lesove, kose krivenčastih vej in grč, celo velike panje sem že našel v soteskah. Nekaj teh od vode oblikovanih izdelkov vsako leto krasi domače jaslice.

Predvsem pa je ob vodi in v strminah veliko drobnega zelenja in cvetja. Ko se v vsej bohoti razcveti kranjska bunika, pa v vlažne stene navesita rumena mastnica in znameniti kranjski jeglič, je čas za praznovanje. Praznovanje življenja, ki neustavljivo kipi tudi daleč stran od človeka. Narava zna preprosto tudi brez nas. Lahko pridemo, občudujemo, in gremo. Verjetno s svojim odhodom storimo največ za ohranitev življenja v samotnih soteskah. Pobočja so namreč domovanje srnjadi, muflonov, gamsov, divjih prašičev, jelenov, višje gori, posebej okrog Trebuše, se občasno pokaže tudi medved – menda še prav rad, ko zorijo gozdne češnje. Posebej v suhih strugah, kjer so ob skalnih stenah obležala le še trohneča debela, je dovolj tiho, da živi sova. Že nekajkrat me je razveselila s svojim neslišnim letom.

In tako hodiš ob vodi, čez vodo, nad vodo, v breg. Grapariš, pravimo. Oprijemaš se korenin in drevja, da je korak oziroma lazenje malo trdnjše, ter s strahom pogleduješ v globino, kjer se pod skalovjem peni voda. Iščeš skromne prehode, morda stečine živali, ki bi te pripejale nad naslednji slap, ki se že kaže nekje v soteski. Ves si blaten, morda te je kaka robida že malo ranila, menda so raztrgane tudi hlače, kot so bile pri podobnem početju večkrat v otroštvu ... A pot vztrajno leze navzgor, iz grape se s kakšnega roba počasi odpre tudi svet, okolica, kar je znak, da se počasi izvijaš iz objema mračne soteske. In potem, nekje visoko gori, se svet položi, peneča voda je le še skromen potoček, ki se blago pretaka po travniku, ali pa le droban izvir, ki curlja izpod skale. Grapa je ostala spodaj, globoko vrezana v zemeljsko skorjo, in čaka te le še dolg povratek po kakšni stari, že zdavnaj opuščeni stezici, ki po robu vodi v dolino. Ta vračanja so najlepši del poti po grapi, ker počasi že oblikujejo spomin, spomin na nepozabne podobe vsakdanjim očem skritega sveta.

Nekje v grapi je tolmun. Plitek je, droban pesek leži na dnu, ob robu je nekaj belega proda. Voda v tolmunu za trenutek počije, preden se preko gladkega, zlizanega roba vrže kakšnih trideset metrov v mračno globino. Mogočne krošnje bukev se

sklanjajo nad vodo, nekje se med vejevjem pritiplje zgodnji jutranji žarek in obsvetli okrogle prodnike ob strugi. Na površini vode se zableščijo sončevi biseri, iz zelenila bukev se oglasi ptica, od spodaj, izpod skalne pregrade, prihaja bučanje slapu. Tiho stojim sredi življenja, sredi ene najlepših podob stvarstva. Šum grape se kot molitev dviga pod krošnje debelih bukev, pod strop te čudovite katedrale vode in drevja.

Fotografije Marjan Bradеško

Anton Sedej

»BEG PRED SVOBODO«

Razstava fotografij iz koroških begunjskih taborišč v Cerkljah na Gorenjskem

» *Imeti dom je velika sreča. Imeti dom v svoji domovini je dvojna sreča. Kdor ga ima, naj bo hvaležen in srečen ter razumevajoč do tistih, ki so vse to izgubili zaradi norosti in osvajalske pijanosti nekega temnega časa v zgodovini Evrope.*«

Tako je med drugim zapisala Ljudmila Novak, evropska poslanka ob odprtju zgodovinsko pomembne in zanimive Razstave fotografij iz koroških begunjskih taborišč, ki sta jo od 24. do 28. maja 2007 v Župnijski dvorani v Cerkljah na Gorenjskem pripravila klub UNESCO Cerklje in Rafaelova družba.

Številni domobranci in njihove družine iz župnije Cerklje na Gorenjskem so se po koncu druge svetovne vojne pridružili dolgi koloni, ki je s strahom pred partizanskim nasiljem bežala preko Tržiča skozi temno ljubeljsko luknjo na Koroško. Spomini na te pretresljive dogodke so ohranjeni na fotografijah, ki zgovorno ter nazorno pričajo o ljudeh, ki so bežali »pred svobodo«, da rešijo svoja življenja. Paleta črno-belih slik nam ostajajo v dokaz in zgodovinski spomin na čase, ki so jih preživljali številni Slovenci v begunjskih taboriščih na Koroškem. Nekateri so jih preživeli in bežali naprej po svetu, v Argentino, mnogi pa so se vrnili nazaj, toda v smrt in ostali brez grobov, zasuti na različnih krajih po slovenski zemlji.

Ob odprtju razstave je bila dvorana Župnijskega doma zasedena do zadnjega kotička. Prof. Daniela Močnik, predsednica Unesco kluba Cerklje, ki je imela največ zaslug za pripravo razstave, je navzoče pozdravila in spregovorila o zgodovinskem pomenu razstave. Zahvalila se je Rafaelovi družbi ter msgr. Janezu Riharju za sodelovanje pri pripravi razstave. Še posebno je bil deležen zahvale domačin Štefan Močnik, ki je vestno poskrbel za postavitve panojev z slikovnimi eksponati.

Z odprtja razstave: baritonist Marko Bajuk in pianist Ivan Vombergar

Rdečo nit spominov na tiste čase je potegnil v svojem predavanju akademik dr. Kajetan Gantar, ki je tudi sam izkusil begunstvo. Omenil je veliko škodo, ki je nastala z odlivom elite izobražencev in drugih pomembnih Slovencev, ki so morali bežati na tuje po drugi svetovni vojni, ter poboj domobrancev ter drugih zavednih Slovencev. Pohvalil je tudi Cerkljane, ki so vdano in mirno prenašali trpljenje v begunskih taboriščih ter ljubeznivo pomagali drugim beguncem.

Slovesnost odprtja razstave je spremljal kulturni program, obarvan z vsebino pesmi, ki so jih napisali znameniti begunci. Besedili pesmi, ki ju je zapel baritonist Marko Bajuk, sta napisala: *Ded modruje* – znani mladinski pesnik Mirko Kunčič, rojen v Lescah; drugo, *Županovo pesem*, pa rojak Joža Vombergar, čigar vnuk Ivan Vombergar je na klavirju spremljal oba samospeva, ki ju je za to priložnost skomponiral skladatelj Janez Močnik. Tudi prof. glasbe Marko Bajuk je posredno povezan s Cerkljami, saj je njegov ded, ravnatelj Marko Bajuk, pred dobrimi sto leti našel v Cerkljah in okolici nekaj zanimivih ljudskih pesmi (O velesovski nunici ...). Pesmi *Še to pomlad* in *Bele krizanteme* sta delo nadarjenega mladega pesnika Jožefa Šerjaka, rojenega na Trati, ki je maja 1945 po vrnitvi v Slovenijo izginil v neznanem breznu. Pesmi sta interpretirala prof. Mirjam Jereb Batagelj in Gregor Batagelj, hči in zet domačina Janeza Jereba, živečega v Argentini.

Slovesnosti se je udeležil tudi župan Cerklj Franc Čebulj, ki je ob tej priliki voščil ob 83. rojstnem dnevu ge. Tončki Perčič, pesnici ter dolgoletni učiteljici na cerkljanski šoli.

Sklepno besedo je udeležencem namenil še msgr. Janez Rihar, ravnatelj Rafaelove družbe, ki se je zahvalil Unesco klubu Cerklje in njegovi predsednici Danieli Močnik za vso organizacijo pri pripravi razstave. Navzoče je povabil v Podbrezje, na praznik

dneva državnosti 25. junija, k odkritju spomenika Karlu Mauserju, slovenskemu pisatelju, ki je bil rojen na Bledu leta 1918, preminil pa v Clevelandu leta 1977.

Razstava fotografij iz življenja beguncev v taboriščih na Koroškem, ki je bila v Cerkljah na Gorenjskem, ni bila samo splošno slovenska, ampak tudi lokalno obarvana, saj so domačini poskrbeli za predstavitev fotografij tudi iz domačih družinskih albumov. Za razstavo je bilo veliko zanimanja doma kot v širši okolici. Prišli so tudi iz oddaljenih krajev Slovenije ter na fotografijah iskali svoje sorodnike, sosede, znance in prijatelje. Fotografsko gradivo, ki ga zbira in hrani Rafaelova družba, bo zgodovinarjem dragocen vir pri raziskavi in pisanju o obdobju polpretekle zgodovine.

Fotografije Anton Sedej

Z odprtja razstave: polna dvorana

Ferdinand Skuk

PLIBERŠKI JORMAK

Sejem nekoč

»V Pliberci, v jormaci, v škofovi škodlci ...« Ta stara pesem mi zazveni v ušesih, kadar premišlujem o nekdanjem pliberškem jesenskem sejmu. Ko sem v zadnjem poletju obiskal domače kraje, je tako pešla »Mlada Podjuna« na koncertu v dvorani pliberškega kulturnega doma. V podjunskem narečju, mojem maternem jeziku.

Letni sejem opravljajo Podjunčani že od leta 1393, sprva na veliko gospojnico, pozneje na prvo nedeljo po Egidiju ali Tilnu. Prostora je bilo v mestu vedno skoraj premalo in tako se je ves sejem z živino vred kmalu preselil na travnik. Staro izročilo se je za največji sejem spodnje Koroške do danes ohranilo. Že teden pred jormakom postavijo na glavnem mestnem trgu znak sodnosti, tako imenovano »frajungo«. To slovesno odnesejo na dan odtvoritve na travnik. V časih mojega otroštva je še župan vodil meščane ob spremljavi godbe, danes pa gre spredaj deželni glavar in dogodek snema televizija.

Sejem je bil kmetom in obrtnikom spodnje Koroške priložnost za prodajo in preskrbo z najvažnejšimi rečmi. Območje Pliberka je nekdanj segalo daleč čez današnjo mejo. A sejem je obstal tudi takrat, ko je Pliberk postal po plebiscitu leta 1920 mejno mesto in je sejem naenkrat pogrešal velik del svojega gospodarskega območja. Med drugo svetovno vojno je dobil za kratek čas spet stari pomen, ko so se meje Koroške premaknile daleč proti jugu. Ponudba blaga je bila še nekaj let po vojni pičila.

Za nas otroke je imel sejem tudi v teh skupih časih velik pomen. Televizorjev še ni bilo, na sejmu pa smo zvedeli o čudesih sveta in strmeli. Zame je bil ta dan, ko sem smel na jormak, važnejši od goda, rojstnega dne, velike noči, božiča ali konca šolskega leta. Rojstnega dneva na kmetih tako nismo praznovali in ob godu so bili obdarovani le voščilci. Od mene nihče ni pričakoval pogostitve, zato tudi nisem prejel voščil. Velika noč in božič sta se kot visoka cerkvena praznika opravljala z molitvijo in boljšo jedjo, daril ni bilo. Začetek šolskega leta mi je veljal več kot konec, ko so me rabili od jutra do večera pri kmečkem delu. Zaman me

je učiteljica v drugem osnovnošolskem razredu poskusila prepričevati o »velikonočnem zajcu«.

Tudi starejši tega niso poznali.

Samo ene okrašene smrečice se spominjam. Jabolka in doma pečeni zelo suhi in trdi piškoti so za kratek čas viseli na njej, nekaj malih svečk je razsveltjevalo drevesce. V gozdu smo pobrali lameto, ki so jo metali z vojnih letal proti radarju. In tiste srebrnobleščče niti so spremenile smrečico v najlepše božično drevo, zasajeno preprosto v tolsto repo. A daril nam Jezušček ni prinesel, to je bila naloga svetega Miklavža.

Ko so me prvič vzeli s seboj na jormak, mi je bilo morda kakih pet let. Za pot iz gozda, mimo Blata in končno do Pliberka, smo po gramozni cesti porabili obilno uro časa. Že od daleč sem slišal godbo. Ko smo se končno približali sejmu, sem stal ves osupel pred čudovitim poslopjem in strmel. Takšne pošasti še nikoli nisem videl. Okrogla stavba je bila visoka kot dve hiši, višja od lipe na vasi in okrašena s slikami in zrcali. Nenehno se je sukala okrog sebe. Mali sedeži, pritrjeni na strehi poslopja s tankimi verigami, so se vrteli zmeraj hitreje in više. V njih so sedeli pogumni otroci ter mladinci in kričali. Ko sem se približal, se mi je samo od gledanja zmotilo, tako kot bi se vrtel na travniku ali gledal z visokega drevesa na tla. Vedel sem, da se mi bo na drevesu zvrtilo, a bil sem radoveden in zlezal do vsakega ptičjega gnezda. Dol so me večkrat spravili odrasli, ko sem preveč kričal. Mnogokrat so me pustili dolgo v drevesu, da se jim nisem motal med nogami. Samo enkrat sem bil zelo hitro na tleh, v gnezdu so domovale ose, bil je osir.

Nekdo me je hotel vzdigniti na to nihajoče sedalo, jaz pa sem se branil z rokami in nogami. Nisem hotel tako visoko v zrak. Odrasle je veselilo, prihranili so denar, a so se smejali še potem, ko je bilo nekaterim otrokom vidno slabo. Otroci kmalu niso več kričali, postali so blede in se krčevito držali verig. A tako naglo kot tedaj se vrtiljak danes ne suče več.

Nekaj mi je važno, da to omenim v tej zvezi. Čeprav je bila v teh časih slovenščina prepovedana, sem takrat na jormaku slišal samo domače narečje.

Pozneje, ko sem videl parašutnike, padalce, plavati z neba, sem se spomnil bledeh otroških obrazov. Angleži, ki so skočili iz gorečega letala, so se natančno tako krčevito držali na svojih svilenih vrveh kakor tedaj otroci na verigah. Ko so otroci stopili spet na tla, so se sukali naprej, mala deklica je bruhala.

Starejši fantje so postajali pri strelni stojnici in čakali na prosto zračno puško, da bi streljali v tarče. Pridobili so papirne rože ali pa majhne lutke, ki so jih podarili navzočim dečvam. Po vsej sili sem tudi jaz hotel imeti tako punčko, a so se mi smejali: »Kaj je to, ti si pa deček«.

Drugi dan sem doma tako dolgo prosjačil, da sem se nekomu zasmilil in mi je naredil fračo. Eden od kozarcev za marmelado je zgubil gumijasto tesnilo. Hitro

sem bil s to pračo na travniku, žep napolnjen z malim kamenjem. Niti ena cvetlica ni padla, ne od strahu, ne od kamenčkov. Odrasli so spet imeli vzrok za smeh.

Mnogo pozneje sem izvedel, da so na v vrveh viseče vojake streljali s pravimi puškami. In še pozneje sem bral, da so jim postavili za pokopališkim zidom pištolo na zatilnik, ako so živi dosegli zemljo.

Tedaj ko niso več padala goreča letala z neba in mi je že bilo kakih deset let, sem prejel od matere nekaj drobiža samo za jormak. Preveliko reči so ponujali na sejmu za ta pičli denar. Pregledal sem vse stojnice, da si najdem kaj lepega. Hišno orodje, obutve, klobuki, posode, obleke in vse stvari bolj ali manj koristnega blaga – to me ni zanimalo. Živalski vrt bi že rad pogledal, a v hlevu in pri kmetijah sem zastonj imel vse živali na ogled. Za žepni nožek je bilo premalo denarja, a sem že imel lep nožek z lesenim ročajem, »škrutlej« imenovan. Nisem spremljeval dolgo, ves denar sem izdal pri slaščičarni. Medenjaki in druge sladkarije so bile vseletne sanje dečka iz gozda. Kmalu mi je ostal le še en kovanec. Dolgo sem iskal, da najdem blago s to vrednostjo in končno našel majhno pero za klobuk, črno in zeleno bleščeče.

»Lepo klobučno pero imaš!« so se mi smejali odrasli.

Da, samo klobuka neman. In ves denar sem zapravil.

Dolgo je trajalo, preden sem imel svoj prvi klobuk in sem dočas to pero že davno pozabil in zgubil. Za ta klobuk bi pero itak ne bilo primerno. Slaba vest mi je ostala, kajti še lepše ptičje perje bi lahko pobral z gozdnih tal. A v lesu sem imel oči samo za jagode in gobe. Tam sem si zaslužil mnogo svojega denarja za jormak.

Najprej so zrele gozdne jagodice. Konec majnika smo jih pobirali v travi po jah ali tam, kjer so bila drevesa še zelo nizka. Dišale so sladko, po zemlji, nežno sadežno, divje gozdnato. Najlepše rdeče in zrele jagode postavim v supermarketu nazaj v regal, ne dišijo, sploh ne po domačem kraju. Mi otroci smo jih dali v male porcelanaste piskre, kar jih zraven nismo pojedli. Te aromatične gozdne jagode se nikoli niso prodajale.

Ko sem že imel svoje kolo, sem našel frato, polno zrelih jagodic. S polnim na kol privezanim lesenim zabojem sem se peljal drugi dan takoj po prvi sveti maši na Klopinsko jezero. Proti poldnevu sem dosegel tisti čas edino gostilno na zahodnem bregu jezera, ki sem jo poznal že od našega šolskega izleta. Klopinsko jezero je bilo takrat zaraslo z grmovjem in drevesi in bilo skoraj povsod nedostopno zaradi močvirja. Tudi današnjih poslopij še ni bilo. A krčmar Wutte je imel sobe za goste, mostiček do vode in tudi lesen čolnič. Mi otroci smo s tem čofotali po jezeru, komaj kateri od nas je znal plavati.

Lesna volna pod jagodami je skrbela za to, da te na dolgi gramozni poti niso postale jagodni sok. Za svoje tri kile in pol sem dobil veliko denarja za jormak, ce-

lih šestnajst šilingov. Sem osupel gledal, ko je neka dama za tri žlice plačala kar pet šilingov. Seveda je jagodice dobila v kozarcu in s sladkorjem servirane.

Kmalo po »šempečru«, prazniku apostolov Petra in Pavla, so zazorele borovnice ali, kakor mi Pudjunčani pravimo, črnice. Otroci smo pomagali nabirati, a na naših licih je bila vidna sled, kam je izginil večji del sladkih črnice. Iz teh črnice so delali marmelado in sok, včasih so žgali iz njih dobro žganje. Zelo redko so prodajali te aromatične borovnice.

Odrasli so pridobili z gobami mnogo denarja, mene niso pustili tako globoko v les. Nekoč sem se zgubil in sem se zelo čudil, da stoji rutarski križ na oni strani ceste. Ves z gobami pridelan denar sem si prihranil le za jormak.

Začetka julija so rasle lisičke, avgusta so iz vresa že pogledali prvi jurčki ali »krajaki«, kakor se pravi gobanom v podjunskem narečju. Tam, kjer so sekli steljo za hleve, so bili dobro vidni. Z gobami so se odrasli peljali na Metlovo, pozneje so prišli kupci kar do hiše ponje. Spominjam se, da je enkrat raslo toliko jurčkov, da so jih z garami peljali na Metlovo in spet nazaj, ker jih nihče ni hotel. Tudi kupci niso prišli ponje. Tedaj sem spoznal pojem ponudbe in povpraševanja.

Kolikor denarja sem imel s seboj za sejem, vendar je bilo premalo. V soboto se je začel jormak ali sejem šele pozno popoldne, v ponedeljek je bil sejem samo za živino in kmečko orodje. Zato je nam otrokom ostalo za obisk samo nedeljsko popoldne. Po dveh urah nisem imel niti groša. Zabav in sladkarij je bilo preveč in kmalu sem bil suh.

Samo enkrat sem obiskal jormak na ponedeljek, bil sem tam edini otrok in zelo razočaran. Videl sem kmete, trgovce živali, kmečke stroje in vmes slikarja Wernerja Berga, sključenega nad skicami. Pod kostanji pri starem mestnem zidu je bila privezana naprodaj živina: krave, voli, konji, ovce. V šotorih so se prepirali in kričali pijani možje, kmetje, ki so že prodali svojo žival, in delavci, ki so imeli plavi ponedeljek. Na strani potoka Bistrice so fantje na kegljišču metali lesene krogle in se veselili, kadar je padlo več kegljev.

Sem bil že enajst, ko so mi prvikrat dovolili, da grem na jormak že dopoldne. Tik po maši se je začela tombola. Prva nagrada je bilo motorno kolo. Za dva šilinga sem si kupil srečko. Komaj so izžrebali pet števil, že sem imel tri v eni vrsti. Nisem čakal na motorno kolo, kar imaš, pa imaš, sem si rekel in dobil dve kili ajdove moke. To sem prodal za dva šilinga in tako imel spet denar za sladkarije.

Kot štirinajstletnik sem bil prost šole. Oče me je svaril, da naj na jormaku na nedeljo zvečer ne vzamen denarja od tujih mož. To sem na travniku kmalu pozabil in zvečer šel do svojega kolesa. Jemal sem za eno leto slovo od prodajalnih stojnic in gugalnic. Nenadoma me je nagovoril moški glas: »Tu imaš, vzemi dvajset šilingov!«

Resnično mi je držal bankovec pod nos in mi tako ponujal premoženje. Že sem siromak stegnil roko, oči moža so se razsvetile. Spomnil sem se očetovih besed, dal roke v žep in odkimal. Odkod je vedel oče, da si na ta način mesar nalovi vajence? Ljubil sem žival, jo krmil in čistil, vozil gnoj iz hleva, pazil na paši, jih na njivah vodil po brazdi. A ubijati bi jih ne mogel. Zares nikjer nisem našel mesta za uk. Tako sem dalje krmil, pasel in vozil gnoj iz hleva. Tudi molsti sem se lotil, a to je druga povest.

Po več kot šeststoletni tradiciji se je razvil pliberški sejem v največji jesenski dogodek južne Koroške. Travniki se je povečal, zgradili so suhe poti, elektrificirali stojnice za prodajo in zabavo. Čez potok so zgradili most, da obiskovalci lažje dosežejo jormak že od deželne ceste. Z odprtjem meje prihajajo od povsod kolone avtomobilov na pliberški sejem. Kolona avtomobilov iz celovškega okraja seže preko Blata daleč nazaj v Dobrovo. V spletu ima pliberški letni sejem že davno svojo stran. Ponujajo vse vrste blaga, zabavišni park je primeren. Prej so bili trije šotori, zdaj jih je mnogo, da ljudje zbežijo vanje s sonca ali dežja.

V starosti je zame zbledel nekdanji mik. Senzacije zabavišnega parka so tudi na Dunaju na travniku, ki se imenuje Prater. In blago iz Kitajske dobim tudi tukaj. Pri enem mojih zadnjih obiskov, ko poti skozi jormak še niso bile utrjene, je deževalo tako močno, da so bili v hipu razprodani vsi dežni škornji in dežniki. Vse je zbežalo na suho v šotor, ljudje so bili do gležnjev blatni. Nisem čutil več nekdanje čarobnosti, ni se mi ljubilo, da bi se sprehodil mimo prodajnih stojnic in zabavišča. Deklice pod dežniki so mi prišle proti. Spomnil sem se kitice začetka omenjene pesmi: » ... Atej so rekli, da sem še premlada ...«

Sedaj bi si na pliberškem jesenskem sejmu lahko kupil mnogo stvari iz ponudbe, imel bi denar za to, da bi se ure in ure dolgo vrtel v sedežu na verigah po zraku. In ostali čas bi preživel v senci pri sladkarijah. A to mi je zdaj mogoče uživati skoraj vsak dan v slaščičarni na glavnem trgu, kolikor bi hotel. Ali natančneje: kolikor bi smel, da bi mi ne bilo treba kupiti na jormaku nov pas za hlače.

jormak – sejem

lameta – trak za okrasitev božičnega/novoletnega drevesca

zmotilo – zvrtilo

škodlca – majhna škodla, leseni strešnik

neman – nimam

dočas – do takrat

sekli steljo – kosili steljo

Fotografija Ferdinand Skuk

Akad. prof. dr. Zinka Zorko

BREZ PRAVIC

Štajerski Slovenci v Avstriji – jezikovne in kulturne razmere

Štajerski Slovenci so majhna nacionalna skupnost ob avstrijski meji s Slovenijo. Slovenski jezik je bil takoj po prvi svetovni vojni izrinen iz šole in cerkve, ostali so torej brez pravic.

Jezik se je iz generacije v generacijo prenašal po ustni tradiciji in je ostal dokaj arhaičen. Pravi čudež je, da se je sploh ohranil. Leta 1988 je bilo ustanovljeno Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko. Učenje slovenskega jezika in razvoj slovenske kulture na Štajerskem sta glavni nalogi društva. Društvo deluje na osnovi člena 7 avstrijske državne pogodbe, ki velja tudi za zvezno deželo Štajersko; nobena točka manjšinskih pravic zanje ni uresničena.

Cilj Kulturnega društva člen 7 je interkulturalnost in učenje jezika sosedov, kot je zapisano v načelih Evropskega sveta. Na vseh obmejnih štajerskih šolah naj bi pospeševali učenje slovenščine. V Laafeldu (Potrni) je društvo kupilo in uredilo t. i. Pavlovo hišo, ki opravlja vlogo dvojezičnega komunikacijskega centra.

Zgodovinske in politične razmere v zadnjih dvesto letih nam osvetljujejo vzroke za današnje stanje slovenskega jezika in kulture pri štajerskih Slovencih.

Vprašanje sedeža lavantinske škofije in njenega obsega je bilo postavljeno že ob jožefinski reorganizaciji škofij leta 1789. Štajerska in Koroška sta bili tedaj razdeljeni med štiri škofije: leobensko, sekovsko, krško in lavantinsko; ta je obsegala velikovško okrožje na Koroškem in celjsko okrožje na Štajerskem (1850 po cerkvenem štetju 324.122 duš).

Spomenica salzburškega nadškofa Maksimilijana Tarnóczyja je bila sestavljena sporazumno z lavantinskim škofom Antonom Martinom Slomškom. Ozadje spomenice nadškofa, ki je leta 1853 vnovič sprožila reorganizacijo lavantinske škofije, je ne samo cerkvenoupravno, ampak predvsem jezikovno-narodnostno. Bilo je tudi rezultat slovenskega političnega gibanja l. 1848/49 v mariborskem okrožju, ki je kot edini rezultat zahtev po upravni ločitvi slovenskega ozemlja od nemškega (oz. po Zedinjeni Sloveniji) – ter načrtov o rešitvi narodnostnega načrta v habsburški monarhiji združevalo skoraj vse slovensko ozemlje na Štajerskem.

Severna meja tega okrožja se je razlikovala od današnje slovensko-avstrijske meje na štirih točkah: k mariborskemu okrožju je spadala občina Sobota (Soboth) ob šta-

Pavlova hiša v Laafeldu (Potrni)

gersko-koroški deželni meji, h graškemu okrožju pa so spadali Zgornja in Spodnja Kapla južno od Arveža, del katastrske občine Veliki Boč južno od Lučan ter del Slovenskih goric z Apaškim poljem. Ta meja je bila do konca monarhije kot meja med »slovenskimi« okrajnimi gospodarstvi (oz. sodnimi okraji) na jugu in »nemškimi« na severu.

V spomenici salzburskega nadškofa je bil predlog, naj sekovska škofija svoj del v okrožju Maribor prepusti lavantinski škofiji, ta pa naj sestavlja bogato obljudeno mariborsko okrožje. Tako bi dosegli večje ravnotežje pri razdelitvi vernikov ter olajšanje stikov z ustreznimi političnimi oblastmi v Gradcu, Mariboru in Celovcu; to je veljalo zlasti za lavantinsko škofijo s sedežem v odročnem Št. Andražu ter ozemljem v dveh različnih deželah. Vsaka o d teh škofij je dobila pomembno število slovenskih vernikov, zato bi moral vsak škof biti večč poleg nemškega tudi slovenskega jezika. Oba predlagatelja spomenice, tako Tarnóczy kot Slomšek, sta imela mejo med Slovenci in Nemci – med graškim in mariborskim okrožjem – za narodnostno mejo.

Župnije, ki naj bi jih sekovska škofija izročila lavantinski (10 dekanij), so: Sv. Jakob pri Soboti, Pernice, Sv. Jernej, Radlje, Remšnik, Brezno, Sv. Ožbalt, Selnica ob Dravi, Sv. Jurij, Svečina, Šentilj, Jarenina, Sv. Ana, Sv. Benedikt, Negova in Sv. Peter pri Zgornji Radgoni.

Že leta 1858 se je oglašil župnik na Gomilici (Gamlitz) z dokazi, da je severno od meje med okrožjema še 12 župnij ali »lokalij«, ki zaradi povsem slovenskega ali delno slovenskega prebivalstva potrebujejo slovenščine večče duhovnike, zato jih je potreb-

no pridružiti lavantinski škofiji: v župniji Apače je 1000 Slovencev, zanje je enkrat mesečno slovenska pridiga, pri Mariji Snežni so (1168 duš) pretežno Slovenci in so pridige skoraj samo slovenske, Špilje (Spielfeld, 1070 duš) so pretežno slovenske in slovenščina prevladuje tudi v dušnem pastirstvu, v Gomilici (Gamlitz) je 3800 prebivalcev, ki so bili pred desetletji povsem slovenski, v Lučanah (Leutschach, 4512 duš) se govori nemško v trgu (znajo pa tudi slovensko) in je vsako nedeljo ena nemška in ena slovenska pridiga, pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu (1062 duš) in na Kapli (1363 duš) so prebivalci Slovenci in je bogoslužje slovensko.

V župnijah Arnfels (Arvež) – 3047 prebivalcev, Wies – 3573 in Eibiswald (4451) – Ivnik – je slovenska služničad.

A. M. Slomšek je predlagal pogodbo o razmejitvi med škofijama 8. 10. 1858.

Sprememba meje lavantinske škofije je povzročila večjo skrb za slovensko dušno pastirstvo tudi v mariborskih cerkvah sv. Marije in sv. Alojzija ter tudi v Radljah po odločbi ordinariata, naj se v bogoslužju uporabljata slovenščina in nemščina sorazmerno z jezikom vsega prebivalstva župnije.¹

Matjaž Klemenčič² je raziskal razvoj jezikovnih in etničnih struktur prebivalstva na Štajerskem na obeh straneh današnje slovensko-avstrijske meje od srede 19. stoletja do 1991. Na podlagi podatkov ljudskih štetij do 1. svetovne vojne sledimo pospešenemu procesu germanizacije avtohtonega slovenskega prebivalstva na južnem delu dežele Štajerske. Avstrijska ljudska štetja so ugotavljala *občevalni jezik* prebivalstva. Po prvi svetovni vojni je za avstrijski del Štajerske značilna pospešena germanizacija.

Tako naj bi bilo v celotni Štajerski leta 1830 – 538.787 Nemcev – 60,89 odstotkov, 342.013 – 35,72 odstotkov Slovencev.

Takrat je bilo v celjskem okrožju 876 Nemcev in 201.661 Slovencev, v mariborskem okrožju 64.103 Nemcev in 138.665 Slovencev. Leta 1880 je bilo v Soboti 20 odstotkov Slovencev, na Remšniku 90 odstotkov, na Kapli 91 odstotkov, v Gradišču/Schlossbergu 23 odstotkov, na Klancih 9 odstotkov.

Spreminjanje demografske strukture ob avstrijsko-slovenski meji v obmejnem pasu, kjer je pred prvo svetovno vojno po uradni avstrijski statistiki živelo pretežno slovensko govoreče prebivalstvo, je bilo po Saintgermainski in Trianonski pogodbi izredno močno.³

¹ Bogo Grafenauer, *Etnična vprašanja ob preureditvi lavantinske škofije v slovensko škofijo na Štajerskem*, 1979, 107–133.

² Matjaž Klemenčič, »Im Lichte .../V luči jezikovnih statistik – slovensko in nemško govoreči na južnem avstrijskem Štajerskem in na spodnjem Štajerskem v letih 1830–1991, v zborniku *Christian Stenner: Slowenische Steiermark*, Wien, 1997, 69–107.

³ Matjaž Klemenčič in Ludvik Olas, »Demografske strukture prebivalstva«, v *Narodne manjšine 3, Slovenci v avstrijski deželi Štajerski*, Ljubljana, 1994.

Štajerski Slovenci kot avtohtono prebivalstvo so živeli na zahodu ob koroško-štajerski deželni meji v politični občini Soboth (Sobota), Laaken (Mlake) in Rothwein (Radvanje), v okolici Lučan (Leutschach), v Klancih (Glanz) in v okolici Spielfelda; severno od Radgone so živeli v petih vaseh t. i. Radgonskega kota: Goritz (Gorica), Dedenitz (Dedonci), Laafeld (Potrna), Zelting (Zenkovci) in Sichelndorf (Žetinci).

V Radgonskem kotu je bilo leta 1880 v 5 slovenskih vaseh prek 90 % prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom.

Leta 1934 je bilo na celotnem avstrijskem Štajerskem po podatkih štetja 3838 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. V političnem okraju Deutschlandsberg (Sobota, Mlake, Radvanje) je bilo 76 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom.

Na celotnem območju avstrijske Štajerske so ob popisu 1971 našeli 1684 Slovencev. Po popisu 1991 je bilo v celotni deželi Štajerski nekaj več kot 1500 Slovencev.

Avstrijski državni predstavniki danes izjavljajo, da Slovencev na avstrijskem Štajerskem ni in da jih člen 7 avstrijske državne pogodbe omenja zgolj po naključju.

Slovenski narečni jezik na južni meji avstrijske Štajerske prištevamo k trem narečnim skupinam: koroški, štajerski in panonski.

Ob južni meji avstrijske Štajerske starejša generacija, rojena med obema svetovni-ma vojnama, še govori slovensko. Na zahodu: V Mlakah, Radvanju govorijo koroško podjunsko narečje, v Ivniku, Arvežu in v Gradišču pa koroško severnopohorsko-remšniško narečje. V okolici Lučan – Veliki Boč, Klanci – prevladuje severno-štajerski kozjaški govor, v Radgonskem kotu pa se ohranja panonsko prekmursko-slovenskogoriško mednarečje.

Na zahodnem delu *remšniškega podnarečja*, od Sobot, Mlak, Radvanja, Remšnika govorijo bolj arhaično podjunsko narečje z značilnimi naglasnimi premiki, kot so v trizložnicah: *babica*, *matére*, *delôli*, ter z odrazom a za polglasnik in nosni en: *dan*, *lan*, *patek* 'petek', *pradem* 'predem', v vzhodnem delu od Remšnika do Arveža in Gradišča (Schlossberga) pa govorijo ozki *e*: *den*, *len*, *petek*, *predem*. Vsem tem koroškim govorom so skupni štirje dvoglasniki: *ie*, *uo*, *ea*, *oa*: *besieda*, *buoh*, *breaza*, *no-aša*, zaokroževanje dolgega *a* v *ô*: *môti*, *pôjenk* in izgovor dolgega širokega *o* kot *a*: *dama*, *naga*. Zaradi mlajših naglasnih umikov na samoglasnik v predzadnjem zlogu so lahko ti danes še kratki. V soglasniškem razvoju se od Ojstrice proti vzhodu izgublja tipično koroško »švapanje«, torej *spôla* in ne *spôva*. Izgovor zvočnika r se pomakne nazaj, pravijo, da podrezujejo. V pregibanju besed je za to podnarečje značilno izgubljanje samostalnikov srednjega spola; v ednini so snovna, skupna in pojmovna imena še ohranjena: *vino*, *mlieko*, *smriečje*, *dealo*, v množini pa postanejo večinoma ženskega, s podaljšano osnovo tudi moškega spola: *siemeni*, *tealati*. V mestniku in orodniku množine samostalniških in pridevniških besed je prevladala zaimenska končnica *-eh*, *-emi*: z *liepemi bôbemi*.

V besedju so številne prevzete besede iz nemščine, zlasti strokovno izrazje v gozdarstvu, lesarstvu, stavbarstvu in drugod; za moškega je razširjen leksem *later*, za otroke *lauženki*. Zanimive so izvirne slovenske besede: *vlička* za 'pomlad', *letnice* za 'velika noč', *gorica* za 'ograjen prostor okoli hiše', *pravda* za 'mrtvaški oder', *hoader* za 'postelja'.

Za predstavitev koroškega remšniškega podnarečja je zapisana zgodba o žalik ženah.

Zapis je približan knjižnemu zapisu, tudi koroški dvoglasniki *ie*, *uo*, *ea*, *oa*. Če pod *e* in *o* ni znaka, pomeni, da sta ozka, strešica na *e* in *o* pomeni, da sta samoglasnika dolga in široka.

Ko sn bla še čisto môla, smo se dama tak mienili, da so tam pod Remšnikom na êni kmetiji tôke pèči. V tisteh peceh je biu en štibl, not pa baj krušna pieč. Tam so živeale žalik žeane. Paurom so svetovôle, kodô marjo sjat, da bojo meli liepo sietvo. Na êni paurniji so bli pa mlôdi virti, pa se je mlôdi virt êni žalik žeani tak dopôdo. Je pa hodla k jemu pa mu praula, kodô mare sjêt, kak mare pri žvini, da bo meu poune štôle žvine. An je bogau pa mu je vse najliepši uspevalo. Liete no liete. Jêgova žeana je pa mislila, kak moare toto bit, da mož vsôko jutro bol dougo leži. Je pa êno jutro čist potihoma šla noter v hišo, tam ko sta spala na hoadreh, je pa vidla, da so tôke douge žoute lasi od tiste žalik žeane čisto dou do poda visele. Jangova žeana pa je strašno jezna šla noter v kuhijo pa vzela škôrje, pa ji lasi bek odriezala. Ko je žalik žeana vstôla pa vidla, da nima veač tisteh lasi, je reakla: »Gorje vam. Od zej napre se bo pri vas vse spremenilo.« Pa ries. Niso meli več tôke liepe sietve, liepe žvine, pač pa samo, kô so s svajemi rokemi pridielali. Enkrat je pa eadn jôger vstreliu v tiste pèči, so pa žalik žeane zginele pa jih ni blo veač.

Štajerski kozjaški govor je v Avstriji še ohranjen na Velikem Boču in v bližini Lučan. Za ta govor je značilen štajerski glasovni, naglasni in oblikospreminjevalni razvoj. Dvoglasniki se zatezajo, dolgi *i* in *u* se v izgovoru znižata do dvoglasnika *ej* in *ou*: *pozejmi* 'pozimi', *sloužila* 'služila'. Značilna odraza za stari *jat* in *e* ter za dolgi *o* sta *aj* in *au*: *seadn lajt* 'sedem let', *šaula* 'šola'. Dvoglasnika *ea* in *oa* sta se razvila podobno kot v koroškem remšniškem podnarečju iz akutiranih *e*-jevskih in *o*-jevskih glasov: *dvaj leati*, *Foaršner*. Pregibanje besed je podobno koroškemu, prav tako izgubljanje samostalnikov srednjega spola. V besedju so številni iz nemščine prevzeti leksemi.

Zapis štajerskega kozjaškega govora pri Lučanah v Avstriji, in sicer z znaki za dvoglasnike: *ej*, *ou*, *aj*, *au*, *ea*, *oa*.

Sloužila sn pri Vurbosi seadn lajt, no sn bla pri Smamniki dvaj leati, no sn bla pa pri Foaršneri. V šaulo sn hodla na Sveti Duh, na Sveti Križ pa v Loučane dvaj leati. Tam ko sn dama bla, me nejso pousli fšaulo jit, so rojši štrôf plôčeli. Pozeimi že, pozeimi. Sn dvaj vouri meala za jit. Ko sn pri Foaršneri bla, je virt reako: »Jam ti

vse plôčau, ti marš tou pri meneh ostar, tôke žajnske, tôke dekle še ja nisl meu, ko si tei. No sn se pa oženila. Seadn lajt sma nô kup bla. Nô je pa an začeu drouge žajnske meat paulenk, te sn pa ja šla, te sn ga pa pousla. Dvô lauženka sn meala. Sein še živi, dekleina je pa umarla. Drougiga latra je pa božji žlak optišo, pa je bolajn grôto. An je pre koupo no houto, te sma pa trinodvajsti lajt tam notre bla.

V Radgonskem kotu v Avstriji govorijo prekmursko-slovenskogoriško mednarečje v vaseh Žetinci, kjer živi okoli 200 slovensko govorečih prebivalcev, v Dedoncih, Gorici, Potrni in Zenkovcih. Ob avtohtonih prebivalcih živijo prekmurski priseljenci, ki so se od 19. stoletja dalje priseljevali največkrat kot hlapci in dekle, danes pa kaže narečje prepletanje prekmurskih in slovenskogoriških glasoslovnih, oblikoslovnih in besedijskih značilnosti. V mednarečju so skupne naglasne razmere, samoglasniški razvoji z dvema dvoglasnikoma: *ej* za *jat* in *ou* za etimološki *o* in nosni *on*, z *ü* za *u* in z ohranjenim izgovorom samoglasniškega *r*, samoglasniški *l* pa se je prek dvoglasnika *ou* (to dokazuje prekmursko narečje v Porabju) razvil v *u*; stari in novi akutirani samoglasniki so izgubili akutirano intonacijo, se zenačili s starimi kratkimi cirkumflektiranimi in ostali nepodaljšani. V panonski narečni skupini so se skupaj razvijali dolgi polglasnik, nosni *en* in etimološki *e*, medtem ko se je ta v štajerski narečni skupini razvijal skupaj z *jatom*. Primeri: *bejli*, *okôu*, *golôub*, *lÿč*, *b^of*, *vuk*, *dé#n*, *glé#dan*, *lé#d*. V soglasniškem razvoju je opazno onemevanje *h*: *lapec* 'hlapec'; mehki *lj* otrdi: *zemla*; končni *-m* prehaja v *-n*: *z braton*; v deležniku na *-l* za moški spol je znan končaj *-a* kot v osrednji prleščini: *nesa*, *vida*, *lovija*.

Zgodbo v žetinskem govoru pripoveduje Jožefa Prelog.

Gumilárof Janči je pri Serébovih hlapec bija, tü pa tan od žalosti malo preveč pija. Pr mizi za jèga nej bilou placa. Ko je družina pr obédi sedéla in dobro jèla, je Janči s pèson na štejgaj seda, pohlevno čaka; vrtija vün prišla i na hitro povejdala: »Ja Janči, na tebe san gnes pozabla. Kaj bi ti naj zaj hitro sküjala?« Sen pa ta premišlaval pa vün zjeklala: »Za psa moran itak nekaj küjati. Bon vama naredla krumpi-šovo žüpo.« Janči jo je žalostno pogledna, fse korajžo fküp pobrau i odgovor dau: »Ja ti vrtija, ti nefsmilena, pa ti ne vejš, ka žüpa nema küpa?« Vrtija nazaj k družini odišla, Janči pa hitro fspoudno klejt smükna, tri piskre jabučnice gutna. V želoutci mu je burkalo, v glavi pa kükalo.

V dvojezičnem zborniku *Etnološka dediščina in kulturna podoba štajerskih Slovencev* (2004), ki sta ga uredili Katalin Munda Hirnök in Susanne Weitlaner, Boris Jesih v prispevku *Narodne manjšine med tradicijo in sodobnostjo* ugotavlja, da Avstrija Slovincem na Štajerskem že po prvi svetovni vojni manjšinskih pravic sploh ni priznala, da manjšina brez stika s koroškimi Slovenci in z matičnim narodom ni

bila prisotna v šolskem procesu, ni imela pogojev za delo in šele leta 1988 ustanovljeno Kulturno društvo člen 7 je razvilo vrsto aktivnosti. Podpredsednik tega društva v zborniku poroča o njihovih ciljih, o kulturnem domu »Pavlova hiša« v Laafeldu (Potrni pri Radgoni), o znanstveni zbirki s poudarkom na slovenstvu na Štajerskem, o kulturnem delu, saj se vrstijo številne umetniške razstave, razstave fotografij, o izobraževalnem delu in o različnih projektih.

O smislu za literarno dejavnost pri Slovencih v Radgonskem kotu piše Mirko Križman. V 19. stoletju je bil v Žetincih župnik Andrej Gutman, ki je izdal zanimivo pesniško zbirko v slovenščini. Jožefa Prelog, rojena Trojnko (1926), iz Žetincev piše pesmi v nemščini in slovenščini. Njeno knjižno delo *Leb' ich mein Schicksal aus ...* (2002) prinaša prozne sestavke in liriko v nemščini; nekaj pesmi pa je tudi v slovenščini. Taka je pesem *Dokončnost / Neskončnost* (Prelog 2002: 131):

*Kje si bila rožica?
Dolgo sem te iskala.
Ali si se skrivala?
Cvetje s koprivami pokrivala?*

*Saj enkrat bi te rada videla,
ne da bi te odtrgala,
pri nežnem cvetu
srce si ogrevala.*

*Kakor sije sonce,
Tako hitro pride noč.
Zbuja strast, hrepenenje.
Vse pade zopet v noč!*

*Tiste rožce nisem videla.
Prehitro je ovenela.
Svoje sledi
s koprivami pokrila.*

Značilne posebnosti ljudskega petja slovensko govorečega prebivalstva na južnem Štajerskem opisuje v svoji razpravi »Gremo na Štajersko« Engelbert Logar.

Štajerski inštitut za ljudsko glasbo in Inštitut za raziskavo ljudske glasbe in glasbene etnologije na dunajski univerzi sta med letoma 1999 in 2003 skupaj izvedla raziskavo na terenu štajersko-slovenske meje. Štiri snemalne ekipe so že v prvem letu

na obeh straneh meje posnele več kot 700 pesmi v nemščini in slovenščini. Naleteli so na dvojezičnost, ki so jo ljudje negovali spontano. Pevci in pevke so obvladali številne pesmi: od starih, redkih balad in pripovednih pesmi, ki so se prenašale iz generacije v generacijo. Pojejo pa tudi sodobne popevke in melodije, ki jih poznajo prek radia. Pojejo o šegah življenjskega kroga, o novoletnih kolednikih, ki za voščila od hiše do hiše prejemajo darila, o treh kraljih, o »svečarjih«, o svetem Juriju, v igrednem patronu, ko so živino okrasili z venčki in jo gnali na pašo, za florjanovo so morali peč zakuriti fantje in za to so jih obdarovali z jajci. Osrednje poletno slavlje je bilo kresovanje s plesom in pesmijo ter slavnostno pojedino. Pesmi so večinoma zapisane v knjižnem jeziku.

Narodne manjšine so skupine prebivalstva nekega naroda, ki živijo zunaj države »matičnega« naroda. Štajerske Slovence v Avstriji povezuje narodna in kulturna dediščina, v zadnjem času pa tudi sami razvijajo in soustvarjajo sodobne oblike kulturnega in drugega delovanja.

Literatura

Etnološka dediščina in kulturna podoba štajerskih Slovencev, 2004. Ur. Katalin Munda Hirnök in Susanne Weitlaner. Gradec, Potrna.

Bogo Grafenauer, 1979: Etnična vprašanja ob preureditvi lavantinske škofije v slovensko škofijo na Štajerskem. *ACTA ECCLESIASTICA*, 107–133.

Matjaž Klemenčič in Ludvik Olas, 1994: Demografske strukture prebivalstva. *Narodne manjšine 3. Slovenci v avstrijski deželi Štajerski*. Ljubljana.

Matjaž Klemenčič, 1997: Im Lichte .../V luči jezikovnih statistik – slovensko in nemško govoreči na južnem avstrijskem Štajerskem in na spodnjem Štajerskem v letih 1830–1991.

Jožefa Prelog, 2002: *Leb' ich mein Schickasl aus ...* Celovec, Ljubljana, Dunaj.

Giorgio Giannini

NESPOŠTOVANJE SVETEGA

Nekaj misli ob napovedanih novih gradnjah na Sv. Višarjah

Sv. Višarje sem prvič zagledal 4. septembra leta 1957 z vrha Divje koze, po dolgem in naporнем vzponu v severni steni po Comicijevi smeri. Sedeli smo pod križem na vrhu in se razgledovali naokrog. Nebo je bilo precej oblačno, a zahajajoče sonce je pod to sivino zlatordeče ožarjalo Višarje in vrh Lovca, medtem ko je dolina Zajzere že tonila v mrak. Bili smo trije in družbo so nam delali le sokoliči, ki so mirno krožili nad nami in s predirljivimi klici spremljali blažene občutke, ki so nas prevevali.

Tedaj še nisem vedel, kakšen pomen ima tista cerkvica na vrhu vzpetine, a zavedal sem se, da mora biti nekaj posebnega. Bil sem dovzeten za duhovni utrip določenih krajev in tisti čas sem se pripravljaj na skorajšnji vstop v semenišče, da bi se posvetil študiju teologije.

Nekaj let kasneje sem se že kot duhovnik prvič povzpjal na Višarje. Z motornim kolesom znamke BMW 250 sem se peljal po dolini Zajzere in nenadoma zagledal smerokaz, ki je vzbudil mojo radovednost. Motorno kolo sem varno parkiral in vzel pot pod noge. Bilo je nekje v začetku maja leta 1963 in povsod je še ležal sneg. Uspelo mi je priti le do kapelice, ki stoji slab kilometer od svetišča, kajti stezo do vrha je pokrivala globoka snežna odeja. Samota in poezija brez primere. Pravi poduhovljeni, ponotranjeni vzpon. Nikjer smučarskih prog, vlečnic, trgovinic, hrupnih planinskih družb s tranzistorniki in smučarjev, ki neutrudno švigajo mimo in jim ni mar zate. Kdo ve, ali se njihove misli kaj pomudijo pri Materi božji in vrednotah, ki jih predstavlja to svetišče. Vrednote, ki so veliko pomembnejše od vrednot športa. Naj mi tekmovalni smučarji ne zamerijo, a s kom bi se radi pomerili? Morda le s seboj?

Ob tem je vredno, da se pomudimo ob nerazložljivih dogodkih, zaradi katerih je ta dotlej nepomembni vrh postal simbol duhovnega druženja pripadnikov treh različnih narodov. Gre za obliko ljudske pobožnosti, ki ji ni najti primere v vsem alpskem loku. Tako piše Dario Marini, akademik Italijanske skupine gornjskih pisateljev in avtor vodiča po zahodnih Julijcih: »Ustno izročilo pripoveduje, da je leta 1360 – čeprav datum ni zabeležen v nobenem dokumentu –, neki pastir iz Žabnic,

ki je na Višarjah pasel drobnico, med pritlikavim brinjem našel lesen kipec Marije z detetom. Pastir ga je odnesel v dolino, kjer pa je kipec izginil in se nato čudežno spet pojavil na Višarjah. Ko je oglejski patriarh izvedel za čudežni dogodek, je dal na tistem kraju postaviti cerkvico. Zaradi strmih, neudelanih poti pa je cerkvica samevala, dokler se niso pričele širiti govorice o čudežnih ozdravitvah. Tedaj se je sloves višarske cerkvice naglo razširil po bližnji in daljni okolici, od Furlanije do Tirolske, predvsem pa v Slovenijo, od koder je leta 1860, ob petstoletnici postavitve cerkvice, na Sv. Višarje poromalo 100.000 vernikov.

Tiste čase so se romarji vzpenjali do svetišča po tlakovani romarski poti, ki je vodila ob strugi višarskega potoka. Ob njej so postavili kapelice s postajami križevega pota, ob katerih so se romarji zaustavljali v molitvi. Za tisočmetrski vzpon po kolenih so romarji potrebovali cel dan in skoraj vsi so bili tudi bosonogi, da so s svojo žrtvijo izbrisali kazen za greh in počastili sv. Devico. Skrit za novjšimi zgradbami ob vznožju še vedno stoji kamnit steber, na njem pa izklesan angel kaže smer vzpona katarzične božje poti.

V teku stoletij je višarski božji hram prestal številne preizkušnje: cesar Jožef II. ga je dal leta 1789 celo zapreti in so morali Marijin kipec z vso cerkveno opravo vred odnesti v Žabnice. Leta 1807 je udarec strele močno poškodoval cerkev in leta 1916 so jo zadele granate italijanskih topovskih baterij v dolini Dunje, ki so obstreljevale avstrijske artilerijske postojanke na Višarjah. Med vojno je kipec višarske Matere božje romal iz Ljubljane v Maribor, Dravograd, Beljak in Celovec, po vojni pa je bilo svetišče spet obnovljeno. Višarska cerkvica je po ponovni posvetitvi dne 1. junija 1926 spet odprla svoje naročje množicam romarjev, a ni minilo dolgo, ko je leta 1943 te kraje zasedla nacistična okupacijska vojska. Višarsko svetišče je bilo zapuščeno, le najpogumnejši so se ob Marijinih praznikih povzpeli na vrh in zvonili višarski Devici v čast in slavo. Njena podoba se je leta 1948 spet vrnila na svoje mesto.

Od tedaj dalje ni več noben pretresljiv dogodek skalil miru in pokoja višarske cerkvice, marsikaj pa se je v teku let spremenilo – in ne vedno na bolje. Z dograditvijo žičnice za potrebe smučarjev so romarji ostali v manjšini in v množici ljudi, ki iz različnih razlogov radi zahajajo sem, postali skoraj nevidni. Mir in zbranost Sv. Višarij sta se umaknila vrvežu množičnega turizma, ki je v nepovratnem zaletu spremenil podobo starodavnega svetišča v bazar posvetnosti, kjer je za pašo oči in potešitev želodca veliko bolje poskrbljeno kot pa za duhovno obogatitev.

Kdor bi se rad naužil edinstvenih občutkov, pa mora kot nekdanj peš na Sv. Višarje in to tedaj, ko žičnica ne vozi. Tedaj se bomo naenkrat znašli v objemu duhovno razpoložene družčine verujočih, med katerimi prednjačijo Slovenci, že oddavna zapisani višarski Materi božji. Naleteli bomo seveda tudi na klasičnega gornika, ki name-rava še istega dne tudi na Lovce, ali pa se bo ves zamaknjen zazrl v večne skalnate

katedrale, ki jih je Najvišji arhitekt nasejal krog in krog Višarij. Bistro oko je nekoč naštel 265 gorskih vrhov.

Vse je že kazalo, da je razdiralnih del na gori konec, ko je pred kratkim spet udarila vest o novih gradbenih načrtih, ki ne namenjajo nobene pozornosti že hudo načetemu naravnemu okolju in jih vrh vsega podpirajo celo tisti, ki so v prvi vrsti poklicani, da ga zaščitijo!«

Tako razmišlja laični pisatelj. Mislim, da je zdajšnji napad na Sv.Višarje temeljitejši od tistega v daljnem letu 1916. Tedaj so hoteli zrušiti sovražnikovo postojanko, danes pa je ogrožena simbolika samega svetišča in čudežne podobe Matere božje. Simbolični pomen svetega kraja in gorske narave, ki ga obkroža, pomeni hkrati tudi povezanost čutenj, misli in duhovnih prebliskov, ki jih romarsko svetišče milostno deli. Če pa je tako, potem je tudi bližnja okolica del tega stika med božjim in človeškim: višarsko okolje z bližnjimi vršaci, gozdovi, gorskimi potoki in lahnim vetrcom, ki se lovi v drevesnih krošnjah, tišina, ki postane glasba in kratko oglašanje sokola nad menoj.

Naravno okolje obenem vodi v notranji svet, v dušo vsakogar izmed nas, kjer ni smrek in macesnov, temveč so čustva, namesto lepote gorskih vrhov doživljamo nesluteno radost, šum gorskega potoka zamenja blaženost ob nenehnem kipenju življenjske sile onkraj vseh pregrad v brezmejno neskončnost.

Le sekajte stoletne iglavce, uničujte še zadnje zapuščene kapelice križevega pota Toneta Kralja, kopljite v strugi višarskega potoka, koder bo tekla nova smučarska proga ... samouničevalci, sami sebi povzročate škodo, pa čeprav je vaša vera sploščena, materialistična, skrčena na tu in zdaj in mirno opazuje uničevanje narave, javnemu mnenju v brk. Ali gre res za vprašanje preživetja Kanalske doline, da je zanjo treba žrtvovati naravo in njeno dediščino molohu dobička in njegovih političnih zagovornikov?

Le uničuj naravo in prej ko slej se boš znašel v puščavi napol zarjavelih žičniških naprav, s plevelom zaraslih smučarskih prog, kjer bo zredčenih gozdov na gorskih vesinah le za vzorec. Morda pa je res treba po tej poti vse do konca, da pridemo do spoznanja, kako je treba naravo varovati in ne uničevati. Pa da se tega vsakdo zave tudi v svojem srcu.

Pri vsem tem gre naposled za pravo demokracijo. Ali je mogoče, da o takih vprašanjih odloča občinski svet, ki ga bo že jutri zamenjala nova upraviteljska garnitura, in tvega, da v kratkih letih svojega mandata povzroči škodo, ki je ne bo mogoče odpraviti prej kot v stopetdesetih ali dvesto letih?

Kaj pa višarski romarji, ali nimajo pri vsem tem res nobene besede? Tu bi veljalo povzdigniti glas in poživiti verski čut vseh Furlanov, Korošcev in predvsem Slovencev, ki jim je simbolika Sv. Višarij morda najgloblje zapisana v srce. Pa tudi

Tržščani, ki sicer radi pogodrnjajo nad klerikalstvom in pobožnjakarstvom, se vedno radi vračajo sem in uživajo ob razgledu, mimogrede pa se za kratek čas zbrano pomudijo še v svetišču. Pri višarski Materi božji je vse mogoče.

Pa duhovščina? Ali je mogoče, da ta kasta, ki ima o vsaki stvari svoje mnenje, tokrat molči ali kvečjemu le tiho šepeta? No, to pot ni tako, duhovniki so povzdignili svoj glas: žabniški in višarski župnik Dionisio Mateucig se je o zadevi s protestnim pismom oglasil dne 27. julija 2007 v tedniku videmske škofije *La vita cattolica*.

Navsezadnje gre prav zato – za vprašanje vere ali nevere. Iz vernosti izhaja spoštovanje do svetega. Človeško srce se po nedoumljivih skrivnostnih poteh odloča za Boga, ki ga kliče, pa čeprav le z glasom višarskih zvonov ali preproste in prisrčne župnikove pridige.

Bolj kot kdajkoli prej se moramo danes obrniti na višarsko Devico Marijo s prošnjo, naj obvaruje svetišče in romarje, obenem pa naj izmodri politike, ki menijo, da lahko odločajo v imenu vseh, neglede na njihova verska čustva.

Prevedel Janez Beličič
Fotografija Danijel Žagar

Jože Zadravec

MOJE PORABJE

Med Muro in Rabo

Na mnogotere načine lahko doživim slovensko Porabje! Da si priključim v spomin duhovnika pisatelja Lojzeta Kozarja, ki me je v davnem letu 1978 popeljal v deželo, meni povsem neznano, on pa jo je s posebno žlahtno naklonjenostjo imenoval »Porabje«; bilo je onstran železne zaves. Do takrat mi je bila ta dežela tuja: nihče mi je dotlej ni odkril. Župnik iz Odranec Lojze Kozar, doma iz bližnjega Martinja, mi je pojasnil, da gre za ozemlje, na katerem živijo naši rojaki, meri pa 94 kvadratnih kilometrov, na severu meji na reko Rabo, na jugu in zahodu pa na Goričko in Avstrijo, da je Porabje geografsko in kulturno del Prekmurja. Na Goričkem je najvišji vrh Srebrni breg pri Gorenjem Seniku (400 m nadmorske višine). Severno pobočje je poraščeno z gozdom in je skoraj neobljudeno. Osrednje mestno središče Porabja je že stoletja Monošter, ki je leta 1982 štel 5403 prebivalcev, od tega 1470 Slovencev. Nekdanje slovensko ozemlje je segalo mnogo dalje na sever. Pesnik Avgust Pavel, doma iz Cankove, omenja slovenska naselja, ki so bila pomadžarjena: Čretnik, Krčica, Troušče, Židova, Mala ves, Sveti Križ, Gruškova ves, Treidvour, Kradanovci ...

Ozemlje porabskih Slovencev je bilo nekoč del slovenske krajine, s Trianonsko pogodbo je deset slovenskih naselij v okolici Monoštra ostalo na Madžarskem. Od takrat so se ti Slovenci omenjali v slovenskem tisku kot »rabski« Slovenci, po drugi svetovni vojni kot »porabski« Slovenci, področje pa, kjer živijo, »Porabje«. O enotnosti prebivalstva v Porabju in današnjem Prekmurju govorijo med drugim tudi priimki: Kovač, Drvarič, Vrabel, Lončar, Novak, Balič, Bajnek, Lazar, Horvat, Grebenar, Ružič, Dončec, Bedič, Zavec, Šimenek, Gašpar, Kozar, Mukič, Pavlič, Talaber, Mešič, Kerec, Borovnjak, Domjan, Korpič, Dravec ...

Ko sem s Kozarjem prvič stopil na porabska tla, sem v njegovi družbi srečal gorenjeseniškega župnika Janoša Kuharja, ki je po prašni poti pred župnijsko cerkvijo potiskal samokolnico, iz nje so moleli držaji motike, lopate in metle; bila je sobota in župnik Kuhar je za nedeljo čistil okolico cerkve. Živo ga čutim pred seboj: majhna postava, velik predpasnik, klobuk na glavi, smeh na obrazu. Potem je vse odložil,

naju popeljal najprej v cerkev, kjer se je vame zapičil veliki napis na oboku nad oltarnim prostorom »Hvalite Gospoda vsi narodi«. Kozar se je priklonil pred krstnim kamnom, se predal tihi molitvi, potem pa mi je pojasnil, da je bil tu krščen. Iz cerkve smo ubrali pot na božjo njivo, h grobu Jožefa Košiča, kjer smo molili za pokoj duše blagega, za Porabje nepozabnega človeka.

Naj si priključim v spomin veliko množico porabskih rojakov, ki so se v nedeljo, 21. junija leta 1981, zbrali na prostem pred župnijsko cerkvijo sv. Ivana Krstitela, kjer je novo mašo pel domačin Štefan Toth. Tudi to je način, da vnovič doživim slovensko Porabje.

V dnevniku iz tistih dni sem odkril tole besedilo: »Kdo bi pričakoval, da se bo k novi maši v cerkvi zgrnilo domala vse Porabje z Goričkim onstran slovensko-madžarske meje; vse je hitelo k cerkvi: ženice z novimi svilenimi predpasniki, kot je za velike praznike navada v porabskih naseljih ... Prihajali so, prav vsi dobre volje in prav vsi praznični. Na slavaloku je bil slovenski napis: 'Novomašnik, pozdravljajo te domači verniki.' Pred cerkvijo sta se korajžno postavili dve deklici in povedali deklaraciji v – madžarskem jeziku. Zatem je bil preprost, prisrčen in domač nagovor župnika Kuharja: 'Dragi nekdanji ministrant Štefan!' V lepem seniškem narečju je zvrstil nekaj njegovih vrlin: kako rad, kako pogosto, kako navdušeno mu je stregel pri jutranji mašni daritvi; med mašo je pristopil k obhajilu, še prej pa k spovedi. »Ste čuli, ka je tou! Vaša deca pa ranč k meši neščejo ojtj!«

Bogoslužje je bilo v domačem narečju, vmes kakšna besedila tudi v madžarskem. Novomašni pridigar je bil domačin dr. Jouži Zavec. Čeprav že od svojega dvanajstega leta živi daleč od rodnega Senika, v povsem madžarskem okolju, materinega jezika ni pozabil. Mehko je to naše porabsko ljudstvo, med pridigo je jokalo, kot še nisem videl kaj podobnega v Sloveniji. Edinstveno doživetje so bile zame stare porabske cerkvene pesmi; vsi so jih peli. Po končanem novomašnem slavlju je Toth vsakemu posebej delil svoj blagoslov: nad vsakim je molil, ga objel, nekatere tudi poljubil in mu v obliki križa podaril blagoslov nebes. Bila je to velika molitev porabskega vernega ljudstva.

Porabje doživim tudi, ko si priključim v spomin dva velika Prekmurca, ljubitelja Porabja, dr. Vilka Novaka in dr. Štefana Barbariča, ki sta v Ljubljani pisala in trpela, ker se matična domovina ni dosti zanimala za ta del narodovega tkiva. »Oh, ti moja ljuba Panonija!« je bil pogosten vzklík na ustih dveh slavistk, dr. Martine Orožnove in dr. Zinke Zorko. Oktobra leta 1993 sta v Števanovcih pripravili simpozij o Jožefu Košiču, gorenjeseniškem župniku med letoma 1816 in 1867, pisatelju, slovničarju, pesniku, etnologu. Mariborski pomožni škof dr. Jožef Smej je predstavil Košiča kot človeka, duhovnika in nabožnega pisatelja, mons. Lojze Kozar je pri-

Porabske vasi, ki nimajo kapele ali cerkve, imajo posebne zvonike.

merjal Slomškovo povest Blaže in Nežica ter Košičevo različico Zobriszani Szloven i Szlovenka (omikani Slovenec in Slovenka). Lojze Kozar ml. je orisal versko življenje v Gorenjem Seniku v Košičevem času: župnija je štela 907 katoličanov, v 39 letih je Košič krstil 3191 otrok (80 povprečno na leto), rekordno število krstov (131) je bilo leta 1842, leta 1836 je bilo 66 krstov več kot pogrebov. Kaj bi rekel Košič o Porabju v letu 1993? Otrok se vedno manj rodi, porabski jezik se vedno manj govori. Števanovci, ki štejejo okrog 400 prebivalcev, imajo v osnovni šoli le 42 otrok, šest pa jih obiskuje madžarsko šolo.

Spomin mi navrže gorenjeseniškega župana Martina Ropošo, ki je pripovedoval: »Leto 1993 je zame iz več razlogov žalostno. Življenjski standard še zmeraj pada, brezposelnost pa v naši vasi strahovito narašča. Možnosti za razvoj so vedno manjše, ljudje so postali apolitični, kar je najbrž posledica socialne ogroženosti. Seveda smo v tem letu lahko zasledili tudi pozitivne premike. Posledice odprtja mejnega prehoda so že vidne: razen kulturnih stikov so se razvili vsakodnevni stiki med ljudmi, posebno na področju šolstva, športa in med gasilci. Počasi se vzpostavljajo tudi gospodarski stiki. In kar je najbolj razveseljivo, po šestletnem premoru imamo spet slovensko mašo v naši cerkvi sv. Ivana Krstitela.«

Tednik *Porabje* je v aprilski številki leta 2007 objavil članek Valerije Perger z naslovom: *Bodo monoštrski osnovnošolci še imeli možnost učenja slovenščine?* Pogovora o prihodnosti pouka slovenščine v Monoštru so se med drugim udeležili veleposlanik RS na Madžarskem Ladislav Lipič, njegova namestnica Angelina Trajkovski, predsednik Državne slovenske samouprave Martin Ropoš, ravnatelj združenih monoštrskih šol Tibor Penzes in drugi. V srčiki pogovora je bilo vprašanje o izrinjanju slovenščine iz osnovne šole (centralne narodnostne šole v Porabju) in edine slovenske gimnazije na Madžarskem. »Zdaj pa je stanje takšno, da se sprašujemo o ohranjanju sploh kakšne oblike slovenskega pouka v Monoštru. Slovenci v Monoštru smo razočarani, saj nas je, kljub temu da vsa ta desetletja aktivno soustvarjamo pogoje za razvoj Monoštra, naše mesto pustilo na cedilu.«

Ko želim doživeti Porabje, mi spomin priključ Marijo Kozar Mukičevo, slovenistko in etnografinjo, kustosinjo etnologinjo v Muzeju Savaria v Sombotelu, Marijano Sukič, slovenistko in hungaristko, urednico časopisa *Porabje* in Slovenskega koledarja, in Klaro Fodor, strokovno sodelavko Zveze Slovencev na Madžarskem in porabsko kulturno animatorko,

Trije veliki ljubitelji Prabja: škof dr. Jožef Smej, prof. dr. Vilko Novak, msgr. Lojze Kozar

ki pozna gledališko dejavnost porabskih Slovencev v novejšem času, prof. Francija Justa, ki je izdal pregled slovstva pri porabskih Slovencih: *Besede iz Porabja, besede za Porabje* (Murska Sobota, 2003).

»V vaseh okoli Monoštra sta slovenščino ohranjali Cerkev in družina,« je ob prazniku kulture leta Gospodovega 1997 pripovedovala Kozar Mukičeva. »Naši ljudje so zelo verni, zato bi Cerkev pri ohranitvi materinščine lahko bila mnogo uspešnejša od šole ali kakšne kulturne oziroma družbene organizacije. Šola in druge kulturne ustanove vsaj doslej niso kaj bistvenega prispevale k upočasnitvi asimilacije, čeprav si v zadnjem času za to zelo prizadevajo ... Z raznimi raziskavami ljudskega slovstva, ljudskih šeg med Porabci oživljamo zavest narodovih korenin pri posameznikih, v družinah ter v javnosti. Pri tem so nam v veliko pomoč časopis Porabje, Slovenski koledar, dvojezične knjige, zapisi, slovenske radiotelevizijske oddaje, razstave v Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru ter razne kulturne prireditve. Svoje bralce opozarjamo na dragocene vrednote porabske slovenske kulture ... Med Slovenci na Madžarskem so v preteklosti slovenski duhovniki oživljali narodno zavest. Slovenski tisk je v tej deželi upočasnjeval – in še upočasnjuje – prevlado madžarskega jezika. Že od konca devetnajstega stoletja so v župnije Porabja prihajale mohorjevske, ki so širile znanje slovenščine. Od začetka dvajsetega stoletja pa so porabski Slovenci v svojem narečju imeli na voljo več tiska: Koledar Srca Jezušovoga, Dober Pajdaš Kalendarium, mesečnik Marijin list, tednik Novine.«

Ostati, biti Slovenec v Porabju ...? Ni bilo tako preprosto ne v preteklosti ne dandanes. Kako o tem razmišlja prof. Marija Bajzek v letu Gospodovem 1999, Slovenka iz Budimpešte, rojena sicer v Monoštru leta 1960 ... »V mojem otroštvu je bil Gorenji Senik zaprta, revna vas. Nekaj sto metrov stran od moje rojstne hiše ne meji z Avstrijo je bila z minami varovana železna zavesa ... Živelimo izredno revno in skromno. Električno smo dobili okrog leta 1965, do takrat je bila petrolejka. Doma in na vasi smo govorili slovensko, madžarska beseda se je slišala le, če so se želeli starši o čem pogovoriti v odsotnosti otrok. V letu 1965 so v vasi odprli vrtec, ki je imel za glavno nalogo, da moje vrstnike nauči madžarsko. Sama vrtca nisem obiskovala, ker sem morala doma skrbeti za ohromelo babico in mlajšega brata.«

Naposled v teh prvih julijskih dneh leta Gospodovega 2007, ko smo se v ljubljanski stolnici poslavljali od velikega Slovenca in prvega moža Cerkve na Slovenskem, nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja, mi spomin navrže tisto lepo romarsko tridnevje med 13. in 15. avgustom leta 1990, ko sem v njegovi družbi v spremstvu mariborskega pomožnega škofa dr. Jožefa Smeja romal po prekmursko-porabskih krajih. »Osebnostno sem doživel prelest te dežele, odkrival dobroto in globoko vero njenih ljudi,« je pozneje dejal nadškof Šuštar. Po daljši reportaži o tem romanju v

Družini in Stopinjah pa se mi je pisno zahvalil: »Z velikim zanimanjem sem prebral Tvoje poročilo o našem romanju med Muro in Rabo ... Zares, lepo si napisal in iskreno se Ti zahvaljujem za besede kakor tudi za fotografije. Upam, da nas bo tudi to poročilo nekoliko bolj povezal med seboj.«

Že kdaj si je zaželel od blizu spoznati deželo in ljudi med Muro in Rabo, deželo dobrih in plemenitih ljudi od Radencev, Tišine in Murske Sobote, Cankove in Kančevcev, Sv. Jurija in Pečarovcev (kjer ga je za dalj časa vzel v osebni pogovor zdaj že pokojni župnik Friderik Gumilar), Grada in Kuzme na Goričkem do krajev v Porabju: Gorenji Senik, Monošter, Števanovci, Slovenska ves ... Tridnevno romarsko popotovanje se je končalo v cerkvi Marijinega vnebovzetja, kjer je nadškof Šuštar »za velko mešo« vodil somaševanje. V svojem nagovoru je množici prekmurških romarjev med drugim dejal: »Ondesite luč vere, upanja in ljubezni v svoje domove, ponesite to luč v svoje družine, v svoja naselja, ponesite jo ljudem, ki ne vedo za to luč. Marijin praznik nas vse opogumlja, da je to luč, ki prežene vsako temo. Naj vas vse Marija spremlja na vašem romanju vere, z vami naj ostane kot vaša mati. Ponesite s seboj to trdno zavest: Ne, niste sami, veliko nas je, med seboj smo povezani, ker je Bog z nami in božja Mati Marija!«

Vnovič zapisujem sklepno razmišljanje iz *Stopinj 1991*:

»Prijazna potnika (škofa Šuštar in Smej). Občudovala sta naravo, se veselila rož na oknih, štrkov na travnikih ali posedajočih na gnezdih vrh dimnikov na vasi, kmeta traktorista na poljih ali na poteh. Hotela sta biti čisto preprosta popotnika, z očmi odprtimi za drobne stvari v naravi, za prelest božjega stvarstva. Vajena »odreševati svet«, pisati poslanice izza zelene mize, sta bila tu preprosta bralca rokopisa, ki ga piše življenje. Srečevala sta duhovnike, mlade in odrasle vernike, bolne in zdrave; z vsemi sta kramljala, povsem preprosto, domače, prijateljsko ob ogledih cerkva – od prve do zadnje.«

Fotografije Jože Zadravec

Gorenji Senik,
župnijska cerkev sv. Ivana Krstitela

Akad. prof. dr. Kajetan Gantar

LJUDJE DVEH DOMOVIN

Teden med rojaki v Torontu

Torek, 23. avgusta

Po dveh tednih bivanja v ZDA so naju ameriški gostitelji napotili k rojakom v Kanadi. »Toronto si morata ogledati,« mi je prigovarjal Rudi Kolarič. »Tam je veliko naših ljudi, ki vaju z veseljem pričakujejo. Do meje pri Niagari ni daleč. Tja vaju z Viko zapeljeva z avtom. Za naprej je vse dogovorjeno z našimi kanadskimi prijatelji.«

Prestop meje iz ZDA v Kanado je preprost in enostaven, zlasti če ga primerjam s strogimi kontrolami, skozi katere sva morala ob prihodu v ZDA. Rudi in Vika samo iz avta pomolita osebni izkaznici, tudi Roža lahko ostane z njima v avtu, sam pa stopim z njenim in svojim potnim listom v obmejno pisarno, kjer prijazna policistka vtisne vanju žig in nama zaželi prijetno bivanje v Kanadi.

Čez noč se zadržimo ob znamenitih slapovih v Niagari. Rudi in Vika sta nama rezervirala sobo v tridesetem nadstropju hotela Sheraton, od koder je čudovit pogled na Niagarske slapove, na očarljivo igro mavričnih barv, ki se v velikem loku prelivajo čez dva slapa: manjši je v ZDA, večji pripada Kanadi. Ponoči se igra mavričnih barvnih odtenkov ob umetni razsvetljavi stopnjuje do magične opojnosti.

Pred večerjo se z Rožo sprehodiva mimo trgovinic s spominki do obrežja slapov. Po večerji se pod vtisom popotnih doživetij v hipu pogrezneva v spanje.

Dr. Metodo Milač
in dr. Kajetan Gantar

Sreda, 24. avgusta

Navsezgodaj naju prebudijo žarki jutranjega sonca. Pogledam skozi okno in se zazrem v čudo narave. Nad kanadskim slapom kipi proti nebu visok steber razpršenih vodnih meglic, ki od časa do časa kot velikanski bel oblak zastrejo sonce. Čez jasno nebo brez oblaka se razliva sinjina, ki ob obzorju prehaja v mlečno belino. Pred hotelom vihrajo tri zastave, srednja je kanadska z javorovim listom.

V jutranji tišini sam stečem po hribu navzdol, da se še enkrat sprehodim ob obrežju slapovja. Še in še bi se sprehajal, še bi užival v igri naravnih čudes. Toda čas je

Hiša Vižintinovič v Torontu, 7 Rose
Park Cres

neizprosni zapovednik: ob desetih je v restavraciji srečanje z Zdenetom Vižintinom iz Toronta in z njegovo ženo Ano, ki bosta najina gostitelja v Kanadi, in z Metodom Milačem, avtorjem knjige »Kdo solze naše posuši«, ki velja za vrhunsko mojstrovino slovenske memoarske literature, saj je v angleški in slovenski verziji doživela že 32 nad vse ugodnih recenzij.

Zdene in Ana naju čakata ob dogovorjeni uri, Milača pa dolgo ni. Nazadnje se pojavi: nekaj se je zapletlo na vožnji od dvesto milj oddaljenih Sirakuz, kjer ima stalno bivališče. Uglajeni gospod naredi – kljub visoki starosti osemdesetih let – živahen in mladosten vtis. Edini med nami je elegantno oblečen v črne hlače in bel suknjič z metuljčkom.

Pogovor ob zajtrku se od konvencionalnih uvodnih fraz hitro prevesi k žgočim problemom slovenstva v Ameriki. Kje in kako varno hraniti dragoceno arhivsko in knjižno gradivo, ki so ga desetletja z vso ljubeznijo in požrtvovalnostjo zbirali in urejali takšni entuziasti, kot je bil nedavno umrli profesor Rado Lenček, kot sta danes Edi Gobec ali Metod Milač, ali v Sloveniji dr. Janez Arnež? Ali ima sploh kdo pregled čez vse gradivo, ki je raztreseno po inštitutih, v knjižnicah slovenskih samostanov in župnij, včasih tudi po kletah, podstrešjih in garažah zasebnih stanovanj? Ameriške univerze in uradne inštitucije kažejo interes za takšno gradivo samo tako dolgo, dokler je na odgovornem položaju kak naš rojak, ki ima za to posluh in osebno zanimanje. Tu bi morala slovenska država priskočiti na pomoč in gradivo hraniti vsaj na dveh lokacijah – eno v domovini, drugo v Ameriki. Ob tem pripomnim, da Arnežev inštitut *Studia Slovenica* zadnja leta vendarle uživa podporo naše državne arhivske službe.

Z Milačem, ki ni samo strokovnjak za bibliotekarstvo, ampak tudi glasbenik, obujava spomine na utemeljitelja slovenske muzikologije, na osebnost Dragotina Cvetka. Zaupa mi tudi nekaj svojih literarnih načrtov. Med drugim bi rad otel pozabe in ubesedil žalostne zgodbe in tragične usode, ki so mu jih pripovedovali slovenski fantje, med okupacijo prisilno mobilizirani v nemško vojsko.

Po pogovoru se kar ne moremo raziti in posloviti. Še in še se fotografiramo, si segamo v roke in še dolgo si mahamo v slovo. Nazadnje naju Zdene in Ana odpeljeta proti Torontu, a ne po široki avtocesti, ki je veliko bližja, ampak po vijugavih poteh ob obalah Michigana in Ontarijskega jezera. Spotoma mi Zdene pokaže spomenik ob cesti in s ponosom omeni: »Tu smo pred dvesto leti Kanadčani premagali Američane« (pod Američani so seveda mišljene ZDA). Ni edini med rojaki, ki ob

vsem zavednem slovenstvu čuti tudi kanadsko nacionalno zavest. Zamislim se v dileme, ki jih nosi v sebi »človek dveh domovin«.

Levo in desno drsijo mimo nas lepo negovani sadovnjaki in vinogradi. Tu je kanadska »vinska cesta«. Nikoli si ne bi mislil, da ima Kanada toliko vinogradov.

In že se znajdemo v predmestju Toronta. Čeprav je mesto vsepovsod pozidano in nagneteno z nebotičniki, se v njem še in še gradi. Povsod so na delu orjaški žerjavi, da bi sredi betonskih gmot zapolnili še zadnje osamljene zelene lise. Ustavimo se ob cerkvi Brezmadežne s čudodelno svetinjo, ki zanjo skrbijo slovenski lazaristi. Cerkev nam razkaže kaplan Roman Travar, po rodu s Prevalj, ki s ponosom poudari, kako rekordno je bilo v demografskem pogledu lansko leto: v tej slovenski cerkvi so krstili 51 novorojencev. Ne bomo še izumrli!

Nato se peljemo naprej, dokler ne dosežemo Young Street, osrednje prometne žile Toronta, baje najdaljše ceste na svetu. Ob njej se gnete nešteto zavarovalnic in bank, restavracij in kavarn, trgovin in butikov, servisov in obrtnih delavnic, poslovnih stavb in stanovanjskih hiš; med njimi je nekaj hipermodernih, druge so staromodne, sezi-dane že pred poldrugim stoletjem. Po nekaj kilometrih avto zapusti Young Street, po dveh ovinkih se znajdemo pred Zdenetovo hišo. Ne morem verjeti, da se blizu hrupne vele mestne arterije lahko skriva mirna ulica s takšno domačnostjo. Hiša je bila sezidana pred 80 leti, toda Zdene jo je kot rojen gradbenik domiselno preuredil in obnovil: bolj funkcionalne in prijetne domačije si ne bi mogel domisliti.

Ob vhodu v dnevni prostor se mi pogled ustavi na stenski sliki, na kateri je upodobljena stara ljubljanska vila. Od kod mi je ta stavba tako domača? Seveda, se domislim, to je bila hiša na Vodmatu, na križišču Domžalske in Sketove ulice, ravno nasproti stolpča, v katerega sva se z Rožo vselila pet let po poroki. Hiša je tam stala še sedem let in kljubovala rušenju.

Zdene nama pojasni, da je njihova desetčlanska družina pred vojno živela na Vodmatu, kjer je oče imel zidar-sko obrt in par konj, s katerimi je prevažal gradbeni material. Največjo kmetijo na Vodmatu so imeli Židanovi; njihova hčerka Slava, Zdenetova sestrična, je bila na begunski gimnaziji v Peggezu moja sošolka. Po vojni so enim in drugim vse pobrali in porušili, Židanova mama pa je morala v blok. Z Vodmata je bila še ena sošolka z begunske gimnazije, prav tako Zdenetova sestrična, Francka Zupančič, poročena Ziernfeld, ki zdaj tudi živi v Torontu.

Zdene pripoveduje o usodi svojih dveh bratov domobrancev, ki sta ga v Vetrinju zaman iskala ravno tisti

Slovenska cerkev Brezmadežne s čudodelno svetinjo (v Torontu, 739 Browns Line)

dan, ko naj bi s transportom skupaj »šli v Italijo«, pa ga nista mogla najti. Zato se nista – tako kot drugi – s kamionom peljala v Jugoslavijo, ampak sta se sama peš napotila v Italijo. Spotoma sta se zatekla v neko župnišče, pa ju je farovška kuharica izdala partizanom, ki so enega brata takoj ubili, drugega pa za več let vtaknili v zapor. Zdene je na srečo sam ostal v Vetrinju. Od tam se je z drugimi vred preselil v taborišče v Peggezu, kjer je obiskoval begunsko gimnazijo. Po maturi je študiral gradbeništvo na Tehniški visoki šoli v Gradcu, a je po enem letu študij prekinil: ponudila se mu je priložnost, da se odseli v Kanado. Kanada je bila ena prvih držav, ki je odprla vrata našim beguncem. V prvem kontingentu je bilo 70 izbrancev, ki so morali izpolnjevati tri pogoje: biti zdravi, moški, neporočeni. Zdene je bil eden srečnežev, ki je izpolnjeval te pogoje. Z vlakom so se peljali do Bremerhavna v Nemčiji, tam so tri tedne čakali v pristanišču, nato pa se vkrcali na veliko tovorno ladjo. Vožnja po vihnem oceanu je trajala štirinajst dni: ves čas so ždeli v trebuhu ladje, ves čas bruhalo in skoraj nič jedli. V Kanadi so najprej polagali železniške tračnice in spali v vagonih. Po nekaj mesecih so jih poslali v gozd, kjer so v najhujši zimi z ročnimi žagami podirali orjaška drevesa. Njegova tretja služba je bila v rudnikih zlata. Nazadnje je pristal v gradbeništvu, kjer je zaradi izkušenj, ki si jih je nabral že doma v očetovem zidarskem podjetju, hitro napredoval. Ob delu se je vpisal na univerzo, a je naletel na težave: strokovni predmeti so mu dobro šli, a v študijskem programu je bil tudi angleški jezik s književnostjo, ki ji ni bil kos. Kot gradbenik je gradil ceste in hiše širom Kanade, tudi v Torontu. Tu je našel življenjsko družico slovenskega rodu, a že rojeno v Kanadi. Ime ji je Ana, njen obraz je vedno nasmejan, svetel kot sonce. Njeni starši so se že v času kraljevine Jugoslavije iz Bele krajine preselili v Kanado. Rodile so se jima tri hčere: ena je zobozdravnica, druga arhitektka, tretja zaposlena pri kanadski letalski družbi. V veselje in ponos jima je šest vnukov in vnukinj, ki vsi živijo in študirajo v Torontu.

V okviru možnosti si je našel in uredil hišo svojih sanj, blizu Young Street, pa tudi blizu parka, kakršnega najbrž nikjer ne najdeš sredi milijonskega velemesta: to je pravi labirint vintgarjev in kanjonov z drzno speljanimi in lepo markiranimi stezami sredi gozdnih pobočij in strmih grap.

Vse prostore v hiši krasijo umetniške slike ali miniaturne kovinske ali kamnite skulpture, za kar ima Zdene izostren okus. Toda Roži se zdi še lepša od vseh umetnin: prostorna kuhinja s svetlimi elementi – na vsaki strani jih izmeri po osem metrov –, od katerih ne more odmakniti oči.

Najina spalnica je v drugem nadstropju. Prostorna je in – tako kot vsi prostori v Torontu – sredi poletne vročine prijetno klimatizirana. Žal priporočajo, naj okna ne odpirava, ker se lahko skozenj prikrade rakun, ki sicer ni nevaren, vseeno pa njegov obisk ni prijeten.

Četrtek, 25. avgusta

Ko se zjutraj zbudiva, me čaka telefonsko sporočilo kardinala Ambrožiča, ki naju v nedeljo vabi k sebi na dom, k maši in na kosilo. Srečanja z njim se veselim, saj je bil Lojze Ambrožič – poleg Janeza Jegliča in Joška Meršola – eden mojih najbližjih sošolcev na begunski gimnaziji v Peggezu. Čeprav je prišel zadnje čase že večkrat na obisk v Slovenijo, pa sem ga doslej le enkrat bežno srečal, pred sedmimi leti na žalni slovesnosti v Kočevskem rogu.

Sicer pa si bomo danes pobliže ogledali mesto.

Najprej se opeljemo mimo slikovitega gradu *Casa Loma*, ki naredi vtis pristne srednjeveške arhitekture, čeprav je bil sezidan šele pred sto leti. Nato se peljemo skozi judovsko četrt, kjer se košatijo vile bogatašev sredi bujnega zelenja in mogočnih dreves, ena lepša od druge, vsaka v drugačnem stilu: ene preraščajo v prave dvorce s portali iz marmorja, granita in drugih kamnov, pri drugih nas preddverja spominjajo na renesančne stavbe s stebrišči, ki v kapitelih posnemajo korintski ali jonski slog. Vmes si ogledamo veleblagovnico, kjer se police šibijo pod težo artiklov z vseh celin s smešno nizkimi cenami. Zanimivo, da med njimi ni kanadskih izdelkov, vse je *Made in China, Corea, Vietnam*. Bežno si ogledamo še katoliško katedralo, cerkev nadangela Mihaela, kjer je sedež metropolita, našega rojaka Ambrožiča. Ker je v cerkvi slovesna poroka, blizu ne najdemo parkirišča, zato moramo ta lepi božji hram hitro zapustiti.

Zvečer nas Zdenetova sestrična Francka Ziernfeld in njen mož Riko povabita v restavracijo, nato na svoj dom. Franckin oče je imel čevljarsko delavnico na križišču Bohoričeve ulice in Šmartinske ceste. Doma je bilo osem otrok, eden od njih, Franci, je jezuit, spominjam se ga s klasične gimnazije. Z nami vred je povabljen tudi Jože Plevnik, profesor biblicistike na tukajšnji teološki fakulteti. Francka in Riko sta si s prihranki kupila starejšo hišo. Riko se je ob obnavljanju hiše marsičesa domislil in domislice s svojo zlato tehnično roko tudi uresničil. Iz hiše povsod diha Slovenija – s podobo brezjanske Matere Božje, z miniaturnimi kozolci, kolovrati, kroparskimi izdelki. V prijetnem domačem okolju se obujajo spomini na predvojna in medvojna leta. Riko pripoveduje, kako so se na gimnaziji sošolci iz oefarskih družin zaradi gmotnih dobrin vpisovali v fašistično mladinsko organizacijo GIL in se norčevali iz sošolcev iz narodnozavednih vernih družin, ki so zaradi svojih načel takšno dvolično igro odklanjali. Zdene obudi spomin na Edvarda Kocbeka, ki je bil njegov profesor na bežigrajski gimnaziji: vsakokrat, ko je stopil v razred, se je na začetku ure najprej pokrižal. Nato se vrstijo spomini na postaje begunskega križevega pota – od Vetrinja do Lienza in Spittala in od tam v Kanado. V pogovoru se dotaknemo tudi tukajšnjih razmer, raznih anomalij, ki jim botruje togo tolmačenje načela o ločitvi Cerkve in države. Beseda nanese na načrtno forsiranje vzhodnjaških verstev in na zapostavljanje katolicizma, kar presenetljivo spominja na razmere v Sloveniji.

Kardinal dr. Lojze Ambrožič

Plevnik pripoveduje o programu študija na tukajšnji teološki fakulteti, ki je v sestavu državne univerze, o študiju predmetov, ki so skupni študentom katoliške in protestantske teologije, o ekumenskih težnjah in kolegialnem vzdušju med profesorji različnih veroizpovedi.

Petek, 26. avgusta

Zjutraj zadušnica v slovenskem domu upokojencev »Lipa« na obrobju Toronta. Umrl je Stane Pajk, oskrbovanec doma, ki je bil tudi nekak cerkovnik v domski kapeli. Kapela je polna do zadnjega kotička. Pred oltar, kjer somašuje šest duhovnikov, pripeljejo odprto krsto – za naše današnje pojme že neobičajen prizor. Verniki molijo izmenoma v slovenščini in angleščini, med mlajšimi prevladuje angleščina.

Po maši na prostem pogovor z verniki in oskrbovanci, ki ne morejo prehvaliti urejenosti tega doma, še posebej pozornosti in zavzetosti negovalk. Roža se zaplete v pogovor z lazaristom Francetom Sodjo, devetdesetletnikom na invalidskem vozičku, ki je umsko neverjetno čil in svež. Mene najprej ogovori gospa Cveta Cerar, po rodu iz Jarš, ki je pred kratkim ovdovela. Ko sliši, da sem sin njenega bivšega profesorja na begunski gimnaziji, me spontano materinsko objame: v tako blagem spominu ima mojega očeta. Za njo me ogovori gospa Štefka Pavlin, ki je vrsto let delala v tukajšnji univerzitetni knjižnici; pove mi, kako je bila tudi ona pripravljena, da naju gosti med bivanjem v Kanadi, pa je vmes posegla nenadna moževa smrt. Srečava tudi dva dobrodušna brata s priimkom Intihar. »Vidva sta pa najbrž Ižanca? Tam so Intiharji doma,« ju ogovorim. »Niste se zmotili, gospod, najini starši so se priselili sem iz Iške vasi, midva pa sva že v Kanadi rojena.«

Popoldne ogled velikega nakupovalnega centra. Nato sprehod ob pristanišču Ontarijskega jezera, v katerem so zasidrane ribiške, turistične in tovarne ladje. Našo pozornost pritegne stara gostilna v mornarskem slogu, kjer izpod stropa visijo debele ladijske vrvi z mornarskimi vozli in težkimi vesli, drugje se bočijo razcefrana jadra, v vitrini so vklenjene lutke zasačenih tihotapcev, vse v naravni velikosti. Svojevrstna pomorska folklor.

Sobota, 27. avgusta

Danes je na programu obisk pri Zdenetovi hčeri Raheli, ki je zaposlena pri *Air Canada* in je za naju rezervirala letalske vozovnice za Washington. V kleti svoje hiše si je uredila majhno kinodvorano z velikim platnom in udobnimi sedeži: vse to je skonstruiral njen mož, po poklicu pilot, ki je zaposlen pri isti letalski družbi.

Popoldne si ogledamo najstarejšo slovensko župnijo v Torontu, cerkev Marije Pomagaj. Sedanji župnik, lazarist Valentin Batič, se te dni poslavlja in odhaja na novo delovno mesto v župnijo Brezmadežne s čudodelno svetinjo. Razkaže nam notranjost prenovljene cerkve, ki jo je s kipi okrasil Franc Gorše, opozori tudi na vitraže, ki ponazarjajo desetke rožnega venca in jih je oblikovala neka madžarska redov-

Najstarejša slovenska cerkev v Torontu, cerkev Marije pomagaj (611 Manning Avenue)

nica. V preddverju je spominska plošča vsem Slovencem, ki so padli ali bili umorjeni kot žrtve revolucije. Pod isto streho kot cerkev se nahaja tudi dvorana, pa knjižnica ter Slovenska hranilnica in posojilnica.

Od tod se peljemo proti univerzitetni knjižnici, *Robarts Library*, ki se na zunaj ponaša z moderno zasnovo kolo-salnih razsežnosti. Ne morem si kaj, da si je ne bi ogledal tudi od znotraj, kjer je vtis razsežnosti prav tako mogo-čen; marmorne stopnice in zidovi me spominjajo na hlad naše NUK, ki je mogoče nekoliko manjša, pa vendar od zunaj in od znotraj iz nje diha močnejša umetniška po-tenca. V pritličju je razstava detektivk in kriminalk z na-slovom *Shady Characters*. Razstavljeno je vse – od Agathe Christie do Umberta Eca, ob njih še vrsta meni nepozna-nih literarnih veličin. Razstavo zaključuje nekak kviz, ki pa me razočara z naivnost-jo zastavljenih vprašanj. Vseeno odhajam iz hrama učenosti, po katerem sem se bež-no sprehodil, notranje pomirjen, za hip potešen. Na drugi strani ceste me preseneti napis *Inštitut za klasične študije*. Žal je – kljub prižganim lučem – vse zaklenjeno; je pač pozno počitniško sobotno popoldne. Zraven je Center katoliških izobražencev, ki se ponaša z imenom slavnega konvertita, prodornega misleca in nedosežnega sti-lista kardinala Newmana.

Zdene si ne more kaj, da mi ne bi razkazal še vseh drugih univerzitetnih stavb in celotnega univerzitetnega campusa, kjer je pred pol stoletja študiral gradbeništvo, Ana pa anglistiko. Nedaleč od tod so mogočna poslopja zavarovalnic, bank in drugih denarnih zavodov. Nazadnje se ustavimo ob botaničnem vrtu, pred njim je park, ka-mor po poročnem obredu radi zahajajo mladoporočenci z družicami in svati; ta hip naštejemo osem parov. Neveste so v dolgih belih oblačilih z vlečko, ženin in svatje v črnih oblekah, družice pa v razkošju svetlih pastelnih barv – od rumenkaste in zelen-kaste do modre sinjine. Med nevestami prevladujejo črnske lepotice, med svati kon-glomerat vseh narodov in ras – od Kitajcev in Korejcev do Filipincev in Japoncev.

Obhod mesta zaključimo z večerjo v restavraciji, kjer je bila pred sto leti ena naj-znamenitejših kanadskih slaščičarn, danes pa je to ena najbolj obiskanih restavracij, tako da – kljub zgodnji uri – komaj še najdemo prostor.

Zvečer me po telefonu kliče Stane Klemenčič, znanec iz Spittala, zdaj uspešen podjetnik, ki ima v Trentonu ob Ontarijskem jezeru, kakih 200 km severovzhodno od Toronta, farmo z dirkalnimi konji in govejimi čredami. Z ženo Pavlo naju vabita na obisk, a žal skopo odmerjeni čas tega ne dopušča: pojutrišnjem morava odpotova-ti. Vseeno sem vesel, da ga slišim. Iz telefonskega pogovora zvem nekaj pretresljivih

Robarts' Library (univerzitetna knjižnica v Torontu)

podrobnosti iz življenja mojega očeta v zadnjih tednih njegovega begunstva, ki jih je v hudi zimi preživel v taborišču v Spittal, potem ko sem se jaz že vrnil v domovino.

Ob enajstih ponoči naju zbudi telefon. Kliče Tone Pečaver iz Sacramenta v Kaliforniji (tam je zdaj šele osma večerna ura). Čeprav sva se po telefonu že dvakrat pogovarjala v ZDA, bi se rad pred mojo vrnitvijo še enkrat razgovoril. Pogovor traja debelo uro, vrste se spomini na profesorja Luskarja in Ložarja, ki ju ne more pozabiti, pa spomini na pesnika Lojzeta Krakarja, njegovega rojaka iz Semiča. Zaupa mi, kako ga vznemirjajo okoljevarstveni problemi, izumiranje gozdov in ozonske luknje, pa verski fanatiki, vojna v Iraku ... pa problemi begunstva, emigrantska literatura, kam z arhivskim gradivom ... spomini, spomini, spomini ...

Nedelja, 28. avgusta

Zjutraj mi Zdene pokaže rodovnik svoje družine, tri ali štiri kolena nazaj, kot ga je rekonstruiral njegov brat, z več sto imeni in priimki, z letnicami rojstev in smrti.

Ob desetih dopoldne pride po naju kardinal Lojze Ambrožič. Pred dnevi se je vrnil s ponovitve svoje zlate maše v rodni Dobravi in na Brezjah in se nato udeležil še velikega mladinskega shoda v Kölnu.

Obisk pri kardinalu ni kar tako. Zato si bom prvič, kar sem v Ameriki, k obleki zavezal kravato. Tudi Roža se bo prvič oblekla v dolgo črno krilo, saj ga je prav za morebitno takšno priložnost vzela s sabo.

Ko pa se Lojze pojavi na vratih, se zdiva sama sebi smešna v svojih modnih oblačilih. Kardinal je oblečen v kavbojke in športno majico s kratkimi rokavi. Z avtom naju odpelje na svoj dom, ki ni daleč od Zdenetove hiše. Predstavlja sva si, da kanadski kardinal domuje v dvorcu, kjer mu strežejo redovnice, kot smo vajeni v naših škofijah. Toda avto se ustavi pred stanovanjskim blokom, ki je resda malo bolj ugleden kot najin blok na Fužinah, pa vendarle blok. Avto zavije v polkletno garažo, dvigalo nas popelje naravnost v predsobo kardinalovega apartmaja. Pred blokom, ki se dviga nad nizko vzpetino Rosehill, je park, ves v cvetju in svežem zelenju.

Kardinal bo najprej v svoji kapeli daroval mašo za naju. »Slovenskega misala nimam, zato lahko mašujem samo v angleščini ali v latinščini, kot boš pač izbral.« Seveda se ves srečen odločim za latinski obred. Latinske molitve so mi še dobro v spominu iz mojih ministrantskih let; in tudi Roža jih zna, saj pri njihovem cerkvenem pevskem zboru večkrat naštudirajo kako Mozartovo ali drugo mašo v latinščini. Sploh pa Roža, ki ima veliko bolj izostren sluh kot jaz, kardinalovim polglasnim molitvam hitreje sledi, zato tudi odgovarja hitreje kot jaz. In Lojze mi po maši naravnost pove: »Veš, ampak tvoja žena zna bolje latinsko kot ti.«

Po maši si najprej nazdravimo z viskijem, nato nama kardinal kar sam, čeprav mu Roža ponuja gospodinjsko pomoč, pripravi kosilo. Med obedom v sproščenem po-

govoru obujamo spomine na vojna in begunska leta. Dotaknemo se položaja Cerkve v Kanadi, ki je drugačen kot pri nas. Veliko župnij ne temelji na teritorialnem, ampak na nacionalnem načelu. Nekatere narodnosti imajo dovolj duhovniškega naraščaja, druge premalo. Lojze razlaga razlike med korejskimi, filipinskimi, italijanskimi in drugimi katoličani v Torontu. Govori tudi o pomembni vlogi, ki jo imajo nacionalne župnije pri ohranjanju narodne identitete, pri poglobljanju ne le verskega, ampak tudi kulturnega življenja med posameznimi narodnostnimi skupnostmi.

Žal se moramo prekmalu posloviti, kajti Lojze se je šele predvčerajšnjim vrnil iz Evrope in še ni utegnil obiskati vseh tukajšnjih sorodnikov. Poleg tega ga čakajo neodložljive službene obveznosti. Ob slovesu mi pokloni knjigo svojih meditacij, ki so ob njegovem zlatem jubileju izšle tudi v slovenščini z naslovom *Kdo kakor Bog*, in nato še dragocen izvirni primerek Baragovega indijanskega slovarja, ki je leta 1853 izšel v Cincinnatiju.

Popoldne si privoščim – prvič v Ameriki – dveurni samotarski pohod po dobro markirani stezi skozi kanjon v neposredni bližini Zdenetove hiše.

Nato naju čaka še pospravljanje kovčkov in poslovilna večerja.

Ponedeljek, 29. avgusta

Zjutraj navsezgodaj – ob petih – vstaneva in na hitro zajtrkujeva. Zdene in Ana naju z avtom peljeta do letališča in spremita do obmejne kontrole. Pred kontrolnimi prehodi se vijejo dolge vrste čakajočih. Potrpežljivo se postaviva v eno teh vrst, v nepregledni gneči se moramo na hitro posloviti.

Čeprav smo še na kanadskem ozemlju in na kanadskem letališču, tukaj vso mejno kontrolo za potnike, ki potujejo v ZDA, izvajajo cariniki in policisti ZDA. Za potnike v Washington, kjer sta Bela hiša in Kongres, kjer so ministrstva velesile, ki je že nekaj let v vojni s teroristično internacionalo, so pregledi še prav posebej strogi, saj je treba skozi štiri kontrole. Odpreti morava vse kovčke, ki jih policisti z detektorji in magnetnimi iglami natančno pregledujejo. Treba je odpreti tudi toaletne torbice: policistka najde v Rožini toaletni torbici škarjice za nohte, ki jih vsa zgrožena zgrabi in zabriše v koš za smeti.

Več kot dve uri traja, preden se vkrcava na letalo. Kakšna sreča, da sva prišla dovolj zgodaj!

Nebo je jasno, brez oblaka, let je miren. Čez poldrugo uro varno pristanemo v ameriški prestolnici, na Nacionalnem letališču *Reagan* v Washingtonu.

Fotografije družinski arhiv Gantar

Avtor pred oddelkom za klasične študije

Gotski portal. Frančiškanski samostan

Dr. Ignacij Voje

NA BRANIKU DUBROVNIKA

O dediščini dveh samostanov

V odnosih med katoliško Cerkvijo in posvetno oblastjo v Dubrovniku je prišlo v obdobju med 1205 in 1358, ko je dubrovniška komuna priznavala beneško nadoblast, do bistvenih sprememb. Nadškof je imel v upravno-političnih zadevah komune le malo vpliva. Dubrovniško plemstvo ni maralo deliti oblasti s predstavniki Cerkve. Toda preko dubrovniške nadškofije, katere teritorialna jurisdikcija je segala v dežele balkanskega zaledja, je skušala dubrovniška komuna v teh deželah uveljaviti in utrditi svoj vpliv. To je pričakovala tudi od novih redov, ki so prišli v 13. stoletju v Dubrovnik (dominikanci l. 1225 in frančiškani l. 1235). Za odnose s Cerkvijo je značilna tudi prepoved, da bi cerkvene ustanove pridobivale nove nepremičnine. Prokurator komune iz vrst posvetnih plemičev je v večjih cerkvah in samostanih nadziral uporabo njihovega premoženja in duhovščino sploh. Kljub strogemu stališču dubrovniške oblasti do cerkvenih ustanov sta frančiškanski in dominikanski samostan v srednjeveškem

Dubrovniku igrala v vsakdanjem življenju pomembno vlogo, njuna dediščina pa še danes pritegne pozornost številnih obiskovalcev Dubrovnika.

Frančiškanski samostan. Po ustanovitelju Frančišku Asiškemu spada red malih bratov (Ordo fratrum minorum) med beraške redove, ker so se redovniki po zgledu svojega ustanovitelja zaobljubili siromaštvu in postali potujoči berači-pridigarji. Po legendi naj bil se sv. Frančišek leta 1212 na poti v Sirijo zaradi nevihte ustavil v Dubrovniku, kjer naj bi ga sprejeli z velikimi častmi ter mu opremili ladjo za nadaljnje potovanje. Prvi frančiškani naj bi prišli v Dubrovnik okoli leta 1235, kjer naj bi

jim po starem običaju postavili samostan zunaj obzidja. Samostan sv. Tome je stal v predmestju na Pilah, sredi vinogradov. V tem obdobju so Dubrovčani začeli širiti svojo posest, ki so jo kupili od srbskih in bosanskih vladarjev. Na pridobljenem ozemlju je živelo številno prebivalstvo pravoslavne vere, ki v Dubrovniku ni bila dovoljena niti priznana. Na nekaterih področjih pa so delovali še bogomili, pripadniki bosanske heretične cerkve. Zato je skušala dubrovniška vlada tam z vsemi sredstvi razširiti in utrditi katoliško vero. Temu namenu je služilo šest novih frančiškanskih samostanov: v Stonu, v Slanem, na izviru Dubrovniške Reke, v Konavljah in na polotoku Pelješcu. Ko je leta 1317 ogrožal in napadel Dubrovnik srbski kralj Uroš II. Milutin, so samostan iz varnostnih razlogov porušili in frančiškane preselili v mesto, kjer samostan še danes »straži« zahodni del glavne ulice Place.

Najbolje ohranjene elemente arhitekture in skulpture štirinajstega in petnajstega stoletja predstavlja celota samostana in cerkve »črnih fratrov«, tako imenujejo Dubrovčani frančiškane, v mestu. Samostanski kompleks so na sedanjem mestu gradili celo 14. stoletje. Požari in potresi so pustili svoje sledove, vendar je v bistvu ohranil svojo podobo nespremenjeno do danes. Zunanja fasada dela vtis prave mogočne trdnjave, in dejansko bi bil samostan prevzel obrambno vlogo, ko bi bilo sovražniku uspelo vdreti v mesto. Monotonost zunanjega zidu fasade razbija prekrasen in velik, bogato okrašen gotski portal, delo domačih klesarjev Leonarda in Petra Petrovića iz konca 15. stoletja.

Na koncu cerkvene zgradbe se dviga mogočen, štiriinštirideset metrov visok zvonik. Začeli so ga graditi zelo zgodaj – to dokazujejo okraski romanskega izvora. Dograjen je bil šele v 15. stoletju. Prvotni šiljasti gotski vrh zvonika je pozneje zamenjala kupola. Ob potresu leta 1667 sta bila cerkev in zvonik zelo poškodovana. Dokaj preprosto notranjost cerkve so obnovili v baročnem slogu. V cerkvi je grob velikega dubrovniškega pesnika Ivana Gundulića, znanega po epu »Osman«.

Vzporedno s cerkvijo so gradili tudi samostansko poslopje. Od tega starega samostana, ki je bil zgrajen v romanskem slogu, so se ohranili le nekateri manjši deli v zahodnem in severnem krilu. Kasneje so samostan temeljito prezidali.

Najlepši del samostana je križni hodnik, ki ga niso uničili ne potresi ne požari. Zgradil in oblikoval ga je v prvi polovici 14. stoletja gradbenik in kipar Miha Brajkov iz Bara. Vzor za to izredno umetniško delo je našel Miha v romanskih križnih hodnikih dvanajstega stoletja v Italiji in Franciji. Križni hodnik ima štirioglato zasnovo in leži med cer-

Maske na kapitelih križnega hodnika. Frančiškanski samostan

Križni hodnik. Frančiškanski samostan

kvijo in samostanom. Takšen položaj je zahtevalo redovniško življenje. Zaradi romansko-gotske obdelave je to najbolj zanimiv dubrovniški srednjeveški spomenik.

Najbolj izrazit in najbolj slikovit okras križnega hodnika so vitki osmerokotni stebrički, razvrščeni v dve vrsti. S svojo senčnostjo izražajo mir srednjega veka. Na teh harmonično razporejenih stebričkih počivajo oboki hodnika, nad katerimi leži terasa. Vsak stebriček ima glavico obdelano v obliki kapitela. Vsak kapitel je izdelan drugače. Mojster Miha je našel motive v rastlinskem in živalskem svetu, najbolj pogosto pa je upodabljal človeške obraze z različnimi, tudi zelo smešnimi izrazi. Pokriti arkadni hodnik oklepa v svoji sredini miniaturni park z vodnjakom. Sredi hladnega kamena so si mali bratje ustvarili košček čudovite mediteranske narave.

Dubrovniški mali bratje so poleg verske dejavnosti skušali še drugače pomagati in koristiti tudi prebivalcem Republike. Od nekdanj so bili njihovi samostani tudi bolnice, ki niso služile le bolnim frančiškanom, ampak tudi okoliškim prebivalcem. V tak okvir sodi lekarna, ki je začela delovati hkrati z gradnjo samostana leta 1317. Zato je dubrovniška frančiškanska lekarna najstarejša lekarna v Evropi z neprekinjenim delovanjem do danes.

Veliko vrednost predstavlja samostanska knjižnica, čeprav so požari in potres 1667. leta uničili veliko bogatega fonda. Kljub temu hrani knjižnica več kot 30.000 zvezkov, med njimi 22 inkunabul, okrog 1500 rokopisov in 15 iluminiranih koralnih knjig iz 15. in 16. stoletja ter lepo število partitur starih glasbenih del.

Dominikanski samostan. Red bratov pridigarjev (Ordo fratrum praedicatorum) je ustanovil španski kanonik Dominik de Guzmàn, po katerem se red imenuje. Navdih, ki je vodil sv. Dominika pri ustanavljanju reda, je bila želja, da bi izšolal skupino izobražencev, ki bi se lahko zoperstavila katarskim heretikom. Njegovo zgodnjo misijo v južnoslovanskih krajih je vzpodbudilo širjenje bogomilstva iz Bosne. V Dubrovnik naj bi prvi dominikanci prišli leta 1225. Čeprav so spadali med be-

Dominikanski samostan

raške redove, so v Dubrovniku sprejemali v svoje vrste predstavnike najodličnejših plemiških družin, kar jim je prineslo ugled in bogastvo.

Samostan je bil v začetku izven mestnega obzidja na pomembnem obrambnem položaju. Deli samostana z grobovi so stali na sedanjem mestu že leta 1228. Dominikanski samostan se naslanja na vzhodna vrata Ploče, tako da je bil vključen v mestno obzidje. Zdi se, kot da bi bile samostanske zgradbe zlite z utrdбами mestnega obzidja. Gradnja današnje cerkve in samostana pa se je začela leta 1304 in je trajala vse do 15. stoletja – to se vidi po raznih stilih. Samostan belih bratov (tako imenujejo Dubrovčani dominikance) so gradili hkrati s frančiškanskim samostanom na drugem, vzhodnem delu mesta, in naj bi prav tako služil za obrambo.

Ta edinstveni samostanski kompleks so izvedli mnogi domači mojstri v sodelovanju z italijanskimi. Cerkev ima dva vhoda. Portal z južne strani ima zelo lep gotski lok z majhnim kipom na vrhu. Je delo znanega italijanskega mojstra Bonina iz Milana. Cerkev je zelo enostavna enoladijska zgradba, kot velja za vse cerkve, ki so jih gradili dominikanci v tem času. Oltarni prostor zaključuje zanimiva večdelna gotska apsida. V njej boste našli nekaj umetniških slik velike vrednosti. Poleg originalne slike Tiziana so dragocene slike domačih umetnikov. Najpomembnejša predstavnika domače slikarske šole sta Lovro Dobričević in Nikola Božidarević (umrl 1517), od novejših slikarjev pa Vlaho Bukovac. Zakristijo v gostskem slogu je zgradil znani domači mojster Pasko Miličević.

Največja dragocenost dubrovniške dominikanske cerkve je bogata skupina slikanega razpela z likoma Marije in Janeza Evangelista, ki stoji na prvotnem mestu na gredi pod srednjim lokom slavoloka. Razpelo je delo znamenitega mojstra Paola Visarija iz 14. stoletja. Po prostranosti in originalni zamisli se odlikuje dominikanski križni hodnik; je pravo nasprotje frančiškanskemu križnemu hodniku. Širina arkad dominikanskega križnega hodnika poudarja vedrino renesanse. Kljub gotskim

Južni gotski portal. Dominikanski samostan

Križni hodnik. Dominikanski samostan

detajlom je celotno delo prežeto z renesančnim slogom. Centralno dvorišče tudi tu obdajajo arkade, ki imajo preprosto obdelane stebre, med katerimi so v okroglih lokih vzidana tridelna kamnita okna (trifore). Le dva motiva se prepletata med seboj. Po načrtih firenškega mojstra Massa di Bartolomea so kamnite dele križnega hodnika izklesali znani domači kamnoseki Utišenović, Grubačević in Radmanović. Leta 1559 so sredi dvorišča postavili zelo lep vodnjak.

Zvonik, ki se dviga nad obsežnim samostanskim poslopjem, je delo domačih kamnosekov. Osnova zvonika je romanska, v nadstropjih pa so vzidana gotska okna. Ker so ga gradili od 1391. do 1531. leta, se na njem prepletajo razni stili. Strela je v 18. stoletju uničila zgornji del zvonika, zato so kasneje izdelali kupolo v baročnem slogu in jo obdali z okraski.

V posebni kapeli je relikviarij, v katerem hranijo razne dragocenosti, med njimi tudi srebrni križ, dar srbskega kralja Štefana Uroša III. V zakristiji so grobnice starih plemiških družin in bratovščin obrtnikov. Grobnice so pokrite s ploščami, na katerih so vklesani grbi plemičev in simboli obrtnih bratovščin. V samostanski knjižnici in arhivu hranijo dragocene rokopise z lepimi inicialkami in 220 inkunabul.

Oba samostana, tako frančiškanski kot dominikanski sta odigrala v srednjeveškem Dubrovniku pomembno vlogo v cerkvenem, socialnem in kulturnem življenju te miniaturne republike.

Fotografije Ignacij Voje

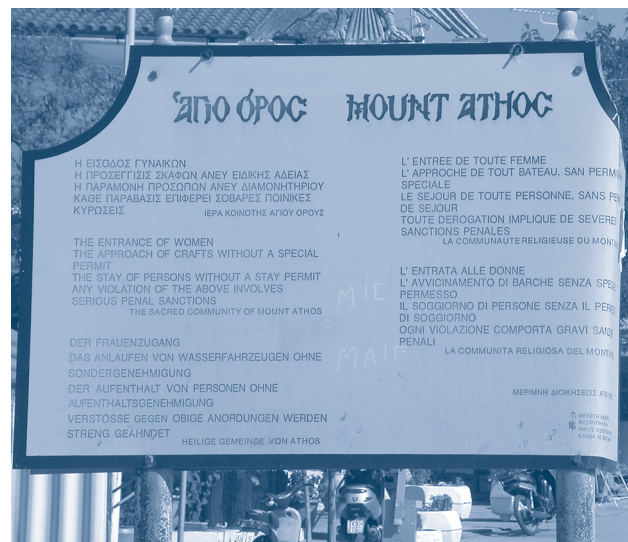
ČAR SKRIVNOSTI

V pravoslavnih samostanih na grški Sveti gori – Atosu

Samostane, zlasti stare in odročne, obdaja čar neke posebnosti in skrivnostnosti, zato naravnost vabijo sodobnega človeka, da jih obiše in podrobneje spozna. Posebej velja to za pravoslavne samostane na grški Sveti gori – Atosu, ki leži na severnem podaljšku polotoka Halkidika v Egejskem morju, ne prav daleč od Soluna, od koder izvirata sveta brata Ciril in Metod. Na območju Svete gore, ki meri 360 kvadratnih kilometrov, so prvi zametki samostanov nastali pred skoraj dvajstimi stoletji. Ustanovili so jih begunci iz sedanjih bližnjevzhodnih dežel. Prvi krščanski samostani so nastali namreč v bližnji in daljni okolici Palestine, kjer je vzniknila krščanska vera. Nastali so prvenstveno iz nasprotovanja do tedanjih socialnih razmer, iz nauka evangelijev, judovskega asketizma in tedaj prevladujoče grške filozofije. Delno so bili odziv tudi na prejšnje preganjanje kristjanov.

Ko je v 7. stoletju na območju arabskega sveta nastala islamska vera, so začeli kristjane, posebej menihe, preganjati. Veliko samostanov je propadlo, precej menihov pa je iskalo druga ustrezna mesta – pribežališča – in jih je našla marsikje, med drugim na omenjenem polotoku, kjer je na skrajnem vzhodnem koncu gora Atos, ki meri nekaj nad 2000 metrov. Obrežje tega polotoka je zelo razčlenjeno in krajinsko naravnost čudovito. Tako lepo azurno modre barve morja ni videti nikjer drugod v Sredozemlju. Tu je bilo v stoletjih pred Kristusom več cvetočih grških mest, ki pa so iz neznanih vzrokov propadla. Ta čudoviti prostor je bil skoraj tisočletje povsem nenaseljen. Šele po naselitvi menihov so ga začeli imenovati Sveta gora, kar sicer ni nič posebnega, saj imajo številni narodi svoje Svete gore. Prvi menihi so na Atosu živeli kot puščavniki, eremiti – v glavnem vsak za sebe, ker so pač prišli iz puščavskih krajev, kjer so živeli skoraj povsem ločeno drug od drugega. Postopoma pa so se razvili tudi samostani v sedanjem smislu, kjer v skupnosti živi nekaj deset, le redko tudi več menihov. Neki novoveški ruski car je nameraval na grški Sveti gori ustanoviti svoj samo-

Tabla s prepovedjo dostopa žensk na polotok gore Atos v pristanišču Ouranopoli, edini točki, od koder vozijo trajekti tjakaj.

Milutinov stolp srbskega samostana
Hilandar iz 12. stoletja

stan za tri tisoč menihov, vendar se to ni uresničilo. Gradnja se je ustavila, še preden je bilo prostora za sto menihov. Na Atosu še zdaj obstajata oba načina življenja, puščavniški in življenje v skupnosti. Puščavniški način je postopoma zamiral in je zdaj menda dokončno ukinjen. Slišali pa smo, da je še pred nedavnim živel puščavnik, ki trideset let ni imel nobenega stika z drugimi menihi. Na določeno skrito mesto so mu prinašali nekaj živeža, ga odložili, sam ga je nato prišel iskat, vendar tako, da bi zagotovo nikogar ne srečal. Nihče ni podrobno vedel, kje živi in kako mu gre.

Omenjeni polotok s Sveto goro je od treh strani obdan z morjem, le na prav ozkem mestu je povezan s celino. Je idealen kraj za samostane, ki naj bi bili v puščavi ali puščavi. To ta polotok seveda ni, je večinoma lepo obraščen s sredozemskim drevjem in grmovjem. Toda po zgodnjersrednjeveškem pojmovanju so tudi sklenjene gozdove in morje šteli za sovražno okolje, tako kot puščavo. In tako je bil pogoj za ustanovitev samostanov nekako izpolnjen. Ko je nastalo na Sveti gori veliko samostanov, so menihi dosegli, da je območje Svete gore državnopravno postalo tako imenovana meniška republika, vendar ne povsem samostojna, temveč najprej v sestavu bizantinskega, nato turškega cesarstva in po letu 1821 grške kraljevine oz. sedanje republike. V tej meniški republiki so lahko bili le moški samostani, laičkih naselij ni smelo biti. Sorazmerno zgodaj je bil na Sveto goro prepovedan dostop ženskam, kakor velja za klavzuro v vseh samostanih, le da je tukaj zajemala ta prepoved pač cel polotok. V samostanskih gospodarstvih tudi ne smejo gojiti domačih živali, ker so za razplod potrebne živali ženskega spola. Na polotoku tudi teh ne sme biti. Ko smo z ladjo pristali v pristanišču prvega samostana, je bila tam velika skupina oslov, ki so s samostanskih sadovnjakov v hribih pritovorili jabolka. Šel sem si ogledat te živali in med njimi res ni bilo nobene oslice. Vzroka za to prepoved sta lahko dva, da se tako odvrne skušnjava sodomije, bolj verjetno pa zaradi tega, ker drobnica (ovce in zlasti koze) v Sredozemlju obje drevje in grmovje do golega, ostane le trnje, ki se ga drobnica izogiba. Ves polotok pa je zdaj lepo zaraščen, seveda marsikje molijo iz zelenja kar velike skale.

Natančen čas nastanka samostanov na Atosu ni znan. Skoraj gotovo pa je, da samostani v obliki skupnosti niso nastali pred devetim stoletjem. Samostane so gradili praviloma ob morju, zato ima vsak svoje majhno pristanišče, nekaj samostanov pa je bilo oz. je še v strmih bregovih in na planotah polotoka. Zaradi stalnih zunanjih nevarnosti so bolj ali manj vsi grajeni v obliki neke vrste utrdb, ob morju proti morskim gusarjem ali piratom, na planotah pa proti kopenskimi napadalcem. Kljub temu pa so bili v teku časov samostani pogosto porušeni, menihi mučeni ali pobiti, vendar so samostane do novejšega časa vedno znova obnovili ali neredko še razširili. V najslabšem spominu imajo atoški menihi tako imenovano »latinsko okupacijo«, ki je trajala od leta 1204 do 1261, ko je bilo v Solunu latinsko (katoliško) kraljestvo.

Po razcepu prej enotne krščanske vere v katoliško in pravoslavno v 12. stoletju so nasprotja dobila oboroženo obliko. Atoški pravoslavni menihi naj bi pod pritiskom sprejeli katoliško vero. Ker tega niso storili, je bilo razrušeno veliko uglednih samostanov s samostanskimi cerkvami vred. Ubitih je bilo veliko menihov. Odtlej stojijo atoški samostani s svojimi menihi neomajno na braniku pravoslavja. Spadajo v tisto krilo pravoslavja, ki sodobna ekumenska prizadevanja zavrača. Nekateri samostani gredo pri tem v skrajnosti. V nekem grškem samostanu v bližini srbskega samostana Hilandarja imajo v pristanišču razpet velik napis »Pravoslavje ali smrt!«. Tega napisa naša trojica sicer ni videla, ker tega samostana pač ni obiskala, povedali pa so nam drugi obiskovalci, ki so ga videli. Razcvet so atoški samostani doživeli v prejšnjih stoletjih, ko je bilo veliko glavnih samostanov, še več pa podružnic in puščavniških naselbin. Nato pa je te samostane zajela kriza in jih je dozdej ostalo le 21 in še od teh so nekateri na robu preživetja.

Obisk pravoslavnih samostanov na Atosu sem si zamislil pisec tega članka, ker sem o njih veliko bral, posebej v nemških revijah. Pridružil se je prijatelj Jože Strgar, prvi ljubljanski župan v osamosvojeni državi, in sin Gregor kot nekaj »potovalni maršal«. Potovanje je bilo povsem turistično, imeli nismo nobenih priporočil, npr. od Pavleta Raka, brez teh pa v ožji stik z menihi pravzaprav ni mogoče priti. Obisk Atosa pa ni mačji kašelj, je precej podoben kaki zahtevni odpravi v visoke gore. Samostani pravzaprav ne marajo obiskovalcev, ker jih motijo v njihovem miru, kar je razumljivo. Zato število obiskovalcev omejujejo. Na vsem Atosu sme biti na dan 120 tujcev. Praviloma so dovoljena na samostanskem polotoku tri prenočevanja. Bivanje je mogoče podaljšati še za kak dan, toda za to je treba iti v glavno mesto, Karejo, ki je na sredini polotoka, in tam dobiti ustrezno dovoljenje.

Pri načrtovanju potovanja je najprej treba dobiti naslov turističnega urada Svete gore v Solunu, od koder pošljejo obrazce, ki jih je izpolnjene treba vrniti. Posebej je treba navesti čas obiska in samostane, ki bi jih želeli obiskati. Omenjeni urad nato pošlje dovoljenje, nakar se je treba dogovoriti z zelenimi samostani za prenočevanje in prehrano. To je mogoče opraviti s faksom. Vsaj v večjih samostanih uporabljajo vse pridobitve sodobne elektronske tehnologije. Od nas je možno potovati z vlakom do Soluna, kar traja približno 40 ur, ali pa z letalom tudi do Soluna, kar traja le pet ur. Mi smo se peljali do Benetk z avtom, nato z letalom do Milana in od tam naprej v Solun. Letalska zveza s Solunom je le enkrat na dan v po-

Manjši grški samostan s pristaniščem

poldanskih urah. Tam smo morali prenočiti, ker omenjeni urad, ki izdaja dovolilnice za vstop na Sveto goro, dela le dopoldne. Naslednje jutro smo dobili dovolilnice, nato smo se vozili z avtobusom štiri ure iz Soluna do zadnjega civilnega mesta na polotoku z imenom Ouranopoli. Tam smo zopet prenočili in šli naslednje jutro zgodaj na trajekt, ki vozi na polotok. Ta se ves šteje za obmejno območje in je zato na trajektu kar nekaj obmejnih policistov in carinikov, ki zlasti ob povratku skrbno pregledujejo prtljago potnikov, da kdo ne bi tihotapil kake stare rokopise ali umetnine iz samostanov. Atos je dostopen samo po morju. Na trajektu je treba plačati vstopnino za Sveto goro, ki stane okoli 9 evrov, in seveda voznino, ki pa ni draga. Težje je, da osebje na trajektu ne obvlada nobenega tujega jezika in tako smo le s težavo zvedeli, v katerem pristanišču moramo izstopiti. Peljali smo se mimo glavnega pristanišča Daphne do samostana Grigoriou, kamor smo bili najavljeni prvi dan. Nekdo nas je napotil v sprejemnico, kjer smo čakali kar dolgo časa in postali malo nemirni. Naposled je prišel neki gost, ki nam je razložil, da na Atosu čas nima nobene veljave, o čemer smo se pozneje še večkrat sami prepričali. Nato je vendarle prišel neki menih, ki nam je postregel z vodo in ratlukom. Po prijetnem razgovoru, ki je tekel v odlični angleščini, nam je menih odkazal sobo. Še prej pa se je Gregor pri njem pozanimal, kako da govori tako dobro angleško. Razložil je, da je trideset let živel v Angliji s staršema, ki sta oba Grka, nato pa je vstopil v samostan.

Značilnost vseh pravoslavnih samostanov je obvezna gostoljubnost. Vsakoga, ki pride, naj bi prenočili in nahranili. Seveda so pri večini samostanov omejitve, toda to naj bi bila izjema. Sobe za tujce so navadno v posebni stavbi, ali vsaj v posebnem traktu, so zelo skromno opremljene, vendar dokaj čiste. Za kopanje so na voljo prhe. Čeprav je veliko samostanov ob morju, se menihi v njem nikoli ne kopajo. Samostani ob morju ali pobočjih imajo vodo napeljano z višjih leg. Nekateri samostani pridobivajo električni tok z vodnimi turbinami ali lastnimi agregati. Električna pa bolj brli kakor sveti in jo ob devetih zvečer izključijo. Gostje, ki jih samostani sprejmejo, se hranijo skupaj z menihi. Oboji se pred obroki zbirajo na dvorišču pred jedilnico, dokler ne da predstojnik jedilnice znamenja za vstop. Najprej gre seveda iguman (po naše opat), nato drugi višji predstojniki, nato menihi in naposled gostje. Med njimi je ob delavnikih tudi veliko delavcev, tudi muslimanske vere, ker samostane na veliko obnavljajo in to predvsem z denarjem Evropske unije. To je razumljivo, ker tako zgoščene arhitekturne dediščine na majhnem prostoru ni nikjer drugod v Evropi. Kamor se obrnete, je vse staro vsaj 600 ali več let. Samostanske stavbe niso grajene po enotnem načrtu, ampak so glede na večkratno nasilno rušenje obnovljene, dozidane, razširjene, a kljub temu imajo lep zunanji videz. Notranji prostori so glede na čas, ko so bili grajeni, prav funkcionalni. Celice, v kateri bi živel kak menih, žal nismo videli. Zunanje stene notranjih dvorišč so močno poslikane s freska-

mi. Jedilnice so glede fresk prave umetnine. Mize so lesene, debele, grobe, enako klopi. Posoda je vsa kovinska. V samostanih, ki smo jih obiskali, je bilo povsod več laičnih moških kakor menihov, vseh skupaj morda okoli petdeset. Hrane je dovolj, težava je le v tem, da je tedaj, ko se začne jesti, že vsa mrzla. Iz kuhinje vozijo jedi v jedilnico in jih razpostavijo. Na mizi je, preden se začne z jedjo, vse pripravljeno, od kruha in vina naprej. Priprava traja precej časa in ker so vse posode kovinske, se vse hitro shlaadi in seveda ne more biti posebej okusno. Namesto mesa uživajo menihi ribe. Kruh pečejo sami in je kar dober, podoben našemu rženemu s kislim okusom. Ker imajo samostani svoje vinograde, dobi vsak menih vino ob vsakem obroku. V sezoni sadja dobijo menihi po eno jabolko ali breskev. Glavni obrok je pri njih okoli osme ure zjutraj. Pred jedjo in po njej se seveda moli. Med jedjo pa mlad menih na povišanem ambonu bere iz evangelijev. Kakor je opredeljen začetek obeda, tako je tudi konec. Zato vsi zelo hitro jedo. Kdor zamudi začetek, ne dobi ničesar. Za goste je težava zvedeti, kdaj se začno obroki. To ne ve povedati nihče. Rečejo, kadar bo zvonilo. Vedno pa nekaj pozvanja in je tako treba iti zgodaj in čakati na dvorišču. V srbskem samostanu se nam je zgodilo, da smo zamudili zajtrk, po njihovem glavni obrok, in smo si morali pomagati s seboj prinesenim prepečencem in ribjimi konzervami. V atoških samostanih sta po njihovih predpisih in starih navadah prenočišče in hrana zastonj. Sploh se ne spodobi, da bi kdo vprašal, koliko je za to dolžan. Seveda pa se lahko vsak oddolži, kolikor pač hoče in zmore. Menim pa, da jim ti prispevki pridejo kar prav.

Cerkve v pravoslavnih samostanih, ki se jim zanimivo reče katholikon, so seveda zgrajene po obveznem tlorisu za vse pravoslavne cerkve na svetu in so v atoških samostanih sorazmerno majhne in nizke, predvidene za prvotno število menihov. Vse so skoraj do zadnjega kvadratnega decimetra poslikane z značilnimi freskami. Ker so kar precej temačne, izjemna kakovost teh fresk ne pride do izraza in so njihove slike v umetnostnozgodovinskih monografijah veliko lepše. Seveda so tudi cerkvene potrebščine, kadilnice, svečniki, lestenci prave umetnine. Toda za podrobno ogledovanje bi morali dobiti posebno dovoljenje, ki pa ga nismo iskali. Kjer terenske razmere dopuščajo, stoji cerkev na sredini samostanskih stavb, tako da jo klicar, ki kliče k določenim obredom, obhodi.

Prvi atoški dan popoldne smo se odločili za obisk sosednjega samostana Dionysiou, ki prav tako kakor Grigoriou leži tik ob morju. Toda ob morski obali ni nikakršne poti. V pekoči vročini smo se vzpeli po pravih kozjih stezah, močno zaraščenih s trnjem, nekaj sto metrov visoko in se nato spustili enako strmo nav-

Samostan Dionysiou z dohodne strani

Srbski samostan Hilandar, pogled
na notranje dvorišče

zdol k morju. V tem drugem samostanu so nas sprejeli prav prijazno, pravzaprav najbolj od vseh, nas pogostili z žganjem in ratlukom, cerkve pa si nismo mogli ogledati, ker jo je menih ravno čistil. Ta samostan je grajen na ogromni visoki skali tik nad morjem, samostanske stavbe so tudi zelo visoke in tako se človeku skoraj zvrtil v glavi, ko gleda z balkona navpično navzdol na morske valove. Pri vrnitvi smo imeli srečo. V pristanišču tega samostana smo videli nekaj ljudi in po težkem sporazumevanju smo le zvedeli, da pripelje trajekt v smer našega prvega samostana.

Naslednje jutro smo odpluli v glavno pristanišče Daphne, od koder smo se z avtobusom odpeljali v glavno mesto Karejo ali grško Karyes, kjer je sedež duhovne oblasti (koordinacije atoških samostanov) in civilnega guvernerja. Grška država je urejena centralistično, zato posamezne pokrajine upravljajo guvernerji, ki jih postavlja notranje ministrstvo. Kot spomin na nekdanjo meniško republiko in kot neka tolažba atoškim menihom, ki z grško državo niso v posebno dobrih odnosih, postavlja civilnega guvernerja v Kareji zunanje ministrstvo, ki mu je ta tudi podrejen.

Kareja je na sredini polotoka v čudoviti položni legi s pogledom na morje in goro Atos. V tem glavnem mestu so imeli vsi pomembnejši samostani s polotoka svoje dvorce – konake, kjer so stanovali njihovi delegati, ko so prišli na zasedanje duhovne koordinacije. V mestu je tudi glavni samostan, v bližnji in daljni okolici je bilo nekoč veliko zelo znamenitih samostanov, še več pa manjših samostanskih podružnic in tudi hiš za enega ali dva meniha. Zdaj je to mesto skrajno žalostno. Veliko ogromnih stavb je zapuščenih, strehe se vdirajo, zidovi rušijo, manjše stavbe je že preraslo bujno drevje in grmovje. Bolj natančno smo si ogledali neki napol zapuščen samostan, ki ga je zagotovo za pet ali šest kostanjeviških samostanov, kjer pa je razen cerkve skoraj vse porušeno do prvega nadstropja. Dokaj veliki zvonovi ležijo kar na tleh. Tukaj se kriza atoških samostanov kaže najbolj izrazito. V mestu je pekarna, ki jo vodi neki musliman, nekaj trgovinic in hotelček.

Prenočišče smo si morali seveda sami priskrbeti. Imeli smo srečo. Že v avtobusu smo slišali srbsko govorico. Izkazalo se je, da je to bila skupina Srbov srednjih let z Dunaja z njihovim duhovnikom. Bili so namenjeni v srbski konak na prenočevanje. Ta konak je dokaj velika stavba, ki pa je bila zelo zapuščena in jo zdaj počasi obnavljajo. Oskrbuje jo zelo prijazen laični Srb iz Srbije, ki zna pri hiši tudi sam kaj postoriti. Seveda razen čaja ne kuha ničesar. Glede večerje nas je povabil, da gremo z njim nazaj v mesto, manj kot pol ure hoda, k večernemu obredu v nek majhen sa-

mostan, in tam bomo gotovo povabljeni na večerjo. Tako se je tudi zgodilo. Nas pa so že v prvem samostanu spoznali, da nismo Grki in ne pravoslavni. V tej cerkvi pa so nam rekli, da do določenega časa ne smemo v cerkev k obredu, ampak lahko sedimo le na klopih v predverju. Pozneje nas je omenjeni Srb poklical v prvi del cerkve, v drugem delu pa je bil obred s poljubljanjem relikviarija. Srb je želel, da bi bili tudi mi deležni te milosti, čeprav smo katoliške vere. Po spraševanju nekaj menihov in naposled duhovnika, ki je vodil obred, je ta odklonil.

Po obredu smo šli na večerjo z vsemi drugim tudi mi. Mlad menih nas je ustavil in nam dal razumeti, da bomo dobili večerjo v drugem prostoru, ne pa v jedilnici. To je popravil neki višji starejši menih, ki je dovolil vstop, le jedli smo pri zadnji mizi. Nato smo se vrnili v konak, kjer je trajala diskusija z dunajskimi Srbi dolgo v noč. Med njimi je bilo več takih, ki so Atos obiskali že večkrat in so bili glede cerkvenih zadev zelo razgledani. Pri teh diskusijah se je izkazalo, da pravoslavna stran za shizmo v 12. stoletju navaja le teološke razloge, ne pa tudi družbenih in političnih, ki so bili gotovo vsaj enako pomembni kakor teološki, saj med katoliško in pravoslavno Cerkvijo ni veliko dogmatskih razlik, ki bi jih sorazmerno lahko prebrodili. Toda katoliški Cerkvi očitajo vse mogoče napake, ki jih je delala skozi zgodovino. Pravoslavna Cerkve pa jih seveda ni. Za pravoslavce je povsem nesprejemljiv tudi papežev primat. Resna razlika med cerkvama pa je, da so v okviru pravoslavja zelo samostojne narodne Cerkve (ruska, srbska, bolgarska, grška, romunska), katoliška pa je vesoljna. Nepremostljiv kamen spotike so tudi grški katoličani (uniati). Tu smo v živo videli, da ekumenska prizadevanja nimajo veliko upanja na uspeh.

Naslednje jutro smo šli k obredom v glavno cerkev, kjer pa nikogar niso vabili k jedi. Nato smo se odpeljali nazaj v glavno пристanišče Daphne in od tam naprej s trajektom do пристanišča Ivanica, ki je izhodišče za srbski samostan Hilandar. Izstopili naj bi v tistem pristanišču, kjer bi videli, da čaka džip. Tega pa v pristaniščih ni in ni hotelo biti. Naposled nas je rešil carinik, ki je obljubil, da nas bo poklical, ko bomo pripluli v pravo pristanišče. Razlog za našo skrb pa je bil v tem, da je kapitan trajekta, proti zapisom v voznem redu, zaplul v vsako majhno pristanišče, če je tam le čakal kak človek. Naposled smo džip le zagledali. Srbski samostan Hilandar leži na planoti, sicer sorazmerno blizu morja, toda z druge strani. Bil je ustanovljen leta 1197 in je eden poglobitvinih samostanov na Atosu. Grajen je v slogu trdnjave. Nekaj mesecev po našem obisku je del samostana pogorel. Na Atosu je zdaj šestnajst grških, ruski, bolgarski, romunski in srbski samostan. Omenil sem že, da grška država samostanom na Sveti gori ni naklonjena in bi se jih rada znebila ter pre-

Grški samostan sv. Petra v skalovju

Sedež koordinacije atoških samostanov v glavnem mestu Kareja

krasni polotok preobrazila v turistično območje najvišje kategorije. Zato je sprejela predpis: če pade število pravih menihov, brez novincev, pod enajst, samostan avtomatično ugasne. Hilandar je bil pred nekaj desetletji v takem položaju. Menihov je bilo enajst in vsi so bili zelo stari. Ob prvem smrtnem primeru bi država samostan odpravila. Vendar se to k sreči ni zgodilo, ker tedaj noben menih ni umrl, in število menihov se je vsaj nekoliko dvignilo. V tem samostanu nas ni sprejel domač menih, temveč študent beograjske pravoslavne teološke fakultete, ki je bil tam očitno na počitnicah. Po obveznem ratluku, rakiji, kavi in čaju nam je odkazal sobo, ki je bila mnogo bolj urejena kakor v prvem samostanu ali celo v srbskem konaku. S tem študentom smo kar veliko diskutirali, refren pa je bil približno isti kakor pri dunajskih Srbih. Kolikor smo lahko videli, ima Hilandar vzor-

no kmetijsko gospodarstvo z ravnimi njivami, sadovnjaki in vinogradi ter obsežne gozdove, od koder drva (pa ne cepanice kakor pri nas, temveč le okroglice) prodaja v Solun. V tem samostanu je ob našem obisku živel menih, ki je bil star že 96 let in je še vedno vzorno vodil samostansko vrtnarijo. To je bila snov za pogovore in šale, kako pravoslavna duhovnost in vrtnarjenje zagotavljata dolgo življenje. Po naključju smo prišli v stik z nekim starim drobnim možičkom – menihom, ki nas je po slovensko vprašal, ali v Ljubljani še vedno kolnejo: Ti prekleti hudiči. V stari Jugoslaviji je bil namreč vojak v Ljubljani. Povabil nas je v sprejemnico, kjer smo kramljali in so nas lepo pogostili.

Srbska pravoslavna cerkev se je kot skrajno narodna ustanova seveda skozi vso zgodovino od sv. Save naprej povezovala z državo in tako tudi z Miloševićem. Menihi v srbskem samostanu Hilandarju, seveda kakor vsi atoški menihi, ostro vztrajajo na okopih pravoslavja, toda v njihovo čast je treba omeniti, da se niso niti najmanj umazali z Miloševićevim nacionalizmom in šovinizmom, o čemer priča tale dogodek. Grška država je bila zelo naklonjena Miloševiću. Ko je bil ta na državnem obisku v Atenah, je želel obiskati srbski samostan Hilandar. Iguman pa je obisk odklonil. Nastal je škandal, ki so ga zgledili tako, da je predsednik grške države pritisnil na hilandarskega igumana z izjavo, da je Milošević njegov gost in da ga iguman hkrati z njim mora sprejeti. To se je zgodilo, toda sprejel ga je iguman sam brez enega samega meniha. Milošević pa se je igumanu oddolžil tako, da ga je naslovil z družo, čeprav je iguman hilandarskega samostana, sicer ne po strogem uradnem rangi, temveč po tradiciji, med najvišjimi dostojanstveniki srbske pravoslavne Cerkve.

Seveda nas je zanimalo tudi vprašanje, kako so te ogromne samostanske komplekse lahko zgradili in kako se samostani zdaj vzdržujejo. Vse pomembnejše samostane so dali zgraditi vladarji ali pa drugi svetni velikaši in cerkveni dostojanstveniki. Ti so jim bili večinoma zelo naklonjeni in so jih tudi še po zgraditvi podpirali. Bila pa so tudi obdobja, ko naklonjenosti ni bilo in tedaj so samostani zašli v težave. Atoški samostani se sami nikakor ne morejo vzdrževati. Številni so ob morju ob vznožju strmih hribov, kjer so ob samostanskih stavbah na škarpah gredice za vrtnine, drugih pridelovalnih zemljiščih pa ni nikjer, razen visoko v hribih nekaj sadovnjakov in vinogradov. Izjema je srbski samostan Hilandar, ki ima veliko ravninsko samostansko gospodarstvo z modernimi kmetijskimi stroji. V vsakem samostanu je kak ikonopisec. Ikon pa ne prodajajo v samostanih, temveč v Solunu ali drugod. Nekaj malega se ukvarjajo tudi z lesostrugarstvom. Izdelujejo razne šatulje in druge okrasne predmete. Vendar pa to nikakor ne zadostuje za vzdrževanje samostancev in samostanskih stavb in jih morajo podpirati verniki. To Grki večinoma radi storijo, ker so zelo verni. Težavno pa je bilo in je še za druge pravoslavne samostane z evropskega vzhoda, ki so bili po drugi svetovni vojni pod sovjetskim vplivom. Te države niso dovoljevale svojim državljanom vstopa v ustrezen atoški samostan, kaj šele, da bi ga pomagale vzdrževati. Tako se je ruski samostan obdržal z največjo težavo.

Hilandarski menihi tudi po »zamenišenju« obdržijo žive stike s svojimi sorodniki. Tako smo na povratku naleteli na trajektu na Grka, ki je odlično govoril hrvaško in še malo slovensko. Ogovoril nas je, ko je slišal, da govorimo slovensko. Ta Grk je bil več kot dvajset let zaposlen v jugoslovanskem ladjedelništvu in je seveda poznal vse jugoslovanske obmorske kraje. Vračal pa se je s slovesnosti svojega sorodnika, ki je obhajal visoko obletnico devetdeset ali še več let.

Vse fotografije akad. Jože Maček

Ostanki opuščenega samostana v Kareji

Ruski samostan. Sprednja siva fronta je le fasada opuščenih stavb, ki jih zdaj obnavljajo.

Mira Dobravec

KJER SE STIKATA NEBO IN ZEMLJA

Z romanja bolnikov v Lurd

Bila sem še zelo mlado dekle, ko sem misel o kraju, kjer se stikata nebo in zemlja, slišala prvič. Skrivnostni kraj, kjer je na Zemljo stopila poveljučana Marijina noga in ga za vedno spremenila. Na to sem morala misliti letošnje poletje, ko sem spet hodila po Lurdu in spet med množico romarjev doživljala neverjetni občutek, da je to kraj, ki mu na Zemlji ni enakega in kjer bi moral človek pravzaprav ostati za vedno. Prav tako, kot sem mislila tistega davnega leta, ko sem prvič klečala pred votlino in sebe in ves svet polagala Materi v naročje.

V moji župniji se je v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja močno razmahnilo vsakoletno romanje v daljno deželo, tja pod Pireneje, k Mariji v Lurd. Naš takratni župnik dr. Dušan Rueh je skupaj s patrom Hilarijem iz Celja leto za letom zbiral romarje in jih vozil na naporno in dolgo pot kljub vsem težavam, ki so zadele

organizatorje in romarje. Potovati tako daleč je bilo takrat res še podvig, organizirati šest avtobusov ali kar cel vlak romarjev pa še sploh! Množično romati v božjepotno središče Francije iz socialistične Jugoslavije! O težavah organizatorjev nisem takrat vedela nič, o izjemnosti potovanja pa. Vse na poti je bilo vendar tako drugačno, tako tuje, tako neznano!

In kot cilj in krona napornega a zanimivega potovanja končno Lurd, kjer se stikata dve resničnosti, zemeljska in božja! Kjer v hipu pozabiš na kramarijo in štante in denar in na vse posvetno, samo da stopiš na trg tišine. Pred votlino, v kopelih in ob pitju vode iz studenca, na mostu čez reko, kjer sem sprejela voziček z bolnikom in ga peljala pred Najsvetejše, ob večernem prepevanju Ave v procesiji z lučkami, na dolgem križevem potu in na vsakem koraku v Lurdu sta takrat moje mlado srce napolnjevala mir in veselje. Čutila sem: to je kraj, kjer je treba biti. Delati. Pomagati drugim, manj srečnim od sebe, da pridejo, kamor želijo. Voziti vozičke z bolniki ... In ponoči, ko se vse umiri, klečati pred votlino in moliti. Zase, za svoje, za domovino, za svet ...

Bila sem mlada in močna in prosta in polna hrepenenja po svetem!

Doma sem se potem vse leto učila francoščine, da bi lahko postala prostovoljka v Lurdu. Toda ko sem se spet vrnila v Marijino naročje, je imela Mati presenečenje zame: kar tam pri njej sem našla novo pot skozi življenje in tudi spremljevalca na tej poti.

Od takrat je letos minilo štirideset let in šla sem se zahvalit za vse. Tokrat res kot prostovoljka.

Bolniški župnik Miro Šlibar je organiziral romanje bolnikov iz vse Slovenije skupaj z Unitalsi iz Gorice. Unitalsi je več kot sto let stara italijanska organizacija za prevoz bolnikov v romarska središča. Je zelo razvejana, ima veliko znanja, pa tudi vso logistično podporo. Imajo dobro organizacijo, veliko prostovoljcev, ki opravijo vse delo brez plačila, imajo avtobuse in vagona za prevoz najtežjih bolnikov, svojo bolnišnico v Lurdu in mnogo izkušenj o tem, kako na najboljši način poskrbeti za bolnike na poti in v kraju, kamor romajo.

Slovenski bolniki in prostovoljci so se jim na romanju v Lurd z vlakom pridružili letos drugič in vse je potekalo v organizaciji italijanskih prostovoljcev, mi pa smo jim pomagali in se ob tem učili. Tudi o vsem, kar bi bilo prihodnje leto smiselno spremeniti, da bi bilo kar najboljše poskrbljeno tudi za vsakega slovenskega romarja, ki ne razume italijansko.

Težko je pisati o doživetjih v Lurdu, ne da bi človek zašel v sladke besede o lepoti in milosti. Bilo je lepo in milostno romanje in vsi smo skleniti: tja bomo še šli! Posebno smo to sklenili prostovoljci in imamo mnogo načrtov, kako vse pripraviti, da bi bilo vsakemu slovenskemu človeku omogočeno iti vsaj enkrat v življenju tja. Kajti spomin na tiste čase, ko smo Slovenci množično romali k Mariji, ni živ samo v meni. Spomin na slovenska bandera, na naše narodne noše, na slovensko molitev v procesiji, na slovensko mašo pri votlini in na slovensko pesem v baziliki je živ še v mnogih takratnih romarjih. Peljali so nas tja v drugačnih časih ne glede na take in drugačne težave! In danes? Zakaj danes, ko imamo svojo državo, nad našimi romarji ni napisala Slovenija, kakor imajo svoje napise romarji drugih držav? Tudi zelo zelo oddaljenih! Zakaj ne bi Slovenci romali v Lurd množično, da bi se slišala tudi molitev in pesem v slovenskem jeziku? Kot se je slišala v moji mladosti ...

O Marijinem mestu, tem svetem kraju božje tolažbe, sem takrat pred davnimi leti napisala svoje prve objavljene

Del slovenskih romarjev in bolnikov s spremljevalci pri večerni procesiji z lučkami

stavke. Lepo, dolgo reportažo v Družini: o kraju, kjer se stikata nebo in zemlja in o tem, kaj čutijo in mislijo mladi o Lurdu. Takrat še nisem vedela, da bo beseda moje orodje v življenju! Nocoj sem napisala tale zapis in se pravkar spomnila, da se danes končuje moja delovna doba! »Tek dokončal, vero ohranil ...« Hvala, Marija, za to pot pod tvojim varstvom!

In ko spet pride poletje, 150 let potem, ko si se prikazala Bernardki, ti pripeljem slovenske bolnike in druge romarje, da naseliš tudi njihova srca z mirom in veseljem. Zdaj bom držala obljubo, zdaj bom vozila bolnike k tebi, pa ne le od lurških bolnišnic do votline, vozila jih bom od doma do tja ... Tako mi Bog pomagaj in naj mi pomagajo vsi, ki so milosti Lurda kdaj doživeli v svojem srcu! Srečna sem, da to niso samo moje sanje – že nastaja odbor, ki bo to uresničeval, da se spet razcveti romarska pobožnost, ki je mene pripeljala k Mariji ...

Fotografije Mira Dobravec

Del slovenskih prostovoljcev na terasi Unitalsijeve bolnišnice pred odhodom iz Lurda

Duša Zgonec – Hibon

SIROTIŠNICA V BETLEHEMU

Utrinek iz sodobne Palestine

Ja, o sirotišnici bom pisala. To je beseda, ki marsikoga od nas povede tja nekam v nam nepoznane čase. Mogoče kdo pri tem pomisli na Dickensa ali na neki kraj, o katerem raje ne razmišljamo, saj nam ni potrebno. Daleč od nas je vse to. Tudi dandanes je nekje, v nepoznatih krajih. O tem se tu pa tam kaj sliši po radiu ali po televiziji, ko kakšen škandal povzroči, da se svetovna javnost za nekaj ur zgrozi nad ... pač nad vsemogočim, kar se dogaja v takih prostorih, daleč od nas. Taki prostori so običajno v jedru bede, okoli nje je beda, beda obdaja tudi to bedo in tako se val bede širi in počasi umira, dokler ne pride do nas le kakšen bled odsev te nam neznane bede.

Ko sem se prvič srečala s to bedo, s to sirotišnico, je bila moja pot v obratni smeri. Šla sem iz bledega odseva nam neznane bede proti jedru.

Ne morem pisati o sirotišnici, ne da bi prej malo opisala stopnjevanja poti do nje.

Betlehem je kakih petnajst kilometrov oddaljen od Jeruzalema. Na obrobju Jeruzalema je Oljska gora. Znana iz Druge zaveze. Z nje je čudovit pogled na staro mesto. Tam se blešči čudovita kupola mošeje, pod njo tisočletni judovski grobovi, tam doli kraj, kjer je po tradiciji pokopana Marija, Jezusova mati. Veste, tista, ki je zgled miline in trpljenja. Če pa se le malo obrnemo, zagledamo tam v daljavi nekaj, prav do konca obzorja gre in izgineva na zadnjem griču, za katerim je že Jordanija. In potem pogled sledi tistemu, ki se iz daljave približuje, se vije in postaja vedno bolj veliko, visoko, zavijajoče, sikajoče in zadušljivo. Zategujoče. In ko se pogled ustavi prav pod goro, postane grozljivo, nepremostljivo, nerazumljivo. Zid. Betonski zid. Osem, devet metrov visok betonski zid. Pod njim se počutiš kot na koncu sveta. Na koncu upanja. Ne da se skozi njega. Ne da se preko njega. Le mimo njega se gre lahko vsakih ... veliko kilometrov. Z določeno izkaznico. Propustnico. A le, če je prave barve.

Menda ta zid gradijo zato, da bi se na eni strani ljudje počutili bolj varne. Saj mu na tej strani pravijo »varnostni zid«. In na tej strani živijo ljudje v stalnem strahu.

Na drugi strani pa ljudje životarijo. Na tej drugi strani umirajo oljčna drevesa, ker so jim v korenine zlili strup, da ne bi več rojevala. Na drugi strani raste iz

malo plodne zemlje betonski zid, ki na tej strani ni varnostni. Na drugi strani je zadušujoč, zapirajoč, omejujoč. Na drugi strani imajo ljudje drugi del plodnega ozemlja na »varnostnem« delu. A do tega ozemlja lahko pridejo le z določenimi izkaznicami in po dolgih kilometrih vožnje po mnogokrat zaprtih poteh.

Potem ko sem se malo razgledala po panorami Jeruzalema, sem odšla v Betlehem. V avtobusu smo prijetno kramljali, si ponujali sladkarije, ki jih je vsak imel kaj na zalogi, in čakali, da se ustavimo nekje v Betlehemu, vodič že ve, kaj nam bo pokazal.

Avtobus se ustavi. Pogledam skozi okno in kar vidim, se mi zdi znano, a vendar tuje, skoraj neresnično. Nekaj časa sem potrebovala, da sem uskladila tisto znano z neresničnim. Znano mi je bilo zato, ker sem ta prizor že neštetokrat videla na ekranu. Neresnično pa zato, ker je med tem, kar sem videla na ekranu in kar vidim tukaj, zdaj, le nekaj metrov od avtobusa, neskončen preskok. Zagledala sem ogromne stroje, podobne snežnim plugom ali traktorjem na gosenice. In sem se spomnila, da sem take stroje videla na ekranu, ko so rušili hiše v Betlehemu ali Ramali ali Gazi. Pod oknom avtobusa sem zagledala zelo vojaško opremljenega mladega fanta, roko je držal na sprožilcu in njegov pogled me je ustrašil lastnih misli ... V avtobus je vztopil neki drug vojak, prav tako opremljen, s prav tako uperjeno cevjo; z vodičem sta se pogovarjala v hebrejščini, nato nas je vse ostro premeril, preveril, in ko je videl naše evropske poglede, je izstopil, lahko smo šli naprej.

Med počasnim speljavanjem avtobusa sem spet videla nekaj že znanega. Kot v filmih, ki nam kažejo slike iz vojnih časov, je bila tam neka koliba, zelo zavarovana z bodečo žico. V njej so zelo oboroženi mladeniči skrbno pregledovali izkaznice tistih, ki so bili namenjeni iz Betlehema proti Jeruzalemu.

Avtobus je začelo premetavati. Ja, na tej strani ceste niso več lepo asfaltirane. Nekaj sto metrov je vozil po varnostnem ozemlju, zamejenim z bodečo žico – prevozijo ga lahko le taksiji s posebnimi dovolilnicami, redki avtobusi s turisti in zelo redki osebni avtomobili. Ko sem nekaj mesecev zatem šla sama v Betlehem, sem to ozemlje prepešala; nobenega drugega načina ni, ne izraelski ne palestinski javni promet nimata pravice prevoziti tega ozemlja. Tudi rešilci ne. Tako sem videla nekega bolnika, ki je moral izstopiti iz izraelskega rešilca in iti peš do palestinskega. Tako se dogaja tudi z nosečnicami. In tako je marsikatera nosečnica umrla na poti v porodnišnico. In tako je marsikateri novorojenček umrl na poti v bolnišnico. Kar se je meni najhujšega zgodilo, je bilo to, da sem bila popolnoma blatna, ker pot ni asfaltirana, nalivi pa so lahko hudi.

Končno smo se vozili po Betlehemu! Betlehem! Torej Betlehem res obstaja! V sebi sem nenadoma začutila razkol in zgoščenost dveh tisočletij. Nekaj neresničnega. Neresničnega, ker je to del nekega mojega pradavnega izročila, in neresničnega, ker

se tu zdaj vozim po nekih razritih ulicah, mimo zgradb, ki so nekdanj očitno bile mične, z osenčenimi vrtovi, na nekaterih so komaj vidni napisi, ki so nekoč, davno tega, vabili potnike, romarje. Peljemo se mimo zapuščenih hotelov, za zaprtimi in polomljenimi polkni so pred davnimi časi gotovo počivali popotniki, ki so jih tja pripeljali najrazličnejši razlogi. Pred praznimi lokali, odprtimi le iz navade, posedajo moški na napol polomljenih stolih in začudeno gledajo avtobus. V njihovi sedanjosti jih ni več.

Lahko bi jih slikala. In pokazala te slike. In tu, v moji resničnosti bi se gotovo našel kdo, ki bi pripomnil, da »tam doli itak samo posedajo in nič ne delajo«. Ja, res ne delajo. Ker je brezposelnost v Betlehemu skoraj sedemdeset odstotna. Ker nimajo pravice zapustiti obkoljenega mesta, da bi šli tja, kjer bi se mogoče lahko našlo vsaj malo dela, za kako uro na dan. Vsaj toliko, da bi si kupili najnujnejše. Zato ne delajo. In rodovitno zemljo, ki je stoletja pripadala starim družinam, so – na drugi strani bodeče žice in zidu – zagradili z ličnimi hišicami, v katerih je ljudi strah. Zato ne delajo. Čeprav so včasih dobro vedeli, kaj se to pravi, delati.

Ne, to ni tisti Betlehem, ki si ga predstavlja vsaka naša posamezna domišljija. To je kraj s hišami, na katerih se vidijo sledovi raznih izstrelkov. To je kraj napol porušenih hiš. To je kraj, kjer redke izložbe kažejo samo uvoženo blago. Za katerega je treba plačati dvojno carino. Da pride v Izrael in nato na palestinsko ozemlje. Kajti Betlehem je v Palestini. Peljemo se tudi mimo lekarne. Tudi zdravila so dvakrat ocarinjena. In brezposelnost sedemdeset odstotna.

Avtobus se ustavi pred velikimi železnimi vrati. Nasproti nam pride nuna Sophie. Prav drobna ženska. Nabita z voljo, ljubeznijo in vztrajnostjo. Trenutno je ona odgovorna za sirotišnico, ki ima lepo ime, »Betlehemske jasli«. Že skoraj dvesto let skrbi za otroke in obstaja le s pomočjo dobrodelnih podpor.

Vstopimo na vrt. Za nami se vrata zaprejo. In tu smo v jedru bede. Ne take, kot smo jo videli prej. Tu je vse lepo. Vrtnice so lepo gojene. Pelargonije rastejo kar v vrtu in cvetijo skoraj vse leto. Stavba je čista in oskrbovana. Pozneje sem izvedela, da za to skrbi Andrej. Včasih je bil novinar. Zdaj ni več časopisa, za katerega bi pisal. Včasih je gojil povrtnino na ozemlju, ki je pripadalo njegovi družini, kaj vem, mogoče še iz Kristusovih časov. Zdaj je tam disciplinirano naselje pravokotnih hišic. In tako zelo vestno in z ljubeznijo skrbi za nasade okoli stavbe.

Sophie nas popelje v stavbo. Vse se sveti od čistoče. Hodnik je širok. Na stenah so risbe, ki budijo otroško domišljijo. Skozi zasteklena okna vidimo šolski razred z majhnimi klopmi in stoli. V drugem prostoru so zibelke z dojenčki. In tu smo v jedru, res v jedru. Sophie nam jih predstavi. Njega smo našli pred vrati v kartonasti škatli. Ta je skoraj umrl od mraza, ko smo ga za božič našli pred vrati. Tale deklica je izgubila mamo pri porodu. Vsa pretepena je prišla po pomoč v sirotišnico in v bližnji

bolnišnici je niso mogli rešiti. Družina noče otroka. Tako je bolan, da družina ne more skrbeti zanj, zdravljenje je predrago. Njo smo dobili vso ranjeno in ožgano ... Ja, tu je res jedro bede.

Otroci so čisti, lepo negovani. Ne, to ni le zato, ker so nas pričakovali. Z njimi sem nekaj mesecev pozneje preživela deset dni in tako je vsak dan. Vsako noč bdi jo nad njimi predane Palestinke. Vsako noč je v bližini nežna roka, ki stisne k sebi objokanega, kdo ve od kakšne more prebujenega dojenčka. Da obriše solze in nos, zamašen od prehlada.

Nekateri večji otroci se nam plaho približajo. Drugi so bolj pogumni. A v vsakem pogledu je nekaj previdnega, vprašljivega. Kaj nas sprašujejo? To, kar včasih naivno vprašajo Sophie? »Kdaj mi bo Božiček prinesel očka?«

Nekateri res ne morejo skriti strahu. Še se spominjajo bomb in granat, ki so frčale nad poslopjem. Vsi, tudi osebje, so se tresli od strahu. A pogumna Sophie je našla zvijačo, da je pomirila vsaj otroke. »Šaron in Arafat praznujeta.« A ja, če je pa tako, potem je dobro! In so se malo pomirili.

Drugi, bolj zaupljivi, se pridejo uvest na kolena. Bolj zaupljivi ali bolj potrebni ljubkovanja? Stisnejo se k nerodnim obiskovalcem. Nerodni zaradi prevelike napatosti čustev, ki so jih uspeli skriti le za kratek čas. In nenadoma opazijo v teh razprtih in bleščečih očeh vprašanje: »Pa zakaj imaš solzne oči?« Ja, pa res, zakaj imam solzne oči, ko pa bom vendar čez nekaj dni zapustila ta kraj, ga mogoče pozabila, se spomnila nanj, ko bom o tem pisala, daleč, zelo daleč od tebe! Daleč od tebe in tako blizu kraja, kjer se o miru veliko govori in podpisuje.

Veselijo se prvih korakov teh malčkov. In kam jih bodo peljali drugi koraki? Do bodeče žice? Je do takrat ne bo več? Se bodo podpisali do tedaj spremenili v dejanja?

Annemasse, 24. oktobra 2005

Ingrid Kovač Brus

JE TITANIK PREMAGLJIV?*

Na festivalih so v prednosti evropske kinematografije

London leta 2027. Ulice so polne kletk, v katerih so ujeti begunci z vzhoda. Ljudje begajo med razrušenimi, gorečimi stolpniciami, vsak napada vsakega. Človeški rod je postal neploden. Vlada mu peščica zločincev.

Tako grozljiva je projekcija sveta v filmu *Otroci človeštva* (2006) mehiškega režiserja Alfonsa Cuaróna. Film, eden najintrigantnejših v zadnjem času, je začel svojo pot do gledalcev v velikem slogu na beneškem filmskem festivalu, kar je najboljša popotnica za nekomercialne filme. Če še niste slišali za ta film, je škoda, a niste edini. Izgubil se je namreč med stotinami holivudskih naslovov. Gosta mreža multipleksov, ki je razpredena po vsem svetu, take in podobne filme izpusti. Nanjo se lovijo drugačni filmi, ki so praviloma narejeni z enim samim ciljem – zaslužiti čim več denarja. In ob tem gledalca zabavati in se na daleč izogniti temam, ki bi ga lahko vznemirile. Večine mladih gledalcev, ki polnijo dvorane multipleksov, podobne zgodbe niti ne zanimajo. In prav na te gledalce filmska industrija najbolj računa.

Kdo ima pri tem glavno besedo, je seveda povsem jasno. In čeprav Hollywood proizvede komaj dobrih deset odstotkov vseh filmov na svetu, je slika v kinodvoranah obrnjena – 90% filmskega programa prihaja iz ameriških filmskih studi-
ev. Tako je pri nas in nič kaj drugače ni v drugih članicah EU, Avstraliji ali Južni Ameriki. Izjema so le evropski braniki filmske umetnosti, na prvem mestu Francija. Iz Hollywooda sporočajo tudi vrtoglave številke – najdražji film vseh časov, pa tisti, ki je v blagajne prinesel največ denarja, milijonski zaslužki igralcev in odvetnikov. Za ZDA je film nacionalnega pomena, saj ne le da državljane zabava in vzgaja, v njihovem izvozu avdiovizualije zavzemajo drugo(!) mesto.

* Film *Titanik* (1998) je s 411.373 gledalci najbolj gledan film v Sloveniji po osamosvojitvi, Štigličev film *Na svoji zemlji* (1948) pa naj bi si ogledalo kar 446.481 gledalcev.

In kako se to pokaže na naših platnih? Leta 2006 smo v kinodvoranah videli nekaj manj kot 200 novih filmov. Večina je ameriških. Mednje se stiska, največ jih je na dnu lestvice, nekaj nemških, britanskih, neodvisnih ameriških, pa po en španski, francoski in bosanski in še dva slovenska. Tisti, ki prinašajo denar, so na vrhu. Največ je prislužil Johny Depp in film *Pirati s Karibov : Mrtvečeva skrinja* – 138.862 gledalcev ali prevedeno v denar – samo v Sloveniji je bruto prihodek znašal vrtoغلavih 131.613.566 SIT (549.213 EUR), kar je seveda drobiž v primerjavi s celotnim zaslužkom filma.

Evropska unija se zaveda potenciala sedme umetnosti in njenih raznovrstnih možnosti, a lahko zaenkrat le občuduje velikega ameriškega brata. Morda je preseñetljiv podatek, da največ filmov na svetu ne nastane v ZDA, ampak se na prvem mestu izmenjujeta Indija in Evropska unija. Od 4603 filmov, ki so jih posneli v letu 2005, je več kot 1000 evropskih. A kaj, ko le redko prestopijo festivalske in nacionalne meje. Pravzaprav v do potankosti izdelani ameriški komercialni mreži ni prostora za nikogar drugega. Kljub finančnim podporam, ki jih za prikazovanje evropskim filmom namenjajo različni skladi, kljub formuli koprodukcij, ki jo vzpodbuja EU, se filmi praviloma skrivajo v art kinodvoranah ali pa so omejeni na kratka festivalska prikazovanja.

Slovenski delež v evropski ali pa svetovni filmski pogači (če je leto dobro, posnamemo pet celovečerccev) je majhen, zato pa je bil zadnjih nekaj let toliko udarnejši. Konec devetdesetih let je prišlo v slovenski kinematografiji do neverjetne sinergije ustvarjalnosti, promocijske spretnosti in politično-finančne naklonjenosti, in kazalo je že, da nič več ni nemogoče. Domači gledalci so se vrnili k svojemu filmu. Na lestvici najbolj gledanih filmov zadnjih petnajstih let je na visokem 7. mestu film *Kajmak in marmelada* (2003) – videlo ga je več gledalcev kot *Pirate s Karibov*, kar 155.070. Med petdesetimi najbolj gledanimi filmi od leta 1992, kjer se drenjajo ameriški blokbasterji, pa sta še *Outsider* (1997) in koprodukcija *Nikogaršnja zemlja* (2001), več deset tisoč gledalcev pa je videlo tudi filme *Zadnja večerja*, *Babica gre na jug*, *Porno film*, *V lero*, *Nepopisan list*, *Tu pa tam*, *Pozabljeni zaklad*, *Jebi ga*, *Pod njenim oknom*, *Kruh in mleko*, *Slepilo* ...). Vzporedno se je začel prodor na tuje filmske festivale, prek b-kategornih na najuglednejše – v Benetke, Berlin, Rotterdam, San Sebastian, Locarno, Karlove Vare, Montreal in tudi že v redno distribucijo. Pišem v pretekliku, ker sta v zadnjem letu, dveh, kulturna in finančna politika povsem zaustavili val slovenskega filma. In zdaj lahko z zavistjo opazujemo, kaj se dogaja v sosednjih kinematografijah, s katerimi smo še predlani držali korak (bosanska, romunska) ali bili v prednosti. Do ekonomske plati zgodbe, ki jo tako odlično obvlada ameriško gospodarstvo, ali kako z domačim (in tujim) filmom tudi zaslužiti, pa nismo še niti prišli. Sodobni slovenski film (ki je pogosto nastajal v nemogočih raz-

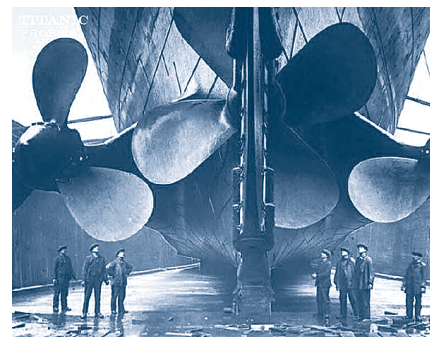
merah in skoraj brez denarja) pa je bil kljub temu nekaj let največji promotor slovenske kulture.

Vzporedno s komercialno mrežo namreč obstaja svet filmski festivalov. V njihovem zaledju prav tako velja kodeks, le da so pravila drugačna, v ospredju pa je predvsem ljubezen do filmske umetnosti. V prednosti so seveda stare evropske kinematografije, ki imajo zagotovljena prestižna mesta v izpostavljenih tekmovalnih programih, druge pa morajo za vstop med prvine pokazati veliko več. In prav tu so zaželeni filmi, kot je Cuarónov *Otroci človeštva* ali *Skrivno življenje besed* Katalonke Isabel Coixet (najbolj relevantna slika posledic vojne v Bosni, kar jih je ponudil filmski trak) ali Möderndorferjevo *Predmestje*, Cvitkovičeva *Kruh in mleko* in *Odgrobadogroba* ali Kozoletova *Rezervni deli* in *Delo osvobaja*, Šterkova *Ljubljana in Uglasevanje*, Burgerjev *V leri*. Najuglednejši festivali tekmujejo med seboj, kateri bo odkril več novih avtorjev in kinematografij. Pogledi festivalov so že dolgo uperjeni v Azijo, v zadnjem obdobju v Argentino, Turčijo (kjer intimne zapise medčloveških odnosov ustvarja Nuri Bilge Ceylan), nekoliko manj v Iran (nekateri kritiki trdijo, da gre tu za vpliv ameriške politike in festivalsko samocenzuro). V festivalskem prostoru je v zadnjih letih slovenska kinematografija s komaj promilom svetovne produkcije veljala za mali čudež.

Ta čas pa je med evropskimi kinematografijami daleč najzanimivejša romunska, ki se je napovedovala že nekaj let. Režiser Christian Mungiu je na zadnjem canneskem filmskem festivalu s preprosto zgodbo o študentkah prijateljicah, nezaželeni nosečnosti v filmu *Štirje meseci, trije tedni in dva dneva* ponudil poglobljeno sliko Ceausescujeve Romunije in zanj prejel najprestižnejšo nagrado v svetu sedme umetnosti, zlato palmo.

Ob neprobojnosti ameriške prikazovalske mreže je festivalska tista, ki gledalcem ponuja, česar v komercialni ni. Nič drugače ni v Sloveniji, kjer imamo ob tradicionalnih festivalih – festivalu domačega filma, ljubljanskem in festivalu lezbičnega in gejevskega filma –, še vrsto novih: v Izoli, Mariboru, Ljutomeru, pa festival neodvisnega filma, dokumentarnega, animiranega ... V novembrskih dneh, ko ljubljanske kinodvorane preplavi mednarodni festival – edini pravi stik gledalcev z aktualnim filmskim ustvarjanjem v svetu –, ljubitelje filmske umetnosti prevzameta navdušenje in obup. Ker filmi zdaj končno so, a le za dan, dva. In pravi cinefil, ki mu ni dovolj ponudba v multipleksih, lahko kot detektiv zasleduje projekcije, vendar mora imeti veliko volje in časa.

Novo možnost za film je v zadnjem času ponudil digitalni pretres, ki ga je doživel filmsko ustvarjanje in ki je razdelil ustvarjalce na navdušence nad novim in na zagovornike starega, celuloidnega traku. In omogočil spremljanje filmskega ustvarjanja prek spleta. Zadnji je za hip spet ogrozil obisk kinodvoran, tako kot televizi-

ja v sedemdesetih ali video v osemdesetih, a se še vedno zdi, da so škripanje stolov, trenutki napete tišine pred začetkom projekcije, občutek enosti v temi kinodvorane magija, ki se ji ne bodo odrekale ne nove ne stare generacije gledalcev.

Slovenci imamo film radi. Čeprav je v zavesti kulturne politike vedno nekje v ozadju, za drugimi umetniškimi praksami, in bomo najbrž šele ob morebitni direktivi EU v šolski sistem vpeljali tudi filmsko vzgojo. Štigličevi filmi, Klopčičevo *Cvetje v jeseni* ali Galetovi *Kekci* imajo v naši zavesti podoben položaj kot *Lepa Vida*, Prešernova *O, Vrba! srečna, draga vas domača* ali Cankarjeva *Skodelica kave*. Če nam je prav ali ne, pa so holivudski filmi tisti, ki zmagujejo v boju za gledalce. Ker tiste druge filme, kot je Cuarónov ali Coixetin, neusmiljeno prepuščamo tržišču. In ker se namesto z nastajanjem novih domačih filmov ukvarjamo s sinhronizacijo tujih.

Prof. dr. Rajko Pavlovec

KNJIŽNI PRIJATELJ

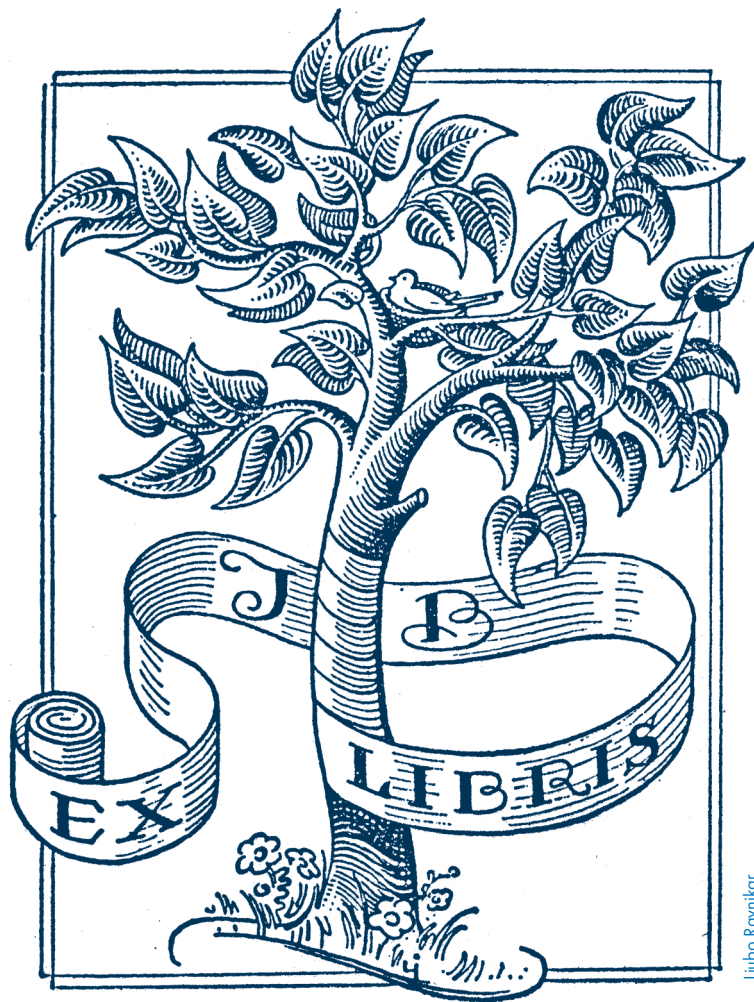
Štirideset let Društva Exlibris Sloveniae

Kaj je ekslibris?

Knjiga je naša velika prijateljica. Čudovita je misel: »Narod brez knjige je kakor narod brez spomina«. Pokojni pesnik Severin Šali je o knjigi napisal: »Lepota in modrost sta v meni skriti. Če hočeš iz studenca čarov piti, mi ne odtegni toplega pogleda. Ko sklanjal se mi boš nad drobne vrste, odprla bom ti zeleneče brste in znana ti bo mnogih duš beseda«. Slovenci smo ljubitelji knjig. Ekslibris pa je prijatelj knjige. Ljubitelj knjig ima svoj ekslibris, s katerim okraši knjigo.

Ekslibrisu pravijo tudi knjižni znak, čeprav izraz ni najboljši. Bolje bi bilo: »knjižni lastniški znak«. Latinski besedi »ex libris« pomenita »iz knjig«. Nekateri pri nas uporabljajo slovenski prevod »iz knjig« (tega in tega) ali »iz moje knjižnice«. Na tem listku mora biti latinski napis ex libris, ki ga slovenimo ekslibris. Pomembno je še, da sta na ekslibrisu ime in priimek lastnika. Ko listek nalepimo na notranjo stran sprednjih knjižnih platnic, s tem označimo lastništvo knjige.

Rekli boste: v knjigo se lahko tudi podpišemo ali udarimo pečat s svojim imenom pa je lastništvo prav tako označeno. To je sicer res. A izdelovalec ekslibrisa poleg latinskega napisa in lastnikovega imena naredi še lep okras. Lahko je to samo prijeten cvet, vinjeta ali karkoli. Vendar pravimo, da je dober ekslibris tisti, ki o lastniku nekaj pove. Če je lastnik navdušen filatelista, mu umetnik lahko naredi znamko, če je smučar, smučko ali snežne poljane. Lahko je na ekslibrisu do-

IZ MOJE KNJIŽNICE

mača hiša, domač kraj. Izdelovalec ekslibrisa se včasih poigra z imenom, Kosu bo naredil kosa, Jelenu jelena in podobno. Zamisli motivov je nešteto. Ker pa naredi ekslibris umetnik ali nekdo, ki ima smisel za umetnost, je ta listek, ki ga nalepimo v knjigo, umetniški izdelek. Knjigo okraši, česar podpis s kemičnim svinčnikom ali s pečatom ne more narediti.

Velik del ekslibrisov je narejen v eni od grafičnih tehnik, v linorezu, lesorezu, bakrorezu in drugih. Dober ekslibris je pravo umetniško delo. In če vse to združimo, začutimo pri ekslibrisu začaran krog, povezavo med likovno umetnostjo in ljubeznijo do knjige. To je stvar, ki je ne moremo primerjati z nobeno drugo umetnostjo. Nekateri pravijo »velika umetnost majhnih listkov«.

Skok v zgodovino

Lastniški znak srečamo že pri egipčanskem kralju Amenophisu III (1408–1372) ali asirskem kralju Assurbanipalu (668–626). Med papirusnimi zvitki, torej predhodniki knjig, so našli fajansno ploščo z lastniško oznako. To ni ekslibris v današnji obliki in predstavi, je pa lastniški znak knjig ali njihovih predhodnic. Ekslibrisi v današnji obliki so se začeli pojavljati proti koncu 15. in v 16. stoletju. Med pomembnimi takratnimi slikarji in grafiki sta bila Albrecht Dürer in Lucas Cranach.

Najstarejši ekslibrisi so bili narejeni za kralje, grofe, škofove in druge ugledneže. Na njih je prevladoval grb, pogosto tudi brez imena in priimeka lastnika. Vendar je bilo že po grbu mogoče ugotoviti lastnika ekslibrisa oziroma knjige. Kolikor vemo doslej, je bil prvi Slovenec s svojim ekslibrisom Ljubljančan Jurij Slatkonja. Bil je glasbenik na dvoru cesarja Maximilijana I. in leta 1513 je postal škof dunajske škofije. Njegov ekslibris je nastal med leti 1506 in 1513, vsekakor preden je postal škof, ker na ekslibrisu še ni škofovskih insignij. Očividno sta bila Slatkonja ali izdelovalec njegovega ekslibrisa prepričana, da izhaja priimek iz »zlatega konja« (= Slat-konja). To seveda ne drži, vendar je na ekslibrisu zlat konj. Žal Slatkonjevega ekslibrisa v Ljubljani nimamo, ampak so primerki na Dunaju in v Zagrebu.

Eden najstarejših ekslibrisov na slovenskih tleh je v Semeniški knjižnici v Ljubljani. To je v lesene platnice inkunabule vžgan in koloriran ekslibris iz leta 1540. Na njem je drevo z rdečimi sadeži in črki MT. Strokovnjaki so ugotovili, da je pripadal aristokratski družini Apfaltrerjev.

Brskanje po svetu ekslibrisov

V naši sosesčini se je nekaj ekslibrisov pojavilo dokaj zgodaj. Diplomatu Jakobu Baničeviću iz Korčule je izdelal ekslibris sam Albrecht Dürer. Tudi črnogorski vladika Petar Petrović Njegoš je imel svoj ekslibris. V Sloveniji naj omenimo ekslibris

Janeza Vajkarda Valvasorja. Naredil mu ga je njegov bakrorezec Andrej Trost in to v dveh izvedbah. Na obeh je grad Bogenšperk.

Tudi operozi, člani družbe učenjakov »Academia operosorum«, ustanovljene leta 1693, so imeli svoje ekslibrise. To so bili enostavni tipografski listki z okrašenim robom. Med njimi so bili Janez Kr. Prešeren, Janez Gregor Dolničar, Janez Florjančič in drugi. Svoje knjige so dali v prvo javno knjižnico, ustanovljeno leta 1701. Iz te je nastala današnja Semeniška knjižnica, ki hrani tudi ekslibrise operozov.

V novejšem času se je poživilo zanimanje za ekslibris med Slovenci z Božidarjem Jakcem, Mihom Malešem in drugimi vidnimi grafikmi. Jakac je ob študiju v Pragi leta 1921 pripravil mapo ekslibrisov, posvečenih uglednim Slovencem. Tudi pozneje je izdelal vrsto nežnih gravur v les. Zelo plodovit je bil na področju ekslibrisa Miha Maleš, pogosto s svojimi nežnimi liričnimi motivi. Med izdelovalci ekslibrisov moramo omeniti Saša Šantla, Ivana Vavpotiča, Maksima Gasparija, Gvida Birollo, Hinka Smrekarja, Ivana Kosa in druge. Svojevrsten je Šantlov ekslibris, na katerem kleči pred knjigo starček, ki z dvignjenimi rokami prosi: »Vrni me«.

Posebnost so ekslibrisi naših arhitektov pod vplivom Jožeta Plečnika in Ivana Vurnika. Zagovarjala sta majhne formate, saj je ekslibris nežna stvaritev, ki mora biti primerna za vlepljanje v knjigo. Plečnik je naredil več ekslibrisov, med drugim samemu sebi. Iz te šole so bili arhitekti, ki so delali ekslibrise večinoma v risbi, ki so jo kolorirali. Med njimi so bili Vlado Gajšek, Gizela Šuklje, Janko Omahen in še nekateri.

V najnovejšem času se je vsaj v manjši meri ukvarjala z ekslibrisi večina naših slikarjev in grafikov. Omenimo naj jih nekaj: Pavel Medvešek, Lucijan Bratuš, Leon Koporc, Marijan Tršar, Ivo Razboršek, Adi Arzenšek, Nada Lukežič, Zdenko Huzjan, Marijan Učak, Jože Horvat-Jaki, Peter Jovanovič, Ljubo Ravnikar, Tone Žnidaršič in številni drugi. V zadnjem času so najbolj plodoviti na področju ekslibrisa Ervin Kralj iz Maribora, predsednik slovenskega ekslibrističnega društva, Danica Potočnik iz Kranja in Arpad Šalamon iz Slovenskih Konjic. Ti sodelujejo tudi pri mednarodnih razpisih. Najbolj plodovit med njimi je Šalamon, ki je prejel vrsto mednarodnih priznanj.

Društvo ekslibristov

Leta 1967 je bilo v Ljubljani ustanovljeno slovensko društvo, ki nosi naslov, delno v latinščini, Društvo Exlibris Sloveniae. Slavilo je štiridesetletnico plodnega delovanja. V tem času je imelo več kot 1000 prireditev. Bilo je nad 240 razstav ekslibrisov in grafičnih voščilnic, med njimi nekatere s specifično vsebino: ekslibrisi z glasbenimi, numizmatičnimi, vinskimi, geološkimi, rudarskimi, metalurškimi, zdravniškimi, farmacevtskimi ter drugimi motivi, kot so ekslibrisi s cvetjem, tehnične vse-

Ervin Kralj

Peter Jovanovič

Riko Debenjak

bine, ekslibrisi pisateljev, japonski ekslibrisi in še marsikaj. Razstave so pripravili po številnih slovenskih krajih pa tudi v Bosni in Hercegovini, Srbiji, na Poljskem, v Italiji, Avstriji in Bolgariji.

Pri društvu je bilo nad 300 predavanj z različno vsebino, obiskov različnih knjižnic in galerij, okrog 170 ekskurzij, pri katerih so bile poudarjene kulturne, umetnostnozgodovinske, zgodovinske, etnografske, naravoslovne in druge zanimivosti.

Leta 1974 je društvo organiziralo na Bledu mednarodni kongres z vrsto predavanj in ekskurzijo po Sloveniji. Udeleženci so si ogledali dve veliki razstavi in menjavali ekslibrise. O organizaciji in vsebini kongresa so v tujini poročali zelo pohvalno.

Druga pomembna dejavnost društva je oživljanje zanimanja za ekslibris med najmlajšimi. Na osnovnih šolah je bila vrsta razpisov, deloma v domačem krogu, leta 2007 pa je bila že 7. mednarodna razstava otroških ekslibrisov. Pri teh akcijah sodeluje Osnovna šola Komenda Moste. To je bil začetek tovrstnih prizadevanj v Evropi. V zadnjem času so nekaj podobnega začeli tudi Čehi.

Zaradi dejavnosti Društva Exlibris Sloveniae se je v naši domovini poživilo zanimanje in tudi spoznavanje ekslibrisa. Vse več ljubiteljev knjig želi svoje knjige okrasiti z lepim, umetniško izdelanim ekslibrisom. Mnogi imajo po več svojih ekslibrisov z različnimi motivi. Ene lepijo v knjige z umetniško, druge s strokovno ali drugačno vsebino. Ekslibrise imajo tudi nekatere naše knjižnice in samostani. Vsekakor popolnega pregleda nad ekslibrisi ne bomo nikoli dobili, ker je to drobna, intimna umetnost, ki jo imajo ljubitelji knjig za oznako lastništva in okrasitev knjige, zato je ne razkazujejo v javnosti.

Več podatkov je mogoče dobiti:

- Cevc, E. & Logar, J. 1974: Slovenski ekslibris. – Društvo Exlibris Sloveniae, Ljubljana.
- Logar, J. 1972: Ekslibris pri Slovencih. – Društvo Exlibris Sloveniae, Ljubljana.
- Moškon, M., Pavlovec, R., Smole, M. & Smolik, M. 1974: Starejši ekslibris na Slovenskem. – Društvo Exlibris Sloveniae, Ljubljana.
- Pavlovec, R., Pevec, F. & Šali, S. 2007: Iz življenja Društva Exlibris Sloveniae 1967-2007. – Društvo Exlibris Sloveniae, Ljubljana.
- (več avtorjev) 1997: Ekslibris in knjiga. – Pedagoška fakulteta Maribor in Društvo Exlibris Sloveniae, Maribor.

Prof. dr. Drago Karl Ocvirk

NOVA RAZMERJA

Samozavedanje Cerkve v sodobnem svetu

Zdravo je, da ima človek o sebi dobro mnenje in pozitivno podobo, nas danes prepričujejo od vseh strani, sicer ga vzamejo v roke strokovnjaki za izboljšavo podobe o sebi, od pedagogov in psihologov, od astrologov prek gurudev do izvedencev v new ageu. Kar velja za posameznike, velja tudi za ustanove. Jugoslovanska država je razpadla in je niti njena vojska ni uspela rešiti, ker je ljudem postalo jasno, da je z njo nekaj narobe, vsak narod, vsaka interesna skupina pa je odkrivala, kaj to je, iz svojega zornega kota, in predlagala temu ustrezno terapijo. Vse to nas navaja k misli, da so podoba, duh, samozavedanje izjemno pomembni za obstojnost in kakovost bivanja sistema, pa naj bo to posameznik ali mednarodna skupnost. To velja tudi za katoliško Cerkev v njenih zemeljskih razsežnostih. Če se na prvi pogled zdi dokaj preprosto predstaviti podobo, ki jo ima Cerkev o sebi, pa se ob poskusih, da bi to storili, izkaže za nemogoče. Ali morda bolje: podoba Cerkve je sestavljena iz živega kalejdoskopa (oz. kakejdoskopa!) mnogih hitro spreminjajočih se podob. Tako je zato, ker je danes res katoliška, se pravi povsod, in ker podobe ustvarjajo elektronski mediji, ki so prepredli svet in na katere ima Cerkev zanemarljiv vpliv.

Svetovna Cerkev

Cerkev je povsod. To najprej pomeni, da je povsod po svetu, v različnih političnih, družbenih in kulturnih okoliščinah, sprejeta ali zatirana, večinska ali manjšinska, zgodovinska stalnica ali nedavni prišlek ... V takšni raznolikosti šteje okrog milijardo sto milijonov krščenih; v absolutnem številu raste, v primerjavi z rastjo svetovnega prebivalstva pa se njen delež manjša: leta 2003 je bilo na sto ljudi 17,2 katoličanov, leto kasneje pa 17,1. Kaže, da ni nobenega katoličana samo v treh deželah na svetu: Afganistan, Butan in Maldivi. Sveti sedež ima diplomatske odnose s 175 državami, pred tridesetimi leti le s 84. Na svetovni ravni so duhovniški in redovniški poklici v porastu po zaslugi Afrike in Azije, v Ameriki in Oceaniji so stabilni, upadajo pa v Evropi. Najpomembnejša sprememba je zemljepisna, kajti velika

večina katoličanov (87%) živi danes na južni polobli, medtem ko je bilo pred stoletjem ravno obratno. Cerkev v Evropi se sooča s staranjem prebivalstva in z brezbriznostjo mlajših generacij za njeno sporočilo. Črna Afrika demografsko bliskovito raste, tako tudi Cerkev; problemi črne celine so tudi njeni problemi. V Aziji, če odmislimo starodavne Cerkve Bližnjega in Srednjega vzhoda, so katoličani majhna manjšina (3%), izjema so Filipini, Južna Koreja, Vietnam in jug Indije. V zadnjem četrt stoletja je Cerkev narasla za 38% in s to številčno rastjo se kažejo trendi, ki že določajo delovanje in podobo svetovne Cerkve.

Pomembna novost, ki zaradi teh demografskih sprememb prehaja iz teologije v prakso, je vse večja vloga laikov v življenju in poslanstvu celotne Cerkve. V tem duhu je papež v poslanici za misijonsko nedeljo 2007 zapisal: »V resnici je sleherni krščanska skupnost misijonska in ljubezen, ki jo verniki gojijo do Gospoda, se kaže v njihovem pogumu za oznanjevanje. Tako bi lahko rekli, da posamezni verniki niso poklicani samo k temu, da sodelujejo pri evangelizaciji, temveč da postanejo akterji v poslanstvu Cerkve in soodgovorni zanj. Ta soodgovornost zahteva, da nastaja med skupnostmi občestvo in raste medsebojna pomoč tako glede osebja: duhovnikov, redovnikov, redovnic in laikov prostovoljcev kakor tudi glede uporabe danes nujnih sredstev za evangelizacijo.«

Spremembe v Cerkvi

Demografske spremembe in naraščajoča vloga laikov sta dejavnika, ki sprožata daljnosežne posledice v samozavedanju Cerkve. Nekatere so že zaznavne, druge še klijejo, skrite očem.

Prvič, videti je, da se spreminja zakramentalno samorazumevanje Cerkve, ker se krst v praksi spet postavlja pred zakrament duhovništva. Ta služba se vse bolj povezuje z evharistijo, njene vezi z oblastjo, upravo in gospodarstvom v Cerkvi od krajevne do vesoljne pa se rahljajo. Načelo subsidiarnosti se uveljavlja v odnosih med kleriki in laiki, hierarhija prehaja od deklarativnega služenja k dejanskemu, škodljiva bipolarnost: aktivna hierarhija – pasivno »božje ljudstvo« se spreminja v kolegialno in dogovorno izvajanje skupne odgovornosti za življenje in poslanstvo cerkvenega občestva od krajevne ravni do svetovne.

Drugič, spreminjajo se prednostne naloge Cerkve. V hierarhično-kleriškem doživljanju in dojemanju sveta so namreč »veselje in upanje, žalost in tesnoba današnjih ljudi« (CS 1) videti drugače kakor iz vsakdanjosti »današnjih ljudi«, zato se tako pred krajevnimi Cerkvami kakor vesoljno zastavljajo nove naloge in ponujajo novi pristopi. Zaradi različnosti situacij in problemov na krajevni ravni so naloge krajevnih Cerkva različne in s tem tudi njihovo samozavedanje. Svet je danes globalen in kakor noben kraj tako tudi nobena krajevna Cerkev ni izoliran otok, marveč je

vključena v svetovno dogajanje in od njega odvisna. V takšnih okoliščinah se kaže tako koristnost vesoljnosti in enotnosti Cerkve, ki je lahko kot ena redkih dobro organiziranih globalnih organizacij v službi krajevnih Cerkva, kakor tudi potreba po še večjem pretoku idej, informacij, ljudi in dobrin v vesoljni Cerkvi, da bo kolikor toliko kos izzivom globaliziranega človeštva, katerega del je sama.

Tretjič. Znano je, da se rimske strukture pospešeno internacionalizirajo od Pavla VI. dalje. To dokazuje že zasedba na samem vrhu Cerkve, kjer ni več Italijan, marveč prej Poljak, zdaj Nemec. Res še nismo imeli papeža Neevropejca, a mislim, da to niti ni slabo – glede na miselnost možnih kandidatov od drugod, ki bi utegnili biti na Petrovem sedežu bolj rimski od Evropejcev. Večina jih je namreč študirala v Rimu še dokaj klasično rimsko teologijo, ne da bi bili izpostavljeni problemom svojih dežel, ker so bili pač v Rimu, in ne da bi jih posebej zanimala evropska problematika, ker pač ni bila njihova. Nasprotno pa se je v tem času večina evropskih škofov kalila ob problemih naše civilizacije in sledila evropskim teologom, ki so se ukvarjali z njimi. Danes so razmere drugačne. Na celinah v drugih civilizacijskih okoljih in za njihove potrebe so domačini ustvarili odlično teološko misel in v njej vzgajajo tako bodoče duhovnike kot laike. Res je, da teh teologij na Zahodu ne poznamo, nekaj smo sicer slišali o teologiji osvoboditve in njenih težavah z Rimom, to pa je tudi skoraj vse. Toda vse več tako formiranih in mislečih ljudi prihaja na Zahod ali počuevat teologijo ali v pomoč kakšni Cerkvi, ki jo pesti pomanjkanje duhovnikov. Z njimi prihajajo nove ideje in pogledi, ki bodo vplivali na samozavedanje Cerkve na Zahodu. Gotovo bodo ti ljudje s svojimi domačimi teologijami odpirali evropskim katoličanom oči za nove bivanjske in življenjske razsežnosti. Odpirali nam bodo oči po eni strani za počlovečujoči pomen skupnosti in za razčlovečujoče delovanje skrajnega individualizma, po drugi pa tako za solidarnost z vsemi na gospodarskem, razvojnem in humanitarnem področju kot na področju medverstvenega spoznavanja in sodelovanja. Doslej je bila Cerkev *Mater et magistra*, Mati in učiteljica, po evropsko, zdaj jo bo Sveti Duh bogatil z darovi, ki jih je posejal po drugih celinah. To bo v prid njej in človeštvu, ki mu želi služiti!

Četrtrič. Povsod po svetu se sicer počasi, a vendarle vse odločneje sliši glas doslej malodane nevidne in neme polovice človeštva: žensk. Te so dobile do zdaj največ veljave na Zahodu, vendar v individualistični perspektivi, ki jih v tekmovalnosti enači z moškimi in povsod pričakuje od njih enako uspešnost in rezultate. Marsikaj je v zahodni emancipaciji žensk vrednega in prav s tem lahko zahodni katoličani obo-

Prof. dr. Drago Karl Ocvirk

gatimo svoje brate in sestre v veri na drugih celinah. Po drugi strani pa nam lahko tudi katoličanke od drugod znova odkrijejo pri nas zanemarjene in odrinjene, a človeško in družbeno še kako pomembne sposobnosti žensk, npr. njihov pomen in poslanstvo pri oblikovanju bolj kakovostnih medčloveških in družbenih odnosov, pri sprejemanju in negovanju življenja, skratka pri vsem tistem, kar dela življenje slehernika polno in smiselno.

Petič. Novi odnosi med člani Cerkve na liniji hierarhija – vse božje ljudstvo, manj avtoritarno in bolj kolegialno izvajanje oblasti oz. služb, internacionalizacija vesoljne Cerkve in upoštevanje ženske v njenem bogastvu in darovih dajejo *de facto* izjemno obsežno vlogo in pomen različnosti v vsej Cerkvi. Drugače preprosto v globaliziranem svetu niti ne more biti, če naj Cerkev ostane katoliška v smislu povsodnosti in vesoljnosti. Bolj presenečeni bi morali biti nad tem, da je potridentska Cerkev, ki je vendarle še rasla iz starodavnega koncilskega humusa, dopustila, da so vanjo vdrle monarhistične in absolutistične prakse tedaj nastajajoče moderne evropske države in da jih je privzela v svojo institucionalno strukturo in delovanje, nazadnje celo v svoj nauk. In to do te mere, da jih je odločno branila, ko so jih ljudje v 19. stoletju začeli – kdaj res radikalno, revolucionarno – spreminjati. Pij IX. je leta 1864 v *Syllabusu*, seznamu zmot sodobnega sveta, te poglede obsodil in razglasil, da se sveti sedež in rimski pontifex ne bosta nikoli spravila z moderno civilizacijo, kolikor je »to sistem, ki so ga izdelali zato, da bi oslabil ali morda porušil Cerkev«. Med mnogimi, ki so bili nad takšnim brezprizivnim stališčem presenečeni, je bil tudi pariški nadškof Darbois in je papežu pisal: »Opozorili ste na glavne zmote našega časa in jih obsodili. Obrnite zdaj svoje oči k tistemu, kar utegne biti častnega in dobrega v sodobnosti in jo podprite v njenih velikodušnih prizadevanjih (...). Vaša naloga je, da spravite razum in vero, svobodo in avtoriteto.«

Drugi vatikanski koncil je to preveliko »inkulturacijo« oz. »moderno etatizacijo« Cerkve teološko popravil s ponovnim ovrednotenjem tako zbornosti in subsidiarnosti v izvajanju oblasti kot vsega božjega ljudstva in njegove kulturne raznolikosti. Naj cveti tisoč cvetov! Kaj tisoč, milijoni cvetov, saj Duh veje, kjer hoče. Toda ob tem se vedno znova zastavlja vprašanje enotnosti te največje verske skupnosti na svetu. Vse našete spremembe so namreč legitimne in potrebne, a vse vlečejo Cerkev narazen, v njeno parcelacijo na celinske, teh na krajevne itd. Zato ta trend pravzaprav neizogibno spremlja nasprotni: poudarjanje tistega, kar vse katoličane povezuje. To pa je vera, ki jo je vsa Cerkev prejemale in izročala naprej po apostolskem izročilu. Prav zato lahko v prihodnje pričakujemo, da bo vodstvo Cerkve v Rimu še bolj skrbno bedelo nad pravovernostjo in tako poudarjalo tisto, kar dela katoliško Cerkev edinstveno in posebno, se pravi drugačno od drugih. Tega ji ne moremo in ne smemo zameriti. Logika obstoja in preživetja slehernega sistema je, da mora vdi-

hovati in izdihovati, se odpirati in zapirati hkrati. Bolj kot je v tem uspešen, daljši rok trajanja ima. V okviru zemeljskih razsežnosti Cerkve velja to v celoti tudi zanjo. Toda evangelij, ki ga oznanja in je njeno življenjsko pravilo, njen *raison d'être*, to logiko korigira v toliko, da jo v vsem podreja ljubezni po Kristusovi meri. V misijonski okrožnici *Odrešenikovo poslanstvo* je Janez Pavel II. ponovil starodavno vodilo Cerkve, da je ljubezen »edino merilo, po katerem mora biti vse narejeno ali nenarejeno, spremenjeno ali nespremenjeno. To je načelo, ki naj usmerja vsako dejanje, in cilj, h kateremu mora dejanje težiti. Ko delamo zaradi ljubezni ali po njenem navdihu, ni nič neprimerno in je vse dobro« (čl. 60).

Če je katoliška Cerkev danes kot ogromna galaksija in vsak vidi samo ta ali oni del te galaksije, tudi verniki sami v svoji vsakdanji izkušnji poznajo le kak njen vidik, pa je tisto nevidno skrito bistvo, ki to galaksijo drži skupaj, ljubezen po Kristusovi meri. Naj je v svojih zemeljskih razsežnostih videti takšna ali drugačna, naj jo mediji prikazujejo pozitivno ali negativno, kot napredno ali nazadnjaško, so v osrčju njenega samozavedanja vedno besede: »Po tem bodo vsi spoznali, da ste moji učenci, če boste med seboj imeli ljubezen« (Jn 13,35).

Fotografija Alenka Veber

Prof. dr. Stanko Janežič

POT DO ZBLIŽANJA

Ekumenske razsežnosti krščanskega verovanja

1.

Kristjani verujemo v Boga, ki je troedin, v njem so tri Božje osebe: Oče, Sin in Sveti Duh. To je temeljna resnica in skrivnost krščanskega verovanja. Kristus, druga Božja oseba, se je učlovečil, ob svoji večni Božji naravi je ob dopolnitvi časov sprejel še človeško naravo in postal Bogočlovek. To je druga velika skrivnost krščanskega verovanja. Kristus pa je ustanovil Cerkev, ki je Kristusovo skrivnostno telo: Kristus je glava tega telesa, člani Cerkve so udje. To je tretja skrivnost krščanskega verovanja.

Vse to je kratko zajeto v krščanski obrazec nicejsko-carigrajske veroizpovedi iz četrtega stoletja. Sklepni člen te vsekrščanske molitve, ki je vključena v obhajanje evharistije, pa naglašja še krst v odpuščanje grehov, vstajenje mrtvih in življenje v prihodnjem veku.

Na tem temeljnem skupnem verovanju je rasla Cerkev v prvem in drugem tisočletju vse do danes. Vsi narodi, raztreseni po vseh celinah sveta, so ob svojem vcepljanju v Cerkev, Kristusovo skrivnostno telo, sprejemali to veroizpoved in jo ohranjali in jo živeli. Le tako so mogli pripadati eni, sveti, vesoljni in apostolski Cerkvi, ki je zakrament odrešenja. »Saj je Cerkev v Kristusu nekaj zakrament, to je znamenje in orodje za notranjo zvezo z Bogom in za edinost vsega človeškega rodu,« kot se izraža 2. vatikanski vesoljni cerkveni zbor (Dogmatična konstitucija o Cerkvi, 1,1).

2.

Bog, Stvarnik človeškega rodu in vsega stvarstva, je v obstoj priklical mnogoličnost bivanja, posebej še mnogoličnost narodov, jezikov in kultur. Razmere se menjujejo, zgodovinsko dogajanje je pestro, vsako leto, vsak dan prinese kaj novega, ljudje, obdarovani z razumom in svobodno voljo, so soustvarjalci mnogoličnosti življenja – tudi v Cerkvi.

Tako je razumljivo, da so Cerkve na Vzhodu in Zahodu, na Severu in Jugu, na različnih celinah in med različnimi narodi dobivale svoje značilnosti krščanskega

verovanja in življenja po veri. Pomembno pa je, da so, ob vetju Svetega Duha, velikega posvečevalca Cerkve in kristjanov, te krajevne in narodne delne Cerkve znale ločevati bistveno od nebstvenega in so ob vsej mnogoličnosti ohranjale zvestobo temeljnim resnicam krščanskega verovanja.

Človek je nepopoln, zagledan vase, nagnjen k slabemu, pogostoma pade v sužnost greha in strasti in zapeljivega sveta in hudobnega duha. Cerkev sestavljajo grešni ljudje. Tako ni čudno, če so, posebno v nekaterih obdobjih, Cerkev razdvajala nesoglasja, razdori, celo razkoli. Toda Cerkev se je vedno zavedala, da mora nesoglasja čimprej poravnati ter rasti v edinosti in ljubezni in da mora za to edinost predvsem veliko moliti, po Kristusovem zgledu: »Da bi bili vsi eno, kakor si ti, Oče, v meni in jaz v tebi ... jaz v njih in ti v meni, da bi bili popolnoma eno« (Jn 17, 21–23).

V času sodobnega ekumenskega gibanja, ki je zaživelo v začetku 20. stoletja in se okrepilo zlasti v času po 2. vatikanskem koncilu (1962–1965), kristjani raznih krščanskih Cerkva in skupnosti še posebej iščejo pota do medsebojnega zbližanja v medsebojnih pogovorih in mnogih molitvah.

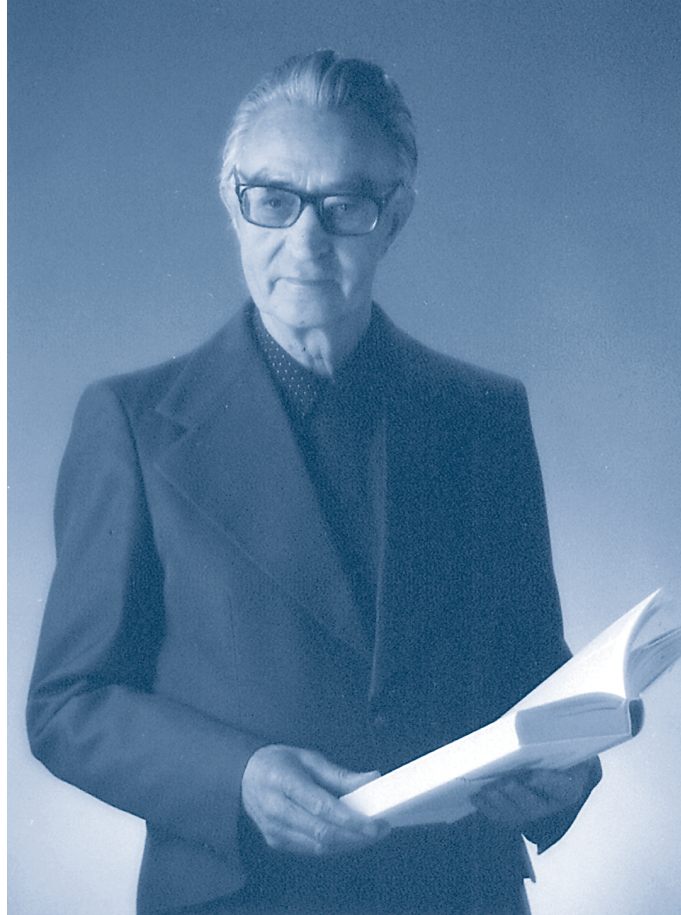
Zavedajo se, da pri vsem tem ne gre za kakšno prisiljeno in uniformirano edinost, temveč za edinost v različnosti, predvsem pa v medsebojnem spoštovanju in ljubezni. In to je tisto, kar iščemo: edinost v bistvenem, v vsem drugem pa svoboda, predvsem pa ljubezen, kot vabi 2. vatikanski koncil (Odlok o ekumenizmu, 4; Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu, 92, 2–3).

3.

Že John Henry Newman (1801–1890), veliki angleški (anglikanski) teolog, ki se je po svojem dolgem iskanju edinosti zedinil s katoliško Cerkvijo, postal kardinal in dozorel v svetniško osebnost, je poudarjal, naj anglikanska skupnost ob zedinjenju s katoliško Cerkvijo ohrani svoje značilnosti v svoji duhovnosti, teologiji in celotnem življenju, le v bistvenih stvareh verovanja naj bo edina s katoliško Cerkvijo.

Tudi vzhodne krščanske Cerkve, predkalcedonske (iz časa pred kalcedonskim koncilom leta 451) in pravoslavne, naj bi ob zedinitvi s katoliško Cerkvijo ohranile svoje značilnosti, zlasti vse duhovno bogastvo krščanskega Vzhoda iz prvih stoletij Cerkve.

Podobno naj bi veljalo za protestantske cerkvene skupnosti, luteranske, reformirane (kalvinske), binkoštné in druge. Vse, kar imajo dobrega v sebi, naj ohranjajo in

Dr. Stanko Janežič,
neutrudni ekumenski delavec

s to svojo raznolikostjo bogatijo eno vesoljno in raznoliko Kristusovo Cerkev. Nič lepega in dobrega in pomembnega se ne sme izgubiti.

Kakšno čudovito bogastvo bi to predstavljalo za ves svet: življenje v vesoljni edini in različnosti, v svobodi in ljubezni.

Katoliška Cerkev s svojo trinitarično usmerjenostjo, s svojim zaupanjem v križanega in vstalega Kristusa, s svojo predanostjo evharistični skrivnosti in drugim zakramentom, s svojo zvestobo hierarhični ureditvi Cerkve in petrinskemu nasledstvu rimskega škofa – papeža, s svojo marijansko in svetniško naravnostjo ter razglajanjem evangeljskega veselja.

Stare vzhodne in pravoslavne Cerkve s svojim spoštovanjem verskega izročila, posebej še vzhodnih cerkvenih očetov, s svojim poudarjanjem vloge Svetega Duha v Cerkvi, s svojim velikonočnim krščanstvom, s svojo povezanostjo z zakramenti in svojo zvestobo škofovstvu, s pomembno vlogo menišтва v njihovi duhovnosti, s čaščenjem svete Bogorodice (Theotókos) in svetih podob (ikon).

Protestantske cerkvene skupnosti s svojo teologijo križa in poudarjanjem opravičenja, ki ga prinaša Kristus, s svojo zavzetostjo za Sveto pismo in s svojimi razumskimi utemeljitvami verovanja ter s težnjo po demokratični urejenosti cerkvenih skupnosti.

Vsi kristjani naj bi se, ob svoji pripadnosti krščanskim Cerkvam in skupnostim z raznimi imeni, drug od drugega učili, si medsebojno pomagali in iskali popolnejšo medsebojno edinost po Božji volji, takšno edinost, kot jo hoče Kristus.

Seveda, eno je ideal in cilj, drugo pa je stvarnost in vsakdanje življenje. In vendar, vse moramo storiti, da se bomo temu idealu in cilju bližali in ga uresničevali. Ne sami, temveč povezani s Kristusom, s Svetim Duhom, s celotno Sveto Trojico, s sveto Bogorodico, z občestvom svetnikov.

Čim bolj bomo rasli vsi kristjani v Kristusa in mu postajali podobni, čim bolj bodo vse krščanske Cerkve in skupnosti v vsakdanjem življenju rasle v ljubezni, tem bliže bomo svojemu skupnemu velikemu idealu in cilju: vsekrščanski Edinosti in Vseljubezni.

Saša Čaval

KAM GLEDAJO CERKVE

Drugačen pogled na cerkveno dediščino Slovenije

Slovenija je po svetu znana po naravnih lepotah, a eden izmed pogostejših vtisov tujcev o naši deželi je, da imamo ogromno cerkva. Tudi Slovenci sami opazimo, da skoraj na vsakem hribčku stoji cerkvica. Nekatere so zelo stare, saj segajo tja v 11. in 12. stoletje, v obdobje romanike. Zahvaljujoč obrobnosti slovenskega prostora v različnih upravnih ureditvah skozi zgodovino, so te cerkve ohranile elemente umetnostnega sloga, v času katerega so bile zgrajene. Romanika je namreč prvo enotno umetnostno obdobje, ki mu lahko sledimo skoraj po vsej Evropi, romanski umetnostni slog pa je najmočnejše izražen prav v sakralni krščanski arhitekturi. Pri obravnavanju le-te nas zanima mnogo podatkov: od zgodovinskega razvoja in umetnostnozgodovinskih vplivov do arhitekturnih elementov, geografskih posebnosti ipd. Med naštete sodi tudi usmerjenost cerkva. Natančneje, govorimo o astronomski usmeritvi glavne osi posamezne cerkve v smeri proti vzhodu in zahodu, kar je povezano predvsem z religiozno simboliko Sonca in posledično z igrami svetlobe in senc znotraj stavbe. Tako naše kot tudi raziskave v tujini so pokazale, da so cerkve orientirane bodisi proti nekaterim izrazitim geografskim oblikam na horizontu bodisi v smeri (predvsem) vzhoda ali zahoda sonca na točno določen dan v koledarskem letu.

O čem pravzaprav govorimo? Kakšne orientacije? In celo astronomske? Po starih pisnih virih (Origen, Klement Aleksandrijski, Tertulijan) naj bi zgodnjekršćanske skupnosti sledile antični tradiciji in štele usmerjenost proti vzhodu za sveto. Vitruvij, eden prvih rimskih arhitektov, je že v 1. stoletju pred našim štetjem predlagal, naj bi bili templji orientirani tako, da božanstvo gleda na zahod, častilci oziroma verniki pa bi bili obrnjeni proti njegovemu kipu oziroma proti vzhodu. Tako je bilo, zaradi izredno močne simbolike, videti, da vzhajajoče sonce in tudi samo božanstvo pazita na njih. Leta 325 so krščanski očetje na prvem ekumenskem koncilu v Niceji – današnje mesto İzmit (Gözü) v azijskem delu Turčije – uzakonili usmerjenost cerkva proti vzhodu. Izdano je bilo tudi pravilo, da naj bo duhovnik pri molitvi v cerkvi obrnjen proti vzhodu. Sredi 5. stoletja je papež Leon Veliki izdal dekret proti čaščenju vzha-

jajočega sonca, ki naj bi predstavljalo simbol Kristusa, ki vstopa v svojo cerkev, ne pa Boga samega. Čaščenje nepremagljivega sonca (*sol invictus*) je bil glavni kult rimske države, saj ga je dal cesar Avrelian uzakoniti leta 274, ko je bilo krščanstvo v rimskem cesarstvu že zelo razširjeno. Tudi kasneje, z legalizacijo krščanstva, kult ni umrl, saj je še sam cesar Konstantin uporabljal simbol sonca na svojih novcih in v napisih. Častilcem sončevega kulta je bil zimski solsticij izredno pomemben dan. Takrat naj bi se njihovo najvišje božanstvo Sonce ponovno rodilo, skozi leto raslo, se staralo in umrlo, dokler se ob naslednjem zimskem solsticiju ni zopet rodilo. Zato je bil 25. december, torej zimski solsticij, praznovan kot rojstvo sonca. Zgodovinsko lahko ta čas označimo kot zgodnjekrščansko obdobje, periodo, v kateri se je širila in definirala duhovna in materialna krščanska vsebina. Sem sodijo tudi oblike krščanskih svetišč in njihove značilnosti. Zgodnjekrščanske cerkve so kazale svojo orientiranost proti vzhodu na dva načina: ali je bil oltar postavljen v (vzhodni) glavni apsidi cerkve z vhodom na zahodni strani ali pa je bil vhod v cerkev postavljen na vzhodni strani tako, da je prvi jutranji žarek posijal na oltar, ki je bil postavljen na zahodnem delu cerkve. Le redke cerkve so orientirane proti pravemu oziroma kardinalnemu vzhodu. Vzroki za odmike od predpisane osi vzhod–zahod so različni.

Glede na rezultate arheoastronomskih raziskav drugod po Evropi so cerkve orientirane:

1. v smeri vzhajajočega sonca na dan, ko goduje zavetnik cerkve: ker so bile stare, avtohtone vere močno zakoreninjene med ljudmi in jih krščanstvo ni moglo preseči, si je Cerkev pomagala tako, da je večje praznike stare vere prekrila s svojimi. Tako je prišlo npr. v Angliji do transformacije keltskih praznikov samhaina na dan 1. november v praznik vseh svetih oziroma dan mrtvih; dva praznika: god sv. Brigite (1. februar) in svečnica (2. februar) sta prekrila imbolc ipd. pa tudi pri nas je bilo nekaj slovanskih in starejših praznikov, ki so jih prekrili godovi krščanskih zavetnikov.

2. v smeri obeh sončevih obratov (solsticijev) in enakonočij (ekvinokcijev), ki predstavljajo pomembne ločnice v naravnem letnem ciklu in v astronomskem letu, hkrati pa tudi nekatere največje praznike krščanskega koledarja oziroma liturgičnega leta, kot sta npr. božič in Marijino oznanjenje. V tej usmeritvi je vidna tudi predkrščanska tradicija, hkrati pa dokazuje astronomsko védenje kultur, ki jih imamo še vedno za »primitivne«.

3. v smeri vzhajajočega sonca na dan, pomemben za ustanovitelja meniškega redu, kar je vidno še posebej v cistercijanskem in frančiškanskem redu, ali pa

4. v smeri vzhajajočega sonca na kak drug datum, pomemben za izgradnjo posamezne cerkve.

Cerkve pa so bile grajene z naštetimi orientacijami le do konca romanike, v nekaterih primerih pa še v zgodnji gotiki. Kasneje je postala orientacija nepomembna.

Nekatere izmed cerkva imajo lomljeno os, kar pomeni, da sta ladja in prezbiterij različno usmerjena. Zakaj? Cerkev v srednjem veku so bile pogosto uničene (vojne, požari). Ko so bile obnovljene, je bila os nove cerkve pogosto drugačna od prejšnje, čeprav je cerkev ohranila istega zavetnika. Razlog za to so spreminjajoči se dnevi godov zavetnikov cerkva v julijanskem koledarju, ali pa so bile cerkve zgrajene na mestu predkrščanskih svetih stavb, ki so bile »pokristjanjene« in dobile zavetnika, a so ohranile stare orientacije. Namreč, julijanski koledar je nezdružljiv s tropskim letom¹, kar je bil tudi razlog za njegovo reformo, ki je leta 1582 pripeljala do današnjega gregorijanskega koledarja. Julijanski koledar polagoma zaostaja za tropskim letom, zato določen julijanski datum čez čas ne ustreza več istemu datumu tropskega leta in se točka vzhajališča sonca na horizontu nekoliko premakne – kar je pripeljalo do lomljene osi svete stavbe.

Najpogostejša usmeritev glavne osi cerkve je proti točki, kjer vzhaja sonce točno na določen dan v koledarskem letu, ta dan pa je povezan z zavetnikom cerkve oziroma datumom njegovega ali njenega godu. Cerkev začne živeti s posvetitvijo. Svečanost ob posvetitvi je nekdaj zajemala položitev relikvij svetnika v oltar ali pod njega. Vse cerkve pa nimajo relikvij iz preprostega razloga: ker jih ni dovolj. In slovenske cerkve so po večini brez relikvij. Med zavetnike naših cerkva, ki bi utegnile posedovati ustrezne relikvije, sodijo svetniki Kancijan, Mohor in Rupert (tudi Ingenuin in Albuin na srednjeveškem briksenškem ozemlju), ter Klemen(t), a le za sedež pražupnije v Rodinah. Druge cerkve so bile odvisne od splošnih zgodovinskih, upravnih in političnih okoliščin. Za te so značilni splošni patrociniji, ki so sprva, torej v zgodnjem srednjem veku, sestavljali razmeroma majhno skupino svetnikov: Marija, Mihael, Peter, Jurij, Martin, Lovrenc. Omenjenim so se malo kasneje pridružili še Marjeta, Vid, Štefan, Andrej in nato še Kancijan, Mohor (oglejski patriarhat) in Rupert (salzburška nadškofija). Iz zgodovinskih virov je razvidno, da so imeli nekateri izmed naštetih svoj kult razvit že v 1. tisočletju. Ta kult se je iz izvirnega področja razširil tudi na slovensko ozemlje, deloma že v prvi fazi pokristjanjevanja v pozni antiki, čaščenje drugih svetnikov pa je bilo k nam prineseno v drugi fazi, ob pokristjanjevanju Slovanov v 8. do 10. stoletju. Splošno gledano je večina zgodnjih cerkva obdržala svoj začetni patrocinijski, a razvoj dogodkov skozi zgodovino je botroval temu, da so nekatere spremenile svoje prvotne zavetnike, včasih tudi večkrat. Ponekod je funkcija patrocinija prenehala z opustitvijo ali s porušenjem sakralnega objekta. Danes je svetnikov veliko in njihovo število se stalno povečuje.

Z arheološkega vidika patrocinijski opozarjajo na arheološke postojanke v krajih, poimenovanih po zavetniku z dolgotrajnim čaščenjem (npr. Šentilj, Šmarjeta,

¹ Tropsko leto je časovno obdobje, v katerem se Sonce, gledano z Zemlje, vrne v isto točko vzdolž ekliptike – njegove navidezne poti med zvezdami na nebesnem svodu.

Šentjanž ipd.) in v krajih, katerih cerkve nosijo ime enega izmed teh »starih« svetnikov. Geografska lokacija krajev s krajevnimi ali ledinskimi imeni, ki izhajajo iz imen starih patrocinijev, na Slovenskem namreč sovпада s prazgodovinskimi arheološkimi najdišči in z antičnimi naselbinami ob antičnih komunikacijah; te so poleg lastne kulture posredovale tudi krščanstvo. V takšnih centrih se je razvila cerkvena organizacija, nastale so prve krščanske občine in misijonske postojanke, ki so predstavljale kulturna središča in izhodišča za širjenje krščanstva na poganska področja. Kontinuirana arheološka najdišča s starimi patrociniji opozarjajo ne samo na starejše naselbine, ampak tudi na prve cerkvene postojanke, ki so se pozneje razvile v večja cerkvena središča. Dejstvo, da so romanske cerkve s starimi patrociniji v veliki večini v krajih z antičnimi in prazgodovinskimi arheološkimi postojankami, marsikje govori o njihovem predromanskem izvoru in kontinuiteti.

Tudi v Sloveniji lahko med množico cerkva, ki so bile zgrajene v romaniki, opazimo tiste s pomenljivo orientacijo. Ena izmed starih cerkva, ki je z osjo orientirana proti sončnemu vzhodu na dan svojega zavetnika, je cerkev sv. Sigismunda v Polhovici pri Šentjerneju na Dolenjskem. Vas, ki je dobila ime po polhih, je bila prvič pisno omenjena že leta 1291 z imenom Polhacz. Kasnejša omemba kraja iz leta 1392 omenja dvor »Hof zu Pilchberg«, katerega lastnik je bil Hans von Pilchperg oziroma »Ivan Polhovski«. Graščina je bila zadnjič omenjena leta 1424, danes pa ne vemo več, kje je stala. Podružnična cerkev sv. Žige je bila prvič omenjena leta 1526

z navedbo, da v njej ni bilo ničesar, kar bi lahko uporabili kot protiturški davek. Tedaj je stala na rahli vzpetini še izven vasi, medtem ko je danes že sredi le-te. Polhoviška cerkvica je edina v Sloveniji, katere zavetnik je sveti Žiga (slovensko ime za svetega Sigismunda). V celoti je dolga 10,3 in široka 5,5 m, romanska pravokotna ladja pa meri 6,50 x 5,50 m. Domneva se, da je bila na istem mestu že prej postavljena kapela sv. Sigismunda. Cerkev še v začetku 17. stoletja ni bila posvečena, zaradi razpadajoče stavbe so v njej celo prepovedali bogoslužje. Še več, nekdanj naj bi bila v njej celo ovčja staja za okoliške kmetije. Do konca 17. stoletja so jo postopoma obnavljali in leta 1689 je bila omenjena v Slavi vojvodine Kranjske. Po vizitacijskih zapisih iz 17. stoletja je imela cerkev takrat še romansko zasnovo z apsidno, ki je bila v istem stoletju predelana, a sta v ladji še danes ohranjeni dve

Polhovica

romanski okenci. V času od 1998 do 2002 je bila temeljito obnovljena, leta 2004 pa je bil restavriran še oltar svetega Žige, »varuha zmage«. Po nekaterih virih naj bi v Evropi poleg te obstajala le še ena enako imenovana cerkev, in sicer na Poljskem. Svetnik Žiga, tudi Sigmund ali Sigismund, zavetnik polhoviške cerkvice, goduje 1. in pa 11. maja. Prvo nedeljo po godu se opravlja žegnanje, ki se imenuje »solatno žegnanje«. Žiga je bil kralj Burgundije in sin arijanskega kralja Gundobalda, vladarja v Burgundiji, ki je živel še v antičnih časih. Leta 497 se je dal, proti volji staršev, krstiti, leta 516 pa je nasledil očeta na prestolu in postal pobožen in dobrostičen vladar. Veljal je za zaščitnika katoliške vere in s svojim zgledom spreobrnil veliko arijancev². Leta 524 je frankovski kralj Hlodimir začel vojno z Burgundci. Sigismund in njegova vojska sta bila poražena in uničena, vladar in njegova družina pa so padli v ujetništvo. Umrl je 1. maja leta 524 v kraju Columelle. Njegove kosti so leta 536 pokopali v Janezovi cerkvi v St. Mauriceu, del relikvij je tudi v Pragi. Njegovo čaščenje se je v zgodnjem srednjem veku iz Burgundije razširilo v Nemčijo, Italijo, Španijo, Švico in tudi k nam.

Študija usmeritve polhoviške cerkvice sv. Žige je pokazala, da je stavba s svojo osjo orientirana proti sončnemu vzhodu na dan 1. maja, ki je hkrati tudi god zavetnika cerkve. Kaj to pomeni? Cerkev je bila zgrajena v 12. ali 13. stoletju. Gre torej za čas srednjega veka, ki se običajno označuje kot temno, mračno obdobje, kot čas izgubljenih antičnih vrednot in védenj. Vendar pa nam natančnost te usmeritve kaže, da je tudi takrat še obstajalo in se razvijalo poznavanje matematike, predvsem geometrije, pa tudi astronomije. Tako so graditelji lahko vnaprej predvideli smer ali točko v stavbi, odkoder in kamor bo sonce s prvim žarkom posijalo točno na določen dan, v tem primeru na god cerkvinega zavetnika. Tako je bil najpomembnejši verski praznik lokalne skupnosti obeležen s simbolično močjo Sonca kot simbola Kristusa, ki se ob pomembnem dnevu na tak način približa vernikom.

Drugi primer predstavlja cerkev, ki je s svojo osjo usmerjena proti enemu najpomembnejših dni v tropskem letu, proti poletnemu sončevemu obratu – solsticiju. Na severozahodnem robu naselja Gradišče nad Želimljami oziroma nad Pijavo Gorico stoji podružnična cerkev sv. Primoža in Felicijana. Cerkev je prvič omenjena v vizitacijskem poročilu iz leta 1632, je pa bistveno starejša, saj je imela v 17. stoletju romansko polkrožno apsido ter nad zahodnim delom ladje še zvonico – odprti mediteranski lini za dva zvonova. Danes je ohranjena še romanska ladja, polkrožno apsido pa so kasneje prezidali v prečno pravokotni prezbiterij in dodali zvonik na za-

² Arijanizem je krščanski verski nauk, ki je zanikal troednost Boga in Kristusovo božjo naravo. Škof Arij iz Aleksandrije je bil glavni zagovornik nauka, ki je bil že na prvem Nicejskem koncilu, leta 325, obsojen in preganjan kot herezija. V zgodnjem srednjem veku se je arianizem razširil predvsem med germanska plemena in do konca 7. stoletja pojenjal.

Gradišče nad Želimljami, sončni
vzhod 23. 6. 2007

hodu. V južni steni ladje je še vidno romansko okence. Oltar iz 19. stoletja je bil prinesen iz stare želimeljske cerkve, posvečen pa je sv. Primožu in Felicijanu, bratoma mučencema, ki sta umrla za časa Dioklecijana. O njunem življenju vemo malo. V času preganjanj kristjanov sta se spreobrnila in postala goreča kristjana. Ujeli so ju v pozni starosti in ju križali. Njuno čaščenje sega že v 9. stoletje, v čas misijonarstva na Slovenskem, in je bilo pri nas zelo razširjeno. Bila sta zavetnika dežele Kranjske in v Trubarjevem času zelo pomembna svetnika, a sta skozi čas izgubila priljubljenost. V tem primeru datum godovanja zavetnikov ni povezan z usmeritvijo cerkve. Kot že povedano, je ta orientirana v smeri sončnega vzhoda na dan 23. junija, ki predstavlja astronomsko poletni sončev obrat. Lahko pa najdemo povezavo tudi s pomembnim krščanskim praznikom na omenjeni datum, torej z godovanjem Janeza Krstnika, ali pa v povezavi s časovnim okvirjem poselitve omenjenega prostora v arheoloških obdobjih. Namreč, vas Gradišče nad Želimljami leži na pobočju mogočnega hriba, na katerem je veliko starejšeželeznodobno gradišče z več obrambnimi nasipi, jarki

in terasami, pripadajoča nekropola s 40 halštatskimi gomilami ter plano grobišče. Kraj je bil torej naseljen že v prazgodovini, ko krščanstva še niso poznali in so prebivalci verovali drugače. Ljudje so se preživljali s poljedelstvom in živinorejo, zato je bilo poznavanje naravnih prelomnih momentov v letu življenjsko pomembno. Svoja svetišča in svete prostore so gradili ali označevali na primerno izpostavljenih in simbolno izpovedujočih lokacijah. Tako so lahko spremljali in »preverjali« premikanje nebesnih teles, predvsem Sonca in Lune, ter lažje gospodarili v skladu z letnimi časi.

Med množico slovenskih romanskih cerkva s pomenljivo astronomsko ali geografsko orientacijo smo predstavili le dve. Orientacija cerkva je pomembna, ker kaže na poznavanje gibanja nebesnih teles in tudi njihovo spremljanje. Če danes še tako zanikamo neko vrsto znanosti ali pa morda le začetne radovednosti, ki je privedla do razvoja znanosti, ne moremo mimo tukaj prikazanih dejstev. Še več, raziskava, ki je v teku, že kaže na pomen Sonca v zgodnjekrščanski arhitekturi. Seveda se danes ne zavedamo več, kaj sta takratnemu človeku pomenili vera in vsa simbolika, povezana z Bogom in z božjim udejstvovanjem. A že samo dejstvo o poznavanju, spremljanju in tudi vključitvi sončevega – pa tudi luninega – gibanja okoli Zemlje v najsvetejšo sakralno arhitekturo, močno pripomore k jasnejšem razumevanju tega aspekta v zgodovini krščanstva.

Fotografiji Saša Čaval

Dr. Denis Alexander in Robert White

ČEZ PRAG VEROVANJA

○ odnosu med znanstvenim in verskim (spo)znanjem

Naj nihče ... ne misli ali trdi, da bi lahko raziskoval predaleč ali da bi bil lahko preveč poučen v knjigi Božje besede ali v knjigi Božjih del. (Francis Bacon, 1561–1626)

Naši ljudje, ki so blizu znanosti, in znanstveniki sami vsaj v javnosti, in če že ne izrecno, vsaj z molkom, ob opisovanju odnosa med znanstvenim in verskim (religioznim) (spo)-znanjem privzemajo konfliktni model, ki predpostavlja medsebojno nasprotovanje. V luči njihovega gledanja se sme seveda pojem (spo)znanja uporabljati v zvezi z vero le pogojno, analogno, s pridržkom. Drugje po svetu, kjer razmišljanja in soočanja potekajo v okolju, ki ga ni petdeset let na vseh ravneh šolstva in javnega razmišljanja ter soočanja mnenj oblikovala strahovlada dialektičnega materializma kot znanstvenega izhodišča »par excellence«, poznajo vsaj še dva modela: komplementarnega, dopolnjevalnega in konkordističnega, skladnostnega. Nedvomno je koristno tudi pri nas opozoriti na to dejstvo, zato iz knjige Denis Alexander & Robert S. White, *Beyond Belief – Science, Faith and Ethical Challenges*, Oxford 2004, posredujemo odlomek (str. 32–40) na to temo.

Konfliktni model, kakor naznanja že njegovo ime, vsiljuje misel, da sta znanost in vera v temeljnem sporu in da sta, zgodovinsko vzeto, tudi vedno bili. Ta model so si na splošno privzeli mediji, deloma zaradi resnične nevednosti, deloma pa zato, ker mislijo, da konflikt prinaša boljši televizijski program. Radio lahko zagotavlja priložnost za bolj umerjen, razmišljajoč pristop. Nekateri producenti (a na srečo ne vsi) pa si tako na radiu kot na televiziji prav radi prizadevajo za nastop ljudi, ki zagovarjajo diametralno nasprotne poglede in vpijejo drug na drugega prek studijskega prizorišča. Izraziti ateisti Richard Dawkins, Peter Atkins in Daniel Dennet rastejo iz konfliktnega modela in zatorej ni naključje, da jih mediji vedno znova iščejo. Harmonija pač ne veča ratinga gledanosti.

Ljudje, ki podpirajo konfliktni model, navadno trdijo, da je znanstveno (spo)-znanje edini tip veljavnega (spo)znanja. Verske trditve o pojavih zato dojemajo kot tekme znanstvenim opisom istih pojavov. Pogosto so »naivni redukcionisti«, ki verjamejo, da ne ostane ničesar več, kar bi se dalo povedati potem, ko se je uveljavil

znanstveni opis. Nekatere trditve Richarda Dawkinsa so znamenit primer takšnega naivnega redukcionizma. Dawkins na primer trdi, da ... *nas je DNK zgradila kot stroje, katerih namen je izdelati še več kopij iste DNK ... Rože so na svetu z istim namenom kot vsa druga bitja v kraljestvu živega, da namreč razpršijo okrog sebe programe »skopiraj me«, zapisane v programskem jeziku DNK. Prav zato obstajamo tudi mi. Smo priprave za razširjanje DNK, in razmnoževanje DNK je samozadosten proces. To je pač edini razlog za bivanje katerega koli živega bitja.*¹

Seveda ne bi želel noben biokemik, ki kaj da nase, zanikati, da je ena od nalog vsakega živega organizma posredovanje svojih genov naslednjim generacijam. Kar zaznamuje Dawkinsonovo argumentiranje kot primer naivnega redukcionizma, je njegova trditev, da je posredovanje lastnih genov edini »realni« vzrok in namen življenja. To je vsaj neuravnoteženo. Argument poskuša eksplicitno izločiti veljavnost kakršnekoli druge ravni opisovanja človeškega bitja.

Konfliktni model vsebuje mnoga vprašanja, ki jih bo osvetlila naša knjiga. Za začetek ta model pade že z vidika zgodovinskega odnosa med znanstvenim in religioznim (spo)znanjem. Težko je najti kakšnega sodobnega zgodovinarja znanosti, ki bi konfliktni model jemal resno. Resnični zgodovinski odnos med znanostjo in religijo je bil hkrati bolj kompleksen in bolj prefinjeno prepleten.² Konfliktno pojmovanje je prišlo do veljave v Franciji med razsvetljenstvom v poznem osemnajstem stoletju. V Angliji in v ZDA pa se pojmovanje konflikta med vero in religijo ni razširilo do druge polovice devetnajstega stoletja. Prepričljivo je bilo dokazano, da se je ideja konflikta napajala iz namerne politike, na katero je zelo vplival T. H. Huxley s svojimi prijatelji iz X-kluba.³ Deloma so tako ravnali tudi z namenom, da bi za novo profesionalizirano znanstveno skupnost osvojili nekakšen kulturni prestiž in finančne privilegije, kar je bilo takrat prednostno v anglikanski Cerkvi. Kakor koli že, v tej knjigi razvijamo misel, da ni nobenih notranjih znanstvenih ali religioznih temeljev za takšno nasprotovanje, ki je prvenstveno zraslo iz družbenih in političnih okoliščin viktorijanske dobe.

Drug problem konfliktnega modela je v tem, da znanstveno (spo)znanje predstavlja le tanko rezino celovite »torte« človeškega (spo)znanja. Kakor smo že omenili: če se poskušate vseh vprašanj in izzivov, ki jih omenja vaš dnevni časopis, lotiti zgolj s pomočjo znanstvenega (spo)znanja, ne boste prišli prav daleč. Sorazmerno veliko ljudi znotraj znanstvene srenje, ki verujejo v osebnega Boga, pa tudi spodko-

¹ R. Dawkins, *The Ultraviolet Garden*, Royal Institution Christmas Lecture, No 4, 1991.

² Glej F. M. Turner »The Victorian conflict between science and religion: a professional dimension«, *Isis*, 69, 1978, str. 356–76; J. H. Brooke, *Science and Religion; Some Historical Perspectives*, Cambridge: CUP, 1991; Denis Alexander, *Rebuilding the Matrix: Science and Faith in the 21st Century*, Oxford: Lyon Publishing, 2001.

³ C. A. Russel, »The conflict metaphor and its social origins«, *Science and Christian Belief* 1, 1989, str. 3–26.

pava idejo, da obstaja neka, iz narave obeh izhajajoča, notranja nezdružljivost med znanostjo in religioznim verovanjem.

Konkordistični model ubere čisto drugačno pot, ko predlaga različne vrste zlitja med znanstvenim in religioznim prepričanjem, verovanjem. Daleč od tega, da bi si bila v nasprotju, različna stališča, ki jih lahko povzamemo pod konkordističnim praporom, vsa namigujejo, da lahko religiozna prepričanja do določene mere izpeljemo iz znanstvenih, ali narobe, da religiozna prepričanja porajajo znanstveno spoznanje. V slednji kategoriji je francoski jezuit P. Teilhard de Chardin razvil veliko versko evolucijsko teorijo, ki jo je navdihnili biološka evolucija, v kateri se ves živi svet razvija v smeri točke omega, ki je, kakor razmišlja Teilhard de Chardin, skrajna končna točka evolucijskega procesa. Še novejši pa so trditve ameriškega fizika Franka Tiplerja, da lahko pojem večnega življenja v razvijajočem se vesolju izvajamo iz sodobnih fizikalnih in kozmoloških teorij.⁴ Drug primer konkordančnega modela je trditev kreacionistov, da biblična pripoved vsebuje znanstveno poročilo o tem, kako je Bog prikllical v bivanje biološko raznovrstnost. Konkordistično stališče torej poskuša podčrtati poti, po katerih znanost prispeva k različnim verskim pogledom in obratno.

Komplementarni model pa je bil v zadnjih desetletjih deležen znatne pozornosti filozofov znanosti in religije, in ga v naši knjigi najpogosteje uporabljamo za opis odnosa med znanstvenim in religioznim (spo)znanjem. Kakor namiguje ime, ta model spoznava, da je isto resničnost moč opazovati z različnih zornih kotov, odvisno od vprašanj, ki jih postavljamo. Znanost opisuje pojave s posebnim poudarkom na vprašanju »**Kako?**« Kako nekaj deluje? Kako do nečesa pride? Religiozna vprašanja pa težijo k zbiranju pod vprašanjem »**Zakaj, čemu?**« Zakaj smo zavestni opazovalci sredi prostranega vesolja? Zakaj obstajata dobro in zlo? Zakaj naj se etično odločamo tako in ne drugače?

Odnos med različno obarvanimi zemljevidi, ki jih navadno najdemo v začetku vsakega atlasa, lepo ilustrira komplementarni pristop k dopolnjujočim se različnim tipom (spo)znanja. En zemljevid predstavlja razprostranjenost populacije, drugi pridelkov, tretji razkriva geološko podobo, četrti klimatsko in podobno naprej. Vsak zemljevid je veljaven v svoji lastni perspektivi, šele vsi zemljevidi skupaj pa nam prav predstavijo kompleksnost geografije in ekonomije posamezne dežele. Neumno bi bilo trditi, da eden teh zemljevidov *edini* omogoča razumevanje dežele, za katero gre.

Ideja komplementarnosti je med znanstveniki popularna, ker je bistvena za njihovo raziskovalno prizadevanje. Pot, po kateri različni tipi znanstvenikov raziskujejo delovanje človeškega telesa, na primer, vodi do različnih vrst znanstvenega vé-

⁴ F. J. Tipler, *The Physics of Eternity: Modern Cosmology, God and the Resurrection of the Dead*, Doubleday, 1994. Za kritiko Tiplerjevega stališča glej W. R. Stoeger & G. F. R. Ellis, »A response to Tipler's Omega-Point theory«, *Science and Christian Belief* 7, 1995, str. 163–72.

denja, ki ga lahko prav razumemo le v odnosu do jezika, pojmov in instrumentov, ki so bili uporabljeni v tej delni veji znanosti: biokemik razvija kemične podatke o metaboličnih stezah, ki omogočajo celični metabolizem; molekularni biolog raziskuje funkcije različnih genov; celični biolog študira, kako celice medsebojno delujejo, da bi nastali organi; fiziolog, kako organi koordinirajo notranje okolje telesa; nevrolog, kako živčni sistem organizira telo; psiholog to, kako človeški posameznik misli; antropolog, kako ljudje funkcionirajo v skupnosti v določenih okoljih ... in tako naprej. Absurdno bi na primer bilo, če bi biokemik trdil, da je biokemični opis edini tip podatkov, ki ima sploh kakšen vpliv na razumevanje človeškega telesa. Vsi znanstveni pristopi doprinašajo veljavne ravni opisovanja, ki so komplementarne, se dopolnjujejo in ne tekmujejo med seboj.

Kristjan bi želel pokazati, da obstaja tudi duhovna razsežnost človeške identitete, ki zahteva nadaljnjo komplementarno raven opisovanja in razprave. To je raven, ki se ukvarja z vprašanji »zakaj, čemu«, ki smo jih omenili prej. Dejstvo, da zgodovinsko doslej ni bilo najti človeške civilizacije brez sistema religioznih prepričanj, na tej ravni razprave ilustrira prav to, kako sonaravna je ta raven človeškemu bivanju. Po vsem, kar vemo, so se vsi ljudje vseh časov zanimali za poslednja vprašanja življenja in se spraševali o odgovorih. Naivni redukcionist si lahko privoščijo osebno ugodje s poskusom, da bi izločil ta vprašanja kot vprašanja, na katera ni mogoče odgovoriti – vendar si jih ljudje vedno znova postavljajo. In si jih tudi bodo.

Poudariti je treba, da pojem komplementarnosti ne zahteva, da bi morale biti karkoli nepopolnega na posameznih ravneh opisovanja. Ko poskušamo opisati biološki organizem, v praksi lahko obstajajo zevajoče praznine v popolnosti naših opisov, na kateri koli ravni jih poskušamo narediti. Vendar potreba po komplementarnosti ne izhaja iz teh nepopolnosti. Potreba po komplementarnosti razumevanja odnosov med različnimi opisnimi ravnmi bi bila enako živa, tudi če bi bilo naše znanje na vseh ravneh popolno. Na primer, če bi bilo edino, kar imamo v rokah, popoln biokemični opis nekega organizma na molekularni ravni, ki bi ga izdelal superbiokemik, bi vendarle še ostali v veliki nevednosti glede tega organizma. Naš opis bi namreč pogrešal še kup drugih potrebnih opisov – od »oblike smrčka«, »koliko nog ima«, »razmnoževalnih navad« naprej. Komplementarni opisi, ki bi jih preskrbeli celični biologi, fiziologi, anatomi, evolucijski biologi in drugi, bi, poleg vsega tega, še vedno ostali bistveni za popolno biološko razumevanje tega organizma. To pa ne meče sence na delo super-biokemika, je le odsev komplementarne narave različnih tipov znanstvene informacije.

Mnogi od začetnih utemeljiteljev znanosti so imeli močno vero v Boga in so gledali na svoje znanstveno delo kot na raziskovanje božjega stvarstva. Na primer Francis Bacon (1561–1626), ki je, predvsem z učinkovitim zagovarjanjem novih na-

činov raziskovanja fizičnega sveta, največ filozofsko prispeval k vzniku sodobne znanosti v Britaniji. Prav Bacon je pospeševal uporabo induktivnega razmišljanja hkrati z empirično raziskovalno metodo zbiranja, združevanja in povezovanja podatkov. Na ta način je osvobodil znanost omejenosti metafizične misli – načina mišljenja, ki je imel, recimo, krog za »popolno podobo; Bog je popoln, torej je popolno tudi vse nebeško, zato se morajo vsa nebeška telesa gibati v krogih«. Ta način mišljenja je utesnjeval raziskovanje, ker je postavljal teorijo pred prakso.

Bacon sam je verjel, da študij znanosti vodi duha k motrenju božanskega stvarnika in torej k slavljenju Boga. Trdno je bil prepričan, da je Sveto pismo božje samozadetje, in je zapisal, da sta Sveto pismo in narava dve komplementarni poti razodetja narave Boga: »Dve božji knjigi sta ... najprej pisma, ki razodevajo božjo voljo, potem pa stvari, ki izražajo božjo moč; in slednja je ključ k prvi.«⁵ V tem pogledu na dve knjigi, knjigo narave in knjigo Svetega pisma, je Bacon prilagodil mnogo starejši namig Tertulijana (160–225), enega cerkvenih očetov, ki je zapisal, da »je treba Boga najprej spoznati iz narave in potem priznati iz nauka; iz narave po njegovih delih in iz nauka po njegovih razodetih besedah.« Ta način razlaganja Božjega dvojnega razkrivanja v pismih in v naravi je ostal koristna perspektiva vse do sodobnosti, čeprav je za kristjana biblično razodetje okvir, v katerem končno ocenjuje vse ostalo (spo)znanje.

Ko opozarjamo na to komplementarnost, ki nam odkrije uporabno pot povezovanja znanstvenega in verskega (spo)znanja, pa ne mislimo, da bi to pomenilo, da sta znanost in vera neprodušno zaprti vsaka v svojem območju in med njima ni nobene interakcije.⁶ Dejansko je prav nasprotno, kar nam lepo pokažejo različni vidiki zgodovine znanosti.⁷ Ne smemo pozabiti, da se vprašanja »**kako**« in »**zakaj, čemu**« nanašajo na **isto resničnost**. Kristjani pojmujejo svojo vero kot nujen celovit del svojega dnevnega življenja – tako da ne more biti ostre ločitve med vero in znanostjo. Kar razlikuje znanstvene in verske odgovore med seboj, je vprašanje, ki smo ga zastavili. Biokemik, na primer, lahko postavlja znanstvena vprašanja o fizičnem življenju ljudi, na katera najbolje odgovarja z DNK in proteini. Isti biokemik pa lahko postavi tudi čisto drugo vrsto vprašanj o ljudeh – vprašanja, ki se nanašajo na njihovo duhovno življenje, na končni smisel, pomen in na usodo, vprašanja, na katera najbolje odgovarjamo z uporabo pojmov kakor sta greh in odrešenje. Fizično in du-

⁵ F. Bacon (1605), *The Advancement of Learning*, 1.6.16, po navedku Norme Emerun v »The arguments from design in early natural modern theology«, *Science and Christian Belief* **1**, 1989, str. 129–47.

⁶ Nekaj podobnega najdemo pri S. J. Gouldu v »Nonoverlapping Magisteria«, *Natural History* **106**, marec 1979, str. 16–22; ponatisnjeno v *Leonardo's Mountain if Claims and the Diet of Worms*, New York: Harmony Books, 1998, str. 269–83. Toda po drugi strani mnogi Gouldovi zapisi o zgodovini znanosti kažejo na bogato in pozitivno interakcijo med znanostjo in vero; Gould ni praktical svojega principa 'NOMA' tako rigorozno, kot bi lahko razbrali iz navedenega članka.

⁷ Glej na primer J. H. Brooke, *Science and Religion: Some Historical Perspectives*, Cambridge: CUP, 1991.

hovno življenje nista tekmujoča pojma, temveč sta komplementaren način gledanja na dva vidika človeškega bivanja.

Pozneje se bomo (v četrtem poglavju) vrnili k polnejšemu razpravljanju o znanosti in krščanstvu in k vpogledu, da je vsaka resnica Božja resnica, tako da navsezadnje ne moreta biti v sporu. Toda preden tu zapustimo razpravo o znanstvenem in religioznem (spo)znanju, je vredno pripomniti, da je mnogo dejavnih znanstvenikov, ki verjamejo, da med znanostjo in religijo ni spora.

Nedavna knjižica nam, da bi podala le nekaj zgledov, prinaša osebne pripovedi desetih mednarodnih znanstvenikov, ki ne le verjamejo v Boga stvarnika, temveč so prepričani, da so njihove znanstvene dejavnosti njihovo vero celo okrepile – daleč od tega, da bi jo spodrezale.⁸ Podobna, a daljša knjiga, ki jo je izdal profesor R. J. Berry⁹ in vsebuje poglavja štirinajstih vodilnih znanstvenikov, ki so kristjani, podaja fascinantno raznovrstnost pogledov na to, v kakšnem odnosu sta njihova znanost in njihova vera. Kakor je zapisal urednik, so nekateri opisali svoje intelektualno romanje in implikacije, ki jih ima njihova znanost za vero; drugi so pisali o svoji šibkosti, neodločenosti in razočaranjih. Toda vsi so bili prepričani, da jih je božje vodstvo pripeljalo do tam, kjer v svojem življenju so.

Skupna vsem, in morda edino, kar je skupnega, pa je gotovost, da Bog Svetega pisma skrbi in deluje ter vpliva na dogodke in ljudi po svojih lastnih, božanskih namelih.

Končno pa, če povzamemo akademski pregled verskih pogledov znanstvenikov, ki ga prinaša znanstveni žurnal *Nature* leta 1997,¹⁰ 40 odstotkov z liste naključno izbranih ameriških znanstvenikov sporoča, da verujejo v osebnega Boga in posmrtno življenje. Ta procent je skoraj enak, kot ga je med znanstveniki odkril že mnogo prej, leta 1916, znani psiholog Leuba, ki je uporabil ista vprašanja in jih naslovil naključni skupini ameriških znanstvenikov. Leta 1916 so imeli rezultat za presenetljiv, ker je takrat kazal na razširjeno nevero med ameriškiimi znanstveniki; danes so enake številke lahko za koga prav tako presenetljive, češ da med znanstveniki kažejo visoko raven vernosti.

Tako je praktično med znanstveno skupnostjo mnogo kristjanov in večina vidi v svoji veri in svoji znanosti odsevanje komplementarnih vidikov svojega vsakdanjega življenja in dela. Komplementarnost gotovo ni edina veljavna pot povezovanja znanstvenega in verskega (spo)znanja in ni zdravilo za vse okoliščine. Je pa uporaben koncept.

Prevedel Matija Remše

⁸ M. Poole, *A Guide to Science and Christian Belief*, Oxford: Lion Publishing, 1994

⁹ R. J. Berry, *Real Science, Real Faith*, Eastbourne, Monarch, 1991, ponatisnjena 1995

¹⁰ E. J. Larson & L. Witham, »Scientists are still keeping the faith«, *Nature* **386**, str. 435–36.

Kozma Ahačič

OČE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

Ob petstoletnici Primoža Trubarja (1508–1586)

Medtem ko so se še pred kakimi sto leti Slovenci prepirali o tem, kakšna je bila vloga Primoža Trubarja v slovenski zgodovini, ga danes vsi sprejemamo kot veliko in za razvoj slovenskega jezika nadvse pomembno osebnost. Že v času, ko to ni bilo samoumevno, je v Drobtinica leta 1862 Anton Martin Slomšek izrekel priznanje Trubarju, Dalmatinu in njunim sodelavcem, ker so obudili slovenščino kot knjižni jezik. Danes pa Primož Trubar tudi z evrskega kovanca sporoča Evropi veselo novico o rojstvu slovenskega knjižnega jezika.

Trubar se je rodil pred 500 leti na Raščici pri Velikih Laščah. Pri dvanajstih letih se je šel šolat na Reko, pri štirinajstih v Salzburg, nato pa so ga kot nadarjenega učenca priporočili tržaškemu škofu Petru Bonomu. V Trst je odšel star šestnajst let. Že kot mladenič se je pri svojem dobrotniku in mecenu seznanil z vrhunsko tradicijo učene kulture, o njej pa je razpravljal tudi v slovenščini, kar je bilo gotovo neprecenljivega pomena za oblikovanje Trubarjevega odnosa do slovenskega jezika.

Zanimivo je, da Trubar kljub svoji razgledanosti, pronicljivemu umu in veliki izobraženosti ni nikoli dosegel formalne akademske izobrazbe. Pri dvajsetih letih je sicer začel študij na dunajski univerzi, vendar se je moral zaradi turške nevarnosti kmalu vrniti v Trst. Ko mu je Bonomo zaupal vikarsko službo v Laškem, se je duhovniškega dela lotil z vsem zanosom in kmalu zaslovel kot vnet pridigar. Svoje delo je nato opravljal v Ljubljani (s kratkim postankom pri Bonomu) ter v Šentjerneju na Dolenjskem. Trubar je na pot protestantizma stopal počasi in previdno – kakor da bi upal, da se bo spor lahko razrešil znotraj Cerkve same. Dokončen prelom mu je namenila usoda: leta 1547 je moral zbežati pred aretacijo zaradi svojih pridigarskih nazorov in leta 1548 se je kot štiridesetletnik odpravil v severni del Svetega rimskega cesarstva, v današnjo Nemčijo. V Rothenburgu je leta 1550 napisal prvi slovenski knjigi, *Catechismus* in *Abecedarium*, ki sta bili natisnjeni v gotici. Vsa nadaljnja dela je pisal v humanistiki, torej latinični pisavi, ki smo jo z nekaterimi izboljšavami ohra-

nili do danes. V *Katekizmu* je svoje rojake prvič označil kot Slovence, v *Abecekniku* pa se je označil za »prijatelja vseh Slovencev«. V Kemptnu je začel sodelovati s Petrom Pavlom Vergerijem. Bivšemu koprskemu škofu in papeškemu odposlancu, ki je medtem postal ugleden protestantski diplomat, pa Trubarja ni uspelo prepričati, da bi sestavil enoten prevod Svetega pisma za več slovanskih ljudstev hkrati. Za slovenski in hrvaški tisk je bilo pomembno tudi Trubarjevo sodelovanje v biblijskem zavodu v Urachu. Star triinpetdeset let je dočakal vrnitev v Ljubljano, kjer je kot superintendent ostal (s presledkom) štiri leta. Leta 1565 je moral spet v izgnanstvo. Nekaj časa je bil župnik v Lauffnu in nato do smrti v Derendingnu v Nemčiji.

Trubar je vse življenje ostal zvest svoji dobri misli o slovenskem narodu in slovenskem jeziku. Kot prvi svetopisemski prevod je izdal *Evangelij sv. Matevža* (Mateja), nato pa so si dela sledila z veliko hitrostjo: poleg prevodov posameznih svetopisemskih knjig je izdajal komentarje, postile, pesmarice, cerkveni red, skupaj kar 27 del (22 knjig) v slovenskem jeziku (prevod Lutrove *Hišne postile* je izšel posmrtno) ter dve v nemškem. Nekaj njegovih del je izšlo v hrvaškem prevodu. Imel je tri žene in več otrok, kljub trdni osebnosti in močni telesni konstituciji pa ga je večkrat mučil šen.

Ko je dvainštiridesetletni Trubar izdal prvo knjigo, je vsekakor naredil enega večjih prelomov v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Utemeljitev knjižnega jezika je pri vsakem narodu gotovo eden od najpomembnejših mejnikov. Trubar se je pri tem lahko oprl na določeno tradicijo kultiviranega slovenskega jezika, ki jo je ohranjala predvsem raba v cerkvenem življenju. Sam zapisanih besedil od Brižinskih spomenikov dalje, ki jih lahko občudujemo dandanes, ni poznal, poznal pa je ustno izročilo. Tu nikakor ni šlo samo za jezik preprostega ljudstva, ampak za izročilo, ki se je negovalo v vseh slojih. Takšna tradicija je danes povsem empirično dokazljiva. Po drugi strani pa je poleg Dalmatina ustvarjal tudi nadaljnjo tradicijo slovenskega jezika. Predvsem v cerkvenih besedilih so se nekatere njegove besedne in skladenjske rešitve ohranile vse do danes.

Izdaja slovenskih knjig tudi ni bila majhen finančni zalogaj. Še posebej zanimivo je, da so jih večinoma financirali mecenarji, ki niso znali slovensko, so pa v njih videli priložnost za širjenje vere in celo za preprečevanje turške nevarnosti. Naklada prvih slovenskih knjig ni bila majhna. Medtem ko je bila na primer Cerkovna ordninga, ki je bila namenena izrazito ozkemu krogu bolj izobraženih naslovnikov, natisnjena v 400 izvodih, pa so bile ostale Trubarjeve knjige tiskane večinoma v 1000 izvodih. Do danes se je ohranilo le po nekaj primerkov vsake knjige, nekatera dela pa so ohranjena celo samo v enem izvodu ali so izgubljena. Knjige tedaj niso bile poceni, in ker si jih ljudje večinoma niso mogli privoščiti, so jih v večjih količinah odkupovali posamezni dobrotniki, mnoge pa so morali razdeliti kar zastonj.

V svojih delih se je Trubar na mnogih mestih ukvarjal tudi z vprašanji slovenskega jezika. Opisal je, kako se mora brati njegov črkopis, ki je bil izbran in določen predvsem z estetskega vidika. Opazil je, da slovenščina v primerjavi z nemščino rabi malo členov. Kot prvi je uvedel tudi vrsto poimenovanj za tedanje jezikoslovne pojme. Pravopis je imenoval ortografija, pisavo je imenoval pismo, črko puhštab, glasove pa je delil na konzonante (soglasnike) in štimovce (samoglasnike), ki potem tvorijo silabe (zloge). Prvi je v slovenščini tudi uporabil besede, kot so gramatika, dialektika in retorika.

Prevajanja svetopisemskih besedil se je lotil po dolgem premisleku z močnim zavedanjem, kako odgovorno in težko delo ga čaka. Svetega pisma ni prevajal neposredno iz izvirnika, saj izvirnih jezikov ni dovolj poznal. Zanimivo je, da je novozavezna besedila prevajal predvsem po latinskem prevodu Erazma Rotterdamskega, ki se ni nikdar štel za protestanta, to predlogo pa je na nekaterih mestih kombiniral z Lutrovim prevodom. Posamezna mesta je nato preverjal še po Erazmovih komentarjih ter drugih prevodih (nemškem, italijanskem in morda tudi po grškem izvirniku). Erazmu je sledil do te mere, da je v svojem prevodu pisma Rimljanom (ne pa tudi v prevodu istega odlomka v Cerkovni ordnini!) raje sledil njegovi kot Lutrovi interpretaciji ter je prevajal, da bo človek »pravičen sturjen skuzi to vero« in ne »le skuzi vero«, kakor je pozneje po Lutru prevedel Dalmatin. Edini starozavezni prevod je Trubar prevedel po bogato komentiranem latinskem in nemškem prevodu Wolfganga Muscula in Rudolpha Gwaltherja oziroma Gualtherja.

Trubarjev prevod Svetega pisma je močno zaznamoval slovenski jezik, saj je Dalmatin v svojem prevodu ohranil kar štiri petine Trubarjevih rešitev, Dalmatinov prevod pa je bil osnova za vse nadaljnje katoliške prevode evangelijev in apostolskih del vsaj do konca 18. stoletja.

Slovenski jezik je Trubar tudi na ravni skladnje in retoričnega oblikovanja povzdignil med najbolj razvite evropske jezike. Uporabljal je številne tedaj znane retorične postopke, med katerimi je gotovo najbolj znana »dvojna formula«.

Trubar si je močno prizadeval tudi za uvedbo osnovnega šolstva na Slovenskem. V mestih in trgih naj bi šolanje potekalo v latinščini ali nemščini, na deželi pa v slovenščini. Na poklicni šoli bi poučevali učeni šulmojstri umetelne mlade ljudi, v osnovni šoli pa naj bi vse ostale poučevali šulmojstri, farmoštri, podružniki ali mežnarji. Medtem ko se Trubarju želje glede osnovnega šolstva niso v celoti uresničile, pa se je v 16. stoletju dodobra razvila stanovska šola v Ljubljani. Za njenega ravnatelja mu je uspelo pridobiti Adama Bohoriča. Še danes so več kot aktualne besede, ki sta jih Trubar in Krelj napisala temu učenjaku, ko sta ga vabila v Ljubljano: *»Veleomikani mož! Ne dvomimo, da dobro poznaš in neredko obžaluješ nesrečno kulturno zaostalost naše ožje domovine, saj je prava sramota, kako se vsepovsod šopiri za-*

ničevanje do lepih umetnosti in zanemarjanje duhovne izobrazbe. Toda ko bi le vsi, ki to bedno roustarstvo v resnici občutijo, hoteli združiti z nami svoje želje in gorečnost, svoje misli in delo ter z nami vred napeti vse sile, da mu napravijo konec. Zakaj mi, ki nam je posebno jasno, da so šole cerkvi potrebne kakor leva roka, smo ti stvari že od kraja posvečali največjo skrb in prizadevnost in smo naposled z mnogimi prošnjami in moledovanjem pripravili prvake naše dežele do tega, da so dobrohotno in širokosrčno obljubili in določili denarno pomoč za ustanovitev javne šole tu v Ljubljani. Zdaj so nam naložili predvsem to skrb in nalogo ter nam milostno ukazali, naj nemudoma poiščemo in pridobimo enega ali drugega dobrega in izobraženega moža, domačina, takega, ki se ne bo plašil truda. Zato pa, ko vemo, da si ti po svojih zmožnostih, učenosti in praktičnem znanju kakor ustvarjen za pospeh tega šolskega poskusa in dela in da razumeš, kolikšne ljubezni in časti je vredna skupna domovina, te po ukazu in v imenu naše deželne gosposke srčno vabimo, da pridi o prvi priložnosti k nam v Ljubljano, da se utegnemo, če se ti bo zdelo, pogovoriti in odločiti s teboj o nadrobnostih, upamo, da z drugačnimi pogoji, kakor so te nekdanj pretentali Zagrebčani. Čakamo tvojega odgovora. Zdrav bodi!»

Čeprav je bila na stanovski šoli slovenščina dovoljena le v prvem razredu, dokler se učenci niso naučili nemščine, nemščina pa samo, dokler se niso naučili latinščine, je bila ta ustanova nadvse pomembna, saj je močno povečala število izobraženih Slovencev.

Trubarjevo delo je pomenilo tudi vzpodbudo za katoliški slovenski tisk. Že leta 1574 je cistercijan Lenart Pacharnecker izdal v Gradcu *Kratki katoliški katekizem za mladino*, ki je danes izgubljen in ga poznamo samo iz omembe v Trubarjevem *Katekizmu* z dvejma izlagama (1575). Leta 1607 je redovnik Alasia da Sommaripa izdal italijansko-slovenski slovarček, škof Tomaž Hren pa je na podlagi Dalmatinovega prevoda skupaj z Janezom Čandkom 1613 izdal *Evangelije in liste*, čez dve leti pa še *Kanizijev katekizem*.

Trubarjeva dela so imela predvsem verski namen: oznanjevanje evangelija je bilo njihovo osrednje in najgloblje poslanstvo. Ob tem je treba poudariti, da je utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika segel tudi v širino. Trubar je tako prvi podpisani avtor kake pesmi v slovenščini, prav tako pa tudi začetnik esejistike, pripovedništva ter historiografije v našem jeziku. Ob 500-letnici njegovega rojstva se ga zato s ponosom spominjamo tudi v našem koledarju.

Prof. dr. Stane Granda

OČE SLOVENSKEGA NARODA

Ob dvestoletnici dr. Janeza Bleiweisa, viteza Trsteniškega (1808–1881)

Med slovenskimi javnimi delavci 19. stoletja zavzema osrednje mesto zdravnik in veterinar ter dolgoletni urednik *Kmetijskih in rokodelskih novic* dr. Janez Bleiweis, znan tudi kot oče slovenskega naroda.

Po dokončanem medicinskem študiju in specializaciji za porodništvo in veterino na Dunaju je videl sprva svojo prihodnost na pedagoškem področju. 1841. leta je postal na ljubljanskem liceju profesor veterine in sodne medicine. V širši javnosti se je začel uveljavljati potem, ko je 1842. leta postal tajnik Kranjske kmetijske družbe, strokovne in znanstvene združbe, ki si je zastavila za cilj gospodarski in splošni družbeni napredek, predvsem na področju kmetijstva oziroma na podeželju. Leta 1843 ji je uspelo pridobiti dovoljenje za izdajanje poučnega tednika *Kmetijske in rokodelske novice*. Rokodelstva ne smemo razumeti le kot obrt, ampak tudi industrijo. Ker je prvi urednik imel težave z vidom, je po nekaj številkah prevzel njihovo uredništvo dr. Bleiweis. *Novice*, kot običajno imenujemo časopis, niso bile njegova last, prav tako tudi niso bile literarni, ampak prvenstveno gospodarski časopis. Ker pa je za gospodarski napredek potrebna tudi širša izobrazba, je Bleiweis lahko v njem objavljati tudi splošne kulturno-politične vsebine in nekatera literarna dela, zlasti pesmi. To je bilo potrebno še toliko bolj, ker so bile *Novice* do pomladi leta 1848 edini slovenski časopis.

Čeprav so zaradi kratkosti človeškega življenja na nek način vsa obdobja prelomna, se taki oznaki za čas Bleiweisovega življenja (1808–1881) ni mogoče izogniti ne na gospodarskem ne na družbenopolitičnem področju. To je bil čas, ko je z zmago pare dokončno zavladovala industrijska revolucija. Poslej industrijskih obratov ni bilo treba več graditi ob vodnih virih energije, ampak povsod tam, kjer je bilo dovolj delovne sile in so bile ugodne prometne zveze. Izgradnja železniške proge Dunaj–Trst ter v naslednjih letih še povezav proti Zagrebu in na Gorenjsko, ni le modernizirala dotlej počasnih potovanj, ampak je prinesla v naše kraje industrijske izdelke. Propadla sta furmanstvo in plovba po Savi in Ljubljani, domače obrti so postale nekonkurenčne. Stoletja staro fužinarstvo je zamrlo. Vloga

Ljubljane v posredništvu oziroma špediterstvu med Trstom in Dunajem je postala nepomembna. Nagel gospodarski razvoj je pokazal, da med našimi bogataši manjka kapitala. Na videz bogate graščine, mnogi uspešni poslovneži so svoje zasluške vlagali v njihove nakupe, so razkrile svojo bedo. Denar, ne posest, je dobil ključni pomen.

Kmet se je iz večinskega podložnika spremenil v vseh pogledih. Najpomembneje je bilo v pravnem pogledu, saj je postal enakopraven državljan. Hitro je postalo jasno, da zaradi majhne zemljiške posesti, prevladovala so polovične kmetije ali pol grunti, ni usposobljen za aktivno gospodarsko življenje v novih razmerah. Nov davčni sistem, zemljiška odveza – plačevanje odpravljenih podložniških obveznosti, v resnici ni bilo tako strahotno veliko breme, toda do denarja je bilo silno težko priti. Potrebna je bila modernizacija kmetijstva, toda ne za nove kmetijske stroje, železne pluge in podobno, nove pasme živine ne za umetna gnojila in žveplo ter galico za vinograde ni bilo gotovine. Delitve kmetij med dediče, zlasti pa pogosto previsoke dote, so povzročale katastrofalne posledice. Kmet se je vse bolj zadolževal. Bleiweis je Slovence prek *Novic* pogosto svaril pred nevarnostmi, ki jih prinaša naglo razvijajoče se gospodarstvo, toda mnogi svarila niso dojeli.

Za naglo razvijajoče se premogovništvo je bilo delovne sile preveč in kmalu so naši ljudje začeli iskati delo drugod, sprva v Evropi, kasneje tudi v Ameriki. Za obnovo železarstva, širjenje tekstilne in drugih industrij je bilo delovne sile v izobilju. Propadanje starih obrti, spremenjen položaj mojstrov in pomočnikov ter počasno naraščanje števila delavstva so zaostrovali družbeno-politične razmere. V hudih stiskah so mnogi začeli postajati dovzetni za socialistične ideje. Tudi Bleiweisu se je bilo mnogokrat težko znajti v novih razmerah.

Velik razvoj so v tem času doživeli tudi Slovenci. Iz naroda, ki je čutil predvsem svojo jezikovno in kulturno povezanost, so se razvili v sodoben politični narod z lastnim narodno-političnim programom, katerega osnovo so pomenile glavne točke programa Združene Slovenije, ki so bile javno prvič predstavljene v revolucionarnem letu 1848/49. Čeprav je dr. Janez Bleiweis kot urednik *Novic* v tisku v svečani obliki 1844. leta prvi objavil besedo Slovenija, ni bil njihov temeljni oblikovalec, vendar jih je, zlasti kar zadeva položaj slovenskega jezika v šoli in vsem javnem življenju, izjemno dosledno zastopal in veliko prispeval k njihovi uresničitvi. Njegovo slovenstvo ni bilo revolucionarno, bilo pa je trdno in praktično, kar je dokazal z zavrnitvijo ilirizma in s prevzemom gajice, za katero je prepričal tudi pesnika Franceta Prešerna. Tako on kot noviški vodilni pesnik Jovan Vesel Koseski sta se zavedala, kdo je največji slovenski poet, toda čas je bil bolj naklonjen udarnim besedilom, ne pravi poeziji. Bleiweisa so poznali vsi takratni najvidnejši Slovenci, z mnogimi je prijateljeval. Med njimi je bil tudi Anton Martin Slomšek.

Zdravnik in veterinar dr. Janez Bleiweis ni bil filozof ne literat, ampak praktičen strokovnjak, ki ga je življenje postavilo tudi tja, kjer ni bil povsem doma. Urednikovanje *Novic*, velik posluh za vsakdanje potrebe ljudi, prizadevanje za izboljšanje vsakdanjega življenja kmeta, zlasti higijene, vse to ga je postavljalo pred vedno nove naloge. Tako je sredi 19. stoletja sodeloval pri sestavljanju čitank in širjenju slovenskega šolstva. Z začetkom čitalniškega gibanja je postal njegov nadušen pripadnik. Posebno aktiven je bil tudi v Slovenski matici, ki je bila ustanovljena 1864. leta. V življenju je moral prevzeti številne funkcije in je bil deležen številnih časti. Vrsto let je bil deželni poslanec in celo namestnik deželnega glavarja. To ga je postavilo tudi na čelo takratnega narodnega gibanja. Bolj je bil popularen, bolj je bil vprežen v javno življenje, več je imel prikritih in odkritih nasprotnikov.

V političnem življenju, ki se je začelo razvijati 1860 leta, je začel prevzemati vodilno mesto, postal je eden najvidnejših slovenskih političnih prvakov, kar je število nasprotnikov le še povečevalo. Slovenske narodne nasprotnike je motila njegova neprikrita narodna zavest, nekatere rojake, zlasti mlajše, konzervativizem. Ta je bil delno posledica značaja, delno osebnih izkušenj in vse bolj tudi starosti. Ni ga slednja postavila na čelo staroslovencev, ampak bolj njegov previdni, nezaletavi značaj, predvsem pa dejstvo, da se je s takimi ljudmi tudi obdal. Nedvomno so ga nekateri zlorabili za svoj družbeni vzpon.

Leta 1881 je cesar Franc Jožef dr. Janeza Bleiweisa zaradi njegovih zaslug na časnikarskem, kulturnem, gospodarskem in socialnem vprašanju povzdignil v plemiški stan. Postal je vitez Trsteniški, po kraju, kjer izvira njegov rod. Sam je bil namreč rojen v trgovski družini v Kranju.

Tako kot je bil dr. Janez Bleiweis za časa življenja čaščen, so ga po njegovi smrti sramotili in se iz njega celo norčevali. Še več. Mnogi so mu pripisali kar krivdo za nesrečno usodo pesnika dr. Franceta Prešerna, kar pa je čista izmišljotina. Zato so mu po II. svetovni vojni odvzeli tudi poimenovanje ene najuglednejših ljubljanskih avenij. Urednik *Novic* ni imel nobene realne oblasti, saj je bil v bistvu le visok uradnik Kranjske kmetijske družbe. Ko je Prešernova zvezda, tudi zaradi nesolidnega osebnega življenja, že zahajala, je Bleiweisova vzhajala. Govoriti zato o nasprotju med Bleiweisovim in Prešernovim »krožkom«, ki ju nikoli v resnici ni bilo, je manifestacija neznanja. Svojevrsten zgodovinski nesmisel je, da so njegovi najhujši kritiki v slovenskem kulturnem razvoju izpeljali njegov, ne pa Prešernov program. Bleiweis se je zavzemal za kulturno rast od spodaj navzgor, Prešeren pa po obratni poti.

Dr. Janez Bleiweis si je pridobil trajni pomen kot urednik in časnikar *Novic*, ki si je posebno prizadeval za uveljavitev slovenskega jezika v takratnem javnem življenju. Veliko je prispeval k poenotenju slovenske narodne zavesti, saj je poudarjal,

da je Slovenec tudi Kranjec, Korošec, Štajerec, Goričan, Tržačan, Istran, Beneški Slovenec in Prekmurec. Bolj bi morali ceniti njegova prizadevanja na gospodarskem in socialnem področju. Zlasti si je prizadeval, da bi ljudje več sami naredili za izboljšanje vsakdanjega življenja, da bi bolj skrbno obdelovali polja in primerno skrbeli tudi za domačo živino, ki je bila zaradi bližine naglo razvijajočega nenasitnega Trsta najpomembnejše naše »izvozno« blago. Vsekakor si ob ocenjevanju njegovega življenja in dela velja priklicati v spomin resnico, da se le norec norčuje iz preteklosti.

Bogo Jakopič

ZVEZDA, KI NE UGASNE

Ob stoletnici rojstva pesnika Leopolda Staneka (1908–1970)

Mohorjani, zlasti še starejši, se spominjamo številnih pesmi, ki jih je v Mohorjevem koledarju vrsto let priobčeval prof. Leopold Stanek. Letos poteka sto let od njegovega rojstva; rodil se je 14. novembra 1908 v napol kmečki, napol obrtniški družini v Boračevi pri Radencih.

Maturiral je na klasični gimnaziji v Mariboru in leta 1931 končal študij germanistike na ljubljanski univerzi. Domači so upali, da bo postal duhovnik, a se je odločil za drugo pot v življenju, kar je pomenilo tedaj toliko kot prelomiti z domom. Tako je v študentskih letih trpel pomanjkanje in nosil s seboj občutek, da je kriv pred domačimi. Profesorsko službo je opravljal vestno in pošteno vse od leta 1933 do upokojitve leta 1960, večinoma na ljubljanskih gimnazijah. Presledek je bil le med letoma 1938 in 1946, ko je bil zaradi bolezni premeščen v upravno službo na prosvetnem oddelku banske uprave do leta 1945, ter še nekaj časa do začetka leta 1946 na ministrstvu za prosveto. Od leta 1962 do smrti leta 1970 je bil zunanji sodelavec SAZU pri pripravah za slovar SSKJ. Prve pesmi je začel objavljati kot gimnazijec v Mariboru v dijaških listih, nato pa v Mladiki, Dejanju, Domu in svetu in drugod. Blizu mu je bila izseljeniška tematika, v kateri je skušal obdelati motiv odtujitve od doma. Rad je objavljaj pri Mohorjevi družbi, tudi v času, ko mu je bilo delovanje oz. objavlanje ter javno nastopanje onemogočeno. Kot ljubitelj gora je nekaj let pred smrtjo začel sodelovati v Planinskem vestniku, občasno pa tudi v Obzorniku Prešernove družbe. Veselje do objav mu je po vojni zagrenila zelo krivična ter dokaj neutemeljena ocena njegovega ustvarjanja s strani mlajše pesniške generacije, ki je začejala literarno pot po letu 1950. Poleg poezije je pisal še publicistično in pripovedno prozo, knjižne in gledališke ocene ter strokovne članke. V Mladiki je nekaj let ocenjeval literarne prispevke mladih literatov. Posebej pa velja omeniti njegovo delovanje na področju etnologije: pisal je številne članke za radio in pripravljaj scenarije o ljudskih običajih (koranti, vuzem, jurjevo, itd.). Najpomembnejša sta razprava o nastanku življenja in različicah Gomilšakove »prleške študentske himne« *Dere sen še mali bija* (objavljene v Slovenskem etnografu 1958) ter razčlemba narečne pesmi ljudskega pevca in župnika pri Veliki Nedelji Petra Skuhale »Spijmo do dna«, ki

z nazornimi podobami strokovno razlikuje potek dela v vinogradu od pomladi do jeseni (časopis za slovensko krajevno zgodovino – Kronika 1956). Še in še bi lahko naštevali: bil je vsestranski kulturnik, prevajal je Goetheja, Heineja, Dehmila in Hellerja. Pa bodi o zunanjem okviru dela njegovega sorazmerno krhkega življenja dovolj. Rad bi povedal o njem tudi tole: bil je izjemen pedagog in človek ljubezni in spoštovanja do mladih. Leta 1941 je izšla drobna knjižica njegovih otroških pesmi z naslovom *Iz lepih starih dni*. Leta 2001 je Mohorjeva družba izdala njegove *Pesmi* s spremno besedo prof. Janeza Staneka.

Spoznala sva se, ko je bil profesor Stanek tajnik na VIII. državni gimnaziji za Bežigradom. Mladim nam je bil ne samo odličen svetovalec in vodnik v literarnem krožku, temveč tudi mentor in vzgojitelj. Iz njegove osebnosti je v času ateističnega nadvladja »dihala« pristna krščanska duša. Učil nas je bolj s plemenitim poštenim zgledom kot z besedami, pa tudi v besedi je imela poštena človeška duša vodilo in veljavo. Vesel je bil, ko sem mu nekoč omenil, da rad prebiram Mohorjev koledar, kjer sem zasledil tudi njegove pesmi, ki izražajo poleg miselne globine tudi pristno domačijsko doživetje. Nekoč mi je kot naš profesor latinščine pokazal lepo prigradniško pesem, ki jo je poslal ob jubileju sedaj že pokojnemu prevajalcu, profesorju klasične filologije Antonu Sovretu. Po moji presoji in spominu se je začejala v antičnem ritmu takole:

Glas ste poslali, mojster antike, naj pridem v gosti,
morda, da v vrelcu davnin, novih našli ste lepot ...

Profesor Stanek je užival ob antični zakladnici in to veselje je želel deliti še z menoj, ki sem bil tedaj njegov dijak. Ko smo bili pred maturo, nas je z velikim veseljem naučil *Gaudeamus igitur* in se veselil našega vstopa v zrelostno obdobje. Ko je bil mentor našega literarnega krožka, nas je leta 1951 peljal na obisk k starosti slovenskih književnikov F. S. Finžgarju. Kar po domače smo se pogovorili. Čeprav je bil pisatelj že močno naglušen, nas je bil vesel in nas je pazljivo poslušal, ko smo mu kar z rokami marsikaj dopovedovali. Profesorja Staneka je takoj spoznal, saj je bil vrsto let sodelavec Mohorjeve družbe, ki jo je Finžgar modro krmaril. Obiskali smo tudi Slovansko knjižnico, kjer je tedaj deloval profesor France Dobrovoljc. Profesor Stanek je bil kljub svoji skromnosti povsod vedno dobrodošel in priljubljen. In spomnil sem se besed preroka Danijela: »Tisti, ki so mnoge pripeljali do pravičnosti, pa bodo kakor zvezde za vso večnost« (Dan 12,3).

Na Otožju

*To so tiste tihe ure –
ptice v vejah onemijo
na žalujkah in ciprese
vonji v zraku obvisijo.*

*To so tiste tihe ure,
ko cvetovi oveneli
sklonijo se na gredice
in zaprejo se čebeli.*

*To so tiste tihe ure –
samcat blodim med grobovi,
kakor da še meni v srcu
usahnili so tokovi.*

*To so tiste tihe ure –
v gluho zgublja se stopinja;
misel, komaj porojena,
brez odmeva se utrinja.*

*To so tiste tihe ure –
vrelec, ki presahne, vase
se pogrezne in v globini
zbira se, da spet razda se.*

*To so tiste tihe ure –
vse stvari se upokojijo,
le srce ubira strune
v tiho, tiho melodijo.*

Leopold Stanek

Lojze Kovačič, D. J.

»MILOSTI SEM PREJEL«

Prof. ddr. Anton Prešeren, nečak škofa dr. Antona Bonaventura Jegliča, in njegovo domoljubje

Ljubljski škof Anton Bonaventura Jeglič je dal neizbrisen pečat domoljubju v prelomnih časih slovenske narodne zgodovine, ko je dožorevala slovenska narodna zavest. Po svojem enajstem letu je Anton Prešeren živel in deloval v domovini samo eno leto. Škof Jeglič je hotel nečaka s službo v domači škofiji zblížati s slovenskim življenjem. Ni ga zadrževal doma, ampak je spoštoval njegovo poklicanost, da kot Slovenec služi vesoljni katoliški Cerkvi. Pater Prešeren je izpovedal v pridigi ob svoji zlati maši: »Veliko milosti sem prejel po škofu Jegliču, tudi milost redovnega poklica. Nekoč mi je rekel: ›Veliko sem molil, da ti postaneš jezuit.«

Mlada leta

Anton Prešeren se je rodil 8. 6. 1883 »pri Belejevih« v Zabreznici očetu Šimnu Prešernu in materi Jožefi Jeglič, sestri škofa Antona Jegliča. V družini je bilo osem otrok: štirje sinovi in štiri hčere. Tri hčere – Ivana, Katarina in Marija – so vstopile k sestram Božje ljubezni v Bosni. Dve sta umrli mladi (leta 1920 in 1925), tretja pa leta 1950, stara 76 let.

V Zabreznici so se rodili številni slovenski izobraženci. Med duhovniki so bili posebno ugledni: ljubljanska škofa Krizostom Pogačar in svetniški kandidat Anton Vovk, prešernoslovec Tomo Zupan, pisatelja Fran Saleški Finžgar in Janez Jalen idr. V slovenski književnosti imata posebno mesto France Prešeren in Matija Čop. Pater Anton Prešeren je vedno trdil, da ni sorodnik pesnika Franceta Prešerna. Patrovi sorodniki so verjetno prevzeli hišno ime Belej po predniku Vidu Prešernu, fevdniku v trdnjavi Belaj v slunjski Krajini na Hrvaškem. Vidu je hrvaški sabor priznal nastanitev (inkolat). Patrovi predniki so verjetno prevzeli hišno ime po teh Prešernih na Hrvaškem.

Stric Antona Prešerna, dr. Anton Jeglič, arhidiakon vrhbosanskega kapitlja, je leta 1894 poklical nečaka Antona v Travnik (srednja Bosna, ob Lašvi), da je pridobil gimnazijsko izobrazbo v šoli, ki so jo vodili jezuiti. Nečaku je bil nekaj časa rektor slovenski jezuit Franc Ksaver Slavič, ki je bil tudi profesor in voditelj Marijinih družb. Sarajevskemu nadškofu Stadlerju je p. Slavič pomagal organizirati katoliško srednje in visoko šolstvo, Jeglič pa redno cerkveno upravo.

Prešeren je vse gimnazijske razrede izdelal z odliko. Njegov sošolec dr. Ljubomir Maraković, vodilni hrvaški katoliški literarni kritik, v svojih spominih na travniška leta govori o Antonu Prešernu kot o prvem v njihovem zavodu. Odlikoval se je tudi v duhovnem življenju. Kot prefekt dijaške Marijine kongregacije je nasledil svetniškega kandidata Petra Barbarića (umrl 1897).

Odločitev za vstop v Družbo Jezusovo

Škof Jeglič je nečaka, bogoslovca ljubljanske škofije, poslal po maturi leta 1902 na študij teologije v Rim. Stanoval je v Germaniku, jezuitskem vzgojnem zavodu. Obenem z njim je v Germanik vstopil Josip Srebrnič, poznejši škof na otoku Krku. V času Prešernovega študija so prišli v nemški zavod Josip Carević, kasneje dubrovniški škof, Čeh Josef Matocha, olomuški nadškof v letih 1948 – 1961. V zavodu je bil že Franc Ksaver Lukman, poznejši profesor patrologije na Teološki fakulteti v Ljubljani, Leopold Edgar, poznejši kartuzijanski prior v Pleterjah idr. Anton Prešeren je že po dveh letih postal predsednik Hrvaško-slovenske akademije sv. Cirila in Metoda gojencev Germanika, ki so na srečanjih v svojih maternih jezikih obravnavali filozofska in teološka vprašanja.

Anton Prešeren je v zapiskih iz duhovnih vaj leta 1905 opisal, kako se je odločal za redovni poklic: »Že v nižjih gimnazijskih razredih sem pomišljal, da bi postal jezuit vzgojitelj. V petem razredu gimnazije sem postal član dijaške Marijine kongregacije. Postal sem zelo goreč ob premišljevanju, da nameravam vstopiti v Družbo Jezusovo. V četrtem razredu nižje gimnazije sem se že odločil vstopiti k jezuitom. O tem sem pisal tudi svojemu stricu, ljubljanskemu škofu, in ga prosil, da omeni o moji odločitvi materi. Staršem sem namreč obljubil, da bom ostal v domovini. V šestem razredu gimnazije sem postal negotov glede redovnega poklica. Nisem hotel prizadeti staršev. V osmem razredu sem rekel rektorju: 'Stricu škofu sem rekel, da želim postati jezuit. Na to nisem pozabil.' V prvih letih študija v Rimu sem zavzeto razmišljal o redovnem poklicu.« V zapiskih iz duhovnih vaj leta 1905 so razlogi za pot redovništva odtehtali razloge proti. Od redovništva ga je odvrčala misel, da je to je samo mladostna navdušenost; rad bi deloval v domovini. »Ob koncu študija sem bil prepričan, da me Bog kliče k radikalni življenjski odločitvi.«

Duhovniško posvečenje je Anton Prešeren prejel 28. 10. 1908 v Rimu. Posvetil ga je kardinal Respighija, rimski vikar. Na novomašno slovesnost je prihitel na praznik vseh svetih stric Anton Bonaventura Jeglič, ljubljanski škof. Ko je leta 1909 končal študij z dvojnim doktoratom iz filozofije in teologije, je imel ponovitev nove maše pri Mariji Pomagaj na Brezjah. Papež Pij X. ga je že v Germaniku odvezal prisege, ki so jo morali dati gojenci ob vstopu v zavod, da namreč ne bodo postali jezuiti. Škof Jeglič je zahteval, da pred vstopom k jezuitom dela vsaj eno leto kot ka-

plan v Borovnici. V času njegovega delovanja v Borovnici je nekaj deklet vstopilo v redovne družbe.

V Avstriji, Bosni in na Hrvaškem

Prešeren je 3. 10. 1910 vstopil v jezuitski noviciat v Šentandražu na Koroškem.

Leta 1913 se je habilitiral za univerzitetnega profesorja moralne teologije in etike. Na teološki fakulteti innsbruške univerze je bil docent za etiko. Predaval je tudi teodicejo. Leta 1918 je začel z znamenitim jezuitskim profesorjem Spačilom, uglednim ekumenskim delavcem, predavati fundamentalno teologijo. V innsbruških letih je večkrat bival pri škofu Mahničju na otoku Krku in sodeloval z ekumenskimi delavci na velehradskih kongresih.

Takoj po ustanovitvi jugoslovanske države je Prešeren zapustil Innsbruck. Postal je rektor sarajevske visoke bogoslovne šole. Predaval je moralno teologijo, pedagogiko in katehetiko.

Leta 1922 je bil imenovan za provinciala jugoslovanske jezuitske province. Odprl je nekaj novih ustanov: dijaško jezuitsko semenišče v Travniku – Bunarbašu (1922); v Zagrebu, na Jordanovcu, največjo jezuitsko stavbo v provinci (1930), ki je bila prvotno namenjena za dom pisateljev in dom duhovnih vaj, pozneje pa je bil tam noviciat in filozofski inštitut. Leta 1926 je ustanovil Bengalski misijon. V Ljubljani zgradili dom duhovnih vaj (1925).

V času njegove provincialske službe so jezuiti urejevali revije: »Život«, ki je bila pastoralno-teološka revija, izdajati so začeli »Vjesnik Marijinih kongregacij« (1925) in »Katoličke misije« (1925), slovenski jezuiti pa so prevzeli Glasnik Srca Jezusovega (1925).

Po naročilu apostolskega nuncija Pelegrinettija so jezuiti leta 1930 ustanovili še redovno hišo v Beogradu.

V Rimu

Jezuitski vrhovni predstojnik Vladimir Ledochowski je leta 1931 imenoval p. Prešerna za svojega asistenta v vodstvu slovanskih provinc. To službo je opravljal zaradi vojnih in povojnih razmer kar 34 let. Naučil se je šest slovanskih jezikov in tudi romunščine. Deset let je bil izredni spovednik v romunskem zavodu v Rimu.

Slovanski jezuiti so živeli v izrednih političnih razmerah. Kmalu potem, ko je p. Prešeren nastopil novo službo, se je začelo nacistično obdobje. Po vojni so lahko delovali samo Poljaki in Hrvati, Slovenci pa le omejeno. Razgnane so bile češka, slovaška in romunska provinca. Delo jezuitov v Bolgariji je bilo uničeno. V teh izrednih okoliščinah je bil p. Prešeren v letih 1931 do 1964 delegat jezuitskega vrhovnega predstojnika za jezuite vzhodnega obreda. Dal je pobudo za ustanovitev po-

sebnе slovaške jezuitske viceprovince (ustanovljena leta 1938), ki je imela v desetih letih več članov kot nekdanja skupna češka provinca. Leta 1937 se je od malopoljske (Krakovo) osamosvojila romunska viceprovinca. Po vizitaciji, ki jo je leta 1962 v slovenskih jezuitskih hišah opravil francoski pater Jacques Motte, so se slovenski jezuiti združili v bolj samostojno upravno enoto, imenovano distrikt. Ustanovljen je bil 2. 2. 1963.

P. Prešeren je bil že v času papeža Pija XI. (1922–1939) cenjen in upoštevan svetovalec v slovanskih, posebno še v južnoslovanskih zadevah najvišjim rimskim cerkvenim uradom. Ko je vodil duhovne vaje za zagrebške usmiljenke v Bolgariji, se je seznanil s tamkajšnjim apostolskim nuncijem nadškofom Angelom Roncallijem, poznejšim papežem Janezom XXIII. (1958–1963). Nadškof Roncalli je izrazil željo, da jugoslovanska jezuitska provinca prevzame vodstvo semenišča za vzgojo duhovnikov latinskega in vzhodnega obreda v Bolgariji. Načrti so bili uresničeni leta 1934 v Sofiji, kjer so jezuiti odprli redovno hišo in semenišče. Kadar je nadškof Angelo Roncalli potoval skozi Zagreb, se je vedno oglasil pri provincialu Prešernu. Leta 1927 je apostolski nuncij v Bolgariji opravil tridnevne duhovne vaje v jezuitskem domu duhovnih vaj na Poljanah v Ljubljani.

Pred Prešernovim prihodom je bila slovanska navzočnost v Rimu zelo majhna. Po njegovi zaslugi pa se je zelo okrepila, zlasti v jezuitskih ustanovah. P. Prešeren se je redno udeleževal velehradskih kongresov, zadnjič leta 1947, ko so slavili 40-letnico kongresov. P. Prešeren je skušal uresničiti z drugimi ekumenskimi delavci ciril-metodijsko idejo med slovanskimi narodi. Prof. dr. Francu Grivcu, velikemu ekumenskemu delavcu v domovini in priznanemu strokovnjaku na krščanskem Vzhodu, je bil avtentičen razlagalec njegovih zamisli v Rimu.

P. Prešeren je imel velik ugled v času papeža Pija XII. (1939–1958). Bil je eden najvidnejših Slovanov v Rimu. Cerkvene razmere med Slovani med vojno in po njej je poznal najbolje, zato je neki visoki cerkveni prelat rekel, da ima p. Prešeren ključ do srca papeža Pija XII. Zelo je bil zaslužen, da so bili v Vatikanu odlično obveščeni o cerkvenih razmerah v Sloveniji. Ko je škof Anton Vovk prišel leta 1960 na obisk »ad limina« v Rim, so ga sprejeli kot pričevalca vere v času komunizma. V rimskih arhivih so ohranjena temeljita poročila o verskem življenju v Sloveniji, ki jih je pošiljal škof Vovk Beleju – p. Antonu Prešernu. Pater je poročila dostavljal pristojnim vatikanskim uradom.

P. Prešeren je bil v letih 1950–1958 delegat jezuitskega vrhovnega predstojnika za rimske interprovincialne hiše, med katere spadajo gregorijanska univerza in druge rimske jezuitske visokošolske ustanove. V tem času je na Gregoriani naraslo število profesorjev in slušateljev. Ustanovili so inštituta socialnih ved in duhovne teologije. Do julija 1964 je p. Prešeren ostal delegat za Ruski zavod in konvikt Damascenum

(ustanovljen leta 1941) za duhovnike vzhodnega obreda. Bil je tudi delegat za Poljski kolegij, dokler je bil v skrbi Družbe Jezusove (1959). V letih 1931–1937 je bil član uprave hrvaškega Hieronimovega zavoda v Rimu, v letih 1936–1937 je bil tam tudi spiritual.

Začetki slovenskega zavoda »Slovenik« v Rimu so neločljivo povezani s p. Antonom Prešernom. Prav on je sprožil zamisel o slovenskem zavodu v Rimu, ki ga je kongregacija za semenišče in univerze ustanovila 22. 11. 1960. P. Prešeren je postal prvi rektor zavoda in je službo opravljal do smrti.

Med 2. svetovno vojno je imel p. Prešeren veliko zaslug za socialno pomoč Slovencem v italijanskih taboriščih, po vojni pa je pomagal beguncem iz Slovenije. Nekaterim duhovnikom, bogoslovcem in izobražencem je pomagal najti stanovanje in službo ali jim je omogočil nadaljevanje študija.

Dr. Franc Grivec, veliki ekumenski delavec v domovini in profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, je v enem izmed zadnjih pisem p. Prešernu zapisal, da je z razglasitvijo sv. Cirila in Metoda za prva nebeška zavetnika ljubljanske nadškofije sv. sedež uresničil njune mladostne ideale v takšni meri, v kakršni niti sanjati nista upala.

P. Prešernu bolezen ni mogla do živega. V mladih letih je stoje in nevede premagal jetiko. Ko se je v času lakote med prvo svetovno vojno v Innsbrucku zgrudil pred oltarjem, so mu zdravniki povedali, da ima na pljučih zaraslo kaverno. Pet let pred smrtjo je njegovo zdravje začelo pešati. Zadnjih šestnajst mesecev je moral odložiti vse dejavnosti. Umrli je 7. 3. 1965. Kardinal Slipyj se je prišel posloviti s svojimi ukrajinskimi bogoslovci, ki so pokojnemu zapeli panihido. Tudi gojenci Ruskega zavoda so odmolili molitve vzhodne Cerkve za rajne. To sta bila pozdrav in slovo krščanskega slovanskega Vzhoda.

Dr. Alojzij Šuštar

HIŠA MOJEGA OČETA

Ob odhodu velikega moža (1920–2007)

Nekdanji ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar je bil eden najuglednejših slovenskih cerkvenih knezov dvajsetega stoletja.

Njegov prihod v domovino po dolgoletnem delovanju v Švici je leta 1980 Sloveniji in Cerkvi prinesel sveže sape. Z znanjem in pomembnimi poznanstvi, z demokratično širino, predvsem pa s svojo plemenito osebnostjo je bil eden tistih, ki so odločilno prispevali k osamosvajanju in priznanju Slovenije. Spoštovali so ga domala vsi ne glede na prepričanje. V spomin objavljamo njegove utrinke na mladost, ki jih je leta 1992 napisal na povabilo Radia Slovenija in doslej še niso bili natisnjeni.

Štiriindvajsetega oktobra 1941, ravno se je začelo novo študijsko leto, po napadu na Slovenijo v aprilu 1941 in pod italijansko zasedbo, sem se vrnil v bogoslovno sementišče v Ljubljani. Nenadoma je prišlo sporočilo, da imam priložnost iti na študij v Rim, a da moram že čez dva dni odpotovati. Takoj sem bil pripravljen in sem šel domov, da se poslovim in se pripravim na pot. Povedali so mi, da po tedanjem študijskem redu v zavodu Germanik, kamor naj bi odšel na študij – pravzaprav so bila predavanja na papeški univerzi Gregoriana – ostanem v Rimu nepretrgoma sedem let. Staršem je bilo ob slovesu težko, meni veliko manj. Z veseljem sem odhajal v novi svet, za katerega sem bil navdušen. Napoved, da se bom vrnil čez sedem let, pa se je podaljšala na 24 let. Prvikrat sem se vrnil v Slovenijo šele 1965. na kratek obisk. Medtem pa je umrl moj oče, ki ga od odhoda v Rim nisem več videl in tudi na njegov pogreb nisem mogel priti. Z mamo pa sem se po dobrih 15 letih srečaval tu in tam v zamejstvu, na Tržaškem ali na Koroškem.

Precej domotožja je bilo v Rimu, kjer se je bilo treba privaditi ne samo na novo okolje, ampak tudi na nove jezike, na nemščino v zavodu, na latinščino na univerzi in na italijanščino v javnem življenju. Od daleč sem spremljal vojno in povojne dogodke v domovini, kolikor je bilo takrat sploh mogoče zvedeti. Ker je bilo vedno manj upanja, da bi se mogel vrniti domov ali vsaj priti na obisk, so z leti vedno bolj vstajali živi spomini na domači kraj in na otroštvo in mladost.

Bogoslovec v Rimu

Pred menoj je tolikokrat zaživela majhna vas Grmada sredi gozdov na poti med Trebnjem in Dobrničem in doživljanje na vasi v otroških letih in tudi še v dijaških, čeprav sem bil sorazmerno malo doma. Vaško življenje je bilo takrat prava idila, posebno ko sem ga v spominih primerjal z vele mestnim življenjem in s tujino.

Najbolj živi in močni so bili spomini na starše, posebno na mamo. Bil sem najstarejši in za menoj je bilo še sedem živih bratov in sester. Čeprav smo imeli doma trdo delo – imeli smo večjo kmetijo, a zelo nerodovitno in nepripravno kamnito zemljo – so mi otroška leta ostala v lepem spominu. Spomladi, poleti in v jeseni pač trdo delo na polju, v gozdu in doma, pozimi pa dolgi zimski večeri z očetovim pripovedovanjem in v družinski povezanosti okrog peči, posebno še ob praznovanju velikih praznikov.

Advent in praznovanje božiča, zlasti svetega večera in polnočnice, je bilo prav posebno doživetje. Samo po sebi je bilo razumljivo, da moramo biti na sveti večer vsi doma. Tudi kot dijak sem bil na sveti večer redno doma. Veljalo je tudi pravilo, da na sveti večer in na sveti dan ne smemo hoditi drugam na obiske. Za to je bil določen dan po božiču. K polnočnici smo hodili – navadno v snegu –, dobre pol ure peš. Spominjam se prizora, ko so se z vseh hribov – župnijska cerkev v Trebnjem je na ravnini – vile procesije obiskovalcev polnočnice z baklami, ki so jih takrat navadno uporabljali kot razsvetlavo na poti.

Drugačen značaj je imelo praznovanje velike noči. Začelo se je s cvetno nedeljo, ko smo otroci ponosno nesli v cerkev k blagoslovu zelene butare. Veliki petek, velika sobota in velika nedelja z velikonočno procesijo, ki je bila najprej še v soboto zvečer, potem pa v nedeljo zjutraj, so imeli vsak svoj poseben značaj. Otroke nas je veselilo vse, kar smo doživljali slovesnega in pisanega, od pirhov, zvonjenja in pritrkavanja, raznašanja blagoslovljenega ognja na veliko soboto in blagoslova jedil pa do velikonočne procesije, kjer se je zbralo vse, kar je bilo še kolikor toliko povezano s cerkvenim življenjem. Takrat je veljala v našem kraju navada, da na veliki petek zvečer pridejo v cerkev in k božjemu grobu tudi tisti, ki se sicer za Boga in Cerkev ne zmenijo, in da na veliko nedeljo nihče ne ostane doma.

Nisem še izpolnil sedem let, ko sem že začel hoditi v osnovno šolo. Kolikor se spominjam, sem komaj čakal, da bi prišel v šolo. Pisati in brati sem se naučil že prej. Potem sem pet let vsak dan ob vsakem vremenu prehodil pol ure z Grmade v Trebnje v osnovno šolo in najbrž je nisem velikokrat zamudil. Na učiteljice in dva učitelja, ki so že vsi rajni, imam najlepše spomine in sem jim zares hvaležen. Ko sem pozneje sam učil na gimnaziji, sem večkrat primerjal svoj način vzgoje z njihovim kakor tudi z učitelji na klasični gimnaziji v Šentvidu. Nekateri učitelji so bili kar podjetni in so nas spodbujali in pripravljali celo na razna tekmovanja v znanju. V zelo dobrem spominu mi je nastop, ko sem bil učenec 3. razreda osnovne šole v Trebnjem, na Radiu v Ljubljani z neko otroško igro.

Na obisku pri materi

Ker mi učenje v šoli ni delalo posebnih težav, je prišlo do dogovarjanja, da bi me dali, kot so takrat dejali na kmetih, v šolo ali študirat. V težkih gospodarskih časih v začetku tridesetih let se je to zdelo popolnoma nemogoče. Starši so razmišljali, da bi se vsak dan vozil z vlakom iz Trebnjega v Novo mesto v gimnazijo. Takrat je bilo več takih dijakov; imenovali smo jih vagonarji. Znano je bilo, da niso vsi dokončali gimnazije, ker pač razmere niso bile ugodne za študij, ne glede na vse druge okoliščine. Ne vem, po kakšnih poteh je končno prišlo do tega, da so se starši dogovorili z domačim župnikom, da me pošljejo v škofove zavode v Šentvidu nad Ljubljano. A treba je bilo narediti sprejemni izpit. Pred njim sem imel velik strah, saj si sploh nisem predstavljal, v čem naj bi ta sprejemni izpit obstajal. Ker sem izpit dobro naredil, sem se v jeseni 1932 preselil za šolsko leto v Zavod sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano z osemletno klasično gimnazijo. V prvem razredu nas je bilo 92, razdeljeni smo bili na a in b razred. Po abecedi sem prišel v razred b, za drugo življenje v zavodu pa v 5. divizijo, kot so imenovali oddelke s približno 80 do 90 dijaki. Izredno čudno se mi je zdelo, da so nas, saj smo bili še otroci, gimnazijski profesorji pri pouku v razredu vikali. A počasi smo se na to navadili. Pri prvem pisnem izpitu, kolikor se spominjam, sem doživel velik neuspeh v francoščini. Treba je bilo pisati v francoščini po nareku, pa se še nisem zavedel, da je precejšnja razlika med izgovorjeno in pisano besedo. Moja naloga je bila nezadostna, a to je bilo zdravilo zame, ker me je profesor francoščine poklical in mi naredil zelo ostro pridigo ter me opomnil, da tako nikakor ne bo šlo. Odslej nisem imel več težav, zlasti ne pri učenju jezikov: srbohrvaščine, kot smo jo takrat imenovali, francoščine in latinščine; v 3. razredu gimnazije je prišla zraven še grščina. Najbolj pa me je pritegnila slovenščina.

Življenje v internatu je bilo zelo strogo. Imeli smo natančno določen dnevni red, kjer so se menjavali molitev, študij, šola in prosti čas na igriščih okrog škofovih zavodov ali pa na sprehodih v bližnjo okolico ali nekoliko dalj, tudi na Šmarno goro.

Zavod sv. Stanislava – navadno smo ga imenovali škofovi zavodi –, je pozneje postal nemško taborišče, potem so bili v njem partizani, nazadnje pa jugoslovanska armada, ki je vojašnico zapustila leta 1991. V začetku aprila 1992 je bila vojašnica spet izročena prvotnemu lastniku, nadškofiji, v upanju, da bi spet mogli tu odpreti klasično gimnazijo, kot jo je nekoč ustanovil škof Anton Bonaventura Jeglič.

Čeprav se je na zunaj zdelo življenje v zavodu posebno za zunanje obiskovalce strogo in dolgočasno, smo obhajali veliko lepih slovesnosti za hišne praznike, tako za praznik sv. Stanislava 13. novembra, za Miklavža, za 8. december, za pustni torek in za konec šolskega leta. Veseli smo bili tudi zunanjih obiskov, saj je to zmeraj prineslo spremembe v življenje.

Izredno živo mi je v spominu atentat na tedanjega jugoslovanskega kralja Aleksandra 9. oktobra 1934 v Marseillu v Franciji. Čutili smo, da je nekaj hudega v

zraku in da je velika nevarnost. Profesorji so nam dopovedovali, da je nevarnost za obstoj Jugoslavije. Pozneje so se pojavila v razredih pisma, ki naj bi jih pisal pokojni kralj Aleksander svojim državljanom. V vsakem razredu je visela spomenica z enakim besedilom in s sklepnimi besedami, ki naj bi jih bil izrekel umirajoči kralj: »Čuvajte Jugoslavijo!« Takrat še nismo znali pravilno presojati, kaj vse to pomeni, saj smo bili še premladi.

Drug zelo boleč spomin je bila naloga profesorja slovenščine, da smo morali trgati liste iz slovenskih čitank, češ da je prišla taka zahteva od ministrstva v Beogradu. Profesor slovenščine je imel nalog, da zbere toliko iztrganih listov, kolikor je bilo učencev, zato nas je prosil, da nihče ne raztrga lista ali da ga skrije, ampak da ga v redu odda, ker bi sicer lahko imela nepokorščina hude posledice. Škofijska klasična gimnazija v Šentvidu nad Ljubljano se je morala v stari Avstriji in prav tako v novi Jugoslaviji vedno znova boriti za svoj obstanek. To so pokazali tudi z inšpektorji, ki so jih pošiljali iz Beograda, posebno ob maturi. Zato je bil strah, da bi ukinili gimnazijo, takrat upravičen. A to sem razumel šele pozneje.

Pouk slovenščine mi je bil v posebno veselje, zlasti v višji gimnaziji od 5. do 8. razreda. Profesor slovenščine je bil takrat znani slavist Anton Breznik. Navduševal nas je za ljubezen do slovenskega jezika in do branja slovenskih pisateljev. Morali smo prebrati domala vse slovenske pisatelje in o tem napisati poročilo o vsebini in seveda tudi svojo nezrelo sodbo o tem ali onem delu. Tak pouk slovenščine z obširnimi pisnimi nalogami vsak mesec in posebno poznavanje slovenske književnosti nam je izredno koristil. Profesor Breznik nas je navduševal tudi za druge slovanske jezike in pisatelje. V šoli smo se tako ali tako, kot že omenjeno, morali učiti srbohrvaščine, kot so takrat imenovali ta jezik, in smo se ga kar dobro priučili. Ker je bil med profesorji tudi neki Čeh po rodu, nas je navdušil za učenje češčine. S tem učenjem sem začel, a nisem prišel daleč, le nekaj besed mi je še ostalo v spominu. Tudi za ruščino smo se navduševali, pa ni bilo veliko od tega. Prav tako sem obiskoval posebni tečaj nemščine. Izredno dobro pa smo poznali latinščino in latinsko književnost; sorazmerno tudi grščino in grško književnost. Oboje je bilo treba brati v izvirniku in prevajati iz grščine v slovenščino in iz slovenščine v grščino, še veliko več pa seveda iz latinščine v slovenščino in iz slovenščine v latinščino. Najbolj zahteven jezik pa je bila tedaj francoščina, ki smo se je učili že od prvega razreda dalje. Izvrstno smo obvladali francosko slovnico in pravila francoskega jezika, manj pa je bilo priložnosti za govorjenje v francoščini. Vendar so v višjih razredih skušali uvajati tudi pogovore v francoščini in v razredu smo morali vedno odgovarjati v francoščini. Ker je bil profesor francoščine, pokojni France Glinšek, izredno navdušen za francoščino, nas je pripravil do tega, da smo v višjih razredih priredili v francoščini uprizoritev Racinove drame *Athalie*. Treba se je bilo naučiti več sto francoskih

verzov na pamet. Spominjam se, da smo dramo v francoščini večkrat ponovili in da so prihajali tudi od zunaj ljudje gledat in poslušat to nenavadno predstavitev, čeprav najbrž veliko ljudi jezika sploh ni razumelo.

V tistih predvojnih dijaških letih je bilo v Ljubljani precej mednarodnih kongresov in stikov s tujino. Dijaki smo se jih radi udeleževali ali vsaj hodili zraven. Toda doživljali smo vedno znova razočaranje, da nas kot Slovencev ni nihče poznal. Vsi so govorili o nas samo kot o Jugoslovanih. Želeli smo jim dopovedati, da smo Slovenci in ne Jugoslovani. A tega sploh niso razumeli. Na to se spominjam predvsem, ko je prišla velika skupina Francozov na neko mednarodno srečanje in smo si zelo prizadevali, da bi jim pojasnili, da smo Slovenci, pa se nam to ni posrečilo.

Dijaki v škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano smo živeli nekoliko izven mesta. Vendar so nas večkrat vodili na predstave v gledališču in v operi in na razne kulturne prireditve v Ljubljani. Tudi sami smo prirejali koncerte, nastope pevskega zbora, ki ga je tedaj vodil znani slovenski skladatelj Matija Tomc, in dramske predstave. Pri teh je bila velikokrat težava zaradi ženskih vlog. Ker so bili dijaki samo fantje in ženske vloge takrat – bili so pač drugačni časi – niso prišle v poštev, je bilo treba ali črtati ženske vloge ali jih prilagoditi za moške ali pa mlajšemu dijaku, ki še ni imel moškega glasu, zaupati žensko vlogo. »Igre«, kot smo sami imenovali naše dramske predstave, so obsegale predvsem klasična dela. Sam sem rad in z veseljem sodeloval, če so mi dodelili kakšno vlogo.

Za življenje na univerzi sem se zelo zanimal. Takrat še nisem vedel, za kateri poklic se bom odločil. Zelo me je mikalo časnikarstvo ali študij jezikov ali pedagoški poklic, manj zanimanja in talentov pa sem imel za tehnične in matematične predmete. Med počitnicami je bilo veliko akademskih in dijaških tečajev, iger in drugih prireditev, ki sem se jih z veseljem udeleževal, kolikor je bilo le mogoče. Starši sicer niso bili vedno navdušeni, ker so pričakovali, da bom med počitnicami bolj pomagal doma, ko sem bil že vse šolsko leto zdoma. Vendar so me pustili, da sem šel na take tečaje, bodisi v Ljubljano, v Bohinj ali kam drugam. Za tujino pa je bila takrat izredno redka priložnost. Le enkrat sem imel možnost, da sem se udeležil nekega dijaškega potovanja v Rim. Zame je bilo to veliko doživetje. To, da bi sam potoval v tujino ali po Jugoslaviji, pa ni bilo mogoče. Seveda velja to zame in za moje razmere, ker mi je znano, da je zelo veliko dijakov tedaj potovalo po Jugoslaviji. Posebno radi so hodili na morje in imeli so sorazmerno ugodne, čeprav skromne možnosti potovanja in bivanja.

Maturo smo imeli v juniju 1940. Ravno tiste dni, ko smo končali maturo in se poslavljali, je bil nemški napad na Francijo. Ker so bili nekateri naši profesorji s Francijo posebej povezani, jih je napad izredno prizadel, tako da je bilo moteno razpoloženje ob slovesu po končani maturi, ko smo skupaj s profesorji obhajali tako

imenovano valetu. Nisem si predstavljal, da je bilo to dokončno slovo od škofovih zavodov in da je s tem konec neke dobe ne samo mojega življenja, ampak tudi v slovenski zgodovini. Kaj se je vse dogajalo po letu 1940, posebno ob napadu leta 1941 in pozneje, pa ne spada več med moje otroške in dijaške spomine.

Fotografije arhiv Družine

Akad. prof. dr. Kajetan Gantar

LEGENDA SLOVENSKEGA PREVAJALSTVA

Janko Moder (1914–2006)

Čprav se slovenski Parnas ponaša z vrsto imenitnih osebnosti, bi med njimi težko našli koga, ki bi se po vsestranski plodovitosti lahko primerjal z Jankom Modrom. Njegova življenjska pot je bila sicer prostorsko omejena na Ljubljano in bližnjo okolico – od rodne vasi Dol pred nosom Ljubljane, kjer je preživel otroška leta – do Šentvida, kjer so profesorji Škofijske klasične gimnazije v njem zanetili iskro domoljubja in ljubezni do slovenske besede, ki ji je posvetil svoje talente in duhovne energije.

Pa vendar se mu je na tem majhnem geografskem prostoru napletlo toliko vznemirljivih zgodb, da se marsikaj bere kot pravljica.

Predvsem je to pravljica o nepopoljšljivem idealistu in zagnancu, ki do visoke starosti ostaja večni mladenič. Še v predsmrtni agoniji ohrani duhovito iskrivost in svežino in uide zdoma, do redakcije Dnevnika, da bi vnesel nekaj dodatnih prebliskov v svoj zadnji »jezikovni kotiček«, s katerimi je desetletja jezikovno osveščal rojake in iz slovenščine preganjal nečednosti in nesmisle.

V tej pravljici nastopa tudi Mohorjeva družba. Pojavlja se v vlogi pepelke, ki mora že drugič bežati pred hudobno mačeho, pred sovražnikom s severa. V tej stiski ji Janko Moder, poln mladostnega ognja, pogumno stoji ob strani in v težkih dnevih okupacije – skupaj s starosto slovenskih pisateljev, s F. S. Finžgarjem – rešuje, kar se rešiti da. V teh težkih preskušnjah Janko zasnuje svoj veliki izvirni tekst, zgodovinski roman »Dobra zemlja«, s katerim želi – spet ob vzoru Fižgarja in njegovega romana »Pod svobodnim soncem« – v rojakih vžigati ogenj domoljubja in kljubovalnosti. Ko pa je okupator premagan in pregnan, se Janko Moder – v nagrado za svoje domoljubje – znajde v oznovskih zaporih, češ da je prekršil zaukazani »kulturni molk«. Molk, s katerim se nikoli ni mogel sprijazniti, kajti po njegovem prepričanju bi narod, ki bi se pred močnejšim sovražnikom zavil v molk, sam sebi nataknil nagobčnik. S takšnim molkom bi se narod odločil za kolektivni samomor, odpovedal bi se orožju, ki je močnejše kot strelno orožje. Obmolknila in utihnila bi slovenska beseda, s katero se je narod pred tisočletjem prvič pojavil

Janko Moder z akad. Kajetanom Gantarjem in njegovo ženo Rožo v Vetrinju

Akad. Kajetan Gantar, prof. Janko Moder in p. Edmund Böhm

in uveljavil v zgodovini, beseda, s katero je narod kljuboval vihram stoletnih preskušanj.

Po izpustitvi iz zaporov leže nad Janka Modra senca izobčenosti. Pa tudi nad Mohorjevo družbo se takrat zgrinjajo težki časi, nič manj težki kot med okupacijo. In spet ji Janko zvesto stoji ob strani, posveti ji svojo raziskovalno žilico. Z vso vnemo se zagrebe v arhivsko gradivo in v dveh knjigah s poetičnim naslovom »Iz zdravih korenin močno drevo« nazorno opiše trnjevo pot porajanja naše najstarejše založbe, pa tudi najslavnejša poglavja iz njene stoletne zgodovine. Z enako znanstveno erudicijo nato sestavi še izčrpno »Mohorsko bibliografijo«. Nobena slovenska založba se ne more pohvaliti s tako temeljito zgodovinsko in bibliografsko predstavitvijo.

Toda bolj kakor raziskovalna žilica Janka Modra privlači ustvarjalna sila umetniške besede. V dijaških in študentskih letih se udejstvuje kot amaterski režiser in igralec – gledališče ostaja vse življenje njegova velika ljubezen –, poskuša pa se tudi v verzih in prozi. A kmalu najde plodnejši humus v prevajalski umetnosti. Z virtuosno domiselnostjo presaja v slovenščino vrsto največjih svetovnih besednih umetnin; njegova pregovorna delavnost in neizčrpna plodovitost preideta v anekdote in v legendo. Njegov opus obsega okoli 700 prevodov iz 28 jezikov. Noben slovenski prevajalec se ne more izkazati s podobno žetvijo, z enakim obsegom prevedenih del, s takšno raznovrstnostjo jezikov, kultur, literarnih oblik, žanrov in stilov. Med njimi srečamo največja imena svetovne književnosti, od evangelijev in Frančiškove Sončne pesmi do Shakespearea in Molièra, od Ibsena do Brechta, od Turgenjeva, Tolstoja in Dostojevskega do Pasternaka in Solženicina, od Goetheja do zadnjih nobelovcev v zbirki, ki jo je ne le zasnoval in urejal, ampak v veliki meri tudi sam prevajal. Temu opusu se je obetal veličastni finale, kot granit mogočna in trdna Valvazorjeva »Čast in slava vojvodine Kranjske«, ki ji je posvetil zadnje desetletje svojega življenja, a je pred koncem omahnil.

Še marsikaj v Modrovi življenjski zgodbi ima nadih pravljčnosti. Kot npr. v povojnih letih srečanje v samotnem gozdu s takrat priznanim in uglednim slovenskim pesnikom, ki Janku, potisnjenemu v nemilost in v globoko anonimnost, samozavestno izjavi: »Jaz pa že imam sklenjeno pogodbo za prevod Goethejevega Fausta.« Nakar mu Janko skromno odgovori: »Jaz pa nimam pogodbe, imam pa Goethejevega Fausta že v celoti prevedenega.«

Zame je imelo poseben faustovsko skrivnostni pridih, ko sem pred dobrimi tremi desetletji slučajno vlekkel na ušesa njegov pogovor o zadevi, ki mi je bila takrat še španska vas: z znancem sta se strokovnjaško pogovarjala o računalnikih in o novih računalniških programih. Bilo je v letih, ko nas je večina literatov in humanistov svoje umotvore in razprave še tipkala na stare olimpije in druge pisalne stroje. Janko

Moder, ki je bil nekaj desetletij starejši od nas, pa je kot večni mladenič z nezmotljivim šestim čutom že takrat slutil začetek računalniške dobe in vstopil vanjo. In takrat mi je prišlo na misel, kar mi je Janko nekoč sam pripovedoval, da se je po maturi najprej odločil za študij tehnike. A se je že čez eno leto premislil, se prepisal na slavistiko in se ves posvetil besedni umetnosti. Vseeno pa ob tem – tako kot »dobri in zvesti služabnik« v evangeljski priliki – tudi svojih tehniških talentov ni zakopal.

Vendar pa Janko Moder ni bil samo prevajalec, ampak tudi izvirni ustvarjalec. Omenili smo njegov zgodovinski roman »Dobra zemlja«, ki naj bi po prvotni zasnovi obsegal kar štiri knjige, a sta z veliko zakasnitvijo izšli samo dve. Poleg tega je spletal tudi verze, sprva – kot je rad v šali dejal – kot neke vrste domačo obrt, podobno kot so v njegovi rodni hiši pletli košare. Toda šele trpljenje in bolečina iz verzifikatorja naredita pesnika. In tako se je tudi Janku iz trpljenja in groze oznovskih ječ spletla pesniška umetnina – sonetni venec sonetnih vencev z naslovom »Sla spomina«. Venec je pletel v jetniški celici, kjer ni imel ne svinčnika ne papirja, ampak samo svoj fenomenalni spomin, v katerem je ta pesniški venec nato hranil štiri desetletja, dokler ni leta 1994 v knjižni obliki izšel pri celovski Mohorjevi družbi. Naša kritika in literarna zgodovina, ki razne formalistične eksperimente rada kuje v zvezde, je njegov sonetni venec molče zaobšla, čeprav je v njem več človeške toplote in pretresljive doživetosti kot v prenekateri avantgardni pesniški zbirki. Seveda pa Janko Moder ni edini, ki v naši literarni srenji ostaja »zamolčani pesnik«.

In ne nazadnje: Janko Moder ni bil samo virtuoz v oblikovanju slovenske besede, bil je tudi eden njenih najzvestejših služabnikov in najbolj tenkočutnih poznavalcev. Bogate besedne odtenke in neizčrpne izrazne možnosti slovenščine mu je v gimnazijskih letih odkrival Anton Breznik, zvesti dedič Škrabčevega jezikovnega izročila. Še bolj se je vanjo poglobljaj ob študiju slavistike. Zato ne preseneča, da sta ga Ramovš in Breznik že kot študenta pritegnila k delu za slovenski pravopis. Pozneje je kot nepogrešljiv strokovnjak sodeloval pri vseh treh povojnih slovenskih pravopisih (1950, 1962, 2001). Samo kdor je sam kdaj sodeloval pri napornih sejah pravopisnih komisij, samo ta lahko sluti in presoja, koliko Modrovega asketskega samozatajevanja in znanja je vtkanih v naše pravopise. Podobno jezikovno znanje in zavzetost odsevata tudi iz »jezikovnih koticov«, s katerimi je desetletja polnil stolpce dnevnih časopisov. Svoje znanje in izostren jezikovni posluh je posredoval tudi več rodovom naših

Častni člani Slovenskega prevajalskega društva: akad. Kajetan Gantar, Janez Gradišnik, Radojka Vrančič, Janko Moder in akad. Janez Menart

igralcev in drugih odrskih umetnikov kot predavatelj slovenščine na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo; pozneje je kot lektor v gledališčih še dolgo bedel nad njihovo jezikovno kulturo.

Za svoje delo na jezikoslovnem področju je prejel visoko priznanje, Škrabčevo nagrado, ki pa je ni več mogel osebno prevzeti, kajti slovesna podelitev nagrade na Škrabčevi domačiji v Hrovači je bila prav na dan njegovega pogreba. A mu je bila novica o podelitvi nagrade, za katero je zvedel nekaj dni prej, v težkem trpljenju v veliko zadoščenje in uteho. Čeprav je za svoje stvaritve že prej prejel nekaj nagrad (npr. Sovretovo nagrado in nagrado mesta Ljubljane, še veliko več nagrad in priznanj kot domovina pa mu je dala tujina, med drugimi Nizozemska, Norveška, Poljska, Rusija in več republik nekdanje Jugoslavije), pa je bil malo katere tako vesel kot nagrade, ki se ponaša z imenom patra Stanislava Škrabca, v katerem je videl svojega velikega jezikoslovnega vzornika.

Ko sem strmел nad neverjetno obsežnostjo Modrove izvirne in prevajalske ustvarjalnosti, sem se večkrat spraševal, od kod je črpal moč in energijo za vse to nikoli dovolj poplačano in v domovini le redkokdaj priznано ali nagrajeno delo. Odgovor sem našel v njegovi globoki vernosti, ki je sicer nikoli ni obešal na veliki zvon, a sem jo slutil v ozadju vseh njegovih besed in dejanj. To globoko vernost je kot otrok vsrkal v domačem družinskem okolju v Dolu, jo nato utrjeval kot gojenec Škofijskega zavoda sv. Stanislava, jo poglobljal v hudih življenjskih preskušnjah in jo nazadnje neokrnjeno, v vsej preprostosti ohranil tudi v najtežjih tednih predsmrtne agonije.

Prav v tednih, ko je slutil, da se mu iztekajo dnevi in ure zemeljskega bivanja, mi je kot enega svojih zadnjih prevodov poklonil v dar knjižico razmišljanj španskega jezuita Ramóna Cué z naslovom »Moj polomljeni Kristus«. V njej sem pod zavihkom na platnicah našel komaj opazno, skoraj na skrivaj natisnjeno preprosto pesem, povsem anonimno, pa zagotovo Modrovo izvirno delo, ki ima naslov »Moj križček«. Verzi so mi zazveneli kot njegov duhovni testament:

*Svoj križček skoz nosim pri sebi,
da tiho me spremlja povesod,
in da sem kristjan, me spominja ...*

*Skoz nosim ob sebi ta križček,
spominja me tiho ves čas,
da Jezus zvesto je ob meni,
dokler sem mu zvest tudi jaz.*

Fotografije družinski arhiv Gantar

Matija Remše

APOSTOL BREZDOMCEV

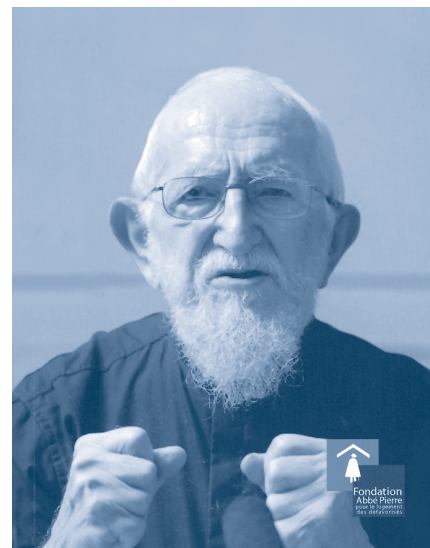
Abbé Pierre (1912–2007)

22. januarja 2007 je v Parizu za pljučnico umrl slovit francoski duhovnik, »kapucin v gasilski pelerini«, abbé Pierre. Henri Grouès se je rodil v Lyonu leta 1912 in že v mladih letih, ko so ga še imeli za postavnega zapeljivca, vedel, da bo stopil na Frančiškovo pot. Leta 1933 se je ob zaobljubah odpovedal svojemu delu družinskega premoženja in ga namenil dobrodelnosti. Kot duhovnik je bil med drugo svetovno vojno član odporiškega gibanja, po njej pa nekaj časa tudi poslanec v francoski skupščini. Vsestransko živahen je leta 1952 na kvizu Radia Luksemburg »Pusti ali podvoji« zmagal in odnesel 256.000 frankov.

Kako jih je porabil, ni treba dvakrat ugibati. V izredno hudi zimi leta 1954 je na valovih istega radia pozval k solidarnosti z ljudmi brez zavetja in izzval pravi komunikacijski šok, že naslednjega dne pa se je na solidarnostnem računu nabralo 500 milijonov frankov. Na tem temelju sta zrastle laična organizacija Emavs, ustanovljena leta 1956 in namenjena pomoči potrebnim, zapostavljenim in beguncem, pozneje pa še Sklad abbéja Pierra. Ta ima v svojem žigu za simbol človeško postavo, nad njo pa streho. Njegov namen je skrb za brezdomce. Streha nad glavo, primerno bivališče je nekaj osnovnega za človeka vredno življenje. K temu pa sodi tudi vsakdanji kruh. Ne le dobresedni »grižljaj kruha in požirek vode«, ampak tudi to, po čemer smo navsezadnje zares ljudje: »Največja radost v življenju je, da se počutimo koristni za druge!« »Zaposlitev je kakor kruh, treba jo je deliti.« To sta dve izmed njegovih jedrnatih modrosti. Obe ustanovi živita in opravljata svoje koristno poslanstvo.

Postal je znan po vsem svetu in se osebno srečal in sodeloval z mnogimi znanimi ljudmi prejšnjega stoletja (André Gide, Albert Camus, Teilhard de Chardin, Albert Einstein, Mahatma Gandhi, Camillo Thores, Indira Gandhi ...). Potoval je po svetu in si prizadeval za solidarnost brez meja. Pri tem je vsaj trikrat »skoraj čudežno« preživel (padec v ledeniško razpoko v Alpah, letalsko nezgodo v Indiji in brodolom v River Plati, med Argentino in Urugvajem).

Ne pozabimo mladih! je naslov knjige, ki jo je tik pred smrtjo pripravljala ob nemirih, ki so jih v minulih letih v Franciji zanetili mladi iz velikih francoskih pred-

Abbé Pierre

mestij. Knjiga opozarja na temeljne spozabe evropske družbe nad mladimi in pri naša spodbudne misli iz bogatega govorniškega in knjižnega zaklada tega izrazito socialno čutečega in vse življenje dejavnega, tudi v starosti sodobnega duhovnika. Objavljamo odlomek.

»Ne zgrešimo svojega veselja!«

»Ne bojmo se!«

Ne bojmo se živeti z odprtimi očmi, ki si ne zakrivajo ničesar: niti grozovitosti zla, niti čudovitosti lepega; ne bojmo se, da bi naši koraki in naši dnevi ne vodili nikamor in k nikomur.

Moja mlada leta kakor tudi mladost mnogih mojih sodobnikov je neizbrisno zaznamovala mladostna izkušnja nekega drugega mladega človeka naših let. Njegov stari oče je bil v samem vrhu vsakršne človeške slave. Ernest Renan, akademik, bogataš – vsi so ga slavili. Bil je najprej veren človek, potem pa je s svojimi nadarjenimi deli sejal dvom. Psichari, njegov vnuk, je pri dvajsetih letih poskušal narediti samomor. V zadnjem trenutku ga je rešil Jacques Rivière, prijatelj mladega Paula Claudela. Psichari je potem pretrgal z vsem: zavrgel je uspeh v družbi, uveljavljanje med razumniki ... pobegnil je v Saharo. Tam je neke ledene noči, takoj ko je sonce zašlo, med začudenjem nad milijardami trepetajočih in iskrečih se zvezd, padel na kolena. Takole pripoveduje v knjigi *Centavrino potovanje – Glasovi, ki vpijejo v puščavi*, ki jo je pozneje napisal: »Iz globine vekov je privrelo v moje srce, močnejše kakor besede prapraočetov: Oče naš, ki si v nebesih ...« Bilo je malo pred letom 1914. V prvih dneh prve svetovne vojne, kakor se je to zgodilo tudi Péguyu, je padel na fronti.

Zapisal je tudi besede, ki nikoli niso nehale odmevati med večino moje generacije: »Ne, ni res, da bi lahko bila prava tista pot, ki ne vodi nikamor!«

Dovolite mi, da vam izpovem še nekaj zaupnega. Mojo pot je od petnajstega leta naprej vedno vodila še beseda nekega drugega velikega »saharca«, François Garbita, ki je – tudi on! – padel leta 1942. Bil je moj najtesnejši prijatelj v gimnaziji. Ker sem zbolel, so me morali poslati k morju. Pisala sva si. Zgrožen ob moji žalosti me je izžival in spodbujal v svojih pismih. Izšla so v knjigi z naslovom *K večji ljubezni*.

»Ljubezen do življenja,« tako mi je pisal, »te bo prevzela tistega dne, ko boš mirne duše in čistega srca ...«

Potem ko premagamo svoje strahove, izpolnimo svoje naloge!

Tok zgodovine, kljub vsem preskokom in nasprotjem, izraža trajen načrt. Neutrudno napredovanje k Enemu. Iz prahu posameznikov, klanov se postopoma oblikujejo ljudstva, narodi in zveze narodov in držav.

Vse do današnjih dni se je to vedno dogajalo v treh stopnjah.

Najprej vladar, ki vsiljuje svoje zahteve. Ob njegovih prvih znakih slabosti pa zavlada navdušenje osvobajanja.

Toda komaj se to uresniči, se pojavi pri včerajšnjih usuznjencih nostalgija po vsem, kar je bilo dobrega v prejšnji eno(tn)osti, zavrženi le zato, ker jo je dosegla prisila. Začnemo iskati sredstva, s katerimi bi postopoma, popolnoma svobodno in soglasno, znova dosegli en(otn)ost. Ali ne živijo na ta način Evropa, Afrika in Latinska Amerika?

Tako se naša generacija znajde pred realnostjo, ki je ni bilo še nikoli, ki si je nikdar nismo predstavljali.

Po eni strani se zdi en(otn)ost vseh ljudi povsem blizu in dosegljiva. V nekaj urah lahko obkrožimo svet in v trenutku nas lahko, po ovinku prek satelita, doseže informacija o vsem, kar se dogaja po svetu; vse lahko tudi vidimo. Zdi se, da nas le še nekaj korakov loči od tega, da bi dosegli enotnost.

Prav v tem istem času pa vsaka od nekaj velikih svetovnih sil, ki so blizu en(otn)osti, prvič jasno vidi, da razpolaga s tako mogočnimi sredstvi uničevanja, da vsem prepovedujejo tisočletne spopade – najprej za prevlado in potem za osvoboditev.

Čeprav še naprej ostaja skušnjava gospodovanja, odslej vemo, da po uporabi skrajne sile ne bo več niti gospodarjev niti zasuznjenih, niti zmagovalcev niti premaganih, temveč le uničenje enih in drugih.

Potrebovali bi genialnost Shakespearea ali pa Hugoja, da bi primerno opisali naš trenutek svetovne zgodovinske epopeje.

Ne ognimo se torej svoji nalogi. Prezirajmo in odklonimo vsakršno nadvlado ter si je ne želimo, ni tega vredna. Potrudimo se, da bo ekonomija vedno tragičnih osvobajanj učinkovita. Združujmo vse ljudi, ki so sposobni tega, kar si je Teilhard de Chardin upal imenovati »sile poljubeznjenja«, da bi tako pospešili nenasilen prihod novega neba in nove zemlje, kjer nam bo znanost o zemlji in atomu vsak dan bolj predstavljala čudovite možnosti.

Želim si, da bi v tej polnosti nihče izmed nas – po meri svojih zmožnosti, intelektualnih, političnih, socialnih, finančnih, religioznih, v izpolnjevanju nalog in brez slehernega strahu – ne zgrešil svoje radosti.

Čemu še več besed?

Šepet, včasih pa celo glasni notranji vzkliki velikega veselja, ki je nad vsakršnim drugim veseljem, veselja, ki je onkraj vseh smrti.

To je stvar *Sapientiae*, Modrosti. Ta beseda noče povedati: »biti moder« je ne delati neumnosti. To ni modrost, temveč je sad modrosti. Modrost (*sagesse*) prihaja iz besede *sapience*, ki hoče povedati: uživati s slastjo, srkati, naslajati se.

To je tisto nedoločljivo, neopredeljivo in neizrekljivo prijetno razpoloženje, ki nas obide na večer dneva, v katerem smo se darovali za druge, da bi jih odrešili trpljenja;

zvečer, ko smo znali v vsej resnici doseči odpuščanje: naše odpuščanje drugim, pa tudi odpuščanje, ki ga drugi ali pa Večno naklanja nam.

(Abbé Pierre: *Lakota in žeja*, januar 1986)

Še nekaj njegovih misli:

»Sartre je napisal: Pekel so drugi. Jaz pa sem prepričan, da je drugače. Pekel sem jaz sam, če sem ločen od drugih!«

»Ni se treba vojskovati z revnimi, ampak proti revščini!«

»Ni treba čakati na popolnost, da bi začeli delati kaj dobrega.«

»Dobro je kdaj pa kdaj storiti kaj takšnega, česar 'se ne dela'.«

»Smisel življenja potrebujemo prav tako, kot potrebujemo živež!«

»Politiki poznajo revščino le po statistikah. Pred številkami pa ne jočemo.«

»Izgovor, da ni mogoče vsega postoriti v enem dnevu, nam še ne dovoljuje, da ne bi naredili sploh ničesar.«

»Če hočete komu narediti medvedjo uslugo, ga napravite slavnega.«

»Brezdelje obnori. Da bi resnično živeli, ni dovolj jesti, treba se je počutiti koristnega.«

Kolikor starejši sem, toliko bolj spoznavam, da je v življenju, če ga nočemo zavoziti, bistveno dvoje: ljubiti in umreti!«

»Nasmeh stane manj kot elektrika, pa daje toliko luči.«

»Ko želite povezati posle z razvojem, nikoli ne pozabite spregovoriti tudi o vseh odrinjenih našega časa. Življenje je kratek čas, ki nam je na voljo, da se naučimo ljubiti.«

»Res imamo v lasti le to, kar smo sposobni dati. Sicer ne posedujemo, ampak smo sami posedovani.«

»Nasmeh mladine ves čas razsvetljuje moje starčevsko življenje. Iz razdalje mojih skorajšnjih petindevetdesetih let zavidam lepoti, velikodušnosti, ljubezni mladih bratov in sester in jim pravim: borite se za pravico izpolniti svojo življenjsko nalogo, ki zaživi skozi brezmejno zmožnost in sposobnost, da koristiš drugim.«

»Na moj grob namesto rož in kron prinesite liste tisočerih družin, tisočerih majhnih otrok, ki jim boste mogli izročiti ključne primernih bivališč.«

Pripravi in prevedel Matija Remše

JE SLOVENŠČINA PRETEŽKA?

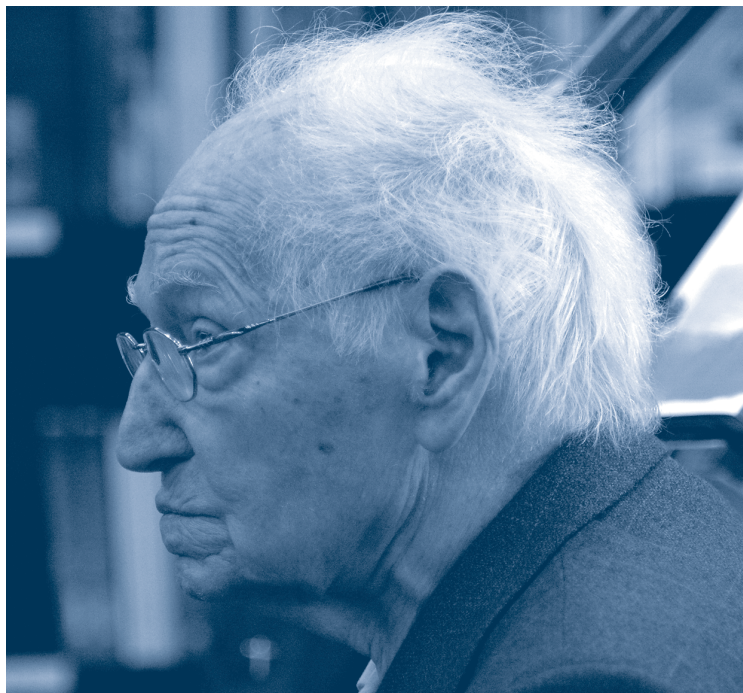
Ob 90-letnici Janeza Gradišnika

Prevajalec (predvsem vrhunskega leposlovja iz nemščine, angleščine, francoščine, ruščine, hrvaščine in srbsčine) pisatelj, publicist, jezikoslovec in urednik Janez Gradišnik (rojen 22. 9. 1917 v Stražišču pri Prevaljah) je tudi sodelavec Mohorjeve družbe. Pri celjski Mohorjevi je objavil dve knjigi, v katerih spodbuja k poznavanju in pravilni rabi slovenskega jezika in svari pred vdorom tujih vplivov: Še znamo slovensko? (1981) in Slovensko ali angleško (1993), v redni zbirki leta 1990 pa mladinsko povest iz sveta ljubiteljev znamk Mehiški orel. Ob jubileju mu želimo vse dobro in se ga spominjamo z objavo vedno sodobnega odlomka iz knjige Še znamo slovensko?

Večkrat slišimo tožbe, kako da se je knjižne slovenščine težko naučiti. Da imamo tako številna in tako težavna pravila, da se jih je nemogoče naučiti in si jih zapomniti, kaj šele smiselno uporabljati. Navadno se temu pridružuje graja na račun slovničarjev in morda še posebej na račun puristov, češ da so jeziku pisali zapovedi in prepovedi z dlakopcesko natančnostjo, ki skuša jezik ukleniti v jarem in ga omrtviti, mu onemogočiti vsak razvoj. In da je zaradi tega postala slovenščina eden najtežjih kulturnih jezikov.

Takšno tarnanje je gotovo zelo pretirano. Kdor govori tako, nič ne ve ali pa noče nič vedeti o tem, kakšni so drugi knjižni jeziki. Pri nas se pisava navsezadnje precej ujema z govorjeno besedo, medtem ko je recimo angleška, francoska in tudi nemška pisava daleč od govorice, tako da se morajo uporabniki veliko učiti že samo za to, da prav pišejo. In slovnice teh ali še drugih jezikov niso nič manj zapletene in zahtevne od naše, povečini pač še bolj. Prisvojitev vsakega znanja terja trud, tudi v jeziku ni nič drugače.

V naravi vsake stvari je tudi, da teži k vedno večji popolnosti. Tudi z jezikom je tako, da hoče svoje vsebine izražati vedno natančneje, vedno bolje razločevati, ne da bi pri tem izgubil blagozvočnost. Jezikovne norme

zato ni mogoče poenostavljati, temveč jo je treba zaostrovati, s tem pa rastejo tudi zahteve do tistega, ki se skuša te norme naučiti in si jo prisvojiti. Tako delajo drugod, ne da bi se zato pritoževali, zakaj bi se potem pritoževali Slovenci.

Knjižnega jezika se je torej treba vedno učiti. Pri nas Slovencih se je v prejšnjih časih zahtevnost večala še zato, ker nam ni bilo vseeno, kakšna je knjižna slovenščina. Čutili smo se ogroženi v svoji samobitnosti in smo jeziku pripisovali velik pomen kot enemu glavnih, če ne celo poglavitnemu znamenju te samobitnosti. Pogledi na to, kako naj se ta jezik oblikuje in razvija, so bili različni, zato je delal ta razvoj velike vijuge, preden se je pravilno usmeril. To je prinašalo s seboj tudi različne težave. Vendar mislim, da so naše povojne jezikovne težave nekaj posebnega, novega.

Siloviti razvoj vsega življenja v zadnjih letih je z ene strani prinašal vedno nove predmete in pojme, ki so morali dobiti tudi v slovenščini svoj jezikovni izraz. Mnenja o tem, koliko se je našemu jeziku to posrečilo, so različna; uspeh gotovo ni bil popoln. Z druge strani pa je razvoj nujno poudarjal gmotno, materialno plat življenja, zato gojitvi jezika ni bil naklonjen. Tam, kjer se zdi, da je boljše življenje odvisno predvsem od boljše tehnike, oprte na znanost, se hitro tudi zazdi, da je precej vseeno, kako se ob tem izražamo; poglavitno je pač, da se razumemo med seboj, pravi ta miselnost. Mnogi ljudje ob tem, ne da bi se sami zavedali, dobijo podcenjevalno gledanje na jezik. Njegovega resničnega, velikega pomena ne vidijo več, in preden se javnost zave svoje zmote, je v jeziku storjena že velika škoda. Trdimo pa lahko, da je vsak rod odgovoren za jezik: to, kar je prevzel od prednikov, mora izročiti potomcem. Tudi za to je potreben napor, stvarem ni mogoče popustiti, da bi šle v jeziku svojo pot, treba se je truditi za ohranitev dobrega in za izboljšanje.

Jezikovne težave tudi niso za vse enake. Nekaterim je kolikor toliko čista slovenska govorica dana v okolju, v katerem zrastejo. V besedju utegnejo biti tuje prime-si, ohranjen pa je še pristni način izražanja, pravilno vezanje besed, domača stavčna melodija. Žal je takšnih nedotaknjenih okolij vedno manj, saj množična občila – tisk, radio, televizija – segajo tako rekoč do zadnje slovenske vasi in raznašajo na vse strani površno, pomanjkljivo, papirnato izražanje, zasejano s sposojenkami in tujkami. Zato se moramo zavedati, da bo srečnežev, ki bi imeli v domači govorici vodilo in korektiv za izražanje, vedno manj. Pri večini pa je razvoj njihove osebne govorice že stalno ogrožen zaradi kvarnih vplivov, ki od vseh strani pritiskajo nanje. Kdor se zaveda velikega pomena materinščine, se bo takim vplivom zavestno upiral, išoč si opore v jezikovnih priročnikih ali, še bolje, pri dobrih pisateljih.

Tu pa se tudi vidi, da je skrb za dober jezik mogoča samo, če se ljudje *zavedajo* pomena jezika, če imajo pravo podobo o njem. Le potem ga je mogoče prav uporabljati, gojiti, izboljševati. Ob pravi jezikovni zavesti tudi ne bi več poslušali tožb, da je knjižna slovenščina pretežka. [...]

Fotografija Alenka Veber

Prof. dr. Edo Škulj

SKROMNOST POUDARJA VELIČINO

Teolog prof. dr. Marijan Smolik – osemdesetletnik

V letu 2008 bo izpolnil 80 let življenja človek, ki je tesno povezan z Celjsko Mohorjevo družbo, dr. Marijan Smolik, ki je bil devet let njen tajnik (1982–1991), osem let njen podpredsednik (1995–2003) in urednik zbirke Cerkveni očetje (od 1983 dalje).

Leta 1995 je pri založbi izšla njegova Liturgika – pregled krščanskega bogoslužja. Kdo bi preštel vse njegove poljudne članke v Koledarju, ki jih je pisal v svojem tako bralnem in kramljajočem slogu! Ne nazadnje pa je ob njeni 140-letnici napisal Oris zgodovine Mohorjeve družbe (1992).

Dr. Marijan Smolik se je rodil 3. septembra 1928 v Dobu pri Domžalah, kjer je njegov oče učiteljval. Pet razredov osnovne šole je opravil na Koroški Beli (1934–1939), kamor je bil oče premeščen, dva letnika Škofijske klasične gimnazije v Šentvidu nad Ljubljano (1939–1941), šest letnikov (tri z izpiti in tri redno) z maturo pa na Klasični gimnaziji v Ljubljani (1946–1949). Po zaporu in vojaški službi v Beogradu (1949–1950) se je vpisal na Prirodoslovno-matematično fakulteto, pa je po enem letu študij nadaljeval na Teološki fakulteti, ki je bila ravno leta 1952 izključena iz Univerze in postala cerkvenopravna fakulteta. Po diplomi ga je škof Anton Vovk 29. junija 1955 v ljubljanski stolnici posvetil v duhovnika. Bogato življenjsko pot dr. Marijana Smolika lahko motrimo z različnih vidikov.

Profesor. Leta 1963 je na Teološki fakulteti v Ljubljani dosegel doktorat iz teologije z priznano disertacijo *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*, ki je po skoraj petdesetih letih še vedno zelo uporabna

Z Maro Cerar Hull v ljubljanski
Mohorski knjigarni

in uporabljana. V znanstvenem slovstvu jo še vedno znova navajajo. To se bo pokazalo tudi v letu 2008, ko bo slovenski svet obhajal 500-letnico rojstva Primoža Trubarja. Po doktoratu je dve leti študiral na Katoliškem inštitutu v Parizu, kjer je dosegel naziv magister liturgike. Po vrnitvi iz Pariza je leta 1965 začel predavati liturgične predmete na Teološki fakulteti v Ljubljani, na kateri je zaradi svoje bistrosti in prizadevnosti hitro napredoval (docent l. 1966, izredni profesor l. 1971 in redni l. 1976 ter – po upokojitvi – zaslužni profesor Univerze v Ljubljani). Bil je prodekan; ko je umrl dekan Maks Miklavčič, je postal dekan Teološke fakultete in bil nato še enkrat izvoljen (1971–1976). Za potrebe študentov je izdal omenjeno *Liturgiko*. Več kot 30 let je predaval liturgiko slušateljem Orglarske šole in jim tudi pripravil primeren učbenik.

Dr. Smolik je član naslednjih mednarodnih združenj: *Universa laus* (1965), Delovna skupina za katoliške docente liturgike (1966), Mednarodna delovna skupina za himnologijo (1969). Udeležuje se njihovih zborovanj, med letoma 1978 in 1990 pa tudi simpozijev evropskih liturgičnih tajnikov. V okviru partnerstva med teološkima fakultetama je predaval v Regensburgu leta 1983 in 1987. Med preno-vo bogoslužja, ki jo je sprožil Drugi vatikanski cerkveni zbor, je kot član škofijskega in Slovenskega medškofijskega liturgičnega sveta vodil prevajanje latinskih liturgič-nih knjig in njihovo tiskanje (1970–1979). Posvečal se je tudi slovenski (cerkveni) zgodovini in zgodovini slovenske vernosti. Z znanstvenimi razpravami sodeluje v tujih in domačih revijah, npr. v *Bogoslovnem vestniku* (bil je glavni urednik v letih 1968-1973) in *Kroniki*, s strokovnimi članki v *Cerkvi v sedanjem svetu* in *Cerkvenem glasbeniku*, s poljudnimi članki pa v *Družini*. Z biografskimi članki je sodeloval pri *Slovenskem biografskem leksikonu*, *Enciklopediji Slovenije* in *Slovenski književnosti*. Prevedel in uredil je komentirano izdajo navodil za bogoslužje *Prenovljeno bogosluž-je* (1981), kjer je zbrana vsa pokonciljska liturgična zakonodaja.

Knjižničar. Poleg tega, da je bil profesor liturgike, je morda dr. Smolik najšir-šemu krogu strokovne javnosti najbolj znan kot knjižničar. Na Teološki fakulteti je bil 15 let vodja knjižnice (1976-1991), bil je knjižničar v semenišču, še vedno pa je varuh slavne Semeniške knjižnice, najstarejše slovenske javne knjižnice z začetka 18. stoletja, o kateri je objavil pregleden opis v zbirki vodnikov naravne in kulturne dediščine. Po smrti dr. Janeza Oražma (1994) je prevzel Škofijsko knjižnico, ki je posebno bogata s slovenskim verskim revijalnim tiskom. Med »njegovimi« knjižni-cami je morda najbolj dragocena zbirka nabožnih tiskov v Bogoslovnem semeniš-ču, v kateri hrani vse slovenske nabožne knjige (molitvenike, pesmarice), urejene po letnicah prve izdaje, in droben tisk (podobice). To zbirko je sam sestavil in jo z vso ljubeznijo urejal. Dr. Oražem je ta prostor duhovito krstil za »Smolikov brlog«. Poleg enciklopedičnega znanja ima dr. Smolik poseben dar in čut, da hitro najde

to, kar išče. Zato je bil vsakemu obiskovalcu predragocen svetovalec. Kdo ni bil deležen njegovega nasveta in pomoči? Kdo ni občudoval njegove razgledanosti? Za vse to so mu vsi obiskovalci iz srca hvaležni. Včasih je krožila krilatica, da dr. Smolik ne ve, kaj išče, pa točno tisto najde. – Za zasluge v bibliotekarski stroki je leta 1979 prejel Čopovo diplomu, najvišje slovensko bibliotekarsko priznanje.

Duhovnik. Čeprav je liturgika, kot glavno področje njegovega delovanja, v tesni zvezi z njegovim osnovnim poklicem, dr. Smolik svojega duhovništva ni nikoli zapostavljal. Takoj po posvečenju je bil imenovan za kaplana na Brezovici pri Ljubljani in hkrati za študijskega prefekta v Bogoslovnem semenišču. Vsako nedeljo je hodil pomagat na kakšno župnijo. Že desetletja gre vsako nedeljo na vodiško podružnico Šinkov turn. Ker še vedno stanuje v semenišču, je bogoslovcem zgled duhovniškega molitvenega življenja. Leta 1977 je bil imenovan za papeževega častnega prelata, vendar ga še nihče ni videl v rdečem ali rdeče obrobljenem talarju. Njegova skromnost poudarja njegovo veličino.

Dr. Marijan Smolik, hvaležni »odjemalci« Vam kličemo: *Ad multos annos!*

Fotografiji Alenka Veber

Dr. Stane Gabrovec
in dr. Marijan Smolik

Andrijan Lah

UBRANI ODZVOKI

Ob 80-letnici književnika Franceta Pibernika

Kako nezadržno nas preplavlja čas, ugotovimo ob drugem tudi takrat, ko naši ugledni sodobniki doživé kako izrazito obletnico. Vsaka taka obletnica pa spodbuja razmislek o njihovem življenju in o njihovi ustvarjalnosti.

France Pibernik se je rodil 2. septembra 1928 v Suhadolah pri Komendi. Na svoj rojstni mesec je avtor pozneje namignil v pesniški zbirki *September* (1974), svojemu rojstnemu kraju pa je namenil domoznansko knjigo *Suhadole: kratka kronika kraja 1322–2000* (2000).

Gimnazijo je končal v Kranju, na ljubljanski Filozofski fakulteti pa je doštudiral slavistiko. Po končanem študiju se je posvetil pedagoškemu delu. Najprej je služboval na Dobrovem v Brdih, zatem pa je bil dolgoletni profesor slovenščine na kranjski gimnaziji. Medtem ko je Pibernikov službeni »curriculum vitae« dokaj umirjen, pa je njegova ustvarjalna dejavnost izjemno pisana in obsežna.

Pibernik je najprej nastopil kot pesnik (prva zbirka *Bregovi ulice*, 1960), in sicer kot eden predstavnikov intimističnega vala 50. let. Generacijsko spada ob znano skupino avtorjev, ki so izdali *Pesmi štirih*, 1953 (Kovič, Menart, Pavček, Zlobec).

Iz pretežno elegične intonacije prve zbirke razberemo tudi asociacije na vojna ali na povojna dogajanja, npr. v pesmi *Rekviem naše mladosti* (del druge kitice: *Gledali smo, kako so padali / in zmaličeni ležali ob cestah ljudje, / ki niso ničesar storili.*).

Naslednja Pibernikova zbirka je bila *Ravnina*, 1968. Zanimiva in kar aforistična zadnja pesem v zbirki je *Epitaf*: »Res, / tega pesnika niso ubili – / umrl je sam.«

Sledili sta dve pesniški mapi: *Poezija – grafika*, 1969, in *Razlage* (Pesniški listi), 1973. Iz prve mape je sugestivna pesem *Veliki sanjski možje*. Začne se tako: »Hoja v brezskončnost nas je izmučila./ Nikamor nismo prišli./ Beseda ni bila pot, / izvešena luč ni bila cilj.«

Nekaj posebnega je cikel desetih pesmi *Razlage*. V njih avtor upesnjuje slovensko kulturno zgodovino od Brižinskih spomenikov do 1. slovenske knjige.

V zbirki *September*, 1974, je bil cikel *Razlage* ponatisnjen in še dopolnjen. Leta 1979 je izdal meditativne pesmi v prozi *Odzvok*, soočenje z domačim kmečkim svetom. Potem ko je Tone Pavček pripravil izbor Pibernikove poezije (*Ajdova znamenja*, 1993), je avtor izdal še zbirko *Svetloba timijan*, 2000.

Najobširnejše področje Pibernikovega delovanja bi lahko označili kot literarno raziskovalstvo, ki vključuje kritiko, esejistiko, literarno vedo in literarno zgodovino.

Najprej je v dveh knjigah zbral pogovore s slovenskimi pesniki: *Med tradicijo in modernizmom*, 1978, in *Med modernizmom in avantgardo*, 1981, nato pogovore s pisatelji: *Čas romana*, 1983, in dramatiki: *Razmerja v sodobni slovenski dramatiki ...*, 1992.

Drugi sklop del je Pibernik posvetil avtorjem, ki so bili v komunističnem režimu zamolčani ali prepovedani (npr. *Temni zaliv Franceta Balantiča*, 1989, *Slovenski dunajski krog 1941–1945*, 1991, Karel Mauser: *Življenje in delo*, 1993).

Temeljito je obdelal še dva vidna slovenska avtorja: *Ogledalo sanj Jožeta Udoviča*, 1996, in *Janez Jalen: Življenjska in pisateljska pot ...*, 2003.

Dragoceno je tudi Pibernikovo obsežno uredniško delo. Uredil je npr. Balantičeve in Hribovškove pesmi, prozo Ludveta Potokarja ter pripravil več pomembnih antologij: *Jutro pozabljenih*: Antologija padlih, pobitih, prepovedanih, zamolčanih, pozabljenih, 1991, *Slovenska duhovna pesem: Od Prešerna do danes*, 2001, in *Beseda čez ocean*: Antologija slovenske zdomske poezije, 2002.

To in ono iz avtorjeve ustvarjalne delavnice smo pustili še ob strani, a nazadnje je vendarle treba poudariti še Pibernikovo uredništvo dveh slovenskih klasikov v zbirki *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*: *Zbrano delo Antona Vodnika* v štirih knjigah in *Zbrano delo Jožeta Udoviča* v petih knjigah.

Ob jubileju Franceta Pibernika naj izrazim predvsem odkrito občudovanje avtorjevega pomembnega dela v slovenski kulturi in mu zaželim še nemalo septembrskih sadov.

Fotografija Alenka Veber

Andrijan Lah

KAKO OSTATI MLADOSTEN

Ob 80-letnici pesnika Toneta Pavčka

Dragi Tone!

Kar težko je verjeti, da se je razgibano ustvarjalni neugnanec, kot si Ti, znašel blizu spoštljive okrogle obletnice, ki bi Ti jo rad razvezal ali olajšal v 2 x 40. Sicer pa, kje so že časi, ko je Ivan Pregelj predlagal, naj bi nehali pisati po 50. letu! Zdaj imamo v Tebi in v drugih junake korenjake, ki jih nekaj desetletij več ne moti, da ne bi še vedno bili sredi življenja in sredi delovanja.

Na pot, življenju naprot, si najbrž z Župančičem rekel na začetku svoje poti, ki Te je vodila iz rodne Dolenjske v Ljubljano, v študijska leta (izbral si pravo, kot že drugi pomembni slovenski pesniki: Prešeren, Jenko, Gradnik ...), po študiju pa v različne zaposlitve kulturnega značaja (Časnik Ljudska pravica, RTV Ljubljana, Mladinsko gledališče, Cankarjeva založba).

In seveda: s prijateljsko družbo treh kolegov (Kovič, Menart, Zlobec) si izdal leta 1953 eno najodmevnejših slovenskih pesniških knjig, ki je postala kar mejnik obnovljene intimizma. Nisi se odrekel sanj (Sanje živijo dalje, 1958), ugledal si Ujeti ocean (1964), v Zapisih (1972) si spregovoril O sebi, O smrti, O zemlji, O igrah in več pesmi namenil tudi Za sina, v Poganskih hvalnicah (1976) pa si potrjeval svoj vedno navzoči vitalizem.

V pretresljivi Dediščini (1983) si iz zazrtosti v smrt ob *Odhodnicah*, ob *Osmrtnicah*, ob žalostinkah, ob elegičnih slovenskih *Pesmih* vendarle izšel v nove *Hvalnice*. Nisi se izmaknil melanholiji *Goličave* (1988), odkril si prešernovsko *Temno zarjo* (1996) in se iz drvečega časa odločil za Upočasnitve (1998). Ozrl si se v slovensko preteklost in napisal nove pesmi o starih rečeh (*Starožitja*, 2004), preko *Darov* (2005), v katerih si se spomnil lučnega brata Jožeta Udoviča, pa si se spet obrnil k sedanjosti ter upodobil obraze naše vsakdanjosti

Pesnika akad. Tone Pavček
in mag. Marijan Tršar
v ljubljanski Mohorski knjigarni

Fotografija Alenka Veber

(Ujedanke, 2006), a v njih bolj dobrohotno grizljal kot koga krvoločno ugriznil.

Premeril si slovensko bitje in žitje počez in poprek in nisi pozabil na mladi rod, saj si mu podaril vrsto očarljivih pesmi.

Odšel si tudi v svet in iz tega – zlasti ruskega – seveda prišel v družbi pesnikov in ti pesniki so spregovorili s Tvojim glasom (Blok, Jesenin, Majakovski, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Zabolocki ...).

In kaj vse si že bil in si še, dragi Tone: predsednik Društva slovenskih pisateljev v razgibanem obdobju, bralec znamenite Majniške deklaracije 1989, član SAZU ..., ob vsem tem pa tudi istrski vinogradnik in pridelovalec žlahtne kapljice. In s to imenitno kapljico naj Ti nazdravim v duhu stare klasične gimnazije: Vivas, Crescas, Floreas!

Umetnik

*Da vam sonato, sonet,
da vam kip ali sliko,
da vam sebe za dušno jed,
kar je tudi malo veliko.*

*Vseeno mu glas elit
samozvancev očita,
da je zgolj parazit,
ker ne ustvarja profita.*

*Vrednost določa denar
v primežu konkurence
in ne neka mizerna stvar
brez ficka in eksistence.*

*Komu mar zblojenih sanj,
prerokb, opevanja stvarstva?
Čas terja konkretnih dejanj
ne jamrarij in šušmarstva.*

*A on od ljubezni goreč
razdaja srce in dušo
in ne misli, da bo odveč,
kot je zdaj, tudi pod rušo.*

Iz zbirke Ujedanke, Celje 2006,
Veronikina nagrada 2007

Jure Polc

RAZVEJANA OSEBNOST

Na poti z dr. Zoro Tavčar

Resnično daleč je tisto prvo mimobežno srečanje. Slavistični seminar v pritličju NUK levo je bil dobesedno natrpan z generacijami mladih ustvarjalcev, piscev, ki so si z objavami po revijah že ustvarili ime v javnosti, še več pa tistih, katerih čas se je še le napovedoval. Tam si srečeval Ivan Skuška, Lojzeta Krakarja, Dušana Željeznova, Ado Škerl, Marto Gliha, Cirila Zlobca, Janeza Kolenca, Janeza Menarta, Sašo Vuga in Kajetana Koviča, tam so se bistrili bodoči kritiki in literarni zgodovinarji Mitja Mejak, Boris Paternu, Franc Zadravec in Vasja Predan. In prihajali so mlajši, Štefan Kališnik, Janko Čar, Janez Rotar, Jože Pogačnik, Jože Snoj, Peter Božič, Marko Hudnik, pa izraziti kompartivisti, Janko Kos, Katarina Bogataj, Vlasta Pacheiner in Evald Koren. Vmes še kakšna posebnost, denimo, ko se je v pisani družini nepričakovano kot študent pojavil Dušan Pirjevec, ves avtoritativen pri Ocvirkovih seminarjih in ves politkomisarsko neustavljiv pri seminarjih Marje Boršnikove. Literarno sta najbolj izstopala Lojze Krakar, ki je v zbirki *V vzponu mladosti* (1949) upesnjeval predvsem povojno graditeljsko in udarniško zagnanost proklamiranega socializma, in Ada Škerl z zbirko *Senca v srcu*, ki je z osebno intimno liriko pokazala novo pot v slovenski povojni poeziji, a jo je uradna kritika zaradi njene skrajno osebne izpovedi na vsej črti zavrnila kot neustrezno času. Na take pojave smo bilo posebej pozorni.

V vse nakazano literarno dogajanje je bila vpeta tudi Zora Tavčar. Njene pesmi smo lahko prebirali v takratnih revijah (*Mladinska revija*, *Novi svet*), prisluhnili smo ji lahko na literarnih nastopih. Eden takih je bil tudi v slavističnem seminarju, kjer se je zvrstila vsa priznana garnitura in ki jo je glasbeno pospremil Pavle Merku. Prav tako se spominjam njene nemirne hoje, ko je hitela k B-diplomskemu izpitu v spremstvu slokega fanta, za katerega takrat še nisem vedel, da je pisatelj Alojz Rebula. Zora je bila takrat že odločena, da odide z njim v Trst.

Fotografija Alenka Veber

Ampak do tiste odločitve se je zgodilo že marsikaj na njeni poti. To nam je razkrila v iskrivi avtobiografski knjigi *Veter v laseh* (Mohorjeva družba v Celju, 1982). Najprej korenine Tavčarjevega rodu v Selški dolini, potem rojstni kraj Loko pri Zidanem Mostu, značilni zasavski svet, predvojno gimnazijsko epizodo v Mariboru, medvojno srednješolsko avanturo na Dunaju in težavni povojni čas. Vedno in povsod so se kazale njene značilne značajske poteze, odločnost, upornost in samozavestnost. Kot da vseskozi hodi po ravni in uspešni poti, pa vemo, da ni bilo čisto tako.

Že njen odhod v Trst je bil povezan z mnogimi zaprekami. Če je hotela v redno službo, je morala na milanski univerzi ponovno opraviti diplomu. Potem se je posvetila pedagoškemu delu na raznih tržaških srednjih šolah, se veliko ukvarjala z vzgojo mladih rodov, z njimi literarno delala, jih usmerjala in pomagala pri izdajanju njihovih glasil. Razgibano kulturno življenje tržaških Slovencev jo je kmalu potegnilo za seboj, zlasti veliko je sodelovala pri slovenskem radiu, za katerega je pripravljala dramtizacije domačih in tujih del, uvedla obsežne cikle oddaj na različne teme, na primer *Ženske v svetovni dramatiki*, *Ženski liki v slovenskem romanu*, *Ljubezenska pisma slavnih mož in žena* pa oddaje o posameznih tržaških književnikih. In prevajala.

Vzporedno je teklo njeno literarno ustvarjanje, najprej poezije, ki jo je objavljala v Mladiki in drugih občasnih tržaških revijah, a je doslej še ni izdala v samostojni zbirki, pač pa je to postorila z otroško poezijo, recimo v zbirki *Ko se ptički prebude* (2001), dodala je še vrsto otroških in mladinskih igrice, ki so jih nekaj izvajali na radiu kot radijske igrice. Vse to je nadgradila s proznimi sestavki za mladino, seveda pa je njena glavna pozornost bila posvečena kratki prozi, v kateri srečamo številne avtobiografske momente, bodisi da so povezani z rojstnim krajem bodisi s tržaškim okoljem bodisi s širšem okoljem. To je vrhunsko pokazano v dveh knjigah: *Veter v laseh* (1982) in *Ob kresu življenja* (1989, 2003). Presenetila je s knjigo *Poklical si me po imenu*, ukradla si je čas za številne pogovore z bližnjimi in daljnimi slovenskimi kulturnimi in znanstvenimi delavci, kar je objavila v knjigah *Slovenci za danes* (1991) in *Slovenci za danes v zdomstvu in emigraciji* (1998).

Opravljala je številne občasne funkcije, nastopala na strokovnih in literarnih srečanjih, a vedno z jasno, odločno in kdaj kar protestniško besedo. Če jo danes srečate kje v Ljubljani, boste za njenimi očali težko na hitro prepoznali njeno na široko razvejano osebnost. Iskrivi pogled sicer razkriva njeno splošno podobo, toda vedeti pa moramo, da je bilo na njeni dosedanji poti izjemno veliko svetlih trenutkov in uspehov, tudi nagrade in javna priznanja, hkrati naj nam bo v zavesti, da se je marsikdaj preizkušala v bridkosti, ki jih je znala pokončno premagovati in ki so dajale njeni podobi dodatno zlahtnost. Najbrž ji je bilo kot literarni ustvarjalki marsikdaj težko ob uveljavljenem možu pisatelju, toda vedno se je zavzeto bojevala za lastno individualnost, kljub vsemu in vsemu navkljub vedno ostajala ter ostaja – Zora Tavčar.

Dr. Jožef Smej

SAMARIJANKIN VRČ

S amarijanka je odložila vrč, odšla v mesto in pripovedovala ljudem: »Pridite in pogledjte človeka, ki mi je povedal vse, kar sem storila. Kaj, če je on Mesija?« Odšli so iz mesta in se napotili k njemu (Jn 4,28–30).

Ko je stotnik (centurio), ki je stal nasproti Jezusu, videl, da je tako izdihnil, je rekel: »Resnično, ta človek je bil Božji Sin« (Mr 15,39).

MARCELLUS VALERIUS QUINTUS, CENTURIO, CESARJU NERONU POZDRAV!

Dolgo sem odlašal s tem pismom, božanski cesar! Tako namreč naročam, naj te kličemo. Jaz pa te ne bom imenoval »božanski«. Dal si zastrupiti Britanika, sina svojega predhodnika cesarja Klavdija in Mesaline ... Dal si usmrtiti svojo mater Agripino ... Dal si umoriti svojo ženo Oktavijo ... Podnetil si požar, ki je upepelil polovico milijonskega mesta Rim. Zvalil si svojo krivdo na kristjane. Šušljalo se je namreč, da si požigalec. In iskal si krivce. Našel si jih v kristusovcih. Naj ti takoj povem, da sem tudi jaz kristusovec, kristjan, katehumen.

Vzemi si čas in preberi zgodbo mojega življenja!

Cesarja Tiberija, tvojega predhodnika, sem kot stotnik rimske vojske razžalil. Prebral sem mu namreč Četrto eklogo Publia Virgilia Marona: »Že se spovrača Devica, Potomec se nov iz visokih nebes spušča na zemljo. Rodila ga bo Devica prečišta.«

Razložil sem mu, da bo Sin Device več kot on in več kot vsi rimski cesarji. Vzrožil je in me obsodil na smrt: decollatio, obglavljenje. Zunaj rimskega mestnega obzidja naj bi bil obglavljen, na kraju, kjer si ti, Nêro, dal obglaviti Pavla iz Tarza, Juda, rimskega državljana. Ne bom opisoval občutkov, ki jih doživlja na smrt obsojeni. Tega

ni moč opisati. Ko so me zvezanega peljali na morišče, nam je naproti prišla vestalka. Njena lepota, lepota njene duše in telesa, o Nêro, bi od mrtvih zbudila tvoje žrtve: Britanika, Agripino, Oktavijo, množice kristjanov, ki si jih dal potopiti v Tiberi ali zašiti v živalske kože ter jih v amfiteatru vreči zverinam, ali pa si jih dal, zavite v vreče, politi s smolo, obesiti na stebre ter zažgati. Tako so kot žive bakle razsvetljevali tvoje vrtove, o cesar.

»Stojte!« zakliče vestalka, duhovnica velike Veste, rimske boginje svetega ognjišča. »Marcel Valerij Kvint, rimski stotnik, srečo imaš! Na svoji poti v smrt si se srečal z vestalko. Oproščen si smrti.«

»Predstavi se, če si res vestalka!« zavpije poveljnik, ki me je vodil v smrt.

»Lidija sem, ne sicer Horačeva, vendar Lidija. Kot sedemletna deklica sem čista in nedolžna stopila v sveto službo. Če bi se bila pregrešila zoper sveto čistost, bi me živo zazidali. Poznam te, Marcel Valerij Kvint, tudi ti si čist mladec, ki se nisi omaževal z ženskami. Ponavljam: oproščen si smrti!«

Toda Tiberij s to oprostitvijo ni bil zadovoljen. Skupaj s Poncijem Pilatom sem moral oditi v Judejo. Judeja, nevarna tla. Judje so namreč od časa do časa umorili kakega Rimljana. V Judeji je Poncij Pilat obsodil Jezusa iz Nazareta na smrt. Kot rimski stotnik sem bil določen za exactorja mortis, izvršitelja smrti. Med dvema razbojnikoma so moji vojaki spremljali Jezusa na Kalvarijo. Tam so izvršili križanje.

Slišal sem Jezusove besede: OČE, ODPUSTI JIM, SAJ NE VEDO, KAJ DELAJO. Ob teh besedah je uprl oči v nebo. O kakšnem očetu je govoril? Danes vem. Govoril je o edinem, pravem in živem Bogu. Ni bogov ne boginj, samo en Bog je, ki je ustvaril svet in vse, kar je na njem. Je neviden, v njem se gibljemo in smo. Desnemu razbojniku je Jezus obljubil večno kraljestvo po smrti. O kakem kraljestvu je govoril? Danes vem. Slišal sem tudi, kako je rekel svoji materi, ki je stala ob križu, naj se ne boji, saj bo odslej v rokah učenca, ki je stal ob križu. V hipu se je stresla zemlja, skale so se razpočile, odmaknili so se kamni, ki so zapirali vhode v grobne votline. V svetem strahu sem na vso moč zaklical: »RESNIČNO, JEZUS JE BOŽJI SIN!« Za menoj so ponovili to še moji rimski vojaki in še neka žena: »Resnično, Jezus je Božji Sin«. Moje oči so se srečale z očmi te žene. Bila je Samarijanka, ne Judinja. Bila je lepa, podobna tisti rimski vestalki, ki mi je bila rešila življenje. Nekaj časa sva gledala drug drugemu v oči. Povedala sva si vse. Odslej naju bo vezala ista usoda: ljubezen do Jezusa, ki je umrl na križu. V istem trenutku pa se je v naju zapičilo več kot trideset parov oči, oči farizejev, saducejev, pismoukov in judovskih starešin. Oba, Samarijanka in jaz, sva spoznala: ne bova imela miru pred Judi, zasledovali naju bodo ...

Kmalu po smrti Jezusa iz Nazareta se je po vsem Jeruzalemu govorilo, da je vstal od mrtvih. Bil je lep pomladanski večer. Sonce je že zahajalo. V polmraku sem sto-

pal po ozkih jeruzalemskih ulicah, od Pilatove palače proti Kalvariji, da bi tam počastil Jezusov grob. V hipu sem začutil strašen udarec po glavi in pogrezal sem se v temo, v sen in temo ... Kako dolgo sem bil v nezvesti, ne vem. Odprl sem oči. Ob meni je klečala Samarijanka.

»Pij!« je rekla, »pij iz mojega vrča. Za ta vrč mi zavidajo vsi Samarijani. Iz njega je pil on, Jezus iz Nazareta. Prišla sem k njemu ob nenavadnem času, opoldne. Druge žene hodijo k studentu zjutraj ali zvečer, jaz sem prišla v največji vročini. Jezus je sedel pri Jakobovem studentu. 'Daj mi piti', je rekel. Zajela sem z vrčem. Pil je. Čim dlje sem govorila z njim, tem bolj sem ga spoznavala. Najprej sem mu rekla, da je Jud, nato pa da je večji od očaka Jakoba, potem pa da je prerok, in na koncu, da je Mesija, Kristus, Božji Sin«.

Gledal sem vanjo kot na prikazen iz onstranstva.

»Pij!« je ponovila. Pil sem, in sicer bolj hlastno kakor Judje iz studenca Siloe. Medtem je pripovedovala, kako ji je Jezus dejal: »Pet mož si imela, in tisti, ki ga imaš sedaj, ni tvoj mož!«

»Pet mož si imela?« sem rekel in se hkrati zdrznil, ker o tem ne bi smel povpraševati.

»Da!« je rekla, »pet mož sem imela. Vsilili so mi jih, enega za drugim. Še preden se mi je sleherni na poročno noč približal, ga je demon Azazel umoril. Zakaj? me boš vprašal. Zato, ker je vsak pregnal Boga od sebe in iz svojih misli ter stregel le svoji strasti, kakor konj in mezeg, ki nimata razuma.«

»Si torej še vedno devica?«

»Da.«

»In šesti mož, o katerem ti je govoril Jezus?«

»To si ti!«

Za trenutek je umolknila in nadaljevala: »Občudovala sem te že dolgo časa, ko si jezdil po Samariji. Za Jezusom si bil prvi možki, ki me ni gledal s poželjivimi očmi. Da, šesti mož si ti, sedmi pa je on, Jezus iz Nazareta, od mrtvih Vstali!«

Poljubila me je na čelo. Še preden bi ji bil vrnil poljub, je odšla ...

Čez leto dni je kakor strela z jasnega prišlo povelje cesarja Tiberija: »Poncij Pilat in centurio Marcellus Valerius Quintus se morata nemudoma vrniti v Rim!«

In sedaj sem tukaj, o Nêro. Prosim te, nehaj preganjati kristjane! Videl sem te, kako si med množico v amfiteatru zapičil oči v Petra, Juda, ribiča iz Betsajde, ki je z roko delal znamenja križa in blagoslavljal tvoje žrtve, kristjane. V njem si namreč videl nevarnega tekmeca v večnem mestu Rimu. Dal si ga križati. In vendar kristjani dajemo cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega.

In da ne pozabim, o Nêro, včeraj sem prejel pismo od Kornelija iz Judeje, iz Cezareje, stotnika italske čete. Piše mi, kako so Judje ujeli Samarijanko in jo zaprli v

trdnjavo Maherunt ob Mrtvem morju. Obsodili so jo kot morilko petih mož, o katerih sem ti, o Nêro, že tu pisal. In kakšne smrti naj bi umrla? Smrti stranske žene levita v Benjaminovi Gabai. O tem beremo v Knjigi sodnikov. Ničvredneži so drug za drugim vso noč posiljevali omenjeno levitovo stransko ženo, dokler ni obležala mrtva. Samarijanka ni hotela tako umreti. Prosila je svoje ugrabitelje: »Izpolnite mi zadnjo željo. Preden umrem, bi še enkrat rada pila iz tega vrča in sicer ob odprtem oknu s pogledom na Mrtvo morje«. To željo so ji izpolnili. V naglici je izpila vodo iz vrča, stisnila vrč na prsi in se vrgla z visokega stolpa. Kosti, tudi hrbtenica, so se ji strle, vrč pa je ostal cel. Bolj kot zemeljsko življenje je cenila deviškost in čistost. Pokopali so jo ob Solnatem stebru pri Mrtvem morju, da bi lahko našel njen grob, če bi še kdaj potoval po Judeji.

Samarijankin vrč. Kornelij mi ga je poslal v Rim skupaj s Pavlovim plaščem in knjigami, pergamenti, za katere je bil prosil Pavel.

Samarijankin vrč. Z vodo iz tega vrča bom krščen, ker ni varno javno krščevati v Tiberi ...

ROMAE, PRIDIE KALENDAS AUGUSTAS
ANNO DCCCXI AB URBE CONDITA

VALE,
CENTURIO MARCELLUS VALERIUS QUINTUS

P. S. Pisma še nisem poslal Neronu. Čakam, kaj bo glede tega ukrenila sveta Ekklesia rimska z velikim svečenikom Linom na čelu.

Kdo pravzaprav sem? Natakár na tovorni ladji. Koliko let že? Menda jih je res štirideset. Polovico tega časa kar na vodi, če strnem delovne dneve tesno skupaj. Nekako tako kot računalnik zgosti besedilo.

Dvajset let na vodi, kje pa so vsa druga leta? Na kopnem že prej in potem, ko sem vsakič obrisal zadnji kozarec in za teden ali dva zapustil ladjo. Vsakih štirinajst dni z ladje na kopno. Sprva v podstrešno sobo. Majhna je bila. Sam sem bil.

Seveda sem bil sam. Mama tisoč svetlobnih milj daleč. Očeta ne poznam. *Sinov jaz nimam, bratov ne ...* sem se nekoč moral učiti neko pesem na pamet. Takrat sem komaj vedel, da je kje morje. Na zemljevidu. Modro. Saj tam je bila tudi Skandinavija.

Prišteti moram še celjska leta, pa ona pod gorami, pa obračanje letnih časov na Dolenjskem. Bo kar res; vsega skupaj šestdeset.

Kdo sem? Egon vendar. Gonči so mi pravili prijatelji v domu. Dvajset let, strnjениh na vodi, in dvajset na kopnem. Štirideset let že premetavam po srcu *domá* in *v domu*. Dóma ne poznam, domá sem bil v domu. Drugi so ga sovražili, jaz sem ga imel pa rad.

Egon sem. Egon nikogaršnji. Ni povsem res. Vzgojiteljica Vera me je imela rada. Šošolci so me klicali Gonči. V šoli sem še kar nekaj veljal, čeprav sem bil domski. Nisem divjal. Bogve po kom sem podedoval to čudno mirnost? Navidezno. Navidezno. Na dnu mene je butalo, tlelo, rjavelo. Od kod ta sreča, da sem se krotil? Od Vere?

Dvajset stisnjenih let na vodi, dvajset na kopnem tu na tujem. V Skandinaviji. Natančno: Švedska. Ne maram se spominjati, kako me je zaneslo sem. Skoraj naravnost s šolskega zemljevida.

Lepa Gruzinka, hvala. Nisi se ličila zame, zato sem te imel še bolj rad. Bila si mi sestra, mati, dekle; nekakšna trojnost v enem.

Prihajanje. Odhajanje. S kopnega na ladjo; po štirinajst dni, po tri tedne. Na morju vonj po soli, na kopnem po grenki roži Anuški. *Baratašvili, baratašvili ...* še vedno hrope kdaj v nemirnem snu. Ne vem, koga kliče.

Egon, Gonči.

Kdo sem? Natakar na tovorni ladji že štirideset let. Na ladji pri istem lastniku. Dober človek, ta Sven.

Aljoša in Miša sta moja sinova. Pozno cvetje, pozen sad. Anuška ovija v spečo skrivnost tri svoje vsakdanje ljubezni. Nikoli je ne vprašam, na kaj jo spominja *baratašvili*.

Tudi jaz imam kako skrivnost.

Gonči. Če ne bi bilo vzgojiteljice Vere, bi se zgubil v tem svetu; že tam v tistem dolenjskem. Njen blede zveneli obraz in topla hrapava roka me kdaj prebudita sredi noči. Mogoče izgovarjam njeno ime? Anuška nič ne omeni.

Tako je z nami, ki smo bili doma v domu. Brez očeta, mama pa nepredstavljivo daleč z neko novo srečo.

Sva šla neko popoldne z vzgojiteljico Vero, s seboj me je vzela, po šentjanževke. Enajst let sem bil star. Drugi so morali pa ponavljati učno snov. Upravnika tisti dan ni bilo. So pravili, da je šel z Elko na morje.

»Kadar ti bo pa hudo,« je rekla vzgojiteljica Vera, »ti se kar Bogu izroči. Pa nikomur ne povej, kaj ti svetujem.«

Bogu? Kateremu, kakšnemu, čigavemu? *Kakšen, čigav, kateri ... kakšen, čigav, kateri ...* Po čem že smo se v šoli takole spraševali? Po Bogu ne. Duhovnik je šel pa res vsako jutro mimo Doma v cerkev, fantje so se pa glasno posmehovali: Bog gre, bog gre!

»Dečki, tiho!« je ukazovala vzgojiteljica Vera.

Egon. Štirideset let v Skandinaviji. Dvajset let na vodi, dvajset na kopnem, če zgostim čas tako kot Aljošev računalnik besedilo. Natakar na tovorni ladji. Vsa leta pri istem lastniku.

Bog?

Čudno pa je, da ves ta čas nisem razbil niti enega kozarca.

Drugo leto, če bom zdrav, pojdem, da se tam daleč napijem vsega, kar sem za zmeraj izgubil.

Frank Troha

POSLEDNJI BOŽIČ

Frank Troha, 1894–1980
Fotografija arhiv Alenke Veber

» **P**o osamosvojitvi Slovenije so izginile politično-ideološke ovire, ki so po drugi svetovni vojni onemogočale preučevanje časnikarske in leposlovne dejavnosti slovenskih izseljencev. Izhajati so začele zanimive knjige avtorjev in del, ki v Sloveniji niso bila znana. Alenka Veber je zbrala besedila sorodnika in rojaka Franka Trohe, izseljenca v Združenih državah Amerike. Njegove objave doslej še niso bile evidentirane niti zbrane, saj so raztresene po severnoameriških slovenskih publikacijah, ki so v Sloveniji težko dosegljive ali pa jih ni.« (dr. Marjan Dolgan)

Frank Troha – Rihtarjev se je rodil 15. 5. 1894, v Babnem Polju na Notranjskem, umrl 26. 8. 1980 v Barbertonu, Ohio, ZDA. Na ameriška tla je stopil kot devetnajstleten fant 20. 10. 1913. Ves čas svojega življenja je v mislih in zapisani besedi ostal zvest stari domovini. V svojih številnih besedilih med drugim pripoveduje o razpetosti izseljencev na staro in novo domovino ter o žalostnih osebnih zgodbah izseljencev.

Jezik pričujoče Trohove zgodbe, objavljene v Glas naroda (New York), 41/1933, št. 298), je ostal zvest prvi objavi.

Kakor nešteto njegovih sotrpinov se je tudi on podal čez morje v dolarsko deželo – Ameriko. V upanju, da si v krajšem času čimveč prisluži in čimveč prihrani, se je poslovil od žene in otrok ter odšel v tuji neznani svet.

V Ameriko mu baš ni bilo sila iti. Imel je malo domačijo, na kateri se je s svojo družino za silo preživel in jim stradati ni bilo treba. Ko se je pa nekoč nekaj moških odpravljalo v deželo za solncem, se je tudi njega polotila želja, da bi šel z njimi. Žena mu je na vse načine ugovarjala in mu branila, ko pa le ni hotel odnehati od svojega namena, ga je pustila, da je napravil po svoji volji.

S sosedom sta si bila precej na roko in ta mu je posodil potrebni denar za dolgo potovanje.

Dokler je bil rojak Matevž v stari domovini, je bil sicer rahlega zdravja, toda vseeno ga bolezen ni ovirala. Bil je vedno zaposlen pri različnem delu in z delom so mu

pretekali dnevi naprej. Ko je pa dospel v Ameriko, se je čestokrat izrazil, da se dobro ne počuti. Razume se, da se je v domovini mnogo boljši počutil, ker je vedno delal zunaj na svežem zraku.

Po svojem prihodu v Ameriko je dobil delo v zaprašeni tovarni in tu je nečisti zrak razjedal njegovo zdravje.

Po dolgih mesecih si je toliko prihranil, da je odplačal dolg in med časom tudi ženi poslal kaj malega. Mislil si je: »Ko bi bil le zdrav, v bodoče bo šlo bolje in ženi bom lahko večkrat kaj denarja poslal, ker nisem več dolžan sosedu.«

Matevž je vzdržal pri delu v tovarni nekaj čez dve leti, toda izpremenil se je tako, da je bil le še senca onega, kakoršen je bil, ko je prišel v Ameriko. Postal je suh, bledega obraza, v prsih ga je pogostoma dušilo, in skoro neprestano je pokašljeval.

Nekega dne mu je pa telo enostavno odpovedalo pokorščino; na delo ni mogel več. Gospodar, pri katerem je bil na stanovanju in hrani, mu je svetoval, naj se poda k znanemu zdravniku, kateri mu bo povedal, kakšno bolezen ima in ga bo morda tudi ozdravel.

Matevž je dobro vedel, da brez zdravniške pomoči ne more več nikamor. Gospodarja je poslušal in odšel k zdravniku, ki ga je temeljito preiskal in dognal, da ima jetiko, katere mu ne more izlečiti.

Odločilnih besed zdravnika se je Matevž tako ustrašil, da so se mu noge šibile. Ves obupan se je kar sesedel. Polglasno je ponavljal: »Kaj bo! Kaj bo! Kam naj se obrnem? Domov ne morem, za delo pa nisem več!«

Zdravnik je potolažil Matevža in mu svetoval naj se poda v sanatorij za jetične, morda ga tam izlečijo, ker imajo posebne priprave za zdravljenje te zavratne bolezni.

Matevž se je besede »sanatorij« ponovno ustrašil, kajti vedel je, koliko jih je že tam pomrlo. Mislil si je pa tudi, da mu ni mogoče tja, ker je brez denarja. Ko je zdravniku to omenil, ga je ponovno potolažil, da se mu ni treba bati. V sanatoriju bo zanj najbolje in možno je, da tam ozdravi, ker bo imel počitek in redno postrežbo. Kar se tiče pa drugih okoliščin, da mu bo pa že on vse preskrbel, da ga sprejmejo v sanatorij.

Končno se je Matevž vdal zdravnikovemu priporočilu, zlasti še, ker mu je obljubil svojo pomoč. Plačal je za preiskavo in se zdravniku lepo zahvalil za odkrite besede in za ponudeno pomoč.

Dospevši domov, je povedal, kaj mu je zdravnik svetoval. Gospodar in gospodinja se nista preveč začudila, ker sta že poprej slutila, da mora biti kaj takega z Matevžem. Rada bi mu bila omenila o strašni bolezni, pa si nista upala, kajti dobro sta vedela, kako težko bi to vplivalo nanj. Potrdila sta, da je najbolje, če gre v sanatorij, in Matevž je odgovoril, da drugače si več pomagati ne more.

V sanatoriju so mu odkazali prostor s posteljo v oddelku za težko bolne in znašel se je v družbi nesrečnikov, ki so upadlih obrazov čakali svoje rešitve. Čestokrat se je že odločil, da bo napisal ženi obsežno pismo in ji razodel svoje žalostno stanje. Pa vselej, kadar se je pripravil k pisanju, se je skesal. Predobro je vedel, kako hudo bo zadela novica o njegovi bolezni ženo in otroke. Zato se je vselej ustrašil in skesal, kadar je hotel pismo napisati.

Pisma od žene je redno prejemal. V zadnjem ga je žena v strahu vprašala, čemu ji več redno ne piše.

Prve dni bivanja v sanatoriju se je precej bolje počutil; novo upanje ga je navdalo. Mislil si je: »Morda v par mesecih ozdravim in zopet bom dober za delo.« V tem upanju se je končno odločil in ženi je napisal obsežno pismo ter ji vse razodel. V zbranih besedah jo je potolažil in trdil, da je mnogo boljši ter da v kratkem času ozdravi. Toda to je bilo njegovo poslednje pismo, kajti niti malo ni slutil, kako se bo vse zaobrnilo.

Bolezen se mu je kar nenadoma na hujše obrnila in začel je še bolj hirati; z vsakim dnem je postajal slabši. Izgubil je tek do jedi, v prsih ga je rezalo in žgalo. Obraz mu je postajal rmenkasto bled in ko se je pogledal v ogledalo, se je samega sebe ustrašil. Pri srcu se mu je storilo milo in čul je neki notranji glas: »Treba bo iti tja, odkoder ni vrnitve!«

Nekega dne je videl, kako je smrt končala življenje njegovemu sotrpinu. Videl je, kako so ga zavili v belo rjuho in odnesli v mrtvašnico. Rekel si je: »Umr! je! Rešen je trpljenja. Tako gremo drug za drugim, ni pomoči za nas trpine, ki nas je usoda zanesla v bolezen.«

Tako je v mislih sklepal in v duhu preletel svoje preteklo življenje. Mislil je nase, če umrje v sanatoriju, vstran od svoje žene in od svojih otrok, kako bo pozabljen in kako bo njegova družina ostala osamljena. Solze so mu začele polzeti po upadlih licah, ko so ga spreletavale te britke misli, toda otresti se jih ni mogel.

Odkar se mu je bolezen še globlje zarila v telo, se ni mogel več odločiti, da bi ženi pisal pismo in ji razodel svoje gorje. Prejemal je pa redno in pogosto pisma od žene. V pismih ga je tolažila in vzpodbujala. Toda njena pisma so bila njemu kot nadaljnji sunek v odprto rano. Silna žalost in obup sta se mu še bolj zajedla v srce.

Dnevi so pretekali drug za drugim. Matevžu so se zdeli dolgi kot večnost. Ko ga je obiskal zdravnik, ga je prosil, naj mu pove, kaj misli glede njegovega zdravja; ali bo ozdravel ali ga čaka smrt.

Zdravnik je skomignil z ramama in rekel, da upanja ni izgubil. Nadalje je še dostavil, da je bilo že mnogo težje bolnih, pa so ozdraveli. Toda zdravnikove besede so malo vplivale na Matevža.

Dobro je vedel, da zanj ni več pomoči in nobena tolažba ga ni mogla pomiriti.

Po dolgih mesecih je nastopila zima. Približal se je božični čas. V sanatoriju so vsako leto zadnje dni pred Božičem postavili božično drevesce, ga lepo okinčali (okrasili, op. A. V.) in prepregli s številnimi raznobarvnimi lučicami. S tem so hoteli bolnikom vsaj nekoliko ublažiti žalostno in bolno življenje in jih kolikortoliko razvedriti.

Ko so delavci postavljali drevesce in ga okinčali v prostrani sobi, kjer je ležal Matevž, je ta žalostnih oči zrl nanje. Spomnil se je tistih srečnih dni, ko je doma postavljaj jaslice. Iz gozda je prinesel vrečo mahu in napravil v kotu hiše goro, po mahu je razpostavil številne papirnate ovčice in pastirčke. Otroci so se veselo sukali okoli njega in ga radostno opazovali, ko jim je pripravljaj božično veselje. Žena je bila pa zaposlena s kuho in pripravljanjem kaj boljše jedi za praznike. Matevž je bil tako zamišljen in zatopljen v te spomine, da se mu je zdelo, kot bi videl pred seboj vso preteklost. Ponovno se mu je milo storilo in solze so mu začele polzeti po upadlih licih.

Kar zapazi, da se mu približuje strežnica. Ni maral, da bi ga videla objokanega, zato je nemudoma potegnil z rokavom preko oči in si otrl solze.

Strežnica stopi k postelji in ponudi Matevžu pismo rekoč: »Pismo imam za vas iz stare domovine!«

Matevž je takoj opazil, da je pismo od žene. S tresočima rokama ga odpre in začne čitati. Čita počasi in previdno, da ne bi niti ene besede prezrl. Ko prečita do konca, omahne in zapre oči.

Žena mu je popisala domače razmere in da so vsi zdravi. Nadalje mu je sporočila, kako v silnem strahu pričakujejo pisma od njega. Neprestano mislijo nanj in si samo to želijo, da bi v kratkem prišel domov.

Žena mu je dalje omenila, kako vsaki dan z otroci vred moli za njegovo zdravje, da bi jim ga Bog ohranil pri življenju in zopet zdravega vrnil domov.

Koncem pisma so pa sledili pozdravi žene in štirih otrok. Vsak mu je z lastno roko zapisal in izročil pozdrav v pismu in mu želel skorajšnjega ozdravljenja.

Najbolj ga je pa zadelo, ko je opazil s svinčnikom začrtana znamenja, ki so predstavljaj pozdrave njegovega najmlajšega otroka, ki je bil komaj dva meseca star ob času, ko je on odšel v Ameriko. Ta otrok torej ga ni še poznal, toda sedaj je že toliko odrasel, da hodi in da lahko že svinčnik drži v roki in njemu zapiše nekaj nerazumljivih znamenj v pozdrav.

Matevž je pritiskal pismo na srce, ga poljubljal in nato ga je zopet prečital. Zavzel se je, da bo zbral vse svoje moči in misli ter napisal odgovor ženi in otrokom, toda vselej ko je začel pisati, mu je roka odpovedala pokorščino in moral je prenehati. Parkrat je ponovil, ko pa je videl da je nezmožen, je zopet omahnil obupan in strtl.

Njegove misli so bile neprestano v domači hiši pri družini. Predstavljal si je, koliko je tam ura, preračunal, koliko je čas navzkriž in si v duhu predstavljal, kaj tam delajo, kako se pripravljajo na praznovanje Božiča.

Naslednji dan je bil zadnji dan pred Božičem. Nastopil je sveti večer. Zabrulele so neštete lučice, nastopilo je veselo božično razpoloženje. Toda Matevž je ležal obupan in strt.

V groznem stanju se je ponovno spomnil besed v ženinem pismu: »Vsak dan molim z otroci za tvoje zdravje, da bi te Bog povrnil zdravega domov.«

»Vse zastonj, vse zastonj!« je Matevž ponovno vzdihnil s slabotnim glasom in nadalje mrmral v nerazločnih besedah: »Odšel sem zdrav od doma, toda domov se ne povrnem več. Ljubi moji otroci in ljuba moja žena! Vsa vaša molitev mi ne more več pomagati. Kako rad bi se vam še enkrat pridružil, toda nikdar več, nikdar več! Moji dnevi so pri kraju.«

Tako je Matevž še v zadnjih zdihljajih v duhu prebil pri svoji družini v domovini. Kako neizrečno rad bi bil še nekaj besed zapisal ženi, pa ni mogel.

V nekaki omotici je Matevž preživel božično noč. Ni se bilo še dodobrega zdani-
lo, ko se je iz njegovih ust izvil zadnji bolesten vzdih. Iz grla se mu je vlila kri in se razlila preko bledega lica. Na klic ostalih bolnikov so pritekale strežnice, toda Matevž je bil že mrtev. V roki je pa še krčevito držal poslednje pismo žene in otrok.

© *Alenka Veber*

Mira Dobravec

OBDRŽATI SANJE

Nekega dne je Maja obsedela pred televizorjem, ko je bilo otroške oddaje že konec. Premikala je gumb na daljincu in našla program, kjer je sedelo mnogo ljudi v polkrogu in vsak je imel v rokah drug inštrument. »Koncert imajo,« je vedela, saj ji je mamica že zdavnaj povedala, kam z očetom odhajata enkrat na mesec. Da gresta v mesto, v dvorano, kjer igrajo na inštrumente tisto resno glasbo, in da je to koncert. Maja je malo počakala, da bi videla, kaj je tako zanimivega na koncertih, da se mami in ati peljeta tako daleč. Glasba je bila drugačna od otroških pesmic in drugačna od tiste, ki jo vedno lahko slišiš v trgovinah ali se razlega iz avtomobilov, ko vozijo mimo. Bila je to glasba, kakršno posluša mami, kadar lika, in kakršno v avtu prižge oče, kadar reče otrokom, naj malo zaspijo, da bodo že na cilju, ko bodo odprli oči. Pravzaprav ji je bila ta glasba ljuba zato, ker sta jo poslušala oče in mama in ji je bila tako rekoč domača, saj jo je tudi sama nehote poslušala z njima. Gledala je umetnike, kako igrajo, eni pihajo, drugi tolčejo, eni vlečejo loke, drugi igrajo s prsti ... Kot tisto dekle tam na levi, ki s prsti ubira strune velikanskega inštrumenta pred seboj.

»Kako je lepa!« se je Maja čudila dolgim lasem in zanimivi obleki mlade ženske, ki je igrala na neznan inštrument. Kamera se je stalno ustavljala na njej in melodija, ki jo je izvabljala iz strun, je bila zelo nežna in mila.

»Kaj pa gledaš?« je vprašal Uroš, ki se je vrnil pogledat, zakaj še ni ugasnila televizije.

»Kateri inštrument je to?« je vprašala Maja.

»Harfa je to, in to je svetovno znana harfistka,« je rekel veliki brat.

»Harfa!« je vzdihnila Maja in zdelo se ji je, da na svetu ne more biti lepšega inštrumenta.

»Tudi jaz bom igrala harfo,« je rekla vsa navdušena.

»Za to je treba veliko potrpljenja in veliko denarja,« je rekel brat.

Potrpljenje in denar! Denarja nimajo kaj prida, to je Maja vedela, če ima kaj potrpljenja, se ji pa še sanjalo ni. Le v ušesih in srcu ji je odmeval mili zven harfinih strun in pred očmi je imela kar naprej nežne harfistkine prste, kako prebirajo strune pred seboj.

Ko je Maja zaupala svoje sanje mami, je ta rekla:

»Za igranje inštrumenta mora biti človek nadarjen in priden, oboje.«

Ali je nadarjena, Maja ni vedela, ampak da je pridna, je pa želela verjeti. Saj se vedno trudi, da bi bila pridna in vse naredila, kot je treba in pravi čas.

»Saj sem pridna, kajne?«

»Mislim, da si res moja pridna punčka,« jo je pobožala mama, »ne vem pa, kaj bodo o tvoji nadarjenosti mislili v glasbeni šoli.«

»Bom šla lahko v šolo? Kako pa bomo ...«

Mislila je seveda vprašati, kje bodo dobili denar, vendar jo je mama spet pobožala po glavi in rekla: »Če si res želiš igrati na harfo, ti bomo pomagali, nekako že.«

Tako se je začela Majina dolga pot na koncertne odre. Res je bila nadarjena in res je bila pridna in imela je tudi potrpljenje. Neštetokrat je preigrala težje dele skladb, dokler jih ni znala na pamet in dokler učitelj ni bil zadovoljen z njenim delom. Leta so tekla, Maja pa je postajala vedno boljša in boljša. In vedno je vedela, koliko denarja porabijo starši za njeno šolanje, zato se je še bolj trudila, da bi prekosila samo sebe in da bi naredila vse, kar ji je naročal učitelj, in še več. Počasi so jo opazali drugi umetniki in dobivala je vedno več vabil, naj zaigra na tem ali onem koncertu ali naj pride na to ali ono prireditev. Maja je postajala svetovno znana in počasi ji tudi denarja ni več manjkalo.

Nekega poletja je po zelo uspešnem nastopu sedela pred veliko koncertno dvorano na francoski obali in neki ameriški umetnostni kritik ji je pel hvalo: »Res ste velika umetnica. Vem, da je bila pot do današnjega dne dolga in naporna in prehoditi ste jo morali popolnoma sami.«

»To pa ne, je rekla Maja in pobožala medaljon na svojem vratu.

»Nikoli nisem bila sama, vedno so me spremljali starši in brat in mi pomagali uresničevati moje sanje, čeprav je bilo težko in nismo imeli denarja in se je zdelo, da nikoli ne bomo mogli zbrati toliko, kolikor je stala šola. Moji starši so to čudežno zmogli, jaz sem samo igrala in se učila.«

Odprla je medaljon in pokazala sliko očeta in mame, kako se veselo smejeta.

»In kje so zdaj vaši starši?«

»Doma me čakata, imata ljubko hiško na obali, in ko se vrnem v domovino, bom takoj odhitela k njima. Komaj čakam, da se bomo skupaj veselili tudi današnjega uspeha.«

Ja, Maja je bila zdaj svetovno znana umetnica, kar je lepo, še lepše pa je, da je v srcu ohranila ljubezen in hvaležnost.

Marija Klobčar

DOLGA NJIVA

Nedelja je bila. Vsaka nedelja je bila praznik. Že v soboto popoldne, ko so ženske v hiši in veži poribale tla in so ata z brezovo metlo pometli cesto ob hiši, je bilo čutiti praznik. Mama so prinesli solato in cvetje s svojega zelnika v Rebri; pri hiši namreč ni bilo zemlje niti za eno gredico. In zvečer, ko so ata prišli v hišo z malo leseno škatlo, v kateri je bil brivski pribor, se mi je zdelo, da bi morali prižgati radio.

Radio je pomenil nedeljo. V nedeljo so bili vsi doma – ne le stara mama in stari ata, temveč tudi moja mama, oče, strici in tete. Ko sem vstala in prišla v hišo, je pri peči že visela atova obleka, atov »gvant«. Atova obleka je pomenila nedeljo: bila je preprosta in svečana kot nedelja sama. Po hiši je vse dopoldne dišalo po juhi, saj so je v nedeljo skuhali velik lonec. In samo v nedeljo smo imeli pražen krompir: ob delavnikih smo jedli krompir v oblicah. Zato je v nedeljo igral radio.

Nedelja je pomenila, da bodo ata po kosilu prinesli na »gank« časopise od celega tedna in pregledali, kaj je bilo v tem času novega. Ata so bili visok človek, veliko večji od mame. Rada sem jih gledala, kako so si nataknili očala in odprli časopis. Med tednom so njihove poti segle le do najbolj oddaljene njive, v nedeljo pa so šli po svetu, med tuje kraje in tuje ljudi, vse do etiopskega cesarja Heile Selasieja. S tisto dobrohotnostjo, s katero so med tednom delali na njivi, krmili kravi in popravljali orodje. In s svojim mnenjem o stvareh, z odločnostjo, s katero so meni dali vedno samo eno melisnico na dan, nikoli dveh, pa če sem jih še tako prosila.

Zelo rada sem imela starega ata. Nisem se jih bala, čeprav so imeli čisto črne lase in temne oči. Vse večere sem preživela na njihovih kolenih in vedno, ko mi je bilo težko, sem se zatekla v njihovo naročje. To je bil moj mali varni svet. In ko so mi domači na predvečer godu naredili »freh«, so ata počakali v hiši z menoj v naročju, saj so vedeli, da me bo sicer strah zvonjenja kravjih zvoncev in ropota pokrovk. Atovo naročje me je varovalo ne le slabega in hudega, temveč tudi nepričakovanega in neznanega.

Tisto nedeljo, ko je bilo nebo čisto brez oblčka in je bilo v zraku čutiti čudno soparo, ata niso sedli na »gank«. Z velikimi koraki so odšli v prostor poleg hleva po

svoje staro moško kolo in me s strani odločno posadili na prečko, kot da sva se že dolgo menila, kam bova šla. Nikoli prej me niso peljali s kolesom: na njivo smo vedno hodili s kravami.

»Kam pa grevâ?« me je zanimalo. »Na Dolgo njivo,« so rekli ata. Na Dolgo njivo! V nedeljo! Le kaj si bodo mislili ljudje, ko greva v nedeljo na njivo! »Doma sta najbrž rekla, da gresta k litanijam,« bo rekel kdo, ko naju bo videl na poti skozi vas. In na Dolgo njivo nisem hotela. Na Dolgi njivi so me nekoč ata po riti, ker sem skočila z voza, ko smo se že skoraj pripeljali do kozolca. Tako kot teta in brat, toda tete in brata niso, samo mene. Tudi krave bi lahko po riti, saj so one vleklye voz, da bi mi šlo kolo skoraj čez nogo. Ne, nočem na Dolgo njivo!

Lahko bi bila doma. Kdo od stricev in tet bi mi morda povedal kakšno pravljico. O volku in Rdeči kapici, o volku in lisici, o lisici, ki jo je premagal polž. Ata mi niso pripovedovali pravljič; pripovedovali so drugačne zgodbe. O tem, kako je bilo, ko so jim umrli mama in so otroci ostali sami z očetom. Kako so morali oče v Ljubljano v »špital« in kako so otroci čakali, da jih bodo šli lahko obiskat. In kako sta šla, naš ata in brat, v nedeljo v Ljubljano, pa ga nista našla, svojega očeta. In kako so jim potem tam v »špitalu« povedali, da so očeta že med tednom pokopali in da leži tam nekje pri Svetem Krištofu. Le o tem mi ata niso pripovedovali takrat, da so potem bratje in sestre odšli, njim pa je ostal dolg, ker so njihov oče kupili Dolgo njivo.

In vroče je bilo. Sonce me je žgalo v glavo in v roke, ko sem se krčevito oklepala krmila, da ne bi zdrsnila s prečke na tla. Prečka me je žulila, čeprav so se ata pazljivo izogibali luknjam in velikim kamnom na makadamski cesti. In od časa do časa so mi z levo nogo popravili kolena nazaj, če sem preveč zlezla navzdol.

Prišla sva do Dolge njive. Ata so zavili h kozolcu in stopili s kolesa. Tudi jaz sem zlezla na tla. Šla sva po mehki travi do kozolca in nisem se hotela ozreti, da ne bi videla, če naju kdo opazuje. Le kaj si bo mislil! Da sva prišla v nedeljo delat! Po nekaj sva vendarle morala priti, saj nismo nikoli postopali okrog kar tako.

Ata so prislonili kolo h kozolcu in si otrli pot s čela. Imeli so belo srajco. Ne tisto, ki so jo imeli zjutraj k maši, toda bila je bela. Ob delavnikih niso imeli nikoli bele srajce. Počasi so pogledali proti njivi. Tam je rasla pšenica. Nobena bilka se ni majala, noben klas se ni upognil: njiva je težko čakala na najin prihod.

Pristopili so k njivi, kot bi stopili pred oltar. Z velikimi rokami so se približali klasju in ga počasi pogladili. Strahoma, da ne bi stresli zlata iz klasov. Spoštljivo, kot da njihove raskave roke ne zaslužijo takšne popolnosti. In zadovoljno kot otrok, ki so mu za god položili veliko darilo v naročje.

Dolgo sva stala tam. Ata so z očmi merili njivo, sem in tja, kot da prvič vidijo, kako dolga in široka je. Potem so pogledali mene. Veselo, tako da sem mislila, da me bodo z obema rokama prijeli za pas in me vrgli v zrak. Tako kot stric Rozi takrat, ko

je kupil gramofon. Toda ata me niso vrgli v zrak. Ne bi se spodobilo. Preveč je bilo svete zbranosti v njih ob tisti njivi pšenice.

Potem sva šla še na druge njive – na bližnji Požegovec in na mali njivici Pod Kršičem in v Rebri. Le Za log nisva lezla po strmi kamniti poti. To je bila moja najljubša njiva. Vse leto sem čakala, kdaj bo v sosedovem gozdičku zadišalo po ciklamah, po »soldatkih«, kot so jim rekli. Tokrat mi ni bilo žal, da nisva šla tja. Na drugih njivah so ata opazovali, kako raste, na Dolgi njivi se je zdelo, da so se priklonili.

Ko sva se vračala, so ata veselo poganjali kolo po prašni cesti. Nič več se nisem spraševala, kaj si bodo mislili ljudje. Atov obraz je sijal, ne tako, kot bi bila pri litanijah, temveč tako, kot bi bila pri procesiji. Kot da v daljavi še slišijo slovesno pritrkavanje mekinjskih zvonov. Imeli so še večja kolena in še večje roke kot ponavadi.

Pred Hribarjevo gostilno so stopili s kolesa, mene pa so pustili na njem. Zelo dobre volje so bili, da so me vlekli v hrib. Pred vrati so za trenutek obstali, kot bi čakali, da bo kdo od vaščanov, ki jih je bilo slišati na cesto, prišel ven. Vsak dan sem videvala te vaščane, ki so se, utrujeni od dela, vračali s »šihta« mimo naše hiše. Enkrat na mesec so bili veseli, kot danes naš ata. Takrat so prišli samo do Hribarjeve gostilne; slišati jih je bilo dolgo v noč.

Nihče ni prišel ven, nihče ni vprašal: »Miha, od kod pa vidva?« Ata bi morda ponosno povedali, kako lepo kaže pšenica. Ali pa ne bi rekli ničesar. Nikoli niso drugim govorili o sebi in svojih. Dobrega je bilo malo, pritoževati se niso hoteli.

Doma so zapeljali kolo v prostor poleg hleva, z zbrano hvaležnostjo, kot bi po težkem oranju privezali kravi k jaslim. Le da kolo ni vedelo, kako lepa je pšenica in kako polno je njeno klasje na Dolgi njivi. Liska in Gavtraža bi razumeli.

Drugo jutro ata še ni bilo iz hleva, ko sva z bratom prišla v kuhinjo. Potem sem jih zaslišala: s težkimi koraki so stopili iz veže v kuhinjo in molče sedli za mizo. Molčali so tudi mama in se mudili pri štedilniku, čeprav so mleko že davno potegnili z ognja. »A boš jedel, Miha?« Ata so bili tiho, le komaj vidno so sklonili glavo. Ne vem, če so prikimali: morda so glavo sklonili le pod težo temnih misli, ki so jih prinesli s seboj v hišo. Bilo je, kod da bi umrl kdo od bližnjih sosedov.

Mama so v skledo nalili bele kave, vanjo nadrobili kruha in jo molče postavili na mizo. Ata so se prekrižali, vendar jim težka roka ni segla do čela. Molili so tiho, dolgo in počasi.

Tisto noč je na polju med Godičem in Mekinjami v hudem neurju poleglo vse žito.

Terezija Plaznik

MOLITEV

Vnapol zatemnjeni izbi je na starinski postelji sedela žena srednjih let. Njeno telo je bilo zgrbljeno, v levi roki je držala črn rožni venec, z desnico pa si je podpirala glavo.

Izba je bila velika, blede soj petrolejke na steni je sramežljivo odkrival posamezne predmete v prostoru. Dva velika predalnika sta bila videti kot speči trdnjavi, javorova miza v drugem kotu prostora je občasno pokazala svetlo vrhno ploščo. Svetlikalo se je še proti štedilniku, v katerem je še pozno v večer prasketal ogenj. Še vedno je dajal prostoru toploto. Strop je bil nizek, narejen iz lesenih ozkih desk. Ena polovica je bila nazadnje prepleskana ob veliki noči, druga je bila črna od dima, ki se je nanjo obešal že več kot sto let. Zato je v prostoru dišalo po dimu. Grobo obtesana bruna so oddajala posebno toplino, domačnost je ždela v vsakem kotičku prostora. Pod je bil iz debelih smrekovih plohov, od drgnjenja so se na mestih grč naredile globoke vdolbine. V njih so se kar naprej nabirale smeti.

Na potemneli, od častitljive starosti izdelani postelji, je ležal otrok, deklica, stara okoli sedem let. Običajno sta v njej spala starša, kadar pa je bil pri hiši kdo bolan, je ta postelja pripadala njemu. Že okoliščina, da je bolnik smel ležati na mestu, ki je pripadalo staršem, je pomenila, da gre zares. Desna stranica postelje je bila približno na sredini tako oguljena, da je bila nižja kar za nekaj centimetrov. Po zunanji ploskvi pa je bilo videti nešteto črnih pikic in luknjic, ki so jih v desetletjih pridelali lesni črvički. Kljub klavrni podobi postelje so imeli domači do nje posebno spoštljiv odnos.

Ura je že davno odbila polnoč. Zunaj je divjal vihar. Črno noč je parala rumena svetloba bliskov, bobnenje groma je treslo šipe v starih razsušenih oknih, narejenih na križ.

Zaskrbljena mati ni slišala bobnečega grmenja in videla slepečih spremljevalcev poletnih neviht.

Brleča svetloba petrolejke je odkrivala njen lep obraz. Njen izraz je razkrival razbolelo srce in zaskrbljenost, rdeče obrobljene oči so govorile, da je veliko jokala. Njeno drobno telo je pokrivala sprana sivkasta obleka. Večkrat se je zazibala v pasu in se približala otrokovemu telesu in vročičnemu obrazu. V roki je trdno držala rožni venec z velikimi črnimi jagodami, ki so ji nezavedno polzele med prsti.

Deklica v postelji je večinoma spala. Obraz ji je žarel, temno rjavi kostanjevi lasje so se ji v pramenih lepili ob licih. Sunkovito je dihala in tu in tam potihlo zaječala. Očitno je imela visoko vročino.

Bila je njen sedmi otrok. Pred nekaj dnevi so se trije kopali v mrzlem izviru nasproti hiše. Voda je bila tudi v poletnih mesecih ledeno hladna in tudi v največji vročini ni bistveno spreminjala temperature. Takrat je hudo oštela starejšega sina, ki je mlajše zvabil v nespametno igro, a je bilo že prepozno. Kar naslednji dan je Trezika že začela posedati ob štedilniku, rekoč, da jo zebe.

Zvečer je deklica še popila nekaj požirkov čaja iz bezgovih cvetov. Potem se je pogreznila v nekakšno dremavico.

Pri hiši ni bilo zdravil, za zdravnika ni bilo denarja.

Mati si je ob posteljo postavila lesen čeber. Napolnila ga je z mrzlo vodo, v katero je dodala domačega kisa. Verjela je v ljudsko modrost, da se vročinske bolezni pri otrocih preganjajo z zavijanjem v rjuhe, namočene v okisano vodo.

Velikokrat je že to noč zamenjala rjuho, s katero je povijala dekličine noge.

Znova se je dvignila, na rahlo odkrila odejo in nežno odvila dekličine noge. Skrbno, skoraj boječe ji je zamenjala belo krpo. Mrzla in mokra tkanina je deklico za trenutek zdramila. Odprla je oči in nemo strmela v mater. Po ličkih so ji začele počasi polzeti solze. Mati jih je nežno utrla in tudi sama zaihtela. Tako nenavadno jo je začelo boleti srce, zazdelo se ji je, kot da ji hoče nekdo iztrgati nestrje.

»Ne, nikakor ne, otroka ne dam,« je kar na glas govorila sama sebi in v spominu so se ji kazali trenutki, ko je pred veliko leti izgubila prvorojenko.

Bila je kot uročena. Njen pogled je izdajal bolečino, veliko skrb in neizmerno upanje, da ji bo nekdo pomagal. Kot ranjena žival je nekajkrat prekoračila izbo, hotela je že buditi očeta, potem pa se spet zgrbila na posteljo poleg otroka in proseče vzdihovala: »Sveta Devica Marija, pomagaj!« Potem je na glas molila in goreče prosila Mater Marijo za pomoč.

Ni imela občutka za čas, menjavala je obkladke in molila, molila.

V oknih so se začeli kazati leseni križi, ki so z vsakim sunkom vetra znova zaropotali. Naslonjena na zadnjo končnico postelje je mati zadremala. Ropot v oknih jo je zdramil. Borna leščerba je še vedno medlo mežikala in komaj kaj razsvetljevala del izbe ob postelji. V trenutku se je zavedla položaja. S strahom je položila roko na čelo deklice. Čelo je bilo toplo, a manj vročično. Dekličino dihanje je bilo umirjeno. Potem je na obraz položila obe roki, da bi se prepričala, ali vročina zares pojenjuje. Prvi dotik je ni varal. Kar držala je drobní obrazek med svojimi dolgimi dlanmi in strmela vanj v trepetajočem pričakovanju. Po njenem telesu se je začela pretakati neka posebna toplota. Ko je dosegla oprsje, so se ji pred očmi začeli risati pisani kolarji in skoraj bi omahnila.

Trdno se je prijela končnice postelje, zaprla oči in globoko vdihovala. Oprijemaje je dosegla drugo stran izbe in odprla okno. Hladen zrak je kar hušknil v njeno utrujeno telo in nevidna sila jo je vso napolnila s skrivnostno mehko toploto.

V njene modre oči se je vrnil srebrn lesk in mirna modrost, ki je v družini ohranjala blaženo veselje.

Mesec je že zdavnaj odplesal skupaj z nevihtnimi oblaki, ob zori se je prebujal nov svet. Vzravkala je razbolelo telo in se nasmehnila. Minula noč je bila cela večnost, pojenjajoča bolečina v nedrjih ji je dajala občutek, da je nekoga prehitela.

Dolgo in molče je zrla proti vršacem, ki so bili en sam neskončni dom hudournikov in gorskih potočkov. Oblaki v daljavi so se redčili in prepuščali vse več svetlobe.

Novi dan se je začel kot praznik, ki ga greje toplo sonce in ga polni silna želja po življenju.

Fotografija Alenka Veber

Spomladi se vse veseli,

...

Moje srce je žalostno,
ker mora vzeti slovo ... (iz ljudske)

Tako izpuhtevata bit in misel v mrko februarско vzdušje. Temni, vrteči se krogi, ki ne morejo predreti sivine in odpreti poti v – sinjine. Tja, kjer čakajo zlati in topli tokovi – in podobni hudourni ptici, fantomsko nagli, končno začarajo sivino dneva v zlato ogrinjalo.

Da, postala sva zapečkarja. Po toliko letih,
ki jih je premetaval vihar,
ko sta telesi izgorevali v ljubezni in strasti,
ko so se priplazile na čelo gube,
ko so se kot sneg usedli na glavo sivi lasje,
ko so roke in sklepi odreveneli in zboleli,
ko se je misel, upognjeni in tavajoči potnik, ustavljala,
ko so listi knjig samohotno zapirali strani knjig pred spanjem.
Beži, vse beži ...

Ostalo je tisto drobno, nevidno čustvo, ki ga roka ne more objeti, čeprav bi ga morala posuti z dragocenimi biseri. Ostaja, nič ga ne izniči: niti veselje niti trpljenje niti strah pred bližajočo se temo biti – ali pa le prehodom v svetlejše sobane vesoljnega prostranstva.

Da, izdal sem se z zadnjo mislijo – s strahom pred nepoznanim? Ali pa je strah utemeljen le s krivicami, ki sem jih kdaj storil sebi in drugim. Iz teme predsmrtni vklik Goetheja: »Mehr Licht!«. Več luči. Ali Leva Nikolajeviča Tolstoja: »Ne mogu boljše, ustal ...« Ne morem več, utrujen sem!

Ne, ne! Tudi v teh mejnih krikih človeštva ostaja notranja plameneča lučka. Ta, ki napaja vse psihične vzvode človeka. Ta, ki ponovno budi otroškost – pomlad, poletje, jesen in zimo.

Pomlad. Zakaj otroku ni dano, da bi že v brezskrbni otroškosti ljubkoval vse ze-

leno, cvetje in ptice? Vrata v nežno intimo lahko najbolj odpre mama. Z ljubkovanjem, prepevano besedo, z dolgimi pogledi in skozi fluidna okenca odpre in prižge drobno lučko otrokovega srca. Tisto, ki nikoli ne ugasne ...

Zazrem se v sivino dneva, v težke oblake, ki kot svinec ležijo nad pokrajino. Čeprav se, podobno Sireni, trga glas: »Srce je žalostno.«

Lučka zagori v plamen.

Prvi ljubezenski utrinek. V vlaku študent med študenti. Nasproti prihajajoči hlapon. Skozi okno zazrem materin obraz. Pomaha, se zasmеji. Jaz pa zatajim. Dekletova roka zdrsne iz moje. »Zakaj?« sprašuje. Molk. Vlaka drvita dalje. Svečka se zmanjša, ostane le ogorek, ki žge še posebno močno, kadar na Njenem grobu že dolgo gori svečka ...

Sem dolgo upal in se bal ... Pa vendar me je nemirna mladost gnala v svet. Krik – slovo od matere.

»Mladenič, obleci vojaško suknjo!«

»Mladenič, bodi mornar!«

Neke noči, ko so nad Malto sijale svetle zvezde in sikale rdeče rakete, sem stražaril na palubi torpedovke. Pljuskanje valov me ni pomirilo. »Tam daleč, poglej, je Split in še za njim moja zelena dežela ... kjer me čaka ona.« Stopil sem v kapitanovo kabino, odvil gumb radia, in že je zadonel verz: »Tamo daleko si, biser mora.« Pred menoj je sprehajalnica Riva Mare in ruševine Dioklecijanove palače. Tam sem – in po ozkotirni v Slovenijo ... Vse izbriše polnočni čas. Čustva privabijo na lica solze.

Ne vem več, kolikokrat so se že prižgale svetle lučke: ob ponovnem srečanju z dragimi, ob uspešno opravljeni diplomi, tam na Kongresnem trgu v Ljubljani, ob ljubeznih, od katerih se je zlila v celoto in premagovanje pez le ena; ta, ki je ustvarila družino in obogatila slovenstvo za dva člana.

Toda zrelost življenja prinaša nove naloge, skrbi. Kot reka je, s svojimi naplavinami in globinami.

Zdaj sva upokojenca. Vsak da nove skrbi: otroka in vnuki.

Kaka norost je vse stremljenje, skrb, ponižanje, garanje. Prepričal me je novinarski kolega. Dopisovanje je trajalo več kot petdeset let – po tekočem traku. Zdaj pa: star si! V veliki novinarski hiši roma poročilo za poročilom – v koš. Ljubezen do takega pisanja mora umreti. Čas je izničen v pepelu.

Vem, tudi ta slast je moja krivda! Koliko dragocenejše bi bile misli v eni sami črtici ... Krivdni odmev v življenju ostaja, podoben verigi, ki si jo, biblijsko, obesiš okrog vratu in se potopiš na dno morja.

Še vedno je februarSKI dan siv in mrk. A ne pogasi v meni vseh svetlih lučk. Ne samo spomini, tudi upanje. V valovanju vesolja in v prepričanju, da tudi onstran ne popolnoma spoznavnega velja etos. Za vse dobro ostaneš vedno dobro poplačan! Kot svilnata nit je vtkan v elektromagnetno valovanje vesolja.

Nenadoma se zdrznem. Klic: »Odhajava v Umag za nekaj počitniških dni. In v bližnjo Savudrijo. Gostišče St. Andrea, kjer že plezajo po steni vonjave, dišeče mimoze. Gresta še vidva?«

Hči Irena je odprla vratca moji melanholiji in prižgala lučko, da se je vsa razgorela v plamen.

Zadnji spomin ljubezni. Le koliko bo še takšnih? Segajočih v pljuskanje morskih valov ob obalo Jadrana. Ki odpirajo cvetoča vrata do zadnje valovite mejnice med planetom in modrino neba.

Tiho sedimo vsi štirje med zelenjem, sklenjenim v grozdasto cvetje mimoze, in srkamo turško. Obmorska rapsodija je moja Meka že nekaj let.

Kamniti pomol se spušča v zeleno vodo. Rahlo vzpetino nad gostiščem so posejale nizke hišice.

Mir, neskončni mir sega s tisoč rokami na brezmejno gladino morja, ga boža in ljubkuje. Sonce slika zlate pramene po tej vesoljni prostranosti. Gostje, naši sosede za omizji, ponujajo svoja obličja preprosti, bogati naravi, polni morske slanosti in dražecih, smolantih vonjev palm, bezgov in nevest – mimoz.

V trenutkih sladke sproščenosti si skoraj ne upam misliti na Rousseaujevo filozofsko premiso o antagonizmu med naravo in mestom, čeprav bi jo moral dvakrat priznati.

Galeb nizko spreletava kamnito obalo. Velik, skoraj alabaster. Črno perje se svetlika v zahajajočem soncu. Nad črnino sega do ostro ukrivljenega, blede rumenega kljuna belo oprsje. Rdečkaste noge so skrile plavuti v perju.

Potem stoji kralj morja na bližnji skali in zvedavo opazuje človeka. Niti vetriča ni. Ne gane se. Galebove okrogle oči se zatečejo v mrak večera. Nad vodo, čisto nizko, se peruti podaljšajo v velike roke. Oči blodijo, so krvave. Razbito zrcalo sanj.

Že se odmika prizor. Nenadoma krik, umirajoči krik dneva. In še krik, krik – slovo od vsega. Samo še čofot, nemirni krog morja, črna globina in tišina.

Mrak me duši. Zategel krik. Umrli je brat ...

Žalostno srce na razrvanem planetu – danes, tu in vsepovsod.

Svetilnik utipa v temo. Zadnje sporočilo.

Zadnja lučka.

Alenka Veber

Celjska Mohorjeva družba 2006–2007

Celjska Mohorjeva družba je tudi v preteklem letu s svojim knjižnim programom predstavljala enega izmed temeljev narodne identitete. Skrbno oblikovan in izbran knjižni program, številni kulturni večeri, radijske in televizijske oddaje, tiskovne konference ter nenazadnje nagrada desetnica Bini Štampe Žmavc in Veronikina nagrada akademiku Tonetu Pavčku –, to je le nekaj kažipotov, ki kažejo smer najstarejše slovenske založbe. Ena izmed njih vodi tudi v knjigarno na Nazorjevi 1, ki postaja kulturno jedro slovenske prestolnice. V njej se iz tedna v teden ob dopoldnevih vrstijo tiskovne konference, na katerih predstavljamo knjižne novosti naše založbe. Ob popoldnevih vsako tretjo sredo v mesecu pripravljamo humanistične okrogle mize ter vsak tretji četrtek v mesecu literarno popoldne.

Iz meseca v mesec gostimo eno izmed slovenskih založb, ki se predstavi z lastno knjižno produkcijo. V okviru predstavitve potekajo tudi številni literarni dogodki.

Oktober 2006

Prve dni smo začeli z bogato knjižno bero. Gostje tiskovne konference so bili akad. Tone Pavček, Marijan Tršar, Žarko Petan in akad. Luko Paljetak. Pavček je v pesniški zbirki UJEDANKE zbral kar 71 novih pesmi. Marijan Tršar se je predstavil s knjigo RAZSEVKI PODOB. V njej so zbrane zgodbe, ki so nastajale v velikem časovnem loku, nekatere že v študijskih letih, večinoma v šestdesetih in sedemdesetih. Avtor je knjigi dodal še svoje abstraktne ilustracije. Žarko Petan je za našo založbo prvič prispeval zbirko aforizmov KDOR IŠČE, GA NAJDEJO. ZGODBICE IZ SOBICE pa so delo znanega dubrovniškega pesnika in prevajalca Prešerna v hrvaščino akad. Luka Paljetka. Tokrat so njegove pravlјice izšle v prevodu Štefana Kutoša.

Oktobrski mohorski večer v Celju je pritegnil številne obiskovalce in ljubitelje literarnih in potopisnih del Alme Karlin. Svet svetovne popotnice in poliglote so drug za drugim odkrivala prevajalke Mateja Ajdnik Korošec, Cvetka Terezija Kovačič in Jerneja Jezernik ter pisec spremne besede k novemu prevodu knjige SAMOTNO POTOVANJE Marijan Pušavec. Gostovali smo v Osnovni šoli Simona Jenka v Kranju, kjer je avtorica priročnika za učitelje likovnega pouka v osnovni šoli DRUGAČNOSTI Jolanda Pibernik predstavila svoje obsežno delo nedanjim stanovskim kolegom. Priročnik je namenjen vsem, ki se kakorkoli ukvarjajo z otroki na različnih stopnjah razvoja, da bi došli in globlje razumeli celoten pojav otroškega likovnega dogajanja. Gost mohorske matinee v knjigarni na Nazorjevi

1 v Ljubljani je bil dr. Anton Stres, prvi škof novoustanovljene Celjske škofije. V oktobru smo pričeli z nizom pogovornih popoldnevov/večerov RAZMIŠLJANJA IN RAZGOVORI V MOHORJEVI, ki so potekali vključno do maja letošnjega leta. Na prvem večeru so o temi religija, etika in nasilje razpravljali dr. Roman Globokar, prof. Vojko Strahovnik ter voditelj pogovora dr. Bojan Žalec.

November 2006

S knjigama Hermanna Hesseja POTOVANJE V JUTROVO DEŽELO in ZGODOVINA Else Morante ter z DRUŽINSKO PRATIKO 2007 smo začeli prvo novembrsko tiskovno konferenco. Petinosemdesetletnico pisatelja, dramatika in esejista Zorka Simčiča smo počastili z dvema jubilentovima knjigama ČRNI TEKAČ (izbor kratke proze in esejistike, nastalih v eksilu med letoma 1946 in 1991) ter SKOZI RAZPETOSTI (izbor kratke proze in esejev, napisanih med letoma 1996 in 2006 v domovini).

Sledila je predstavitev knjige pisatelja, kulturnega delavca, zbiratelja narodnega blaga in starožitnosti Marjana Marinška KO SLIVE V MLIN NAREJAJO.

Knjižno bogat mesec smo nadaljevali s predstavitvijo knjižnega daru – redne zbirke za leto 2006. Poleg KOLEDARJA 2007 z namiznim koledarjem, umetniške fotografije slovenske prestolnice je prispeval Mirko Kambič, so izšle še naslednje knjige: kot 156. knjiga slovenskih večernic ZADNJA VELESOVSKA NUNA Lojzeta Ilije, priročnik priljubljenega psihologa Bogdana Žorža STARI STARŠI IN NJIHOVO VZGOJNO POSLANSTVO, ilustrirani izbor prispevkov o vplivu krščanstva na današnjo podobo sveta Jonathana Hilla KAJ JE KRŠČANSTVO DOSLEJ STORILO ZA NAS? ter novele Janka Čara iz slovenske polpretekle zgodovine BOŽIČNE ZGODBE.

Ob 100-letnici smrti pesnika Simona Gregorčiča smo v Narodnem domu v Celju pripravili kulturni večer. Slavnostni govornici prof. dr. Lojzki Bratuž so se s kulturnim programom pridružili še Ljubiteljsko gledališče Teharje, Mešani pevski zbor Cetis, Komorni zbor sv. Jožefa ter Godalni kvartet Ad Libitum.

V okviru 22. knjižnega sejma smo konec novembra predstavili kar pet knjig. Dr. France Bučar je za knjigo NA NOVIH RAZPOTJIH pripravil izbor kritične misli o izzivih, pred katerimi je sodobna družba. Ob 150-letnici Aškerčevega rojstva smo pripravili potopisa MED TURKI IN RUSI. Pripravili smo tudi prevode treh knjig svetovne popotnice Alme Karlin: SAMOTNO POTOVANJE V DALJNE DEŽELE, DOŽIVETI SVET in JAPONSKE NOVELE. V debatni kavarni knjižnega sejma smo gostili pravnika in državnika dr. Franceta Bučarja. Pogovora, vodil ga je Marko Tavčar, sta se udeležila še dr. Edi Kovač in mag. Hanzi Filipič.

V nizu Literarnega popoldneva dvojic sta se v knjigarni na Nazorjevi 1 predstavili pesnici Stanka Hrastelj in Vladimira Rejc. Direktor Celjske Mohorjeve družbe Jože Faganel je bil gost Župnije sv. Frančiška Asiškega. V svojem predavanju je spregovoril o prispevku najstarejše slovenske založbe k slovenski kulturi v 150. letih njenega delovanja.

Voditelj grajskih večerov v gradu Rakovnik Jože Zadavec, duhovnik in publicist, je predstavil priljubljenega pesnika naših dni, akad. Toneta Pavčka in njegovo trinajsto pesniško zbirko UJEDANKE / Obrazi naše vsakdanjosti.

Z izidom prenovljene izdaje knjige DOMAČA LEKARNA patra Simona Ašiča – RECEPTI smo v Stični počastili stoletnico rojstva znamenitega zeliščarja. Pošta Slovenije je izdala 17. novembra tudi znamko (blok) v spomin na p. Simona Ašiča.

December 2006

V predprazničnih decembrskih dneh smo na tiskovni konferenci predstavili knjige za otroke in mladino. Zbirka *Dve knjigi v eni* je postala bogatejša za knjigo o branju-pisanju NEŽINE ČRKE/Z ROKO V ROKI V SVET ČRK avtoric-učiteljic Viktorije Zmage Glogovec, Kristine Ločniškar in Milene Osredkar ter knjigo KRALJ NIKO TIN IN NJEGOVO KRALJESTVO/KAJENJE JE PRIKRITO ZLO avtorjev Milice in Brede Sturm ter zdravnika dr. Matjaža Turela. Viktorija Urh je prispevala SNEŽKOVE DOGODIVŠČINE, v prevodu pa sta izšli še knjigi poslastica za glasbenike Julesa Verna GOSPODIČ DIS IN GOSPODIČNA ES ter DEDKOVA ČUDEŽNA TELEVIZIJA Braulia Llamera. Na mohorskem večeru v Celju smo množici predstavili redno knjižno zbirko ter nekatere preostale knjižne izdaje v iztekajočem se letu. Z avtorjem petintridesetih kratkih zgodb s Kozjanskega KO SLIVE V MLIN NAREJAJO Marjanom Marinškom smo pripravili več predstavitev njegove knjige. Gostovali smo v Velenju, v Lesičnem, v Podsredi in v Kozjem. V letu 2006 smo pri Celjski Mohorjevi družbi izdali prek 60 novih knjižnih naslovov, kar je bogata knjižna bera.

Matineja o prof. dr. Antonu Trstenjaku. Z leve: Jelka Lapajne, prof. dr. Vinko Potočnik, prof. dr. Edvard Kovač, OFM in dr. Jože Ramovš

Januar 2007

V novo leto smo stopili s spominom na br. Rogerja, umorjenega pred enim letom, ustanovitelja taizéjske skupnosti. Izdali smo knjigo z besedili br. Rogerja ODLOČITEV ZA LJUBEZEN, ki je prvi prevod posthumnega dela. Sledila je predstavitev štirih knjig domačih avtorjev. OD AKROPOLE DO RIBNICE nas je na kolesu popeljal avtor Janez Suhadolc, sicer znani arhitekt

in oblikovalec. V zbirko kratkih zgodb ORGANISTOV BOŽIČ je Ivan Malavašič povezal spomine preteklih dni. Etnomuzikologinja dr. Zmaga Kumer je v knjigi DELO IN LJUDSKA PESEM NA SLOVENSKEM podala pregled kmečkih opravil v povezavi z glasbo. Prvo mohorsko matinejo v naši knjigarni na Nazorjevi 1 v Ljubljani smo posvetili spominu na dr. Antona Trstenjaka, filozofa, antropologa, psihologa, duhovnika in velikega človeka, avtorja množično branih psiholoških priročnikov, ki so izhajali pri Mohorjevi. O blagem spominu nanj so pričali dr. p. Edvard Kovač, dr. Vinko Potočnik, dr. Jože Ramovš in njegova sodelavka in gospodinja Jelka Lapajne. Spomin na pokojnega profesorja dr. Antona Trstenjaka smo obudili tudi na prvem mohorskem večeru v novem letu v Celju. Na literarnem popoldnevu v knjigarni v Ljubljani je gostovala pesnica Meta Kušar, ki je predstavila svoje ustvarjanje. V okviru pogovornih popoldnevov/večerov iz niza Razmišljanja in razgovori v Mohorjevi sta bili gostji psihoterapevtki Frančiškanskega družinskega inštituta dr. Katarina Kompan Erzar ter Metoda Crnkovič. Pogovor je vodil filozof dr. Bojan Žalec.

Februar 2007

O življenju z depresijo – boleznijo našega razčlovečenega časa govori v prvi osebi knjiga svobodne novinark Renate Ažman DEBRA. Predstavili smo jo v Modrem salonu Grand Hotela Union z izjemnim odzivom medijev. Čez dobre pol leta je knjiga v prevodu nekdanjega lektorja za angleščino v Ljubljani Fergusona Smitha izšla v angleščini pri založbi Chipmunkapublishing z briljantnim prispevkom vodilne angleške psihiatrinje Ann Davis. Sledila je tiskovna konferenca, kjer smo predstavili pesniško zbirko za mladino SNEŽROŽA, priljubljene pesnice Bine Štampe Žmavc. Nadalje zadnjo knjigo trilogije *Molk* pisateljice Mare Cerar Hull PESEM MOLKA ter knjigo Frana Jakliča IZ STARIH PAPIRJEV; slednja prinaša izbor leposlovja in publicistike. Knjiga je izšla ob 70-letnici književnikove smrti. Konec meseca smo predstavili tri obsežnejša dela. Akad. ddr. Jože Maček je pripravil znanstveno publikacijo KRANJSKI VERSKI SKLAD. V prevodu Jožeta Stabeja je izšel obsežen »verski roman«

Predstavitve knjige *Depra* v Modrem salonu Grand hotela Union v Ljubljani. Renata Ažman druga z desne

Z leve: akad. prof. ddr. Jože Maček, prof. dr. Stane Granda, Jože Stabej, prof. dr. Anton Štrukelj

ZGODBA O KRISTUSU Giovannija Papinija, v prevodu dr. Zmage Kumer pa smo objavili duhovne nagovore Romana Guardinija GOSPOD. Gostovali smo na osrednji slovesnosti ob slovenskem kulturnem prazniku s podelitvijo Jurčičevih priznanj v Jakličevem domu na Vidmu, kjer smo predstavili zadnjo Jakličevo knjigo IZ STARIH PAPIRJEV.

Marec 2007

Konec meseca smo širši javnosti predstavili dve knjigi. Prvo izpod peresa akad. Saše Vuge DELANJE ROMANA s spremno besedo dr. Helge Glušič. Vugovo delo ni ne roman ne dnevnik, ampak izpovedno-pojasnjevalna knjiga, nastala v času desetih let, od 1997 do 2007.

AURA, kratek roman Carlosa Fuentesa, pa je izšel v prevodu Barbare Juršič, ki je knjigi dodala tudi spremno besedo.

April 2007

Mesec je minil v znamenju predstavitve dveh pesniških zbirk. Pripravili smo dopolnjeno pesniško zbirko Neže Maurer OD MENE K TEBI, po kateri so zlasti ob prazniku mater dolgo povpraševali ter knjižni prvenec Vesne Tišler TA TEDEN PIJEM POEZIJO. Mlada pesnica se z iskreno govorico prepušča svojemu doživljanju sveta, soljudi in same sebe sredi med njimi. Svoj knjižni prvenec je predstavil tudi Vinko Grgič. V obsežni knjigi POMORŠČAKOV KRUH je popisal doživljanje na neskončnih plovbah. Avtor iskriko pripoveduje o življenju pomorščakov, ki si sredi nepredvidljive narave služijo kruh s sedmimi skorjami. Ljudi, ki živijo nekakšno razredčeno življenje pretrganih vezi, ujeti na majhnem prostoru, s katerega ni umi-

Z leve: Berta Golob, Vesna Tišler, Neža Maurer in Vinko Grgič

ka, ljudi, ki po napornem dnevu ne morejo preprosto zaloputniti vrat za delovnim mestom in oditi domov. Tako življenje še v družbi rojakov zahteva trdnost in prilagodljivost, kaj šele v sedaj tako običajnih, narodnostno mešanih posadkah, z ljudmi različne mentalitete, ki govorijo tuj jezik in kuhajo hrano tujega okusa. Gostja mohorskega večera v Celjskem domu je bila novinarka, publicistka ter avtorica knjige DEPRA Renata Ažman. Poleg predstavitve knjige je tekla beseda tudi o destigmatizaciji ljudi z duševnimi motnjami.

Maj 2007

V sodelovanju z Društvom za pomoč ljudem z depresijo in anksioznimi motnjami ter Avditorijem Portorož

smo gostovali v Gledališču Tartini v Piranu s predstavitvijo knjige Renate Ažman DEPRA. Na redni tiskovni konferenci smo predstavili pesniško zbirko znamenitega profesorja Gregorijanske univerze v Rimu Vladimirja Truhlarja TEMNI KARMIN. Izbor in spremno besedo je pripravil France Pibernik. V prevodu Draga Bajta je izšel roman o peterburških malih ljudeh Alekseja Remizova SESTRE V KRIŽU. Marija Majda Travnik je prevedla življenjepis kabaretistke, zdaj redovnice, Ise Vermehren NEIZMERNO SRCE, ki ga je napisal in spremno besedo dodal Matthias Wegner. Knjiga je vznemirljivo branje o poti do redovniškega poklica, ki je vodila tudi preko koncentracijskega taborišča. Sledila je tiskovna konferenca s predstavitvijo treh knjižnih del slovenskih avtorjev. Slavko Alojz Toplišek se je predstavil z novo domačijsko povestjo NOVA POT, Jože Rode pa z mladinsko povestjo SKRITI GRAD. Počitniška spoznanja o človečnosti je zapisal dr. Karel Gržan v knjigi ZA DOBRO(DO)TO.

Letošnjo desetnico, nagrado za otroško in mladinsko literaturo, je prejela Bina Štampe Žmavc za pesniško zbirko ŽIVA HIŠA, ki s svojo poezijo nagovarja današnjega otroka. Skozi poosebitve živali, rastlin in predmetov ga pesnica, pisateljica in prevajalka opozarja na majhne in vsakdanje stvari. Odstira mu nežnost, srečo, žalost in strah. V pesniški zbirki je predstavljenih 55 pesmi, ki so snovno-tematsko zelo raznolike, vsako pa spremlja ilustracija Damijana Stepančiča.

Junij 2007

Gostja mohorske matinee v knjigarni na Nazorjevi 1 v Ljubljani je bila ameriška Slovenka, pisateljica in kulturna delavka Mara Cerar Hull. O njenem delu in njenih razpetostih med domovino in tujino se je ob izidu njene knjige PESEM MOLKA, ki zaključuje trilogijo *Molk*, pogovarjal Matija Remše. V Mariboru nas je gostila Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. Vinko Grgič, avtor popisnih spominov pomorščaka, je v besedi in z izjemno projekcijo predstavil knjigo POMORŠČAKOV KRUH. Podali pa smo se tudi k avtorju knjige NOVA POT Slavku Toplišku na Velbano gorco, kjer smo ob kulturnem programu predstavili knjigo.

Julij 2007

S svojo dejavnostjo Celjska Mohorjeva družba skrbi tudi za človekovo telesno razsežnost. Tako smo se skupaj s Turističnim društvom Solčava podali na šesti pohod po poteh Robanovega Joža v Robanov kot. Avtor PREPROSTIH ZGODB S SOLČAVSKIH PLANIN Joža Vršnik je tudi tokrat privabil številne ljubitelje starožitnosti.

Br. prof. dr. Miran Špelič, OFM govori o Krščanski drugačnosti.

Avgust 2007

V zadnjih avgustovskih dneh nas je razveselila novica, da je med letošnjimi prejemniki Veronikine nagrade 2007 tudi pesnik akad. Tone Pavček, ki je žirijo prepričal z zbirko UJEDANKE, že drugo zbirko, ki je izšla pri naši založbi. Poleg nje ga je Veronikino nagrado prejela Taja Kramberger. Po mnenju žirije je akad. Tone Pavček Veronikino nagrado prejel za svoje pesniško mojstrstvo, gladkost pesniške pisave, za svoj vitalizem, za vero v pesniško besedo in njeno nenadkriljivo lepoto.

September 2007

Zadnje četrletje v letu so spet začele izhajati knjige. Med bralce smo pospremili pet knjig: zbornik TOROŠEV SIMPOZIJ V RIMU prinaša prispevke številnih avtorjev, ki so vsak iz svojega zornega kota osvetlili življenje in delo goriškega škofa v prelomnih časih Mihaela Toroša, tudi ustanovitelja lista Družina, strokovna monografija GRAŠČINA POLHOV GRADEC je delo dveh avtorjev, dr. Antona Ramovša in Davorina Vuge. Z vodnikom za izletnike in planince DOVJE IN MOJSTRANA pa nas dr. Stanko Klinar vabi na dolinske in sredogorske izlete ter visokogorske ture. Enzo Bianchi v knjigi KRŠČANSKA DRUGAČNOST odgovarja na številna vprašanja, ki se nam zastavljajo po 11. septembru 2001. Jože Faganel pa je v monografiji EMA KRŠKA zbral pomembnejše celovite življenjepise svetnice, ki so bili doslej napisani v slovenščini kot izvirniku. Na drugi tiskovni konferenci smo gostili pesnika, misijonarja na Japonskem, Vladimirja Kosa s pesniško zbirko TEMNOGOZDNI AKORDI in predstavili klasično novelo Patricka Süskinda ZGODBA GOSPODA SOMMERJA z ilustracijami Jeana-Jacquesa Sempéja. Akad. Alojz Rebula pa je predstavil roman OB BABILONSKI REKI, spregovori o problemu morišča Slovencev v Rogu.

Fotografije Alenka Veber

Z leve: p. Vladimir Kos, D. J.,
akad. dr. Alojz Rebula
in akad. Zorko Simčič

Goriška Mohorjeva družba 2006–2007

Uvod

Leto 2007 bo v našem prostoru ostalo zabeleženo kot leto, v katerem je končno prišlo do nekaterih pomembnih premikov v zvezi s postavljanjem osnov za izvajanje zaščitnega zakona za slovensko manjšino, saj je predsednik republike Giorgio Napolitano končno potrdil seznam 32 občin, v katerih naj bi se izvajal zaščitni zakon. Deželni svet Furlanije pa je odobril okvirni deželni zakon za Slovence, kar naj bi seveda pomagalo pri reševanju številnih upravnih vprašanj za našo narodno skupnost. Za Zadruho Goriško Mohorjevo pa je bilo leto, do dne ko pišemo, zaznamovano tudi s skrbjo, kako pokriti stroške za tisk in plače uslužbencem, ker so bili prispevki iz javnih skladov tako Dežele Furlanije Julijske krajine kot Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu nižji kot prejšnja leta. Kljub tem težavam pa beležimo lepe odmeve na naše delo, kar nam je v zadoščenje, tolažbo in vzpodbudo.

Tednik Novi glas

Redno izhajanje tednika je za našo zadruho velik organizacijski in finančni napor. Odgovorni urednik Jurij Paljk je glede leta 2007 napisal naslednje: »Pravzaprav bi lahko dejal samo to, da skušamo pri Novem glasu nadaljevati z delom, ki smo si ga zastavili že ob samem začetku, ko smo združili pred dvanajstimi leti Katoliški glas in Novi list, da bi imeli boljši in predvsem bogatejši tednik vseh tistih Slovencev v Italiji, ki skušamo pisati s krščanskim prepričanjem o stvareh, pomembnih za Slovence, in za vse ljudi dobre volje in to na temeljih demokracije, svobodoljubja in zavezanosti slovenski besedi. Jasno je, da bi lahko bili boljši, a je to vezano predvsem na finančna sredstva, ki jih je vse manj in smo zato že veseli, da smo pridobili nekaj novih naročnikov in ohranili stare. Novi glas je seveda potreben in to ne samo zato, ker smo edini tednik, ki izhaja na obeh straneh državne meje na Goriškem, ampak predvsem zato, ker v njem lahko pišemo stvari, ki jih drugi sicer ne bi, pa naj bo to zaradi političnih, svetovnonazorskih ali drugih prepričanj. Pripravljamo novo, sodobno in bogato spletno stran, sicer pa smo v minulem letu namenjali več skrbi novim in mladim sodelavcem, predvsem pa ohranjali mladostno svežino, ki je v našem prostoru potrebna, da ne podležemo pogubnemu malodušju in rakasti rani asimilacije, ki že tako ali tako globoko načenja naše narodno telo v Italiji.«

Knjižne izdaje GMD

Naj to poročilo začnemo s kratko predstavitvijo zbirke za leto 2007, ki je sicer izšla novembra 2006. Za *Koledar GMD za leto 2007* je svoje zapise prispevalo več kot 50 avtorjev iz naših krajev in Slovenije. Obsega 256 strani in je tradicionalno razdeljen na koledarski del in zbornik z bogato fotografsko dokumentacijo v barvah. Uredil ga je Jože Markuža, koledarski del pa je s svojimi ilustracijami opremila Magda Starec Tavčar.

Priročniki in gopodarske knjige so bile nekdanj redno v mohorjanskih zbirkah, zadnja leta pa se to bolj poredko zgodi. Vendar je v zbirki za leto 2007 izšla knjiga *Domače sirarstvo za zabavo in zares*. Avtor Danijel Čotar, ki je bil dolgo vrsto let strokovni svetovalec za sirarstvo v Deželi Furlaniji Julijski krajini, se v knjigi na strokoven, a tudi duhovit način loti vprašanj, ki povezana s sirarstvom in z mlečno predelavo nasploh. Fotografije so delo avtorja in njegovega sina Miloša, ilustracije pa je prispevala Danila Komjanc, grafično je knjigo oblikoval Franko Žerjal. Vse samostojne predstavitve so pokazale, da gre za knjigo, ki nagovarja tako rejce, ki bi se radi lotili sirarstva, kot tudi navadne ljudi, ki bi radi kaj več izvedeli o sirih in njihovi izdelavi.

Afriška celina s svojim čarom pa tudi s svojimi problemi zaživi v knjigi *V objemu sončne Afrike* spod peresa goriške učiteljice Tereze Srebrnič, ki je dvakrat odšla v Afriko delovat kot prostovoljka v razne razvojne projekte. Dve leti je preživela v Maliju, nato pa po kratkem bivanju povratku doma še dve leti v Zambiji. V delu avtorica podoživlja srečanja s malimi ljudmi, zlasti z otroki in ženskami, s katerimi je delila nemalo vsakdanjih skrbi, pa tudi veliko prisrčnih prijateljskih trenutkov. Spomine dopolnjujejo številne fotografije, ki jih je avtorica sama posnela. Knjigo je oblikovala Mirjam Simčič.

Otrokom je bila namenjena zbirka pravljic. *Mravlja hoče v živalski vrt* je prvenec tržaške avtorice Miroslave Leban, ki je svoje pravljice občasno objavljala v mladinskih revijah, ali pa jih je pisala za tržaški radio. Knjiga prinaša dvanajst zgodb, v katerih se s prikupnimi ilustracijami Paole Bertolini Grudina spletajo pripovedi o domačih in gozdnih živalih, ki se prav tako kot ljudje spopadajo z velikimi problemi, katere je vsekakor treba čimprej rešiti. Knjigo je oblikoval Walter Grudina.

Med zanimivimi založniškimi pobudami naj omenimo izdajo serije slovenskih ali dvojezičnih razglednic, na katerih so upodobljeni razne znamenitosti same Gorice in še Doberdob, Podgora, Sovodnje ob Soči, Štandrež, Števerjan in Štmaver. Pri GMD smo namreč imeli za potrebno, da poskrbimo za izdajo razglednic naših vasi in to s slovenskimi napisi.

Odmeven je bil izid knjige *Stanko Stanič - Življenje in delo*. Knjigo, ki prinaša zbrano delo goriškega duhovnika Stanka Staniča (1893-1955), nabožnega pesnika in pisatelja, je zbral in uredil Jožko Kragelj, ki je napisal tudi uvodno študijo. Staničevo

duhovniško službo je spremljalo živahno udejstvovanje na kulturno-prosvetnem področju. Sodeloval je pri skoro vseh cerkvenih kulturnih ustanovah: bil je predsednik goriškega Alojzijevišča, tajnik in soustanovitelj Zbora svečnikov sv. Pavla, od leta 1923 je bil v odboru Katoliškega tiskovnega društva in od leta 1934 dalje njegov predsednik; bil je prvi tajnik in kasneje tudi predsednik Goriške Mohorjeve družbe. Po smrti msgr. Brumata pa je postal odgovorni urednik Katoliškega glasa. Svoje članke je objavljajl v Koledarjih Goriške Mohorjeve družbe, v Slovenskem Primorcu in Svetogorski Kraljici, v Katoliškem glasu in drugem tisku. Pri goriški Mohorjevi družbi sta izšli njegovi deli *Dobe in podobe iz cerkvene zgodovine*, s psevdonimom Stanko Jereb pa *Gozdna divjačina*. Več besedil je prispeval tudi za pesmarice *Gospodov dan*, *Svete pesmice*, *Božji spevi* in *Zdrava Marija*.

Spomladi 2007 je izšla publikacija *Naš kulturni hram in njegovi graditelji*, ki sta jo uredili Marija Kacin in Verena Korsič Zorn in ki objavlja dragocene zapise in pričevanja o gradnji Katoliškega doma, sedaj Kulturnega centra Lojze Bratuž v Gorici. Zlasti je zanimiv tisti del, ki osvetljuje delovanje ameriškega odbora za gradnjo Katoliškega doma in vlogo, ki jo je pri tem imel dr. Karel Bonutti.

Goriška Mohorjeva družba je poskrbela za ponatis knjige Jurija Paljka *Očetovstvo malo drugače*. Knjiga je prvič izšla leta 2001 kot redna knjiga Goriške Mohorjeve družbe za leto 2002. Sproščen in neposreden način pisanja, značilen za avtorja Jurija Paljka, je bralca osvojil s prikazom pravih družinskih »slik«, nabitih z vsakdanjimi problemi, s katerimi se spopada vsaka družina, ko mora uskladiti svoj dan med službo, vrtcem, šolo, vzgojo otrok; in ker gre tu za jezikovno mešan zakon, je v ospredju tudi ohranitev slovenskega bistva, kar za družino, kot je Paljkova, ki je živel v Furlaniji, ni bilo vedno lahko. Ponatis je ostal zvest prvotni izdaji, tudi grafična podoba in ilustracije, ki jih je prispeval avtorjev prijatelj Davorin Devetak, so ostale nespremenjene.

Četrti ponatis pa je doživela *Grammatica della lingua slovena* spod peresa prof. dr. Antona Kacina, kar potrjuje predvsem, da se v zadnjih letih več zanimanje za učenje slovenščine tudi med Italijani.

V italijanskem jeziku sta izšli še dve knjigi: pater Bruno Korošak v knjigi *Saggi di teologia dogmatica* pogloblja sodobna teološka vprašanja, o katerih je že pisal v svojih knjigah in člankih, ki so bili objavljeni tako v italijanskem kot v slovenskem jeziku. P. Bruno je namreč dolga leta poučeval na rimski papeški univerzi Urbanianum, občasno tudi na zavodih Antonianum, Marianum in Teresianum, in je zlasti ob stikih s študenti, ki so prihajali z različnih kulturnih območij, poglobljal svoja razmišljanja o osnovnih teoloških vprašanjih.

Konec poletja pa je izšla zbirka zgodovinskih esejev z naslovom *Il vicino come amico - realtà o utopia?* Zgodovinar dr. Branko Marušič je v tej knjigi s podnaslovom

La convivenza lungo il confine italo-sloveno (Sosed kot prijatelj - resničnost ali utopija, Sožitje ob italijansko-slovenski meji) zbral 14 študij, v katerih z zgodovinskega stališča obravnava narodnostne, kulturne, verske in gospodarske stike, ki so se skozi stoletja pletli med tremi različnimi narodnostmi, tj. Slovenci, Italijani in Furlani na Goriškem. Knjiga prinaša uvodni besedili Oskarja Simčiča in Sergia Tavana, uredniško delo je prevzel Janko Toplikar, ki je knjigo pregledal tudi z jezikovnega vidika, da so besedila izšla v lepi italijanščini. Knjigo je oblikoval Franko Žerjal.

Otroška revija Pastirček

Mesečnik Pastirček, ki izhaja med šolskim letom v desetih številkah in ki je maja uspešno zaključil letnik, je za male bralce izdal zbirko pravljic in zgodbic z naslovom *Deset za 60*. Knjiga je nastala ob 60-letnici izhajanja otroške revije Pastirček in v njej je urednik Marijan Markežič zbral pravljice in zgodbe desetih sodelavcev, da bi tako obeležil okrogli jubilej revije.

Fotografiji Alenka Veber

Dr. Jože Markuža in misijonarka
Tereza Srebrnič v ljubljanskem
Cankarjevem domu

Celovška Mohorjeva družba 2006–2007

V 18. letu obstoja naše zasebne dvojezične ljudske šole je število prijav naraslo že na skupno 103 učence in učenke. V prvi razred se je vpisalo 28 šolarjev, tako da šola letos prvič šteje osem razredov. Zelo smo veseli, da se je naša šola tako uspešno razvila. Po veljavni zakonodaji je ravnateljica Marica Hartmann zdaj oproščena poučevanja ter se lahko posveča upravi in razvoju šole v korist šolarjev in seveda vseh, ki so povezani z našo šolo.

Z dodatnim razredom, ki smo ga morali primerno urediti, pa smo popolnoma izčrpali naše prostorske kapacitete.

V zavetišču je to leto 81 otrok, ki so razporejeni v petih skupinah.

Slomškov dom je konec junija 2007 praznoval 50. obletnico dijaške vzgoje v Mohorjevih domovih. V teh letih je visoko število dijakov bivalo v dijaških domovih Mohorjeve, ki so jih dolga leta vodili salezijanci in šolske sestre. V času, ko je bila potreba po dijaških domovih največja, smo v dveh domovih imeli več ko 250 dijakov, ki so večinoma obiskovali Slovensko gimnazijo. Brez teh domov veliko dijakov s podeželja in iz bolj oddaljenih krajev sploh ne bi moglo obiskovati Slovenske gimnazije, tako da je bil uspeh te naše osrednje izobraževalne ustanove tesno povezan tudi z našimi domovi. Danes med šolskim letom prebiva 50 dijakinj in dijakov v Slomškovem domu, kar je dejansko izraz današnjih potreb. Približno polovica teh je iz Slovenije, druga polovica pa iz dvojezičnih krajev Koroške.

Odselitev Slovenskega pastoralnega centra iz Slomškovega doma je odprla možnost gradnje primernih kulturnih prostorov za številne celovške kulturne, gospodarske in politične organizacije. V glavnem mestu Koroške jih je naseljenih kar 30. Pripravljamo temeljit načrt, ki naj bi kar najbolj upošteval resnične potrebe, obenem pa se pogajamo z uradi, da bi pridobili tudi javna sredstva in podpore za ta projekt.

Z namenom, da bi tiskarna tudi v prihodnosti ne samo ohranila, temveč tudi izboljšala kakovost storitev in tako ostala v težkih časih za tiskarsko stroko konkurenčna, je kupila sodobne stroje za pripravo tiska ter petbarvni tiskarski stroj v skupni vrednosti 1,5 milijona evrov.

Nekaj let po ustanovitvi Mohorjeve družbe leta 1851, ki si je zastavila cilj, da bo izdajala dobre in poceni knjige za slovensko govoreče prebivalstvo habsburške monarhije, je vedno bolj postajalo jasno, da Mohorjeva potrebuje tudi svojo tiskarno. Te želje so se uresničile leta 1871, ko je pričela tiskati slovenske knjige nova Mohorjeva tiskarna. Ta je uspešno delovala do leta 1919, ko je bilo delovanje prepovedano in se je morala čez noč umakniti na Prevalje v Slovenijo. Pozneje se je ti-

skarna preselila v Celje, kjer je delovala v medvojni Jugoslaviji pod okriljem Celjske Mohorjeve družbe.

Ko so nam po 2. svetovni vojni vrnili nepremičnine – pravzaprav matično hišo na vetrinjskem obmestju, ki jo je nacionalsocialistični režim leta 1940 zaplenil –, je bil eden izmed prvih korakov k uspešni obnovi delovanja Mohorjeve družbe po drugi svetovni vojni prav pridobitev koncesije za tiskarno. Za ta korak smo se odločili, čeprav je bila matična hiša takrat hudo opustošena in popolnoma izropana.

S finančno pomočjo slovenske politične emigracije smo začeli tiskati predvsem knjižni program naše založbe ter druge slovenske publikacije in tiskovine. Vedeti je namreč treba, da je bilo ozračje tik po drugi svetovni vojni še tako »nastrojeno«¹ proti koroškim Slovencem, da je bilo skorajda nemogoče tiskati slovenske knjige v drugih tiskarnah.

V 40. letu obstoja študentskega doma Korotan smo se s slovensko vlado po šestih letih neuspešnih pogajanj končno sporazumeli, da dolgoročno zagotovimo obstoj in sedanji koncept študentskega doma s tem, da Republika Slovenija v bodoče sofinancira dom in dejavnost doma.

Osnova za pristop Republike Slovenije k dogovoru je dejstvo, da je pretežni del študentov, ki prebivajo v Korotanu, iz Slovenije, iz Koroške pa jih je le nekaj.

Korotan si je pridobil visok ugled tudi kot kulturni center za promocijo Slovenije in za številne Slovence, ki živijo na Dunaju. V letu 2007 je Korotan priredil nad 30 likovnih razstav in drugih kulturnih prireditev.

Tudi založba se je letos spomnila, da so jo koroški rodoljubi na pobudo blaženega Antona Martina Slomška ustanovili pred 155 leti. Leto 2007 pa je bilo tudi v znamenju personalnih sprememb na založbi. Dolgoletni vodja Mohorjeve založbe dipl. inž. Franc Kattinig se je »polovično poslovil«² in odšel v pokoj, kar pomeni, da je kot glavni urednik še polovico delovnega časa zaposlen na založbi ter s svojimi dragocenimi izkušnjami pomaga sodelavcem. Oddal pa je vodstvo Mohorjeve založbe, ki jo je vodil 25 let in v teh letih odločilno pripomogel, da je prišlo na svetlo skoraj neverjetno število 1450 knjig. Za to odgovorno kulturno delo se mu iz srca zahvaljujemo. Vodstvo založbe je januarja 2007 prevzel Franc Kelih, odgovorni urednik za program šolskih knjig.

V splošnem programu smo letos natisnili 52 knjig. Od tega sta slabi dve tretjini v slovenskem jeziku in dobra tretjina v nemškem jeziku, nekaj knjig je izšlo tudi v drugih jezikih, ali pa so dvo- oz. večjezične. Velik odmev je doživela knjiga treh koroških zgodovinarjev Alfreda Elsteja, Michaela Koschata in Paula Strohmaierja *Opfer, Täter, Denunzianten* (Žrtve, storilci, denuncianti). Knjiga s pomočjo doslej še nepoznanega arhivskega gradiva opisuje usodo oseb, ki so jih partizanske enote tik po koncu druge svetovne vojne na avstrijskem Koroškem in Štajerskem aretira-

le ter jih odvedle v Jugoslavijo. Med knjigami, ki so zbudile pozornost, so gotovo še: knjiga Dese Muck *Pasti življenja*, Jožeta Dežmana (ured.) *Hitlerjeva dolga senca*, Matjaža in Vladimirja Klemenčiča *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni* ter knjiga podpredsednika slovenskega parlamenta Vasje Klavore, *Doberdob. Kraško bojišče 1915–1916*. O letošnji bogati knjižni beri pa se lahko prepričate tudi v našem seznamu knjig v tem koledarju ali pa v skupnem katalogu knjig treh Mohorjevih družb, ki smo ga letos izdali.

Tudi na področju slovenskih šolskih knjig smo bili v zadnjem letu zelo dejavni, saj smo založili in uvrstili v šolsko akcijo 2007/08 dodatno tri slovenske in dva nemška učbenika ter 4 SbX-učbenike (učbenike v elektronski obliki).

Naj posebej omenimo nov veroučni delovni zvezek za dvojezični verouk v ljudskih šolah avtorice Angele Kulmesch ter učbenik *Računovodstvo 1* (Pflügelmayr, Male), ki je na voljo tudi v inačici SbX. Na novo uredili in aktualizirali smo tudi učbenik *Gospodarsko poslovanje 1* avtorja prof. Vekoslava Potočnika, z uvedbo nove valute, evra, v Sloveniji pa je bilo treba prilagoditi in posodobiti učbenike *Gospodarsko poslovanje 1, 2, 3 in 4* za Slovenijo ter učbenika *Trgovec 1 in 2*.

Novost in poseben dogodek za našo založbo je bila izdaja prvega nemškega učbenika za likovno vzgojo v Avstriji z naslovom *Augenschmaus* (dva zvezka) spod peres učiteljic umetnostne vzgoje Ingrid Gasser in Regine Zachhalmel. Učbenik je aprobiran za predmet likovne vzgoje v avstrijskih ljudskih šolah. Besede in slikovne stvaritve avtoric dokazujejo pogum za novo. Vsebina knjige zapušča stoletja stare strokovno-šolske predalčke. Učbenik omogoča temeljito osnovno estetsko izobrazbo za vse nadaljnje vrste šol.

Uspešno smo končali dobavo slovenskih učbenikov za manjšinsko šolstvo, v zadovoljstvo vseh knjigotržcev, šol in pristojnega šolskega urada pri krški škofiji pa smo tudi izvedli dobavo vseh nemških veroučnih knjig za Koroško.

Fotografija Alenka Veber

Celovška Mohorjeva na prazniku slovenske knjige v Ljubljani

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80

Izpolnjevanke

A slovar, **B** dobra rast, doseganje uspehov, **C** ženska, ki ne guje bolnike, otroke, **Č** dajanje dobrih služb ali položajev sorodnikom, **D** enota, s katero izmerijo, kakšna očala potrebujete, **E** zelenkasto modra barva (po takem dragem kamnu), **F** kdor sledi novi smeri v umetnosti, **G** kratka ruska cigareta s papirnatim tulcem, **H** prebivalka Letuša ob Savinji, **I** kdor dokonča (absolvira) šolo.

Izpišite zapored vse črke na označenih poljih in jih razdelite na besede, da dobite enega od svetopisemskih preročanj.

Svetopisemska imena

JEZUS _____	ADAM _____
MARTA _____	ABEL _____
ABRAHAM _____	ELIZABETA _____
MORDOHAJ _____	SAMSON _____
JAKOB _____	HANA _____

Na črte ob vsakem zgoraj navedenem imenu napišite po eno od desnih imen, ki je z njim tesneje povezano, naj gre

Kombinacija s končno mislijo

Končna rešitev ugank na teh straneh je misel avtorja, ki ga dobite kot rešitev v eni od ugank. Prebrali jo boste v vodoravnih vrstah tako, da rešite vseh pet ugank, potem pa črke na poljih s števkami ali po drugih navodilih prenesete v ta lik.

A				24		22	43		
B	10							73	
C	33			66		21			
Č	50			5	20				
D	9		28		42		78		
E	34			79		64		7	
F	74		27						
G	53				76			38	
H			23			57		55	
I	13	19	80						

za očeta in sina, mater in sina, dva brata ipd. Začetnice pripisanih imen dajo ime velikega duhovnika in kralja v Salemu, ki se je srečal z Abrahamom in ga blagoslovil. Na voljo so vam naslednja imena: **Dalila, Estera, Eva, Ezav, Izak, Kajfa, Kajn, Lazar, Marija, Zaharija**. Zdaj začetnice razporejenih imen po vrsti vpišite v končno rešitev, kot vam kažejo naslednje številke:

15 – 68 – 11 – 44 – 4 – 58 – 63 – 75 – 26 – 61

A		62		1		16		
B		60		14	77			48
C						51	36	
Č			31	70			35	
D	72					47		46
E	67				65			
F	40				6		17	
G	2			58				25
H	69	52		12			8	

Miselne enačbe

V »enačbi« Kozma: Damijan = Peter : x je pravilna rešitev x = Pavel, ker ima s Petrom god na isti dan, tako kot ga imata na svoj dan skupaj Kozma in Damijan. Rešite naslednje enačbe:

Janez Pavel II. : Wojtyła = Benedikt XVI. : x
 25. december : božič = 1. november : x
 Jezusovo križanje : Golgota = Jezusovo rojstvo : x
 25 let zakona : srebrna poroka = 50 let zakona : x
 Salomon : Izrael = Nebukadnezar : x
 25. avgust, Jožef : Kalasanc = 1. maj, Jožef : x
 Lurd : Francija = Fatima : x

Začetne črke vseh pravih odgovorov imajo po vrsti številke **30, 39, 49, 32, 29, 59** in **37** v končni rešitvi.

Zlogovnica

Iz zlogov **ce – ka – kar – klja – ko – kre – li – man – mer – než – ni – niž – o – pe – plat – po – skost – son – sta – šče – selj – stor – tal – ter – žen** sestavite opisane besede in jih vpišite v lik.

A zunanji ovoj knjige, revije, **B** skromnež, ponižen človek, **C** odlični sodobni kanadski džezovski pianist (Oscar), **Č** ptica, »ki nosi otroke«, **D** lastnost ženskega, **E** snemalec s televizijsko kamero, **F** osebno mnenje o kakšni stvari, **G** del Savinjskih Alp nad slapom Rinko, **H** kdor se hitreje premika na kolesčkih na podplatih.

Črke v tretjem in šestem stolpcu vam dajo odličnega Slovenca iz 19. stoletja, čigar misel preberete v končni rešitvi.

	A	B	C	Č	D	
A					54	
B			45			
C		71				18
Č	3					
D				41		

Magični lik

Vodoravno in navpično: **A** morska obala s kopališči, hoteli, **B** na primer vaš patron, **C** prostor za shranjevanje žita, kašča, **Č** sklenitev zakonske zveze, poroka, **D** triglava mišica (dvoglava mišica se npr. imenuje biceps).

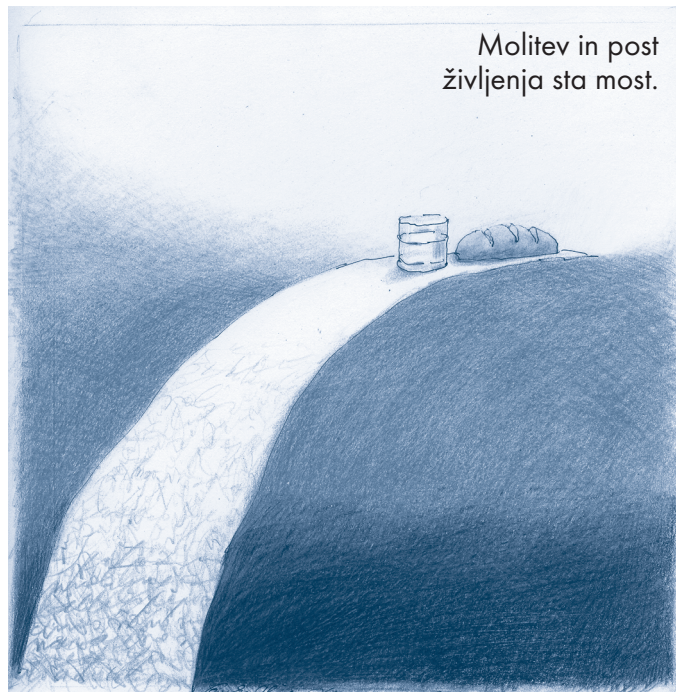
KOLEDARSKE UGANKE ZA ŠPELCO IN MATEJA

Ilustracije Anka H. Košmerl

S pepelom nam posuje duhovnik glavó,
saj umrljivo je naše telo.

Trije kralji –
modrijani
se poklonili so
Detetu na slami.

Molitev in post
življenja sta most.

Kdo nas ljubi, kdo nas hrani,
vsega hudega nas brani?

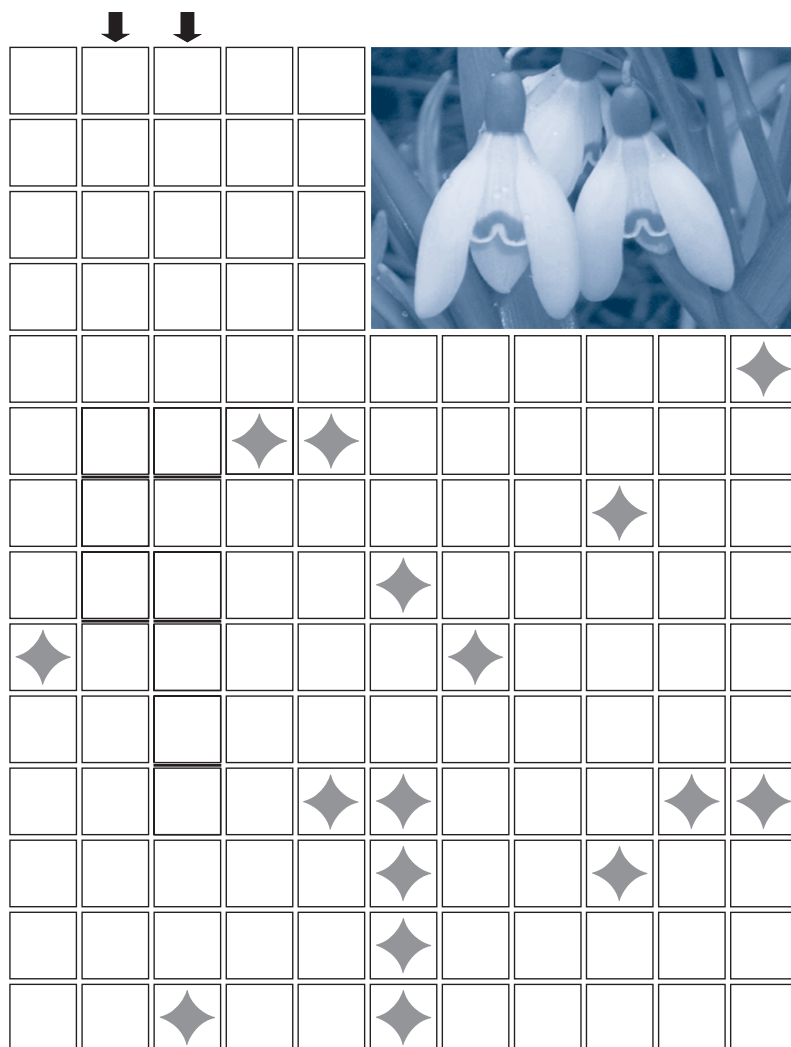

Ta dan na grobove
gremo vsi.
Sveče prižgemo
za naše drage,
ki jih med nami več ni.

Prelepa gospa
je v nebesa odšla.
Molitev in mir,
zdaj – venomer!

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

Kombinacijska križanka

AD - AMPER - AN - ANČKA - AON - CIS - CMERA - ČAR - ČK - ČP - CERKEV - DLAKOCEPEC - ENOPERKA - EPOS - EŠKOL - EV - IBBETSON - IČ - IME - IMRE - IPAVEC - KIKLA - KLARA - KOINE - KOOPERATIVA - KRČAN - KUČMA - LADKO - LIANA - NAL - NIL - PANOPTIKUM - PJOTR - PEER - RM - RR - SANOK - SKLEDNIK - SOVKE - SPUST - TETE - TNALO - VEIL

Spodnje leve besede vpišite v lik tako, da se bodo med seboj križale. V dveh navpičnih vrsticah dobite začetek naše priljubljene ljudske pesmi.

Anagramna alkimija

Vodoravno v gornji lik vpišite imena štirih kemijskih elementov.

Pt	22	16	5	23	7	13	15
Ag	9	3	12	1	20	24	
Ni	25	17	19	10	6	8	
C	2	14	11	18	21	4	

Potem črke prenesite v spodnji lik. Kaj boste tu prebrali po vodoravnih vrsticah?

	1	2	3						
4		5		6		7		8	
9		10		11		12		13	
	14		15		16		17		18
19		20		21		22		23	

Izpolnjevanje

1 2 3 4 5 6 7 8 = slovenski skladatelj in odličen zborovodja, ki je urejal revijo »Zbori« (Zorko)

9 10 11 12 13 = slovensko mesto, kjer ima sedež Mohorjeva družba

9	10	4	5	6	7	8	
1	2	3	6	A	11	12	13

Črke vpišite v polja, kjer boste dobili imeni dveh krajev, nekdanjih sedežev Mohorjeve.

16	13	6	2	14	19	9
3	20	10	B	4	7	11
15	17	1	12	18	8	5

	1	2	3	4	
	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	N

Po evropskih glavnih mestih

V zgornji lik vpišite glavna mesta Belgije, Portugalske in Srbije. Potem črke s pomočjo številk prenesite v spodnji lik. Kaj boste prebrali tu?

1		2		3		4		5		6
	♦		♦		♦		♦		♦	
7					♦	8				
	♦		♦		♦		♦		♦	
9										

Anagramna mreža

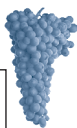
Vsaki spodnji besedi poiščite anagram (besedo, sestavljeno iz istih črk).

Vodoravno:	Navpično:	5 OCENA
1 JOSIP VANDOT	1 LIPPO	6 METKA
7 LORNE	2 BIDER	
8 TRSKE	3 VENCI	
9 PRESLIKANJE	4 JALTA	

3	23	11	19	22	13
7	20	15	5	24	
	12	26	9	16	
	25	18	1	8	
21	2	6	4	14	10

Premetanka

Na nebu
MESEC SVETI,
A POLNI SODI
V KLETI
vabijo, da nazdravimo.
Končali smo delo,
pa si zapojmo
eno Slomškovo veselo.

Iz črk sedmih besed sestavite priljubljen refren ponarodele Slomškove pesmi. Pred premetavanjem črk en S izpustite. Če se vam zdi uganka pretežka, odebeljene verzalke označite s številkami od 1 do 26 in jih vpišite v lik.

					♦
					♦

Kombinacijska križanka

ABANO -
ARAKAN - IN -
IMENIK -
POLONA -
RIBANA -
RUBELJ -
SPRAVA - STRIP -
VANINI - ŽJ

Ko boste v lik vpisali vse besede, boste dobili še dve: ime in priimek znanega Slovence.

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

◆	7	8	9	10	11	12	13	14
1								
2								
3								
4								
5								
6								

Skrita križanka

V vsaki vodoravni vrstici in navpični koloni je le po ena beseda. V križanki je tudi šest črnih polj, ki jih vrišite sami. Najkrajša beseda v križanki ima 4 črke.

Vodoravno:

- literarni izraz za postavbo
- bitje iz starogrške mitologije, pol človek pol konj
- avstrijski humorist in satirik, rojen v Slavoniji, zvezda dunajskih kabarejev med obema vojnama s pravim imenom Sandor Friedrich Rosenfeld (dve besedi)
- majhen človek
- podzemeljski del rastline
- verski poglavar muslimanske sekte ismaelitov, v sredini prejšnjega stoletja eden največjih bogatašev na svetu

Navpično:

- seskok s telovadnega orodja s sonožno skrčenimi nogami
- bogoslovec
- majhna evropska država
- del besedila
- prizorišče v cirkusu
- hrvaški kraj v bližini Podravske Slatine (iz črk: NOVIČ)
- raj, paradiž, nebesa
- kraj v bližini Krškega

◆	1	2	3	4	5	6	7	8
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								

Lahek magični lik

Vodoravno in navpično:

- trdnost, odločnost, močnost; polnost življenjskih sil
- vsaka od kosti, ki sestavljajo hrbtenico
- ladja za vleko in reševanje ladij
- obrat pohištvene tovarne, specializiran za izdelovanje nekega kosa pohištva
- urejena strmina z vinogradi - začetnici humorističnega pisca Paplerja
- naslov filma Jožeta Galeta iz leta 1970 (iz črk KROJAN) - zlog v besedi MARIJA
- literarna predloga za film
- zdravljenje bolezni (npr. skupinska, delovna, kavzalna itd.)

Anagramna enačba

STO + NIČ + E = ?

Vse črke premečite in vsoto uganite.

◆	6	7	8	9	10	11	12	13
1								
2								
3								
4								
5								
6								

Križanka brez črnih polj

Vodoravno:

- 1 zelena kobilica je odlična - - - - -
- 2 politik spreminja barvo kot - - - - -
- 3 - - - - - je članica simfoničnega orkestra
- 4 - - - - - vidimo na atenski Akropoli, posvečen je bil boginji Ateni
- 5 - - - - leži na Pohorju, smučarji ga dobro poznajo
- zdaj je najbolj znana tržna - - - -
- 6 prvi - - - je dobil naš tenisač - na solato sodi dober jabolčni - - -

Navpično:

- 6 na mavzoleju v Halikarnasu je delal tudi znanemni kipar - - - - -
- 7 - - - - - je zabavišče s skeči in songi (lahko je tudi s črko T na koncu)
- 8 - - - - - je krilati deček, ki je v antiki spremljal boga ljubezni
- 9 pogosto angleško moško ime je - - - - -
- 10 plodni otok v danskem Malem Beltu se imenuje - - - -
- (lahko pa tudi ALS)
- 11 naša Urša je končala prvi - - - - - fakultete

12 - - - - - rade brskajo po dvorišču
13 v južnih deželah in slovenskih križankah rad raste
- - - - -

Živalska premetanka

POTOČNI RAK + SIPE =

Prvi živi v sladki vodi, druge v morski; če pa premečete vse črke, dobite vodno ptico z dolgim vratom in nazaj pomaknjenimi nogami.

Naprej in nazaj

O, _ A _ _ I _ O _ A _ O _ O _ A
_ O _ I _ _ A _ O !

Črke K K R R T T V V Z Y razporedite na črtice tako, da boste sestavili stavek, ki se naprej in nazaj bere enako.

Za bistre oči

Rokohitrc **RADO SODAR** si je izbral umetniško ime **ČIRAČARIČ**. Ali opazite kakšno podobnost med pravim in izmišljenim imenom?

Živalska uganka

Če združimo besedi MODRAS in RAKA, dobimo novo žival: MODRA SRAKA. Prečrtamo en A, dodamo črko V in črke premečemo tako, da dobimo ime ptice s pokončno pahljačasto perjanico:

- - - - -

Besedi dodajte črko I in vse črke premečite, da dobite ime redke morske živali:

- - - - -

N	E	B	D	O	T	M	I	Č	A	N	I	S	K
K	S	K	A	M	U	O	V	S	T	K	A	N	T
H	M	O	V	R	T	I	E	P	V	L	S	T	D
A	P	A	A	G	T	O	I	D	I	I	A	A	Ž
T	U	R	D	G	N	J	I	A	V	A	T	J	A
P	P	A	O	V	R	I	L	S	G	J	O	D	N
C	Z	Š	E	K	R	T	K	A	E	O	O	V	M
A	M	O	R	Š	D	E	L	L	V	J	A	I	I
K	N	Č	J	R	I	R	Ž	N	A	I	C	H	A
E	E	I	E	G	B	E	L	A	I	U	L	O	J
L	M	A	O	A	Š	S	A	Č	M	S	P	N	A
A	J	Š	C	D	A	J	T	A	O	K	L	A	A

Rešeto z zgradbami

V vsaki vodoravni vrstici in navpični koloni se skriva po en pojem s spodnjega seznama. Črke besed so razporejene z leve na desno oziroma od zgoraj navzdol, le da so vmes še druge črke. Tako se na primer v prvi vodoravni vrstici skriva NEBOTIČNIK.

Ko boste prečrtali vse besede, bo v vsaki vrstico ostala ena črka neprečrtana. Berite jih od zgoraj navzdol, dobili boste končno rešitev.

CERKEV
DVOREC
DŽAMIJA
GRAD
HOTEL
IGLU
KAPELA

KAŠČA
KIOSK
KNJIŽNICA
MITREJ
MOST
MOŠEJA

MUZEJ
NEBOTIČNIK
PAGODA
PAVILJON
PALAČA
SAMOSTAN
STADION

STOLP
ŠOLA
TRDNJAVA
UTRDBA
VIGVAM
VILA

Vizitki

VID KETTE

VID KONTE

Soimenjaka opravljata zanimiva poklica. Katera dva? V pomoč: večkrat tudi poslovno sodelujeta.

Anagrami

Ko pridem z BREGA, sedem na ROB SKALE, opazujem RJAVO liste in SEMENCA, ki jih vrtinči veter. Vreme je TOPLO, mene pa je malce STRAH pred medvedom.

Iz vsake besede z velikimi črkami sestavite samostalnik. Nove besede imajo nekaj skupnega.

Abecedne sosede

OBUP

Črkam gornje besede poiščite prave sosede v abecedi, da boste dobili besedo, ki je lahko samostalnik ali prislov.

Črkovni rebus

Na črtice opišite, kar je na risbi:

— — — , — — — — , — — — •
Zdaj pa črke po vrsti združite v končno rešitev: dejavnost, s katero se ukvarja veliko Slovencev.

Verski prazniki

Zapovedani katoliški prazniki (poleg nedelj):

telovo (sv. Rešnje telo) – 22. maj

veliki šmaren (Marijino vnebovzetje) – 15. avgust

vsi sveti – 1. november

božič – 25. december

Slovesni katoliški prazniki:

ново leto – 1. 1.; sv. Trije kralji – 6. 1.; svečnica – 2. 2.; sv. Jožef – 19. 3.; Gospodovo oznanjenje – 25. 3.; velikonočni ponedeljek – 24. 3.; vnebohod – 1. 5.; sv. Peter in Pavel – 29. 6.; mali šmaren – 8. 9.; Brezmadežna – 8. 12.; sv. Štefan – 26. 12.

Premakljivi katoliški prazniki:

pepelnica – 6. 2.; velika noč – 23. 3.; vnebohod – 1. 5.; binkošti – 11. 5.; Sveta Trojica – 18. 5.; telovo – 22. 5.; misijonska nedelja – 19. 10.; žegnanjska nedelja – 26. 10.; zahvalna nedelja – 9. 11.; nedelja Kristusa Kralja – 23. 11.; 1. adventna nedelja – 30. 11.

Verski prazniki, ki so (poleg nedelj) dela prosti:

velikonočni ponedeljek – 24. 3.; Marijino vnebovzetje – 15. 8.; dan reformacije – 31. 10.; božič – 25. 12.

Prazniki po pravoslavnem koledarju:

božič – 7. 1.; novo leto 2008 – 14. 1.; velika noč – 27. 4.; vnebohod – 6. 6.; binkošti – 15. 6.; Marijino vnebovzetje – 28. 8.

Prazniki po judovskem koledarju:

pasha – 20. 4. do 27. 4.; praznik tednov – 9. 6.; novo leto (5769) – 30. 9.; praznik sprave – 9. 10.; šotorski praznik – 14. 10.; praznik luči – 22. 12.

Prazniki po muslimanskem koledarju:

ново leto, 1. moharam 1429 – 10. 1.; postni mesec ramadan – 2. 9. do 25. 9.; id-ul-fitr (bajram), prvi šaval – 2. 10.; gorban, 10. zul-ka-da – 9. 11.

Državni prazniki

ново leto – 1. januar (dva prosta dneva)

Prešernov dan – kulturni praznik – 8. februar

dan upora proti okupatorju – 27. april

praznik dela – 1. maj (dva prosta dneva)

dan državnosti – 25. junij

dan spomina na mrtve – 1. november

dan samostojnosti – 26. december

Državni prazniki, ki niso dela prosti:

združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom – 17. avgust

vrnitev Primorske k matični domovini – 15. september

dan Rudolfa Maistra – 23. november

Prazniki v sosednjih državah

AVSTRIJA: novo leto (1. 1.), sv. Trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (24. 3.), 1. maj, vnebohod (1. 5.), binkoštni ponedeljek (12. 5.), sv. Rešnje telo (22. 5.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan zastave (26. 10.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.); deželni patroni v Avstriji: sv. Klemen (15. 3. – Dunaj), sv. Jožef (19. 3. – Koroška, Štajerska, Tirolska), sv. Gebhard (27. 8. – Predarlška), sv. Rupert (24. 9. – Salzburška), sv. Martin (11. 11. – Gradiščanska), sv. Leopold (15. 11. – Nižja in Gornja Avstrija); v nekaterih deželah so ti dnevi tudi dela prosti.

ITALIJA: novo leto (1. 1.), sv. Trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (24. 3.), državni praznik Italije (25. 4.), 1. maj, dan republike (2. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.). – V Trstu je dela prost praznik mučenca Justa (3. 11.), praznik sv. Andreja v Gorici (30. 11.) je delavnik.

MADŽARSKA: novo leto (1. 1.), državni praznik (15. 3.), velikonočni ponedeljek (24. 3.), 1. maj, binkošti (11. 5.), binkoštni ponedeljek (12. 5.), sv. Štefan (20. 8.), državni praznik (23. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.).

HRVAŠKA: novo leto (1. 1.), sv. Trije kralji (6. 1.), veliko-
nočni ponedeljek (24. 3.), 1. maj, dan antifašističnega boja
(22. 6.), dan državnosti (25. 6.), dan domovinske zahvale (5.
8.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan neodvisnosti (8. 10.),
vsi sveti (1. 11.), božič, štefanovo (25., 26. 12.).

Pomembni mednarodni dnevi

dan krščanske edinosti – 19. 1.; dan bolnikov – 11. 2.; dan
žena – 8. 3.; dan meteorologije – 23. 3.; dan zdravja – 7. 4.;
dan zemlje – 22. 4.; dan RK – 8. 5.; dan varnosti – 13. 5.;
dan boja proti kajenju – 31. 5.; dan varstva okolja – 5. 6.;
dan gasilcev – 8. 6.; dan gluhih – 19. 9.; dan turizma – 27.
9.; dan starih – 1. 10.; dan otroka – 5. 10.; dan OZN – 24.
10.; dan varčevanja – 31. 10.; dan izseljencev – 17. 11.; dan
boja proti aidsu – 1. 12.; dan človekovih pravic – 10. 12.

Rešitve ugank – Stabej (str. 240–241)

Izpolnjevanka: A besednjak, B uspevanje, C negovalka, Č
nepotizem, D dioptrijska, E akvamarin, F modernist, G pa-
piroska, H Letušanka, I absolut. Bedaku se njegova pot
zdi prava, modri pa poslušajo nasvet.

Svetopisemska imena: Melkizedek

Kombinacija s končno mislijo: Tožiti nad slabimi časi
ljudje dobro znajo. Pa vse take tožbe so prazne, dokler roke
križem držimo.

Zlogovnica: A platnice, B ponižnež, C Peterson, Č štor-
klja, D ženskost, E kamerman, F stališče, G Okrešelj, H
kotalkar. Anton Martin Slomšek.

Miselne enačbe: Po vrsti: Ratzinger, vsi sveti, Betlehem,
zlata poroka, Babilon, delavec, Portugalska.

Magični lik: A riviera, B svetnik, C žitnica, Č ženitev, D
triceps.

Rešitve ugank – Bizjak (str. 242–243)

Sveti trije kralji, pepelnica, postni čas, sveta Trojica, vsi
sveti, Brezmadežna.

Rešitve ugank – Petelin (str. 244–248)

Kombinacijska križanka: spust, Krčan, liana, eškol, dla-
kocepec, Nal, Ipavec, Ibbetson, rm, koine, sovke, Pjotr,
peer, kooperativa, Imre, Nil, Klara, čk, ič, Ladko, kučma,
ad, an, amper.

Anagramna alkimija: platina, srebro, nikelj, ogljik; drugi
lik: bor, kalij, selen, galij, kripton.

Izpolnjevanka: Prelovec, Celje – Celovec, Prevalje.

Po evropskih glavnih mestih: Bruselj, Lizbona, Beograd;
drugi lik: Oslo, Dunaj, Zagreb, Berlin.

Premetanka: sladko vince piti, to me veseli!

Anagramna mreža: PODIVJANOST, Loren, tresk, prise-
ljenka; navpično: polip, derbi, vince, Altaj, ocean, tekma.

Kombinacijska križanka: strip, Primož, rubelj, Abano,
Vanini, Arakan.

Skrita križanka: stas, kentaver, Roda Roda, človeček, ko-
renina, Agakan.

Lahek magični lik: čvrstost, vretence, remorker, stolarna,
terasa – ap, Onkraj – ri, scenarij, terapija.

Anagramna enačba: en tisoč.

Križanka brez črnih polj: skakalka, kameleon, oboistka,
Partenon, Areh, niša, set, kis.

Živalska premetanka: čopasti ponirek.

Naprej in nazaj: O, markizova toyota vozi kramo!

Za bistre oči: ime in priimek, pa tudi umetniško ime se
enako preberejo tudi z desne na levo.

Živalska uganka: smrdokavra, morska vidra.

Rešeto z zgradbami: atrijska hiša.

Vizitki: detektiv, odvetnik.

Anagrami: gaber, bor, leska, javor, macesen, topol, hrast.

Abecedne sosede: nato.

Črkovni rebus: v R T, na R s, T v O – vrtnarstvo. (jp)

KAZALO

- 6** Kalendarij 2008 *s koledarjem vrtnih opravil Jolande Pibernik*
30 Mali kalendarij 2009

NARAVA

- 33** Voda – tekoče zlato *mag. Nina Mazi, dr. med.*
40 Kako bomo preživel? *dr. Avguštin Lah*
45 Vsi hočemo biti doma na kmetih (kmetija Studen) *Marjana Lavrič*
49 Sprememba se zgodi najprej v glavah (kmetija Šlibar) *Marjana Lavrič*
53 Največ se zve na tržnici v Ljubljani (kmetija Jež) *Marjana Lavrič*
57 Zelena pljuča *Jože Strgar*

VZGOJA

- 60** Bližina *prof. dr. Hubert Požarnik*
65 Ranjeni otroci *dr. Angelca Žerovnik*
69 Frančiškanski družinski inštitut *Anica Koprivc Prepeluh*

PO DOMOVINI IN SVETU ODPRTIH OČI

- 72** Lepotica iz Odranec *Janez Suhadolc*
77 Grape in slapovi *mag. Marjan Bradeško*
81 »Beg pred svobodo« *Anton Sedej*
83 Pliberški jormak *Ferdinand Skuk*
88 Brez pravic *akad. prof. dr. Zinka Zorko*
96 Nespoštovanje svetega *Giorgio Giannini*
100 Moje Porabje *Jože Zadavec*
105 Ljudje dveh domovin *akad. prof. dr. Kajetan Gantar*
114 Na braniku Dubrovnika *dr. Ignacij Voje*

- 119** Čar skrivnosti *akad. prof. ddr. Jože Maček*
128 Kjer se stikata nebo in zemlja *Mira Dobravec*
131 Sirotišnica v Betlehemu *Duša Zgonc Hibon*

KULTURA

- 135** Je Titanik premagljiv? *Ingrid Kovač Brus*
139 Knjižni prijatelj *prof. dr. Rajko Pavlovec*

CERKEV – VERA

- 143** Nova razmerja *prof. dr. Drago Karl Ocvirk*
148 Pot do zbližanja *prof. dr. Stanko Janežič*
151 Kam gledajo cerkve *Saša Čaval*
157 Čez prag verovanja *dr. Denis Alexsander in Robert White*

SPOMINAMO SE

- 163** Oče slovenske književnosti *Kozma Ahačič*
167 Oče slovenskega naroda *prof. dr. Stane Granda*
171 Zvezda, ki ne ugasne *Bogo Jakopič*
174 »Milosti sem prejel« *Lojze Kovačič, D. J.*

ODŠLI SO

- 179** Hiša mojega očeta *dr. Alojzij Šuštar*
185 Legenda slovenskega prevajalstva *akad. prof. dr. Kajetan Gantar*
189 Apostol brezdomcev *Matija Remše*

PRAZNUJEJO

- 193** Je slovenščina pretežka? *Janez Gradišnik*
195 Skromnost poudarja veličino *prof. dr. Edo Škulj*
198 Ubrani odzvoki *Andrijan Lah*
200 Kako ostati mladosten *Andrijan Lah*
202 Razvejana osebnost *Jurij Polc*

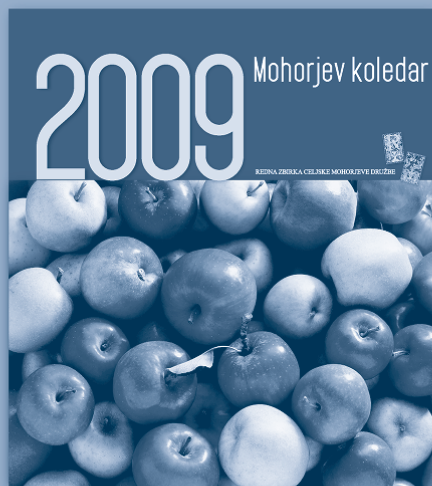
NEKAJ LEPE BESEDE

- 204** Samarijankin vrč *dr. Jožef Smej*
208 Egon *Berta Golob*
210 Poslednji božič *Frank Troha*
215 Obdržati sanje *Mira Dobravec*
217 Dolga njiva *Marija Klobčar*
220 Molitev *Terezija Plaznik*
223 Lučke *Vinko Šmajš*
- 226** Kronike Mohorjevih družb *Alenka Veber, Marko Tavčar, dr. Anton Koren*
- 240** Ugankarski kot(l)iček *Jože Stabej, Helena Bizjak, Jože Petelin*
- 249** Prazniki v letu 2008

Mohorjev koledar 2008 – Z uredniškim odborom uredil Matija Remše – Lektorirala Mojca Seliškar – Opremil Jurij Jančič – Prelom Janez Fajfek – Izdala in založila Društvo Mohorjeva družba (predsednik Jože Planinšek) in Celjska Mohorjeva družba, d. o. o. (direktor Jože Faganel) – Glavni urednik Andrej Arko – Natisnila Tiskarna Pleško d. o. o., Ljubljana, v 7600 izvodih – Celje 2007 – ISSN 1318-5462

REDNA ZBIRKA CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE

2008

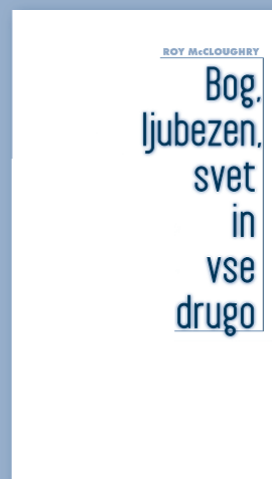
Irma Ožbalt
ANKA

Slovenska zgodba dekliškega
odraščanja v letih takoj
po drugi svetovni vojni
Slovenske večernice 158

Stane Granda
**KRATKA ZGODOVINA
SLOVENCEV**

Naša zgodovina v temeljnih
obrisih in pregledno
nekoliko drugače

Roy McCloughry
**BOG, LJUBEZEN, SVET
IN VSE DRUGO**

Knjiga za mlade o svetu,
ki nas obdaja, in našem
lastnem mestu v njem

Marie Claude de la Hay
V PRIČAKOVANJU OTROKA

Spoznanja, spodbude,
opozorila in nasveti
za nosečnice

Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

Naročila: info@celjska-mohorjeva.si
T 03/426-48-00